

T.C.

BANDIRMA ONYEDİ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

Doktora Tezi

**TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE KREDİ
HACMİNİN BELİRLEYİCİLERİ**

Nurcihan AKŞEHİRLİ

195021106

Tez Danışmanı:

Prof. Dr. Özcan KARAHAN

Bandırma 2023

T.C.
BANDIRMA ONYEDİ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

Doktora Tezi

TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE KREDİ
HACMİNİN BELİRLEYİCİLERİ

Nurcihan AKŞEHİRLİ
195021106

Tez Danışmanı:
Prof. Dr. Özcan KARAHAN

Bandırma 2023

ETİK BEYAN SAYFASI

TÜRKİYE CUMHURİYETİ BANDIRMA ONYEDİ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik ilkelere uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (21/06/2023)

ÖZET

TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE KREDİ HACMİNİN BELİRLEYİCİLERİ

Nurcihan AKŞEHİRLİ

Bankacılık sektörüne dayalı bir finansal sisteme sahip olan Türkiye'de banka kredilerini etkileyen faktörlerin araştırılması, ekonomik dinamikleri ortaya koymak açısından büyük önem taşımaktadır. Buradan hareketle tez çalışmasında, Türkiye'de banka kredi hacmini etkileyen faktörlerin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Araştırma kapsamında Türkiye'de banka kredilerinin makro ve mikro belirleyicileri iki farklı model çerçevesinde incelenmiştir. Bu çerçevede, 2010Q1-2022Q3 dönemine ait üçer aylık veriler ARDL yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Makro modelde ekonomik büyüme, kamu borçlanması ve hisse senedi fiyatlarının, mikro modelde ise öz sermaye, banka tahvil ve bono ihraçları ile takipteki alacakların krediler üzerindeki etkileri araştırılmıştır.

Makro modele ilişkin sonuçlar, göstergeler arasında ekonomik büyüme hızının krediler üzerinde en belirgin pozitif etkiye sahip olduğunu ortaya koymuştur. Kamu borç miktarı ve hisse senedi fiyatlarının kredilere etkisi ise düşük seviyede kalmıştır. Böylece, büyüme sürecinin banka kredi hacmini önemli ölçüde genişlettiği belirlenmiştir.

Mikro modele ilişkin bulgular ise, öz kaynaklar ile banka tahvil ve bono ihraçlarının krediler üzerinde pozitif, tahsili gecikmiş kredilerin ise negatif yönde etkilendiğini ortaya koymuştur. Mikro göstergeler arasında en büyük etkiye öz kaynak değişkeni sahipken, banka tahvil ve bono ihraçları ile takipteki kredilerin krediler üzerindeki etkisi çok daha düşük seviye kalmıştır.

Makro ve mikro modellerden elde edilen bulgulara dayanarak, bazı önemli politika çıkarımları yapılabilir. Buna göre, makro düzeyde ekonomik büyüme hızını artırmaya yönelik politikaların Türkiye'deki banka kredi hacminde önemli bir dinamik oluşturacağı görülmektedir. Öte yandan, mikro düzeyde banka öz kaynaklarını iyileştiren uygulamalar, bankacılık sektöründe sunulan kredi hacminin gelişiminde dinamik oluşturacak bir diğer temel politika seçeneğidir.

Anahtar Kelimeler: Banka Kredi Dinamikleri, ARDL Modeli, Türkiye.

ABSTRACT
DETERMINANTS OF THE CREDIT VOLUME IN THE TURKISH BANKING
SECTOR

Nurcihan AKŞEHİRLİ

Researching the factors affecting bank loans in Turkey, which has a financial system based on the banking sector, is of great importance in terms of revealing the economic dynamics. From this point of view, it is aimed to determine the factors affecting the bank loan volume in Turkey in the thesis study.

Within the scope of the research, macro and micro determinants of bank loans in Turkey were examined within the framework of two different models. In this framework, quarterly data for the period 2010Q1-2022Q3 were analyzed using the ARDL method. In the macro model, the effects of economic growth, public debt and stock prices, and in the micro model, the effects of equity capital, bank bonds and bills issues and non-accruing loans on credits are examined.

Results for the macro model revealed that among the indicators, the economic growth rate has the most significant positive effect on loans. The effect of public debt amount and stock prices on loans remained at a low level. Thus, it has been determined that the growth process has significantly expanded the bank credit volume strongly.

Findings related to the micro model, on the other hand, revealed that equity capital and bank bond and bills issues have a positive effect on credits, while non-accruing loans have a negative effect. While the equity capital variable has the biggest effect among micro indicators, the effect of bank bond and bills issues and non-accruing loan on credits remained at a much lower level.

Based on the findings from the macro and micro models, some key policy inferences can be made. Accordingly, it is seen that policies aimed at increasing the economic growth rate at the macro level will create an important dynamic in the volume of bank credits in Turkey. On the other hand, practices that improve bank equity at the micro level are another basic policy option that will create a dynamic in the development of the credit volume offered in the banking sector.

Keywords: Bank Credit Dynamics, ARDL Model, Turkey.

ÖNSÖZ

Tez çalışması boyunca bilgi ve tecrübelerini paylaşarak yol gösteren değerli danışman hocam Prof. Dr. Özcan KARAHAN'a, bilgi ve destekleri ile her zaman ışık tutarak teşvik eden kıymetli hocam Prof. Dr. Alpaslan SEREL'e ve tez izleme komitesi için vakit ayıran değerli hocam Prof. Dr. Metehan YILGÖR'e teşekkürlerimi sunarım.

Nurcihan AKŞEHİRLİ

Bandırma/BALIKESİR

21/06/2023

İÇİNDEKİLER

DOKTORA TEZİ ONAYI.....	ii
ETİK BEYAN SAYFASI	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar.....	x
GRAFİKLER.....	xi
ŞEKİLLER	xii
KISALTMALAR.....	xiii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM: KAVRAMSAL OLARAK BANKA KREDİLERİ VE TÜRKİYE' DEKİ GELİŞİMİ	4
1. BANKA KREDİLERİNİN TANIMI, UNSURLARI VE İŞLEVLERİ	4
1.1. Kredinin Tanımı	4
1.2. Kredinin UNSURLARI.....	7
1.2.1. Zaman Unsuru.....	7
1.2.2. Risk Unsuru	8
1.2.3. Güven Unsuru	9
1.2.4. Gelir Unsuru	10
1.3. Kredinin İşlevleri.....	11
1.3.1. Ekonomik Faaliyetlerin Devamını Sağlama	11
1.3.2. Milli Gelir ve İstihdama Katkı Sağlama	12
1.3.3. Ekonomide Arz-Talep Dengesini Sağlama	13
1.3.4. Finansal Derinlik ve Gelişmeyi Sağlama	14
2. BANKA KREDİLERİNİN SINIFLANDIRILMASI	14
2.1. Kullanım Amacı Açısından Krediler	15
2.1.1. Bireysel Krediler	15
2.1.2. Kurumsal, Ticari ve KOBİ (Firma) Kredileri	17
2.2. Vade Açısından Krediler	20
2.2.1. Kısa Vadeli Krediler.....	20
2.2.2. Orta ve Uzun Vadeli Krediler	20

2.3. Para Türü Açısından Krediler	21
2.3.1. Türk Parası Krediler	22
2.3.2. Yabancı Para Krediler	22
2.3.3. Döviz Endeksli Krediler	22
2.4. Nitelik Açısından Krediler	23
2.4.1. Nakdi Krediler	24
2.4.2. Gayri Nakdi Krediler	24
3. BANKA KREDİLERİNİN TÜRKİYE'DEKİ GELİŞİMİ	25
3.1. Kullanım Amacı Açısından Kredilerin Gelişimi	26
3.2. Vade Açısından Kredilerin Gelişimi	32
3.3. Para Cinsi Açısından Kredilerin Gelişimi	38
3.4. Nitelik Açısından Kredilerin Gelişimi	44
İKİNCİ BÖLÜM: KREDİ HACMİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER: TEORİK ÇERÇEVE VE AMPİRİK LİTERATÜR	50
1. KREDİ HACMİNİN MAKROEKONOMİK BELİRLEYİCİLERİ	50
1.1. Para Politikası Uygulamaları ve Makro İhtiyati Önlemler	50
1.1.1. Faiz Politikası	51
1.1.2. Zorunlu Karşılıklar	53
1.1.3. Reeskont Politikası	56
1.1.4. Açık Piyasa İşlemleri	57
1.1.5. Makro İhtiyati Önlemler	60
1.2. Makroekonomik Göstergeler	63
1.2.1. Büyüme Oranı	64
1.2.2. Enflasyon Oranı	66
1.2.3. Dolarizasyon	68
1.2.4. Uluslararası Sermaye Hareketleri	71
1.2.5. Kamu Borçlanması	75
1.2.6. Varlık Fiyatları	78
2. KREDİ HACMİNİN MİKROEKONOMİK BELİRLEYİCİLERİ	81
2.1. Banka Yapısı ve İşleyişine İlişkin Göstergeler	81
2.1.1. Öz Kaynaklar	82
2.1.2. Mevduat	83
2.1.3. Kârlılık	85

2.1.4. Likidite	89
2.1.5. Tahvil ve Bono İhracı.....	91
2.2. Piyasa Yapısı ve İşleyişine İlişkin Göstergeler	93
2.2.1. Yoğunlaşma Oranı	93
2.2.2. Asimetrik Bilgi Sorunu.....	95
2.2.3. Finansal Liberalizasyon.....	97
3. KREDİ HACMİNİ BELİRLEMeye YÖNELİK AMPİRİK LİTERATÜR.....	99
3.1. Yabancı Ülkelere Yönelik Ampirik Literatür	99
3.1.1. Makro Belirleyicilere Yönelik Ampirik Literatür.....	99
3.1.2. Mikro Belirleyicilere Yönelik Ampirik Literatür	107
3.2. Türkiye'ye Yönelik Ampirik Literatür.....	112
3.2.1. Makro Belirleyicilere Yönelik Ampirik Literatür.....	113
3.2.2. Mikro Belirleyicilere Yönelik Ampirik Literatür	119
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE KREDİ HACMI BELİRLEYİCİLERİNİN EKONOMETRİK ANALİZİ	124
1. ARAŞTIRMA MODELLERİ.....	124
1.1. Kredi Hacminin Belirleyicilerine Yönelik Makro Model	124
1.2. Kredi Hacminin Belirleyicilerine Yönelik Mikro Model	126
2. VERİ SETİ	127
3. EKONOMETRİK ANALİZ YÖNTEMİ	128
3.1. Durağanlık Analizi	128
3.2. ARDL (Autoregressive Distributed Lag) Modeli	132
4. AMPİRİK BULGULAR VE YORUM.....	135
4.1. Makro Model Analiz Sonuçları.....	135
4.2. Mikro Model Analiz Sonuçları	144
SONUÇ	152
KAYNAKLAR.....	157

TABLOLAR

Tablo 1: Toplam Kredilerin Kullanım Amacına Göre Gelişimi.....	27
Tablo 2: Toplam Bireysel Kredilerin Banka Türlerine Göre Gelişimi	29
Tablo 3: Toplam Firma Kredilerinin Banka Türlerine Göre Gelişimi.....	31
Tablo 4: Toplam Kredilerin Vadelerine Göre Gelişimi	33
Tablo 5: Toplam Kısa Vadeli Kredilerin Banka Türlerine Göre Gelişimi.....	35
Tablo 6: Toplam Orta ve Uzun Vadeli Kredilerin Banka Türlerine Göre Gelişimi	37
Tablo 7: Toplam Kredilerin Para Cinsine Göre Gelişimi	39
Tablo 8: Toplam Türk Parası Kredilerin Banka Türlerine Göre Gelişimi	41
Tablo 9: Toplam Yabancı Para Kredilerin Banka Türlerine Göre Gelişimi.....	43
Tablo 10: Toplam Kredilerin Nitelik Açısından Gelişimi	45
Tablo 11: Toplam Nakdi Kredilerin Banka Türlerine Göre Gelişimi.....	47
Tablo 12: Toplam Gayri Nakdi Kredilerin Banka Türlerine Göre Gelişimi	49
Tablo 13: Makro Belirleyicilere Yönelik Yabancı Ampirik Literatür	104
Tablo 14: Mikro Belirleyicilere Yönelik Yabancı Ampirik Literatür	110
Tablo 15: Türkiye'de Makro Belirleyicilere Yönelik Ampirik Literatür	117
Tablo 16: Türkiye'de Mikro Belirleyicilere Yönelik Ampirik Literatür	122
Tablo 17: Değişkenlerin Tanımlanması	127
Tablo 18: Makro Model Birim Kök Testi Sonuçları	136
Tablo 19: Makro Model Sınır Testi Sonuçları.....	137
Tablo 20: Makro Model Uzun Dönem Tahmin Sonuçları	138
Tablo 21: Makro Model Hata Düzeltme Modeli Tahmin Sonuçları	141
Tablo 22: Mikro Model Birim Kök Testi Sonuçları	144
Tablo 23: Mikro Model Sınır Testi Sonuçları	145
Tablo 24: Mikro Model Uzun Dönem Tahmin Sonuçları.....	146
Tablo 25: Mikro Model Hata Düzeltme Modeli Tahmin Sonuçları	149

GRAFİKLER

Grafik 1: Toplam Kredilerin Kullanım Amacına Göre Gelişimi	27
Grafik 2: Toplam Bireysel Kredilerin Banka Türlerine Göre Gelişimi	29
Grafik 3: Toplam Firma Kredilerinin Banka Türlerine Göre Gelişimi	31
Grafik 4: Toplam Kredilerin Vadelerine Göre Gelişimi	33
Grafik 5: Toplam Kısa Vadeli Kredilerin Banka Türlerine Göre Gelişimi	35
Grafik 6: Toplam Orta ve Uzun Vadeli Kredilerin Banka Türlerine Göre Gelişimi	37
Grafik 7: Toplam Kredilerin Para Cinsine Göre Gelişimi	39
Grafik 8: Toplam Türk Parası Kredilerin Banka Türlerine Göre Gelişimi	41
Grafik 9: Toplam Yabancı Para Kredilerin Banka Türlerine Göre Gelişimi	43
Grafik 10: Toplam Kredilerin Nitelik Açısından Gelişimi	45
Grafik 11: Toplam Nakdi Kredilerin Banka Türlerine Göre Gelişimi	47
Grafik 12: Toplam Gayri Nakdi Kredilerin Banka Türlerine Göre Gelişimi	49

ŞEKİLLER

Şekil 1: Makro Model CUSUM ve CUSUMSQ Testi Sonuçları..... 140

Şekil 2: Mikro Model CUSUM ve CUSUMSQ Testi Sonuçları 149

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ADF	: Genişletilmiş Dickey-Fuller
API	: Açık Piyasa İşlemleri
ARDL	: Gecikmesi Dağıtılmış Otoregresif Model
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BİST	: Borsa İstanbul'da İşlem Gören İlk 100 Hisse Senedi
BSKH	: Türk Bankacılık Sektörü Kredi Hacmi
DF	: Dickey-Fuller
DİBS	: Devlet İç Borçlanma Senedi
ECM	: Hata Düzeltme Modeli
EKK	: En Küçük Kareler
FE	: Sabit Etkiler
GLS	: Genelleştirilmiş En Küçük Kareler
GMM	: Genelleştirilmiş Momentler Metodu
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
İVME	: İleri, Verimli, Milli Endüstri
KGF	: Kredi Garanti Fonu
KİB	: Kamu İç Borçlanması
KMH	: Kredili Mevduat Hesabı
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükte İşletme
KTH	: Kredili Ticari Hesaplar
MARS	: Çok Değişkenli Uyarlanabilir Regresyon Eğrileri
MENA	: Orta Doğu ve Kuzey Afrika Ülkeleri
OZKYNK	: Türk Bankacılık Sektörü Öz Kaynak Hacmi
PP	: Phillips ve Perron
RE	: Rastgele Etki
ROA	: Aktif Kârlılığı
ROE	: Öz Kaynak Kârlılığı
ROK	: Rezerv Opsiyon Katsayısı
ROM	: Rezerv Opsiyon Mekanizması
SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu

SVAR	: Yapısal Vektör Otoregresyon
2SLS	: İki Aşamalı En Küçük Kareler
SYO	: Sermaye Yeterlilik Oranı
TA	: Takipteki Alacaklar
TBI	: Türk Bankacılık Sektörü İhraç Edilen Tahvil ve Bono Tutarı
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TL	: Türk Lirası
TÜFE	: Tüketici Fiyat Endeksi
UECM	: Kısıtsız Hata Düzeltme Modeli
ÜFE	: Üretici Fiyat Endeksi
VAR	: Vektör Otoregresyon
VECM	: Vektör Hata Düzeltme Modeli
YP	: Yabancı Para

GİRİŞ

Bankacılık sektörünün en temel fonksiyonlarından biri olan kredi işlemleri ekonominin işleyişinde çok önemli bir görevi yerine getirmektedir. Öyle ki gerek tüketiciler gerekse üreticiler faaliyetlerini sürdürürken ihtiyaç duydukları finansmanı krediler yolu ile sağlamaktadır. Bu bağlamda, ekonomik birimlerin etkin şekilde işlevlerini yerine getirerek istikrarlı ve yüksek büyüme oranlarını sağlamalarında bankaların sundukları krediler etkin bir rol oynamaktadır. Bunun için banka kredilerinin gelişim dinamiklerinin belirlenmesi oldukça önemli bir araştırma konusu olmaktadır.

Yukarıda ifade edilen tespitten hareketle bu tez çalışması, Türkiye'de bankacılık sektöründe sunulan kredilerin dinamiklerini belirlemeyi amaçlamıştır. Bunun için 2010Q1-2022Q3 dönemine ait üç aylık veriler Gecikmesi Dağıtılmış Otoregresif (Autoregressive Distributed Lag-ARDL) yöntemi ile analiz edilmiştir. Banka kredilerini etkileyen faktörler makro ve mikro olmak üzere iki ayrı model çerçevesinde incelenmiştir. Makro modelde, ekonomik büyüme, kamu borçlanması ve varlık fiyatlarını temsilen hisse senedi fiyatlarının banka kredileri üzerindeki etkisi incelenmiştir. Mikro modelde ise öz kaynaklar, bankaların tahvil ve bono ihracı ile asimetrik bilgi sorununu temsilen takipteki alacakların banka kredilerine etkisi araştırılmıştır.

Çalışmada, ARDL yönteminin tercih edilmesinde, durağanlık düzeyleri $I(0)$ veya $I(1)$ yapıda olan serilerin karışık bir şekilde modele eklenebilmesi, modelin kısa ve uzun dönem parametrelerinin eş zamanlı olarak tahmin edilebilmesi ve küçük örneklemelerde bile iyi bir performans göstermesi etkili olmuştur. Araştırma döneminin belirlenmesine analiz edilen değişkenlerin ilgili veri tabanından bulunabilirliği kaynaklık etmiştir.

Modellere eklenen açıklayıcı değişkenlerin bir kısmının seçiminde, yabancı ülkeleri ve Türkiye'yi inceleyen ampirik çalışmalarda sıklıkla tercih edilmeleri önemli rol oynamıştır. Bu bağlamda büyüme ve öz kaynak değişkenlerinin yabancı literatürde, asimetrik bilgi sorununu temsilen takipteki alacakların ve varlık fiyatlarını temsilen hisse senedi fiyatlarının yerli literatürde ağırlıklı olarak ele alındıkları görülmektedir. Konuya ilişkin yabancı ve yerli çalışmalarda sıklıkla ele alınan değişkenler yanında kamu borçlanması ile bankaların tahvil ve bono ihracı gibi çok daha az işlenen göstergeler de literatüre yeni bir katkı sunmak amacı ile analize katılmıştır.

Çalışma kapsamında gerçekleştirilen analizler bir takım kısıtlar içermiştir. Özellikle ampirik kısımda değişkenlerin belirlenmesi sürecinde bazı göstergelerin aynı dönemler için ulaşılabilir olmaması önemli bir kısıt getirmiştir. Öyle ki bu kısıt, ampirik çalışmada esas alınabilecek bazı açıklayıcı değişkenlerin analiz dışında kalmasına neden olmuştur. Öte yandan, Türkiye'de kredi kullanımı ve belirleyicilerine getirilen yasal düzenlemelerin ortaya çıkardığı dönemsel etkilerle aşırı dalgalanma göstermesi de ampirik modellerin oluşturulmasında önemli sınırlılıklar ortaya koymuştur.

Türkiye'nin bankacılık ağırlıklı bir finansal sisteme sahip olması, ekonomik faaliyetlerin finansmanında bankaların sundukları kredilerin önemini artırmaktadır. Bu bağlamda kredileri belirleyen unsurların ortaya konması, Türkiye ekonomisinin gelişim dinamiklerini bankacılık sektörü ile ilişkili olarak daha iyi anlamamıza yardımcı olacaktır. Böylece, kredi mekanizmasının etkin olarak yönetilmesi ve ekonominin genelinde finansal kaynakların etkin kullanılması ile sürdürülebilir yüksek büyüme hedefine ulaşmak daha kolay olacaktır. Öyle ki, banka kredilerini belirleyen faktörlerin ortaya konulması ile söz konusu faktörlerde iyileştirme daha kolay gerçekleştirilecektir. Bunun sonucunda güçlü bir ekonomi için ihtiyaç duyulan reel sektör ile finansal kesim arasındaki bağın etkin bir şekilde kurulması daha kolay bir şekilde sağlanacaktır.

Çalışma sonuçları, Türkiye ekonomisinin bankacılık sektörü ile ilgili dinamiklerini anlamamıza ve politika tasarımıyla ilişkin faydalar sunmasının yanında ilgili literatüre de önemli katkılar sağlayacaktır. İlk olarak, kredi belirleyicilerinin makro ve mikro bazda ele alınarak analiz edilmesi literatürde sıklıkla izlenen bir yol değildir. Böylece, çalışmamız literatürdeki araştırmaların birçoğundan farklı olarak kredi dinamiklerini makro ve mikro değişkenler sınıflaması ile analize katmıştır. Bu şekilde makro ve mikro ayrımında oluşturulan modeller banka kredilerini belirleyen değişkenlerin etkisini daha sağlıklı bir şekilde belirlememize imkân verecektir. Başka bir deyişle değişkenlerin gücünün tespitinde daha sağlıklı sonuçlara ulaşmamızı sağlayacaktır. Bunun yanında literatürde sıklıkla ele alınan değişkenlerin Türkiye özelinde bir daha ele alınması, söz konusu değişkenlerin önemine ilişkin yeni kanıtların sunulmasına imkân tanıyacaktır. Öte yandan, çalışmamızda kamu borçlanması ile bankaların tahvil ve bono ihracı gibi diğer araştırmalarda daha az ele alınan göstergelerin analiz edilmesi, ilgili literatürün kapsamının genişletilmesi yönünde önemli bir katkı sunacaktır.

Çalışma, yukarıda belirlenen amaç ve içerik çerçevesinde, üç ana bölümden oluşmaktadır. Ana hatlarıyla birinci bölümde banka kredileri kavramsal olarak incelenmiş ve Türkiye'de zaman içindeki gelişimi ortaya konmuştur. İkinci bölümde kredi hacmini belirleyen faktörler teorik ve ampirik literatür çerçevesinde ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise Türk bankacılık sektöründe kredi hacminin dinamikleri ampirik olarak analiz edilmiştir.

Birinci bölümde öncelikle kavramsal düzeyde banka kredilerine ilişkin temel unsurlar belirlenerek banka kredilerinin işlevleri ortaya konmuştur. Daha sonra, kullanım amacı, vade yapısı, para cinsi ve niteliklerine göre sınıflandırılarak banka kredilerinin özellikleri açıklanmıştır. Üçüncü bölümde Türkiye'de banka kredilerinin gelişimi, kullanım amacı, vade yapısı, para cinsi ve niteliklerine göre analiz edilmiştir.

İkinci bölümde, bankaların kredi hacmini etkileyen faktörler, teorik ve ampirik çerçevede incelenmiştir. Banka kredilerini etkileyen faktörlere ilişkin teorik analizde önce makroekonomik ardından da mikroekonomik etkenler ayrı ayrı belirlenmiştir. Ampirik literatür çerçevesinde ise yabancı ülkelere ve Türkiye'ye yönelik ekonometrik çalışmalar gözden geçirilmiştir.

Üçüncü bölümde, Türk bankacılık sektöründe kredi hacminin belirleyicileri ampirik açıdan incelenmiştir. Öncelikle ekonometrik analizde kullanılan modeller, ilgili veri seti ve ekonometrik yöntem hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra makro ve mikro modeller ampirik olarak analiz edilmiştir. Makro modelde kamu borçlanması, büyüme oranı ve varlık fiyatları çerçevesinde hisse senedi değerlerinin kredilere etkisi tahmin edilmiştir. Mikro modelde ise öz kaynaklar, tahvil ve bono ihracı ile asimetrik bilgi sorununu temsilen takipteki alacakların kredilere etkisi tahmin edilmiştir.

Çalışma sonunda banka kredilerinin belirleyicilerine ilişkin makro ve mikro dinamikler bağlamında önemli bulgulara ulaşılmıştır. Bu kapsamda Türkiye örneğinde yapılan ampirik analizlerle ulaşılan sonuçlar ilgili literatüre katkı sağlayacak önemli tespitler yapmamıza imkân vermiştir. Öte yandan, banka kredilerinin dinamiklerinin ayrıntısı ile belirlenmesi sonucu Türkiye ekonomisinde reel ve finansal kesim arasında güçlü bağlar kurmaya olanak sağlayacak politikaların tasarımına önemli bir zemin hazırlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM: KAVRAMSAL OLARAK BANKA KREDİLERİ VE TÜRKİYE' DEKİ GELİŞİMİ

Bu bölümün ilk alt başlığında banka kredilerine ilişkin yapılan tanımlar, bu tanımlara ilişkin ortaya çıkan temel unsurlar ile banka kredilerinin işlevleri açıklanacaktır. İkinci alt başlıkta, banka kredileri kullanım amacı, vade yapısı, kredinin verildiği para cinsi ve niteliklerine göre sınıflandırılarak özellikleri aktarılacaktır. Üçüncü alt başlıkta ise Türkiye'de banka kredi türlerinin zaman içindeki gelişimi analiz edilecektir.

1. BANKA KREDİLERİNİN TANIMI, UNSURLARI VE İŞLEVLERİ

Çalışmanın bu kısmında ilk olarak, banka kredilerine ilişkin yapılan çeşitli tanımlar ele alınacaktır. İkinci olarak, banka kredilerinin tanımlanmasında esas alınan zaman, risk, güven ve gelir unsurları üzerinde durulacaktır. Üçüncü olarak, banka kredilerinin yerine getirdiği işlevler, ekonomik faaliyetlerin devamını sağlama, milli gelir ve istihdama katkı sağlama, ekonomide arz-talep dengesini sağlama, finansal gelişme ve mukayeseli üstünlük sağlama şeklinde ortaya konulacaktır.

1.1. Kredinin Tanımı

Kredi kelimesi, "inanmak" anlamına gelen Latince "credere" kökünden gelmektedir (Golin ve Delhaise, 2013: 8). Kredinin çok uzun bir süredir ekonomik yaşamın bir parçası olduğu; 3000 yıldan fazla bir süre önce Mısır, Asur ve Babil'in eski uygarlıklarında belgelenmiştir. Ancak kredilerde asıl büyüme ve yaygınlaşmanın Ortaçağ Avrupa'sında özellikle de on ikinci yüzyıldan sonra gerçekleştiği tespit edilmiştir (Edwards, 2004: 3).

İktisat yazınında, banka kredileri tanımlanırken farklı perspektiflerden birçok açıklama getirilmiştir. Tanımlamalarda genel olarak borçlanma ve borç verme ilişkileri, ekonomik fonksiyonlar, bankacılık faaliyetleri ve kanuni açıklamalar ile belirlenen bazı hukuki unsurlar üzerinde durulmaktadır.

Kredilerin genel olarak, borçlanma ve borç verme açısından tanımlandığı görülmektedir (Bohn ve Stein, 2009: 2). Bu bağlamda kredi, bankaların sağladığı bazı bilgiler neticesinde, gerçek veya tüzel kişilere kanunlar ve banka içi kurallar yanında mevcut kaynakları da göz önünde bulundurarak teminatsız ya da belirli bir teminat

karşılığında para ya da kefalet verme biçiminde sağladığı finansal olanak şeklinde tanımlanmaktadır (Ulusoy, 2013: 270). Bir başka tanımda kredi, bankalarca bireylere, ticari kuruluşlara ve devlete sağlanan toplam ödünç fon miktarı olarak ifade edilmektedir (Timsina, 2016: 20). Diğer bir tanımda kredi, geri ödenmek veya iade edilmek üzere, bankalar tarafından müşterilerine ödünç olarak satın alma gücü sağlama işlemi olarak tarif edilmektedir (Altıntaş, 2012: 12). Bunun yanında kredi, bir mevcudun belli bir zaman sonra geri alınmak üzere verilmesi veya verilecek bir varlığın geri ödeneceğinin ya da bir taahhüdün yerine getirileceğinin garanti edilmesi şeklinde de tanımlanmaktadır (Takan ve Acar, 2018: 141). Bu şekilde borçlanma ve borç verme açısından yapılan tanımlar, kredilerin genel olarak, geri ödenmek veya iade edilmek üzere verilmesi özelliğini ortaya koymaktadır.

Kredilerin, ekonomik sistem içerisinde yerine getirdiği işlev açısından da tanımlandığı görülmektedir. Buna göre kredi, işletmeler için faaliyetlerini yürütürken ihtiyaç duydukları dış kaynaklar arasında önemli bir finans olanağı olarak tarif edilmektedir (Baoko, Acheampong ve Ibrahim, 2017: 34). Böylece kredi, finansal aracılık çerçevesinde ele alınarak, üretim kapasitesini ve istihdamı artıracak yatırımlar için fona gereksinim duyan ekonomik aktörlere fon fazlası bulunan ekonomik aktörlerden sağlanan fon transferini oluşturmaktadır (Micheal ve Inam, 2020: 2). Bunun yanında kredi, bankalar tarafından gerçekleştirilen ve ekonomik birimlerin mal ve hizmet satın almasına izin veren ekonomik faaliyet olarak da tanımlanmaktadır (Hahn 2015: 9). Ayrıca, bir kişi lehine para vermek ya da parasını daha sonra almak üzere o kişiye mal vermeyi kabul etmek ya da satın alınacak bir mal, sağlanacak bir hizmetin yerine getirilmesine garanti vermek yönündeki uygulamalar bütünü kredi kavramı ile açıklanmaktadır (Parasız, 2007: 331). Böylece, ekonominin genelindeki işlevleri açısından yapılan tanımlar sağlıklı bir üretim ve tüketim sürecinin işlemesi açısından kredinin önemini ortaya koymaya çalışmaktadır.

Kredilerin ayrıca bankacılık faaliyetlerini merkeze alarak tanımlandığı da görülmektedir. Buna göre, geri alınmak üzere, belli bir bedel karşılığında ve belli bir süre için bankaların ödünç verme işlemi kredi olarak tanımlanmaktadır (İbiş, Çatıkkaş ve Çelikdemir, 2018: 162). Diğer yandan, kredi, yasalarca yetkilendirilen bankaların fon talebi olan ekonomik birimler için oluşturduğu bir finansal piyasa faaliyeti anlamına gelmektedir. Buna göre bankalar finansal aracılığın ara yüzünü, banka kredileri de söz

konusu fon hareketinin ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır (Akani ve Onyema, 2017: 201). Bankacılık faaliyetleri açısından kredilerin merkezi bir rol oynadığını belirleyen tanımlar çerçevesinde kredi, bankanın varlık portföyündeki en büyük bileşenini, en baskın gelir kaynağını oluşturmakta ve günlük bankacılık faaliyetlerinde birincil rol oynamaktadır. Bu çerçevede kredi, yüksek derecede risk içermekte ve bunun için bankanın kârlılığı, likiditesi ve ödeme gücü üzerinde derin bir etkiye sahip olmaktadır (Abdul Adzis, Sheng ve Abu Bakar, 2018: 36). Kredi, bir sözleşmeye dayanarak, belirli bir edimin gerçekleşmesine yönelik taahhütte bulunulması ya da belirli tutardaki nakdin kullandırılması suretiyle, banka tarafından komisyon ya da faiz alınarak, itibarın başkasına belli vadede kullandırılması biçimindeki iktisadi faaliyet olarak da tanımlanabilmektedir (Delikanlı, 2010: 8). Söz konusu tanımlar, kredilerin bankalarca yürütülen aracılık faaliyetleri kapsamında köşe taşı olma özelliğini ön plana çıkarmasına ek olarak sözleşmeye dayalı olması, faiz ya da komisyon karşılığında verilmesi özelliklerini de desteklemektedir.

Son olarak hukuki mevzuat çerçevesinde kredilerin kavramsal tanımına çok önemli bir katkı sağlandığı da görülmektedir. Buna göre krediler, ülkemizde yasal çerçevede 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu'nun 48. Maddesinde aşağıda belirtildiği şekilde tanımlanmaktadır (Mevzuat, 2021: 22).

"Bankalarca verilen nakdî krediler ile teminat mektupları, kontrgarantiler, kefaletler, aval, ciro, kabul gibi gayri nakdî krediler ve bu niteliği haiz taahhütler, satın alınan tahvil ve benzeri sermaye piyasası araçları, tevdiatta bulunmak suretiyle ya da herhangi bir şekil ve surette verilen ödünçler, varlıkların vadeli satışından doğan alacaklar, vadesi geçmiş nakdî krediler, tahakkuk etmekle birlikte tahsil edilmemiş faizler, gayri nakdî kredilerin nakde tahvil olan bedelleri, ters repo işlemlerinden alacaklar, vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri ile benzeri diğer sözleşmeler nedeniyle üstlenilen riskler, ortaklık payları ve Kurulca kredi olarak kabul edilen işlemler izlendikleri hesaba bakılmaksızın bu Kanun uygulamasında kredi sayılır. Birinci fıkrada belirtilenlere ilâve olarak, kalkınma ve yatırım bankaları ile katılım bankalarının taşınır ve taşınmaz mal ve hizmet bedellerinin ödenmesi suretiyle veya kâr ve zarar ortaklığı yatırımları, taşınmaz, ekipman veya emtia temini veya finansal kiralama, mal karşılığı vesaikin finansmanı, ortak yatırımlar veya Kurulca belirlenecek diğer yöntemlerle sağladıkları finansmanlar da bu Kanun uygulamasında kredi sayılır."

Yasal tanım, kredinin kapsamını oldukça geniş tuttuğu gibi türleri hakkında oldukça geniş bir çerçeve çizmektedir. Buna göre, krediler hukuki mevzuat açısından nakdi ve gayri nakdi kredi olmak üzere ikili bir ayırmda ele alınmaktadır. Ayrıca, ödünçler, varlıkların vadeli satışından doğan alacaklar, finansal kiralama faaliyetleri, satın alınan tahvil ve benzeri sermaye piyasası araçları, ortaklık payları ve vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri ile benzeri diğer sözleşmeler nedeniyle üstlenilen riskler de krediler kapsamına alınmaktadır. Öyle ki bilanço dışı hesaplarda izlenen ve tezgahüstü piyasalarda ya da organize borsalarda işlem gören türev sözleşmeler, bankanın kredi kullandırma niyeti bulunmasa da karşı taraf kredi riski nedeniyle yasal tanıma dâhil edilmektedir. Öte yandan, yasal çerçevede belirtilen ödünç verme işlemi nakit, mal, kefalet, teminat şekil ve mahiyetinde olabilmektedir (Kaya, 2013: 28). Nakdi ödünçler, doğrudan kredi kullanımı ya da müşterinin ihraç ettiği borçlanma senetlerinin satın alınması yoluyla gerçekleştirilmektedir. Vadeli olarak gerçekleştirilen aktif satışlarından kaynaklanan alacaklar da, normal bir kredilendirme işlemi olmasa da karşı taraf finanse edildiği için kredi riski taşıyan bir işlem olarak görülmektedir. Kanun, kredi olup olmadığına bakmaksızın, müşteriye sağlanan tüm finansman türlerini de kredi kapsamına almaktadır (Altıntaş, 2012: 13-15). Böylece hukuki mevzuat açısından oldukça kapsamlı bir kredi tanımına ulaşılmaktadır.

1.2. Kredinin Unsurları

Kredi müşterisi ile krediyi kullandıran finansal aracı arasında kurulan ilişkilerin ortaya çıkardığı etkileşimin niteliğini belirleyen çok çeşitli unsurlar bulunmaktadır. Bu bağı oluşturan özellikler bir başka deyişle kredinin unsurlarını dört alt başlıkta toplamak mümkündür. Bunları, kredi ilişkisinde zaman, risk, güven ve getiri şeklinde belirleyebiliriz (Hazar ve Babuşçu, 2019: 141-142).

1.2.1. Zaman Unsuru

Zaman (vade) unsuru, bir kredinin geçerli olabilmesi için belirli bir süre kısıtı kapsamı gerekliliğini ifade etmektedir. Kredi kullanımının öncesinde, banka ve kredi borçlusu arasında yapılan sözleşme çerçevesinde, kredinin geri ödeme tarihi konusunda, taraflar anlaşmaya varmaktadır. Yani vade unsuru doğrultusunda, belirlenen bir süre sonunda kredi taahhüdünün yerine getirilmesi gerekmektedir. Başka bir ifade ile zaman unsurunun bulunmadığı işlemler kredi olarak değerlendirilemez (Yücel, 2013: 345).

Tüm kredi işlemlerinde, krediyi veren ve alan taraf, kredi borcunun başka bir ifade ile verilen paranın ya da sağlanan itibarın belli bir zaman sonra iade edilmesi gerektiğini bilmekte ve bu durum zaman unsurunun da özünü oluşturmaktadır.

Kredide zaman unsurunun bulunması gerekliliği, paranın bir zaman değeri olması ile yakından ilgilidir. Çünkü kredi işlemlerinde zaman unsuru uzadıkça belirsizlik dolayısı ile risk artışı da beraberinde gelmektedir. Bunun için vade uzamasından kaynaklanan risk artışı, aynı kredi türünün farklı vadelerindeki fiyatlamalara da yansımaktadır. Böylece, bankalar uygulamada daha uzun vadeli olan aynı türdeki bir kredi için daha yüksek bir fiyatlama politikası izlemektedir. Bu anlamda vade yapısı, banka açısından getiriye, kredi borçlusu açısından ise maliyeti etkilemektedir.

Kredinin bir zaman süreci içinde gerçekleşmesi gereği, bu faaliyeti yürüten bankanın faaliyet kârlılığı açısından da önem taşımaktadır. Kredinin belirlenen vade içerisinde ödenmesi ve geri dönüşünün gerçekleşmesi sağlanamazsa banka kârlılığı olumsuz etkilenmektedir. Belirlenen vadeyi aşan ödemeler tahsili gecikmiş alacak niteliğine bürünerek bankaların söz konusu alacaklar için karşılık ayırmalarına neden olmaktadır. Karşılık tutarları da banka gelir tablosundaki kârlılık değerlerinden düşülmektedir.

1.2.2. Risk Unsuru

Ekonomik yaşamın bütün yönlerinde olduğu gibi kredi faaliyetleri çerçevesinde yürütülen işlemler kapsamında da çok çeşitli risklerin ortaya çıkması mümkündür. Genel bir ifade ile kredi işlemleri kapsamında ortaya çıkan risk unsuru, kredi sözleşmesinde yer alan şartların yerine getirilmemesi halinde bankanın karşı karşıya kalacağı olumsuzluğu içermektedir. Böylece, kredinin risk unsuru, bankalarca verilen kredilerin vadesinde ve eksiksiz olarak tahsil edilememesi ya da verilen garantiye konu taahhüdün yerine getirilmemesi olasılığını ifade etmektedir (Delikanlı, 2010: 9). Buna göre kredi riski, para piyasasındaki bankacılık faaliyetlerinden kaynaklanan riskler içinde yönetilmesi gereken en önemli kısmı oluşturmaktadır.

Nakdi kredilerin vadesinde ödenmemesi/ödenememesi veya gayrinakdi kredilerin tazmin olduktan sonra ödenmemesi/ödenememesi halinde risk kontrol edilemez hale gelmekte, gecikmiş ve sorunlu riske dönüşerek bankanın zarar etmesine

yol açmaktadır. Bu sebeple bankalar kredi verirken etkin bir risk analizi yaparak kredi verme işlemlerindeki koşulları farklılaştırmaktadır. Tahsilinde gecikme olmayan risk ile kıyaslandığında gecikme halindeki riskin faiz oranları daha yüksek uygulanmaktadır. Bu farklı faiz oranı uygulaması da kredi işleminin başında borçlu ile yapılan sözleşmede yazılı olarak belirtilmektedir. Öte yandan, borçlu ne kadar yüksek bir güvenilirlik ya da ödeme gücüne sahip olursa olsun, tüm kredi işlemlerinde gelecekte oluşabilecek belirsizliklerden kaynaklanan ve teorik açıdan sıfırlanması mümkün olmayan bir risk unsuru bulunmaktadır. Doğal afetler, belirsizlikler, kredi borçlusunun faaliyette bulunduğu sektörden kaynaklı nedenler, kur riski, kredi borçlusuna ait alacakların gecikmesi veya tahsil edilememesi, kazalar, grev, teşvik uygulamalarının değişmesi ve işletme yönetiminin değişmesi gibi nedenlerine bağlı olarak kredi ödemeleri aksayabilmekte ya da hiç ödenmeme olasılığı oluşabilmektedir. Bunlara ek olarak, ülke ya da dünya genelinde oluşan beklenmedik siyasi ve/veya ekonomik krizler, kredi alanın işini kaybetmesi ya da vefat etmesi gibi sebepler de kredilerin geri ödemelerinde sorun yaratabilecek diğer unsurları oluşturmaktadır. Belirtilen tüm bu nedenlerle kredilerin risk unsuru belirlenirken kredi müşterisi hakkında ayrıntılı bir istihbarat yapılması yanında yukarıda belirlenen diğer unsurlar da göz önünde bulundurularak buna göre kredi işleminin teminatlandırılması gerekmektedir (Şakar, 2001: 78-79).

1.2.3. Güven Unsuru

Güven ve saygınlık, nakit, mal, kefalet, teminat şeklinde ya da herhangi bir biçimde kullanılan kredi, belli bir vade sonunda geri alınmak şartına bağlı olduğu için kredi tarafları arasında güvenin varolması gerekmektedir. Öyle ki, güven unsuru kredi işlemlerinin temel dayanağını oluşturmaktadır (Adır, 2019: 94). Güven unsurunda, mudinin ödeme kabiliyeti ile bankada oluşturduğu itibarın yanı sıra bankanın mudi üzerindeki saygınlığı da esas alınmaktadır. Bu şekilde güven unsuru, kredilerin teminat ve fiyatlamaları üzerinde de etkili olmaktadır. Kredi alan ve veren arasındaki karşılıklı güven üzerine kurulan kredi ilişkisi, bankanın krediyi teminatlı ya da teminatsız kullandırma kararında da etkili olmaktadır (Ulusoy, 2013: 271).

Bankalar, genellikle, çok uzun süredir birlikte çalıştıkları müşterilerinin kredi taleplerini kısa bir sürede, teminatsız ve düşük faiz oranları ile karşılamaktadır. Fakat bunun için müşterinin uzun süredir tanınıyor olması ve kredinin hangi amaç için kullanılacağına iyi araştırılması gerekmektedir. İstihbarat ve mali analiz aşamasında,

firmayı aktif olarak yöneten kişi ile resmi evraklar üzerinde firma sahibi olarak görünen kişinin farklı olması, aktif yöneten kişinin firmada ortaklığı bulunmaması veya gerçek kişilerin çalıştıkları işyerlerini sıklıkla değiştirmesi gibi unsurlar bankaların güvenini sarsmaktadır. Bunlara ek olarak, firma merkezinin sürekli değişmesi, kredi talep edenin üzerine kayıtlı gayrimenkul olduğu halde bankaya bildirmemesi ve diğer bankalarda bulunan limit bilgilerini ve teminat yapılarını doğru şekilde aktarmaması gibi hususlar da bankalarda soru işareti oluşturarak kredi müşterisine olan güveni zedelemektedir.

Güven unsuru çerçevesinde yukarıda belirlenen hususlar kredi işlemlerinin yürütülmesinde çok önemlidir. Öyle ki, söz konusu hususlardaki bazı olumsuzluklar kredi sürecinin daha başlamadan sona ermesine neden olabilmektedir. Çünkü yeteri kadar güven telkin etmeyen hiç bir gerçek ya da tüzel kişiye, hiç bir banka, ödeme gücü yeterli olsa bile kredi ilişkisine girmek istememekte, bankalar sadece geri ödeyeceklerine inandıkları kişi ya da kuruluşlara kredi vermektedir. Tüm bu nedenlerden dolayı güven unsurunun kredi işlemlerinde oldukça etkin olduğu kabul edilmektedir.

1.2.4. Gelir Unsuru

Kredinin gelir unsuru, verilen kredi üzerinden uygun düzeyde bir gelir ya da kârın sağlanması gerekliliğine işaret etmektedir. Zira bankaların, işletme giderlerini ve fon arz edenlere ödemekte oldukları faizleri karşılayabilmek için krediler üzerinden faiz ve komisyon gibi bir gelir yaratmaları gerekmektedir. Kredi faizleri, komisyon getirileri ile birlikte bankaların en büyük gelir kaynağını oluşturmaktadır. Böylece, kredi işlemlerinde gelir unsuru bankaların mevcudiyetinin devamı ve banka ortaklarına kâr sağlanması yönünden büyük önem taşımaktadır (Delikanlı, 2010: 9).

Uygulamada, bankalar, borçludan kredi geri ödemelerini sorunsuz bir şekilde tahsil etmeye ve maliyetler çerçevesinde maksimum geliri elde etmeyi hedeflemektedir. Burada, maksimum gelir ile esasen en yüksek faiz oranı kastedilmemektedir. Maksimum gelir ya da verimden kasıt, müşterinin banka nezdindeki kredi, mevduat, otomatik ödeme, kredi kartı, kiralık kasa, mevduat, yatırım ürünleri vb tüm bankacılık faaliyetlerindeki verimliliği maksimize etmektir (Şakar, 2001: 58).

Bu doğrultuda bankalar, kredilerden faiz, komisyon ve benzeri gelirler elde etmelerine ek olarak kredilerin kullandırımı sırasında bankanın diğer ürünlerini de

pazarlayarak yani çapraz satış yolu ile müşteri bazında verimliliği artırmaya çalışmaktadır. Özellikle son yıllarda, bankaların satış yönetimi politikalarını kredi müşterilerine çapraz satış stratejisi üzerine kurdukları, gelirden süreklilik yaratabilmek adına müşteri sadakatini bu yolla yaratmaya çalıştıkları dikkat çekmektedir. Bankaların bu konudaki yoğun çabaları, kredi işlemlerindeki gelir unsurunun çok daha kapsamlı ele alınması gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır.

Öte yandan, kredi işlemlerinde gelir unsuru risk ve zaman unsuru ile çok yakın bir etkileşime sahiptir. Öyle ki risk unsuru, kredinin faiz oranı veya komisyon düzeyini yani gelir unsurunu doğrudan etkilemektedir. Bankalar daha riskli gördükleri kredi müşterilerine daha yüksek faiz oranı ve komisyon uygulayarak daha yüksek gelir elde etme yolunu seçmektedir. Diğer yandan, bankalar aynı kredi türünün daha uzun vadeli olanı için daha yüksek faiz oranları uygulamaktadır. Bu şekilde bankaların faiz gelirlerinin kredi risk ve zaman unsuruna göre farklılaşması kredi işlemine ait sözü geçen unsurlar arasındaki etkileşimi açıkça ortaya koymaktadır.

1.3. Kredinin İşlevleri

Fon ihtiyacı bulunanlar ile fon sunmak isteyenler arasında bankalar tarafından geliştirilen kredi mekanizması eski aracılık yöntemlerinden bir tanesidir. Fon arz ve talep eden birey ve kurumlar birbirleri hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıkları için uzman ve güvenilir bir aracıya ihtiyaç duymaktadır. Böylece bankalar kredi işlemleri çerçevesinde fon arz ve talebi arasında önemli bir aracılık görevini yerine getirmektedir (Delikanlı, 2010: 7).

Bankalar kredi işlemleri çerçevesinde fon arzı ve talebi arasında aracılık yaparken birçok işlevi yerine getirmektedir. Kredinin bir ekonomide genel olarak ekonomik faaliyetlerin devamını sağlama, milli gelir ve istihdama katkı sağlama, ekonomide arz-talep dengesini sağlama, finansal derinlik ve gelişmeyi sağlama gibi önemli işlevleri bulunmaktadır (Ulusoy, 2013: 272; Demirezen, 2015: 24-26).

1.3.1. Ekonomik Faaliyetlerin Devamını Sağlama

Ekonomi içindeki aktörler olarak hanehalkı, firma ve devlet, önemli derecede tüketim ve yatırım harcaması yapmaktadır. Bankalar da ülkenin ekonomik kalkınmasına katkıda bulunmak amacıyla söz konusu tüketim, yatırım ve kalkınma faaliyetleri için bireylere, ticari kuruluşlara ve devlete kredi ve avanslar vermektedir. Bu nedenle banka

kredileri, ÷lkedeki tüm sektörlerin faaliyetlerini sürdürmeleri için gerekli finansmanın sağlanmasına katkıda bulunan önemli bir unsur olarak kabul edilmektedir (Rabab'ah, 2015: 166).

Günümüzde, ticari ve ekonomik aktivitelerin hem çeşitlenmesi hem de genişlemesi nedeniyle firmaların işletme ve yatırım maliyetleri de sürekli olarak artış kaydetmektedir. Şüphesiz firmaların tüm bu ihtiyaçlarını sadece öz kaynakları ile karşılayabilmesine de olanak bulunmamaktadır. Yani malların dağıtılabilmesi, imalat ve üretim bölümlerinde ortaya çıkan bütün maliyetin karşılanabilmesi ve de en önemlisi üretimin aksamaması veya durmaması için etkin bir kredi sistemine gereksinim duyulmaktadır. Bu ihtiyaç da kredi kuruluşları ve çok yüksek oranda bankalar tarafından karşılanmaktadır. Bankalar, tasarruf sahiplerinden topladıkları kaynakları, fon talep edenlere, belirli kurallar doğrultusunda, belirlenen sınırlar kapsamında kredi vermekte ve saygınlıklarını ortaya koyarak müşterileri lehine garanti ve taahhütte bulunmaktadır. Bankalar, kredi alacaklarını vadelerinde geri almakta ve yeni gereksinim sahiplerine vermekte ve döngü bu şekilde devam etmektedir. Böylece bankaların sunduğu kredi hizmeti, ÷lke genelindeki ticari ve ekonomik faaliyetlerin temelini oluşturmasının yanı sıra tasarrufların, fon talep edenlere arz edilmesini sağlayarak ekonomik faaliyetlerin devamına katkıda bulunmaktadır (Parasız, 2007: 331-332).

1.3.2. Milli Gelir ve İstihdama Katkı Sağlama

Önemli bir fon transfer yöntemi olan banka kredileri, ekonomik büyümenin sağlanması ve sürdürülmesinde lokomotif görevi görmektedir. Bir ÷lke ekonomisinde gerçekleştirilen yatırımlar genellikle kredilerle finanse edildiği için krediler, mevcut olan yatırımlar ile üretim kapasitesinin genişletilmesinde ve yeni teknolojilerin transfer edilmesinde kilit bir rol üstlenmektedir. Buna göre, firmalar, krediler sayesinde ara mal ve yatırım malları talebini ve buna bağlı olarak da üretim ve yatırımları artırmaktadır. Krediler, yatırımlarını finanse etmek suretiyle firmaların büyümelerine katkıda bulunarak ve ekonomiyi canlandırarak ekonomik büyümeyi sağlamaktadır (Adır, 2019: 94). Ayrıca krediler, firmaların gereksinim duyduğu hammadde ve araç-gereç gibi üretim faktörlerinin sağlanması için finansal destek yaratarak üretim kapasitesinin gelişmesine paralel olarak istihdamın genişlemesine de katkı sunmaktadır (Delikanlı, 2010: 10).

Krediler milli gelir ve istihdam üzerinde, yukarıda belirlendiği şekilde arz yanlı etkiler oluşturabildiği gibi talep yanlı etkiler de yaratabilmektedir. Bankaların kredi genişlemesine gitmesi ile birlikte tüketim harcamaları yani toplam talep genişlemektedir. Böylece krediler, fon arz edenlerle tüketim amaçlı fon talep edenler arasındaki işleyişte toplam talebi etkileyen bir köprü oluşturmaktadır. Böyle bir halde de ekonomik aktörler kredilere daha kolay erişebildikleri için harcamalar ve toplam talep artış kaydetmektedir. Yani banka kredilerindeki değişim önemli derecede toplam talebi de etkilemektedir. Bu da harcamalar yöntemiyle elde edilen milli geliri artırmaktadır. Bir başka ifade ile kredilerin hanehalkı tüketim harcamalarını artırması sonucu yurtiçi tüketim, işgücü ve ekonomik aktivite hızlanmaktadır. Özellikle, cari açık sorunu olmayan gelişmiş ülkelerde, toplam talepteki artış, istihdamı ve üretimi genişletmek suretiyle ekonomik büyümeyi de hızlandırmaktadır. Bu koşullarda kredilerin, milli gelir ve istihdama katkısı, tasarrufların yatırımlara aktarılması, fonların yatırım projelerine yönlendirilmesi ile gerçekleşmektedir (Demirezen, 2015: 24-29).

1.3.3. Ekonomide Arz-Talep Dengesini Sağlama

Krediler, üretilen mal ve hizmetlerin artışına katkıda bulunmakla birlikte arz ve talep dengesi içinde ekonomik kaynakların istikrarlı bir biçimde kullanılmasını da sağlamaktadır. Üretim sonrasında genel olarak bir arz fazlalığı oluşması söz konusu ise fiyatlar düşmekte ve tüketim artmaktadır. Tüketim artışı neticesinde stoklar erimekte ve buna paralel olarak oluşan mal kıtlığı nedeniyle fiyatlar genel seviyesi artmaya başlamaktadır. Böyle bir durumda, finansmana gereksinimi olan üreticiler kredi kullanarak mal stoklarını korumakta ve böylelikle de zaman içinde ekonomideki mal ve hizmetlerin arz-talep dengesi krediler aracılığıyla sağlanmaktadır (Ulusoy, 2013: 272).

Kredilerin ekonomide arz ve talep dengesini sağlama işlevi çerçevesinde politika yapımcılar, ekonominin genel gidişatına göre kredilerin artırılması ya da azaltılması yoluna gidebilmektedir. Toplam talebin toplam arza göre düşük olduğu yani talep yetersizliğinin bulunduğu dönemlerde, politika yapımcılar banka kredilerini özellikle de tüketim harcamalarına yönelik tahsis edilen tüketici kredilerini artırmaktadır. Böylece, mal ve hizmet alımlarının artmasını böylelikle firmaların da biriken stoklarının erimesini ve hatta üretim faaliyetlerinin canlanmasını sağlamaktadır. Bu durum talep yetersizliğinin ortadan kalkması ve toplam arz-toplam talep dengesinin oluşması ile sonuçlanmaktadır. Ancak kredilerin etkisi ile toplam talepte istenilenden fazla artış

oluşması da enflasyon ve cari açık sorunlarına yol açabilmektedir. Bu nedenle arz ve talep dengesi sağlama işlevinde, kredilerin üstlendiği rolün ölçüsü büyük önem taşımaktadır.

1.3.4. Finansal Derinlik ve Gelişmeyi Sağlama

Kredilerin, finansal sistemin gelişimi açısından da önemli bir fonksiyonu bulunmaktadır. Söz konusu işlev, tasarrufların yatırıma dönüşümü ve yeni finansal araçların sisteme kazandırılması süreçlerinde gerçekleşmektedir. Öyle ki ülke ekonomilerinde krediler vasıtasıyla atıl nitelikteki fonlar finansal piyasalara kazandırılarak piyasaların gelişmesi ve derinleşmesi sağlanmaktadır. Ayrıca, kredilerin bankalar açısından temel gelir kaynağını oluşturması, piyasaya yeni banka girişlerini özendirmek suretiyle yani finansal araçların sayısının artması yolu ile de finansal gelişmeyi desteklemektedir.

Kredilerdeki artış, finansal derinleşmeyi sağlama çerçevesinde tasarrufların yatırımlara dönüşümü ve ekonomide paranın değişim aracı olarak kullanımı konularında önemli bir gelişme yaratmaktadır. Bunun için kredilerdeki genişleme finansal gelişmenin ölçümünde önemli bir gösterge olarak da kullanılmaktadır. Krediler bu şekilde finansal gelişmişlik için önemli bir etki doğururken aynı zamanda reel ekonomi için de büyük bir dinamik yaratmaktadır. Finansal gelişmenin sağlandığı ülkelerde, reel sektörün finansmanı etkin bir şekilde gerçekleştiği için, finansal sistemi yeterince gelişmemiş ülkeler karşısında üstünlük elde edilmektedir. Krediye daha kolay erişilebilen ülkeler, düşük maliyetlere bağlı olarak imalat, sanayi, ekonomi ve ihracattan daha yüksek bir pay alabilmekte ve böylelikle de ihracatlarını artırarak, mükayeseli üstünlük yaratabilmektedir. Dış finansmana gereksinim duyan gelişmekte ülkelerde, genellikle ekonomik büyüme, olumsuz etkiler yaratabilen yabancı sermaye ile sağlanabilirken, gelişmiş ülkelerde bu işlevi krediler yerine getirmektedir (Demirezen, 2015: 24-26).

2. BANKA KREDİLERİNİN SINIFLANDIRILMASI

Kredi türleri, taşıdıkları özellikler göz önüne alınarak çeşitli başlıklar altında sınıflandırılabilir. Buna göre, bu bölümde, bankalar tarafından açılan krediler; kullanım amacı, vade yapısı, krediye konu olan para cinsi ve nitelikleri açısından ele alınarak incelenecektir.

2.1. Kullanım Amacı Açısından Krediler

Bu bölümde, finanse ettiği ekonomik faaliyetin kullanım amacı açısından krediler, Bireysel Krediler ve Kurumsal, Ticari ve Küçük ve Orta Büyüklükte İşletme (KOBİ) kredileri olmak üzere iki ana kategoride ele alınacaktır.

2.1.1. Bireysel Krediler

Bireysel krediler, ticari amaç haricindeki harcamaları için gerçek kişilere verilen ve tüm türleri itibarıyla nakdi kredi niteliği taşıyan fonlama türüdür. Bu tür krediler, bireylerin bir mal veya hizmeti satın almaları nedeniyle veya satın alma söz konusu olmadan, belirli şartlar kapsamında geri ödenmek koşuluyla verilmektedir. Bireysel krediler, tüketim harcamaları kanalıyla toplam talep üzerinde önemli etkiler oluşturmaktadır. Bu nedenle politika yapıcılar, bireysel kredilerin vade yapısında, finansman oranında, asgari ödeme tutarında ve taksitlendirme sayısında değişikliklere giderek talepten kaynaklı ekonomik istikrarsızlıkları yönetmeye çalışmaktadır. Bu çerçevede talep yetersizliğinden kaynaklı durgunluk dönemlerinde bireysel kredileri teşvik ederken, arz yetersizliğinden kaynaklı enflasyonist ortamlarda bireysel kredilerin sınırlandırılması yoluna gidebilmektedir. Başka bir ifade ile politika yapıcılar, koşullara göre ekonomik faaliyetin hızlanmasını ya da yavaşlamasını sağlayabilmektedir.

Bireysel kredileri, kredili mevduat hesapları, kredi kartları, bireysel ihtiyaç (tüketici) kredileri, taşıt kredileri ve konut kredileri olmak üzere toplam beş başlık altında ele almak mümkündür (Vurucu ve Arı, 2017a: 81).

- Kredili Mevduat Hesapları

Banka tarafından kısa vadeli nakit ihtiyaçlarının giderilmesi için gerçek kişilerin vadesiz hesaplarına tanımlanan ve tanımlanan bu limit çerçevesinde kullanılan bireysel kredi türü, kredili mevduat hesabı (KMH) olarak adlandırılmaktadır. KMH, hesapta para bulunmasa dahi limit tutarı dâhilinde nakit para çekilmesine, harcama yapılmasına, talimat ile otomatik ödemeye bağlanan faturaların aksamadan ödenmesine imkân vermektedir (Korkulu ve Akan, 2019: 1195). KMH, genellikle bankalarca teminatsız olarak tahsis edilmekte ve bu nedenle de yüksek risk içermektedir. Risk düzeyinin diğer kredi türlerine göre daha yüksek olması, uygulanan faiz oranının da daha yüksek olmasına yol açmaktadır.

- Kredi Kartları

Banka ile kart hamili arasında imzalanan sözleşme doğrultusunda, banka tarafından tahsis edilen kredi limitlerinin kullanılmasına olanak tanıyan araç, kredi kartı olarak tanımlanmaktadır. Ticari faaliyet üzerinde önemli etkiler yaratan kredi kartları sayesinde hanehalkı, nakit para kullanmadan mal ve hizmet satın alabilmekte ya da nakit çekme olanağına sahip olabilmektedir (Kaya, 2009: 5). Kredi kartı limitleri çoğunlukla teminatsız kredi vasfı taşımaktadır. Fakat bankalar gerekli gördüğü bazı istisnai hallerde teminat talebinde de bulunabilmektedir.

- Bireysel İhtiyaç (Tüketici) Kredileri

İktisadi olanaklarının ötesinde mal ve hizmet tüketimine yönelen hanehalkı bireysel ihtiyaç kredilerine başvurmaktadır. Tüketici kredileri, gerçek kişilere, herhangi bir hizmet ya da malın alınmasına bağlı olarak ya da olmayarak, daha sonra belirli koşullarda geri ödenmek üzere kullandırılmaktadır. Bu tür krediler, ticari amaçlar dışındaki tüketime yönelik olmakta ve diğer kredi türleri ile kıyaslandığında nispeten daha küçük miktarlarda tahsis edilmektedir (Parasız, 2007: 340). Tüketici kredileri, uygulamada genellikle kefalet veya teminat alınmadan kullandırılmaktadır. Ancak kredi tutarına, borçlunun ödeme kabiliyetine veya kredibilitesine göre bankalar kefalet, menkul ya da gayrimenkul ipotegi gibi teminatlar talep edebilmektedir.

- Taşıt Kredileri

Taşıt kredileri, gerçek kişilerin sıfır kilometre veya ikinci el taşıt satın alabilmeleri için kullandırılmaktadır. Her iki kredi türünde de krediye konu olan araca banka lehine rehin tesis edilerek satılamaz şerhi konulmakta ve bu şerh ancak kredi borcu kapatıldığında kaldırılmaktadır. Taşıt kredilerinde, araç bedelinin tamamı değil kasko değeri üzerinden belirli bir oranı kredi ile finanse edilebilmekte ve kalan kısmı kredi borçlusu tarafından karşılanmaktadır. Ayrıca hem sıfır kilometre hem de ikinci el taşıt kredilerinde kredi ödemesi kredi borçlusuna değil taşıtın satıcısına nakden veya hesaba transfer yoluyla yapılmaktadır (Şakar, 2001: 113).

- Konut Kredileri

İpotekli konut finansmanı olarak da ifade edilen konut kredileri, kredi kuruluşları tarafından konut satın almak için başvuru yapan bireylere kullandırılan bir kredi türüdür. Kredi faiz oranı sabit veya değişken olabilen konut kredilerinde, krediye

konu olan konut üzerine, kredi tutarı kadar, banka lehine, birinci derecede ipotek tesis edilmekte ve kredi borcu kapatılana kadar ipotek kaldırılamamaktadır (Atasoy ve Tanrıvermiş, 2021: 468). Konut kredilerinde, krediye konu olan konutun uzman incelemesi değerinin belirli bir oranı kadar kredi sunulmakta, geriye kalan tutarın kredi borçlusu tarafından karşılanması beklenmektedir. Ayrıca konut kredisi ödemesi, kredi borçlusuna değil krediye konu olan konutun satıcısına nakden veya hesaba transfer yoluyla yapılmaktadır. Konut kredileri bireysel kredi türleri içerisinde en uzun vadeli ve en teminatlı kredi türünü oluşturmaktadır.

2.1.2. Kurumsal, Ticari ve KOBİ (Firma) Kredileri

Bankalar ekonomide gerçek kişilerin yanı sıra ekonominin üretici birimleri olan tüzel kişilere yani firmalara da kredi sunarak önemli bir işlevi yerine getirmektedir. Bu şekilde bankalar tarafından, çeşitli büyüklükteki firmalara faaliyetlerinin finansmanı için kullanılan krediler; Kurumsal, Ticari ve KOBİ kredileri başka bir deyişle ile Firma Kredileri şeklinde ifade edilebilmektedir.

Firmalar, finansman ihtiyaçlarının tümünü öz kaynakları ile karşılayamadıkları için dış fon kaynakları kapsamında banka kredilerinden yararlanmaktadır. Böylece firmalar, likidite sorunlarının üstesinden gelebilmekte, ölçeklerini büyütmek için yatırım yapabilmekte, ticari faaliyetlerini sürdürebilmekte ve de ithalat ile ihracat işlemlerini daha hızlı ve güvenilir bir şekilde gerçekleştirebilmektedir. Dolayısıyla firma kredileri, üretim, istihdam ve dış ticaretin artmasına önemli katkılar sağlamakta, yatırım harcamaları ve net ihracat kanalları ile toplam talep üzerinde önemli etkiler oluşturmaktadır. Bu nedenle politika yapıcılar, getirdikleri düzenlemelerle firma kredilerini teşvik ederek ya da sınırlandırarak ekonomik faaliyeti de yönlendirebilmektedir. Firma kredileri, genel olarak, nakit ya da gayri nakit nitelikte olabilmektedir.

Uygulamada firmalara bankalar tarafından birçok şekilde kredi kullanırılmasına rağmen aşağıda bunlar içinde en temel olan kredi türlerine yer verilmektedir.

- Kredili Ticari Hesapları

Kredili Ticari Hesap (KTH), banka nezdinde ticari vadesiz mevduat hesabı bulunan firmaların bu hesaplarına banka tarafından tahsis edilen kredi limitini ifade

etmektedir. Firmalar, KTH sayesinde, banka hesaplarında bakiye bulunmadığı hallerde, hesaplarından nakit çekebilmekte, havale ya da EFT yoluyla para transferi yapabilmektedir. Bunun yanında çek keşidesi ve talimatlı otomatik ödeme işlemlerini aksatmadan gerçekleştirebilmektedir. KTH'lar istisnai durumlar dışında teminatsız olarak tahsis edilmekte, buna bağlı olarak da yüksek risk içermektedir. Bu doğrultuda bankalar söz konusu kredi türü için diğer türlere göre daha yüksek bir fiyatlama politikası izlemektedir (Vurucu ve Arı, 2017a: 105).

- Ticari Kredi Kartları (Şirket Kredi Kartları)

Ticari kredi kartları ya da diğer adıyla şirket kredi kartları, Türk Ticaret Kanunu kapsamında yer alan firmaların sahipleri, yöneticileri ya da çalışanları tarafından firma lehine yapılacak satın alma işlemleri veya şirket faaliyetlerine ilişkin tüm harcamalar için bankalarca verilen kartları kapsamaktadır (Ataçoğlu, 2006: 8). Belirli bir limit ile tahsis edilen şirket kredi kartları, bir bakıma bireysel kredi kartlarının şirketler için hazırlanmış biçimini oluşturmaktadır. Bu anlamda şirket kredi kartları da genellikle teminatsız kredi niteliği taşımakta, bankalar gerekli gördüğü başvurular için teminat isteyebilmektedir.

- Rotatif Krediler

Tüzel kişilere, kısa vadeli ihtiyaçlarının finansmanı için kullandırılan rotatif krediler, faizinin ve diğer masraflarının ödenmesi ve limit dâhilinde bulunması şartıyla borçlu cari hesap şeklinde çalışmakta ve para yatırılıp çekilmesine olanak tanımaktadır. Rotatif kredilerde, faiz oranı, kredi kullanım tarihinde, her iki tarafın ortak anlaşması sonucu belirlenmekte ancak banka, vade boyunca mevcut piyasa koşulları doğrultusunda faizleri artırabilmektedir. Ayrıca, müşteri de daha ucuz bir kaynak bulursa bankadan faizini düşürmesini talep edebilmektedir. Dolayısıyla rotatif krediler, kullanıldığı vade boyunca oluşacak faiz değişikliklerinden etkilenmektedir. Bu tür kredilerde, faiz sıklığı genelde üç ay olup 31 Mart, 30 Haziran, 30 Eylül ve 31 Aralık tarihlerinde faiz ödemesi yapılmakta, anapara vade sonunda geri ödenmektedir (İbiş, Çatıkkaş ve Çelikdemir, 2018: 165).

- Spot Krediler

Vadesi kesin olarak belirlenmiş olan spot kredilerde, genellikle bir defa para çekimi yapılmakta, vade sonuna kadar başka bir para çekimi ya da erken ödeme olanağı sunulmamaktadır. Spot kredilerde, faiz sabit tutulmakta, ara dönemlerde faiz tahakkuk ettirilmemekte ve tüm faiz bakiyesi bir defada vadede ödenmektedir. Bu tür kredilerde, bankanın veya kredi borçlusunun, tek taraflı olarak, anlaşma şartlarını bozma hakkı bulunmamaktadır. Ancak her iki tarafın da anlaşması halinde koşullarda değişiklik yapılabilir (Şakar, 2001: 80). Dolayısıyla faiz oranı, vade sonuna kadar değişmemekte, ilgili krediler faiz değişikliklerinden etkilenmemektedir.

- Taksitli Ticari Krediler

Taksitli ticari krediler, genellikle, işletme sermayesinin ve sabit sermaye yatırımlarının finansmanı amacıyla kullanılmaktadır. Dolayısıyla bu tür krediler genellikle, hammadde, gayrimenkul, ticari araç, makine, donatım alımında ve teknolojik altyapı yatırımlarında kullanılmaktadır. Bunun yanında üretim giderlerinin karşılanması ve kısa vadeli fon giriş-çıkış dengesinin sağlanmasına yönelik de olabilmektedir. Taksitli ticari kredilerde kredi borçlusu firmalar, anapara ve faiz geri ödemesini, bankaya önceden belirlenen bir geri ödeme planı doğrultusunda yapmaktadır. Bu kredi türünde, firmanın nakit akış planlarına göre, bankalarca eşit taksitli, esnek ödemeli, ara ödemeli, balon ödemeli veya belirli dönem ödemesiz gibi farklı geri ödeme seçenekleri sunulabilmektedir. Taksitli ticari kredilerde, faiz oranı kredi vadesi boyunca sabit tutulmaktadır (Vurucu ve Arı, 2017a: 121-122).

- İhracatın Finansmanında Kullanılan Nakit Krediler

İhracatın finansmanı, ihracatçı firmaların mal ve hizmetleri yurtdışındaki alıcıya sevk etmeden önce ya da sonra, ihracat işlemine yönelik ihtiyaç duyduğu fonların bankalarca ihracatçı firmaya dolaylı olarak ya da doğrudan sağlanması işlemini kapsamaktadır. İhracatın finansmanında kullanılan nakit krediler arasında; döviz ve prefinansman kredileri, dövizli çek iştira kredisi, Türk Eximbank sevk öncesi ihracat kredisi, Türk Eximbank kaynaklı diğer ihracat kredileri, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) ihracat reeskont kredisi, forfaiting, ihracat vesaik karşılığı kredi ve vadeli ihracat alacaklarının iskontosu yer almaktadır (Vurucu ve Arı, 2017a: 150).

2.2. Vade Açısından Krediler

Kredilerin belirli bir zaman kısıtı içermesi gerekliliğine bağlı olarak vade unsuru da kredilerin sınıflandırılmasında kullanılan unsurlar arasında yer almaktadır. Vade açısından krediler, genel olarak kısa vadeli krediler ile orta ve uzun vadeli krediler şeklinde iki farklı kategoride açıklanmaktadır.

2.2.1. Kısa Vadeli Krediler

Kısa vadeli kredilere esas olan süreler konusunda literatürde tam bir fikir birliği yoktur. Bu çerçevede 1-18 ay veya 1-12 ay vadeli krediler kısa vadeli krediler kategorisinde yer almaktadır. Ancak çoğunlukla 1 yıla kadar vadeli kredilerin kısa vadeli kredi olarak değerlendirilmesi söz konusudur. Bu doğrultuda, kredi borçlusunun bankadan kullanmış olduğu kısa vadeli bir krediyi en fazla 1 yıllık dönem içerisinde anapara, faiz, vergi ve diğer tüm masrafları ile birlikte geri ödemesi gerekmektedir. Bir yıldan kısa vadeli tüketici kredileri, spot krediler, 1 yıldan kısa vadeli taksitli ticari krediler, iskonto kredileri ve senet karşılığı krediler bu grupta yer alan kredilerin bir kısmını oluşturmaktadır. İhracatın finansmanında kullanılan banka veya TCMB/Eximbank kaynaklı sevk öncesi ve sevk sonrası ihracat kredileri de kısa vadeli krediler arasında bulunmaktadır (Vurucu ve Arı, 2017b: 397). Bunun yanında kısa vadeli krediler, fon talebi olan firmalarca kısa vadeli ihtiyaçlar için özellikle de işletme sermayesi gereksiniminin finansmanında kullanılmaktadır (Adır, 2019: 97).

Ülkemizde de genel olarak toplanan fonların yani mevduatların vadeleri kısa olduğu için bankalarca kısa vadeli krediler daha fazla tercih edilmektedir. Ancak kısa vadeli krediler, genel olarak geliri ve dolayısıyla ödeme gücü yüksek gerçek ve tüzel kişilere kullanılmaktadır. Ayrıca kısa vadeli kredilerde, borçlu açısından toplam faiz maliyeti dolayısı ile bankalar açısından da toplam faiz geliri daha düşük olmaktadır. Bu tür krediler orta ve uzun vadeli kredilere göre daha düşük risk içermesi nedeniyle bankalar daha az teminatlandırma yoluna da gitmektedir.

2.2.2. Orta ve Uzun Vadeli Krediler

Vadeleri 1 ile 5 yıl arasında olan krediler orta vadeli kredi sınıfına girmektedir. Öte yandan, 5 yıldan daha uzun olan krediler ise uzun vadeli krediler olarak değerlendirilmektedir. Hem orta hem de uzun vadeli krediler, uygulamada aynı amaca

yönelik olmakta ve işletmelerin projelere dayalı kuruluşu, yeniden yapılanma, modernizasyon ve yeni yatırımlarından doğan işletme sermayesi gereksinimini karşılamak amacıyla kullanılmaktadır. İşletme, donatım ve yatırım kredileri şeklinde kullanılan bu tür krediler genel olarak firmaların orta ve uzun vadeli finansal ihtiyaçlarına konu olmaktadır (Hazar ve Babuşçu, 2019: 144).

Kısa vadeli kredilerle karşılaştırıldığında, orta ve uzun vadeli kredilerde, kredi sözleşmesinin oluşturulması ve kredi şartlarının belirlenmesi, kredi veren kurumlar için daha büyük önem taşımaktadır. Bu tür kredilerde, çoğunlukla, maddi duran varlıklar ya da krediye konu olan varlık, kredinin teminatı olarak alınmaktadır. Orta ve uzun vadeli banka kredilerinin firmalar açısından birçok faydası da bulunmaktadır. Bu tür kredilerin firmaya maliyeti, özellikle sabit faiz ile kullanıldığında, belirli ve sınırlı olmakta ve ayrıca öz kaynaklar ile finansmana oranla daha düşük bir maliyet yaratmaktadır. Orta ve uzun vadeli kredilerde, firma sahip ve ortaklarının, firma üzerindeki kontrol yetkilerini paylaşma zorunluluğu bulunmamakla birlikte, vergi avantajı kapsamında kredi faiz ödemeleri vergi matrahından düşürülebilmektedir. Ayrıca orta ve uzun vadeli krediler sayesinde firmanın öz sermaye kârlılık oranı yükselmekte ve net işletme sermayesinin azalmasının önüne geçilmektedir (Adır, 2019: 98).

Kredi borçluları açısından, orta ve uzun vadeli krediler ile yüksek tutarlı satın almalar gerçekleştirilmekte ya da ödemelerde zorlanması halinde birkaç kısa vadeli kredinin daha uzun vadeli bir kredide konsolide edilmesi sağlanmaktadır. Orta ve uzun vadeli krediler, kredi ödeme tutarlarının kısa vadeli kredilere göre daha düşük olması nedeniyle gelir seviyesi açısından daha geniş bir müşteri kitlesine hitap etmektedir. Öte yandan, uzun vadeli krediler, bankaların kısa vadeli kaynak toplamasına bağlı olarak bankalar için daha yüksek seviyede faiz oranı riski içermektedir. Böylece, bu kredilerde, borçlu açısından vade nedeniyle toplam maliyet daha yüksek olmaktadır. Dolayısıyla bankalarca toplamda daha yüksek faiz geliri elde edilmektedir.

2.3. Para Türü Açısından Krediler

Kredinin kullanıldığı para türü, banka kredilerinin sınıflandırılmasında kullanılan bir diğer ölçüttür. Krediler, Türk parası krediler, yabancı para krediler ve dövize endeksli krediler olmak üzere toplam üç türde sınıflandırılmaktadır.

2.3.1. Türk Parası Krediler

Türk parası krediler, bankalar tarafından müşterilerine Türk Lirası (TL) türünden sağlanan kredi imkânlarını kapsamaktadır. Bu tür krediler, banka hesaplarında TL olarak izlenmekte ve kredi borçlusu da kredinin geri ödemesini TL üzerinden gerçekleştirmektedir. TL krediler, bireysel krediler niteliğinde tüketici finansmanına yönelik olarak sunulduğu gibi, firma kredileri kapsamında işletmelerin ticari faaliyetlerinin finansmanı için de kullanılabilmektedir (Vurucu ve Arı, 2017b: 401). Bankaların TL cinsinden kullandığı krediler döviz kuru riski içermemektedir.

2.3.2. Yabancı Para Krediler

Yabancı Para (YP) krediler, konvertibilitesi yüksek yabancı ülke paraları (döviz) cinsinden tahsis edilmekte, kredi kullanım tarihinde geçerli döviz kuru karşılığı TL üzerinden ya da döviz cinsinden kullanılmaktadır. YP kredilerin banka hesaplarındaki takibi kullanıldığı döviz cinsine göre yapılırken, kredinin geri ödemeleri de geri ödeme tarihinde geçerli döviz kuru karşılığı TL üzerinden ya da kullanıldığı döviz cinsinden gerçekleştirilmektedir. Bankalarca ihracat veya ihracat sayılan satış ve teslimler yanında döviz kazandırıcı hizmet ve faaliyetlerin finansmanında kullanılan nakit döviz kredileri bu kapsama girmektedir. Ayrıca ithalat ve yurtdışı müteahhitlik hizmetlerinin finansmanında kullanılan nakit ya da nakit dışı döviz kredileri de bu kredi grubunda yer almaktadır (Vurucu ve Arı, 2017b: 401).

Resmi Gazete'de 16.06.2009 tarihinde yayımlanan 15082 Sayılı Karar ve 32 Sayılı Karar'ın döviz kredilerine ilişkin hükümlerinde yapılan değişikliklerle tüketicilerin yurt içinden ve dışından döviz kredisine ve dövize endeksli kredi kullanması sınırlanmıştır. Böylece söz konusu uygulamalar ile Türkiye'deki bankalar sadece ticari ve mesleki amaçlarla döviz kredileri kullanılabilmektedir. Döviz kredisine kullanmak isteyen yurt içinde yerleşik firmalar, teminat göstermek karşılığında, hiç bir kısıt olmaksızın döviz kredisinden yararlanabilmektedir (TCMB, 2009: 18).

2.3.3. Döviz Endeksli Krediler

Bankalar tarafından asli hesaplara kaydedilen dövize endeksli kredilerin ödemesi kullanım tarihinde geçerli olan döviz kuru karşılığı TL üzerinden yapılmaktadır. Bu

kredi türü, banka hesaplarında, kullanıldığı döviz cinsi üzerinden izlenmekte ve kredinin geri ödemeleri de kredi kullanım tarihinde geçerli olan döviz kuru karşılığı TL üzerinden gerçekleşmektedir (Yıldırım, 2008: 101). 32 Sayılı Karar'da Haziran 2009'da yapılan değişikliğe dayalı olarak, dövize endeksli krediler, mesleki ve ticari amaçla, sadece firmaların kullanımına sunulmaktadır. Böylece, tüketicilerin dövize endeksli borçlanmasına izin verilmemektedir.

Uygulamaya bakıldığında, faiz oranları açısından, döviz cinsinden ve dövize endeksli kredilerde, TL cinsinden kredilere göre daha avantajlı koşullar sunulduğu görülmektedir. Ancak kredi borçlusunun gelir sağladığı para cinsi dışında, döviz cinsinden veya dövize endeksli kredi kullanması, borçlu açısından kur riski oluşturmaktadır. Böylece, döviz kurlarındaki artış, ödenecek kredi taksitlerinin TL cinsinden karşılığını doğrudan etkilemekte yani kullanılan kredinin maliyeti artmaktadır. Kredi maliyetindeki artış, kredi hacmine bağlı olarak ödeme güçlüğü yaratabilmektedir. Bunun için kredi borçlularının, döviz kurlarında yaşanabilecek yükseliş nedeniyle geri ödemelerde zorluk yaşamamaları adına hangi para cinsinden gelir elde ediyorlarsa o para cinsinden borçlanmaları daha uygun olmaktadır.

Diğer yandan, bankalar da yabancı para ile kredi kullandırdıklarında döviz kuru riskine maruz kalmaktadır. Bankaların döviz cinsi yükümlülükleri döviz cinsi varlıklarından fazla ise yani bir banka açık pozisyonda bulunuyor ise döviz kurlarındaki artış o bankanın zarar etmesine neden olmaktadır. Bu nedenle bankaların döviz kur riskini son derece etkili bir şekilde yönetmeleri gerekmektedir. Buna ek olarak, kredi borçlusunun kur artışı nedeniyle kredi geri ödemelerinde zorluk yaşaması veya ödeyememesi durumunda bankaların kredi riski artacağı için kârlılıkları olumsuz etkilenmektedir. Söz konusu kredi türlerinin hem bankalar hem de kredi borçluları açısından etkileri nedeniyle, ülke ekonomilerinde yaşanan döviz kuru şoklarının sıklaşması, döviz cinsinden kredi arz ve talebini daraltabilmektedir.

2.4. Nitelik Açısından Krediler

Niteliği açısından krediler nakdi ve gayri nakdi olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Nitelikleri açısından krediler ile kullanım amacı açısından krediler ayrımı

birbirine çok benzemektedir. Bireysel kredi türlerinin tümü aynı zamanda nakdi kredi niteliği taşımaktadır. Firma kredileri ise nakdi ya da gayri nakdi nitelikli olabilmektedir.

2.4.1. Nakdi Krediler

Nakdi kredilerde, hem bankalar kredi müşterisine kredi tutarını hem de krediyi kullanan bankaya kredi geri ödemelerini fiziki fon aktarımı ile gerçekleştirmektedir. Öte yandan, banka, kredi tutarını kredi borçlusuna tek seferde vermekte, borçlu ise ödemeyi taksitler halinde ya da tek seferde yapmaktadır. Nakdi krediler, kredinin vadesine, kredi tutarına, borçlunun ödeme gücü ve kredibilitesine göre teminatsız ya da teminatlı olarak kullandırılmaktadır. Bankalar nakdi kredileri kredi müşterisine faiz ya da faiz ve komisyon karşılığında kullandırmaktadır. Bu anlamda, hem faiz hem de komisyon geliri yaratması nedeniyle nakdi kredilerin banka kârlılıklarına etkisi gayri nakdi kredilere göre daha yüksektir. Kredili mevduat hesabı, kredi kartları, tüketici kredileri, taşıt ve konut kredileri dolayısıyla tüm bireysel krediler nakdi krediler kapsamında bulunmaktadır. Öte yandan, nakdi krediler hem gerçek hem de tüzel kişiler lehine açılabilir. Bu kapsamda, kredili ticari hesaplar, ticari kredi kartları, iskonto ve iştirak kredileri, rotatif krediler, spot krediler, taksitli ticari krediler, ihracatta kullandırılan nakit krediler, yatırım kredileri ve proje finansmanı da nakdi krediler içinde yer almaktadır (Vurucu ve Arı, 2017b: 399).

2.4.2. Gayri Nakdi Krediler

Gayri nakdi krediler, bazı firmalara tanınan teminat mektupları, harici garantiler, akreditifler, kabul ve aval kredilerini kapsamaktadır. Bu bağlamda, gayri nakdi krediler sadece tüzel kişilere kullandırılmaktadır. Gayrinakdi kredilerde, fiziki bir fon aktarımı bulunmamaktadır. Sadece kredi kullanan taraf lehine üçüncü kişilere bir kefalet veya garanti verilmekte ya da edimlerini gerçekleştireceği taahhüt edilmektedir (Delikanlı, 2010: 11). Başka bir ifade ile bu tür kredilerde banka, bir komisyon karşılığında, bir yükümlülüğün yerine getirilmesi, borcun ödenmesi veya bir işin yapılması konusunda, yükümlüye kefil olmakta, taahhütte bulunmaktadır. Bu tür kredilerde, başlangıçta nakit çıkışı olmamakta, yükümlülüğün yerine getirilmemesi halinde tazmin edilmesi taahhüdü bulunmaktadır. Bu nedenle bilanço dışı hesaplarda izlenmekte olan gayri nakdi kredilerde, faiz işletilmemektedir (Kaya, 2013: 31).

Gayri nakdi krediler, sadece komisyon geliri yaratması nedeniyle, nakdi kredilere göre bankalara daha düşük seviyede bir kârlılık sağlamaktadır. Bu tür kredilerin vadesinde iade edilmemesi, kapatılmaması ya da garanti edilen şartların gerçekleşmemesi halinde, ilgili tutarlar bilanço içi hesaplara aktarılmaktadır. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) Karşılıklar Yönetmeliği'ne göre süresinde tahsil edilememesi veya edilemeyeceğine ilişkin görüş oluşması durumunda takipteki krediler hesaplarına aktarılıp özel karşılık ayrılmaktadır (Selimler ve Kale, 2012: 192-193).

3. BANKA KREDİLERİNİN TÜRKİYE'DEKİ GELİŞİMİ

Türk bankacılık sektöründe, Aralık 2021 itibarıyla, 34 mevduat, 15 kalkınma ve yatırım ve de 6 katılım bankası olmak üzere toplam 55 banka faaliyet göstermektedir. Türk bankacılık sektörünün aktif büyüklüğü 9.213 Milyar TL'ye ulaşırken, sektör aktif büyüklüğünün Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (GSYİH)'ya oranı % 128 olarak gerçekleşmiştir. İlgili dönemde, bankacılık sektörü toplam aktiflerinde mevduat bankaları % 85, kalkınma ve yatırım bankaları % 7, katılım bankaları ise % 8 paya sahip olmuştur. Sektör genelinde, toplam aktif büyüklüğünün 4.901 Milyar TL'si nakdi kredilerden oluşurken, nakdi kredilerin toplam aktifler içerisindeki payı % 53'e ulaşmıştır. Gayri nakdi kredilerin toplam tutarı ise 1.674 Milyar TL seviyesine gelmiş ve toplam bilanço dışı işlemler içindeki payı % 17 olarak gerçekleşmiştir (BDDK, 2021: 1-3).

Bu bölümde, Türk bankacılık sektörü kredi hacminin gelişimi, sektör geneli ve sırasıyla ticari bankalar, katılım bankaları ile kalkınma ve yatırım bankaları olmak üzere toplam dört kategoride incelenmiştir. Ülkemizde, ilk kez 1983 yılında, Özel Finans Kurumları adıyla hayata geçen ve 2005 yılında gerçekleştirilen mevzuat değişikliği ile şimdiki adını alan katılım bankalarına ait 2005 yılı öncesi verilere ulaşılamaması nedeniyle analiz, 2005-2021 dönemi için BDDK elektronik veri sisteminden temin edilen yıllık veriler yardımı ile gerçekleştirilmiştir. İstatistiki analiz çerçevesinde, kullanım amacı, vade, para cinsi ve nitelikleri açısından kredilerin gelişim seyri ortaya konulmuştur. Kredilerin gelişim seyrinde etkili olan nedenlerin belirlenmesi için ise ilgili yıllardaki TCMB Finansal İstikrar Raporlarından faydalanılmıştır.

3.1. Kullanım Amacı Açısından Kredilerin Gelişimi

Kullanım amacına göre kredilerin gelişimi, öncelikle toplam kredilerin bireysel krediler ile firma kredileri ayrımlı seyri üzerinden incelenmiştir. Daha sonra, bireysel kredilerin banka türleri açısından gelişimi ele alınmış ve son olarak da firma kredilerinin de banka türlerine göre dağılımı analiz edilmiştir. İlk olarak, toplam kredilerin bireysel kredilere ve firma kredilerine göre dağılımı Tablo 1 ve Grafik 1 'de gösterilmiştir.

Kullanım amacı açısından kredilerin toplam değeri olarak gelişimi incelendiğinde, bireysel kredi payı azalırken, firma kredi payı artmıştır. Dönem başında % 28.9 seviyesindeki bireysel kredi payı, dönem sonunda % 20.1 seviyesine kadar gerilemiştir. Öte yandan dönem başında % 71.1 seviyesinde olan firma kredi payı dönem sonunda % 79.9 seviyesine çıkmıştır.

Bireysel kredilerdeki pay azalışı, bireysel kredilerin kısıtlanmasına yönelik uygulanan makro ihtiyati önlemlerden ve firma kredilerinin daha hızlı büyümesinden kaynaklanırken, çeşitli kanallar üzerinden teşvik edilmesi, firma kredilerinde pay artışına neden olmuştur. Öyle ki İleri, Verimli, Milli Endüstri (İVME) Finansman Paketi, Kredi Garanti Fonu (KGF) kredileri, Nefes Kredisi, Ekonomi Değer Kredisi, İş'e Devam Destek Kredisi gibi kredi paketleriyle firma kredileri teşvik edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca teşvikler kapsamında Eximbank aracılığıyla kullandırılan ihracat reeskont kredilerinin vade ve kredi limitleri de artırılmıştır.

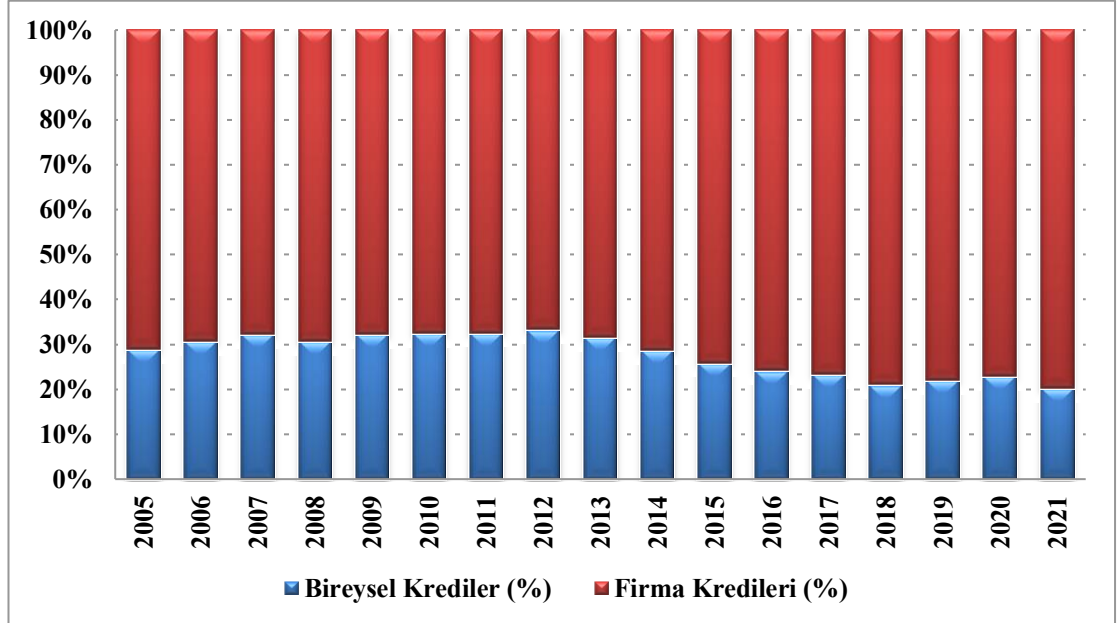
Kullanım amacı açısından kredilerin pay seyri makroekonomik açıdan ele alındığında, yatırım, üretim, istihdam ve dış ticaretin gelişimi açısından olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmiştir. Toplam talep üzerindeki etkinin bireysel kredilerde tüketim harcamaları, firma kredilerinde de yatırım harcamaları ve net ihracat kanalları üzerinden gerçekleşmesine paralel olarak, ekonomik büyüme için tüketim harcamalarındaki artış ile kıyaslandığında, yatırım ve net ihracat harcamalarındaki artış her zaman için iktisadi açıdan daha fazla tercih edilmiştir.

Yatırım malları üretiminin, tüketim mallarının da üretilmesini sağlaması, üretim kapasitesini artırması ve daha yüksek bir teknoloji gerektirmesine bağlı olarak, firma kredilerinde oluşan artış kalıcı ve istikrarlı bir büyümeye ulaşılabilmesi için istenilen bir sonucu ortaya koymuştur.

Tablo 1. Toplam Kredilerin Kullanım Amacına Göre Gelişimi

Yıl	Bireysel Krediler	Firma Kredileri	Toplam Krediler	Bireysel Krediler	Firma Kredileri
	(Milyon TL)	(Milyon TL)	(Milyon TL)	(%)	(%)
2005	45,204	111,206	156,410	28.9%	71.1%
2006	67,265	151,722	218,987	30.7%	69.3%
2007	92,074	193,542	285,616	32.2%	67.8%
2008	112,961	254,484	367,445	30.7%	69.3%
2009	126,714	265,907	392,621	32.3%	67.7%
2010	170,513	355,338	525,851	32.4%	67.6%
2011	222,507	460,386	682,893	32.6%	67.4%
2012	264,963	529,794	794,756	33.3%	66.7%
2013	331,322	716,088	1,047,410	31.6%	68.4%
2014	355,669	885,039	1,240,708	28.7%	71.3%
2015	384,546	1,100,414	1,484,960	25.9%	74.1%
2016	419,777	1,314,565	1,734,342	24.2%	75.8%
2017	488,308	1,609,939	2,098,246	23.3%	76.7%
2018	504,133	1,890,293	2,394,425	21.1%	78.9%
2019	584,394	2,071,552	2,655,946	22.0%	78.0%
2020	820,683	2,755,692	3,576,375	22.9%	77.1%
2021	986,696	3,914,182	4,900,878	20.1%	79.9%

Kaynak: BDDK elektronik veri sisteminden temin edilen verilerle yazar tarafından oluşturulmuştur.

Grafik 1. Toplam Kredilerin Kullanım Amacına Göre Gelişimi

Kaynak: BDDK elektronik veri sisteminden temin edilen verilerle yazar tarafından oluşturulmuştur.

Toplam bireysel kredilerin ticari bankalar, katılım bankaları ile kalkınma ve yatırım bankaları arasındaki dağılımına Tablo 2 ve Grafik 2'de yer verilmiştir. Toplam bireysel kredilerin banka türlerine göre nasıl dağıldığına bakıldığında, dönem içi ortalama olarak, kalkınma ve yatırım bankalarının % 0.3, katılım bankalarının % 3, ticari bankaların ise yaklaşık % 97 seviyesinde paya sahip olduğu görülmektedir.

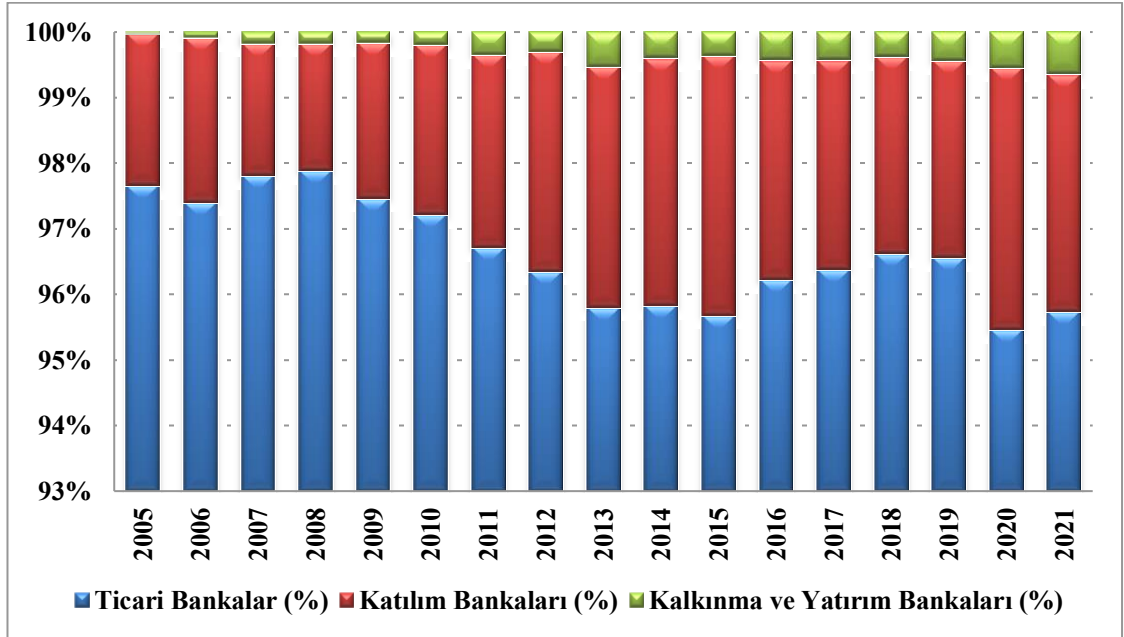
Bireysel kredilerde ticari banka payının diğer iki banka grubu ile karşılaştırıldığında yüksek görünmesi, banka gruplarının fonksiyonlarına bağlı olarak normal bir gelişmedir. Öyle ki kalkınma ve yatırım bankaları, genel olarak firmalara, sermaye piyasası kanalıyla uzun vadeli fon sağlamaktadır. Hem bireylere hem de firmalara kredi hizmet veren katılım bankaları, ancak ticaret yöntemi ile fon kullandırmaktadır. Yani bireysel müşterilere kullandırılan fonların karşılığında bir mal bulunması gerekmektedir. Bu bağlamda, her iki banka grubunda da ticari bankalara göre bireysel kredi payının düşük olmasının temel nedenleri ticari bankaların gerçek ve tüzel kişilere kredi hizmeti vermesinin yanı sıra ihtiyaç kredilerinin bir mala dayalı olma zorunluluğunun bulunmamasından kaynaklanmaktadır. Buna ek olarak, katılım bankalarına göre ticari bankaların daha geniş bir şube ağının bulunması da bireysel müşterilerin krediye erişimini kolaylaştırmaktadır. Tüm bu nedenlere bağlı olarak bireysel kredi payı, katılım bankaları ile kalkınma ve yatırım bankalarında ticari bankaların oldukça gerisinde kalmıştır.

Banka türlerindeki bireysel kredi payının zaman içindeki seyri analiz edildiğinde, ticari bankaların payının dönem başında % 97.7 seviyesinde iken dönem sonunda % 95.7 seviyesine gerilediği görülmüştür. Dönem içinde ticari bankaların kullandıkları bireysel kredi payının azalması, yurt içi tasarruf seviyesinin yükseltilmesi ve tasarrufların üretime yönelik yatırımlara aktarılması için bireysel kredilerin artışını sınırlayacak yönde düzenlemeler yapılmasından kaynaklanmıştır. Katılım bankalarındaki pay gelişimi incelendiğinde ise dönem başına göre dönem sonunda yaklaşık % 1.3 oranında artış gözlenmiştir. Pay artışında, dönem içinde Türkiye'de faaliyet gösteren katılım bankası sayısının artışı etkili olmuştur. Bireysel kredilerin kalkınma ve yatırım bankalarındaki gelişimi analiz edildiğinde ise önemli bir değişimin olmadığı ortaya çıkmıştır. Bu durum kalkınma ve yatırım bankalarında ağırlıklı olarak firmalara kredi hizmeti veriliyor olmasından kaynaklanmıştır.

Tablo 2. Toplam Bireysel Kredilerin Banka Türlerine Göre Gelişimi

Yıl	Toplam Bireysel Krediler	Ticari Bankalar		Katılım Bankaları		Kalkınma ve Yatırım Bankaları	
	(Milyon TL)	(Milyon TL)	(%)	(Milyon TL)	(%)	(Milyon TL)	(%)
2005	45,204	44,150	97.7%	1,045	2.3%	9	0.0%
2006	67,265	65,525	97.4%	1,688	2.5%	52	0.1%
2007	92,074	90,058	97.8%	1,866	2.0%	150	0.2%
2008	112,961	110,578	97.9%	2,195	1.9%	188	0.2%
2009	126,714	123,511	97.5%	3,009	2.4%	193	0.2%
2010	170,513	165,765	97.2%	4,425	2.6%	323	0.2%
2011	222,507	215,213	96.7%	6,539	2.9%	755	0.3%
2012	264,963	255,323	96.4%	8,851	3.3%	789	0.3%
2013	331,322	317,451	95.8%	12,162	3.7%	1,709	0.5%
2014	355,669	340,843	95.8%	13,430	3.8%	1,397	0.4%
2015	384,546	367,951	95.7%	15,233	4.0%	1,362	0.4%
2016	419,777	403,970	96.2%	14,046	3.3%	1,761	0.4%
2017	488,308	470,660	96.4%	15,574	3.2%	2,074	0.4%
2018	504,133	487,111	96.6%	15,143	3.0%	1,878	0.4%
2019	584,394	564,287	96.6%	17,606	3.0%	2,501	0.4%
2020	820,683	783,524	95.5%	32,741	4.0%	4,418	0.5%
2021	986,696	944,671	95.7%	35,714	3.6%	6,311	0.6%

Kaynak: BDDK elektronik veri sisteminden temin edilen verilerle yazar tarafından oluşturulmuştur.

Grafik 2. Toplam Bireysel Kredilerin Banka Türlerine Göre Gelişimi

Kaynak: BDDK elektronik veri sisteminden temin edilen verilerle yazar tarafından oluşturulmuştur.

Toplam firma kredilerinin, ticari bankalar, katılım bankaları ile kalkınma ve yatırım bankaları arasındaki dağılımı Tablo 3 ve Grafik 3'de gösterilmiştir. Buna göre dönem içi ortalama olarak, kalkınma ve yatırım bankaları % 6.7, katılım bankaları % 6.2 ve ticari bankalar ise % 87.1 oranında bir paya sahip olmuştur. Ticari banka payının diğer iki banka grubuna ait payların çok üzerinde olması, ticari banka adedinin ve dolayısıyla şube ile müşteri sayısının da yüksek olmasından kaynaklanmıştır. Dolayısıyla bankacılık sektöründe ticari bankaların ağırlığı açıkça görülmüştür.

Her bir banka türünü tek başına ele alarak firma kredilerinin nasıl kullanıldığı analiz edildiğinde ise zaman içinde ticari bankaların firma kredilerini kullandırma payı % 89.8 seviyesinden % 82 seviyesine gerilemiştir. Ticari bankalardaki pay kaybı katılım bankaları ile kalkınma ve yatırım bankalarındaki pay artışına yansımıştır. Öyle ki, katılım bankalarının payı dönem başında % 4.9 iken dönem sonunda % 7.7 seviyesine çıkmıştır. Öte yandan, kalkınma ve yatırım bankalarının payı ise dönem başında % 5.4 iken dönem sonunda % 10.4 seviyesine yükselmiştir.

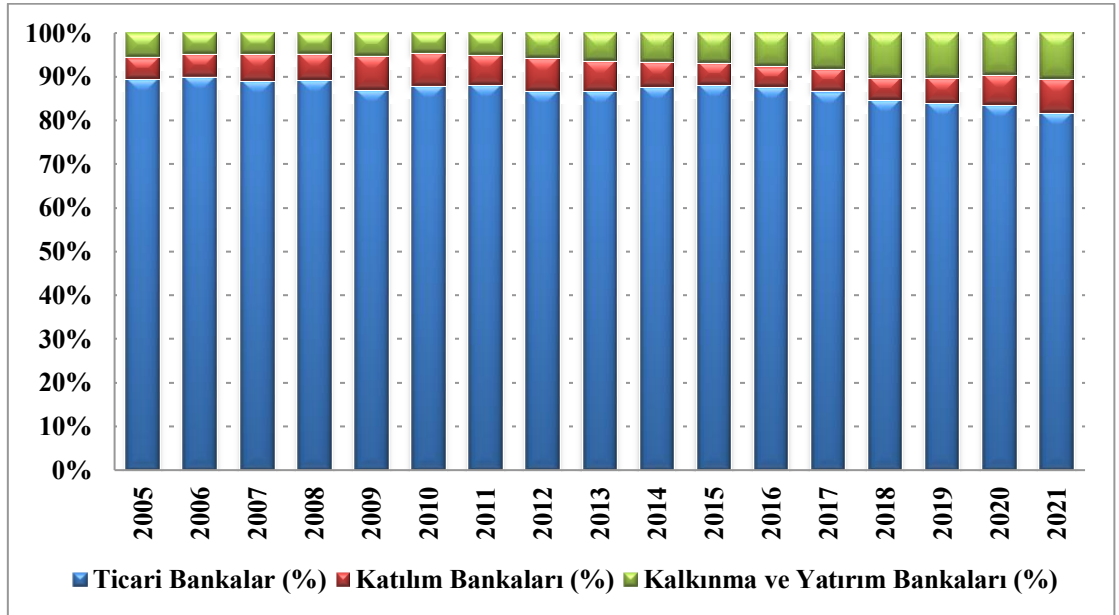
Ticari bankalarındaki pay azalışı, genel olarak katılım bankaları ile kalkınma ve yatırım bankalarında yabancı para cinsinden kullandırılan proje finansmanı kredilerinin artmasından kaynaklanmıştır. Ayrıca dönem içinde, firma kredileri lehine getirilen yasal düzenlemeler ve başta Hazine ve Maliye Bakanlığı olmak üzere yetkili kurumlarca oluşturulan kredi paketleri de katılım bankaları ile kalkınma ve yatırım bankaları üzerinde artış yönlü etkisini daha fazla göstermiştir.

Bankalararası pay değişiminin, yukarıda belirtilen genel nedenlere ek olarak, banka bazında etkileyen faktörlere göre analiz edilmesi de mümkün olmuştur. Buna göre, kalkınma ve yatırım bankalarındaki pay artışı, kredi kullanan firmaların işletme sermayesi ve yatırımlar için oluşan fon ihtiyacı ve borç yapılandırmalarının artmasından kaynaklanmıştır. Katılım bankalarındaki pay artışı ise firmaların işletme finansmanı ile taksitli ticari finansman ihtiyaçlarındaki artışa ve de firma yatırımlarının ve dış ticaret işlemlerinin genişlemesine dayalı olarak gerçekleşmiştir. Dolayısıyla tüm bu nedenlerle kalkınma ve yatırım bankaları ile katılım bankalarında firma kredi payının daha hızlı oranda artması, ticari bankalardaki pay azalışının da bir bakıma ana nedenini oluşturmuştur.

Tablo 3. Toplam Firma Kredilerinin Banka Türlerine Göre Gelişimi

Yıl	Toplam Firma Kredileri	Ticari Bankalar		Katılım Bankaları		Kalkınma ve Yatırım Bankaları	
	(Milyon TL)	(Milyon TL)	(%)	(Milyon TL)	(%)	(Milyon TL)	(%)
2005	111,206	99,825	89.8%	5,428	4.9%	5,953	5.4%
2006	151,722	136,942	90.3%	7,634	5.0%	7,146	4.7%
2007	193,542	172,514	89.1%	12,206	6.3%	8,822	4.6%
2008	254,484	227,514	89.4%	15,446	6.1%	11,524	4.5%
2009	265,907	231,774	87.2%	20,632	7.8%	13,501	5.1%
2010	355,338	313,253	88.2%	26,398	7.4%	15,687	4.4%
2011	460,386	406,166	88.2%	31,999	7.0%	22,222	4.8%
2012	529,794	460,984	87.0%	39,111	7.4%	29,699	5.6%
2013	716,088	622,321	86.9%	49,867	7.0%	43,900	6.1%
2014	885,039	778,044	87.9%	50,636	5.7%	56,360	6.4%
2015	1,100,414	971,199	88.3%	56,804	5.2%	72,411	6.6%
2016	1,314,565	1,154,064	87.8%	61,850	4.7%	98,652	7.5%
2017	1,609,939	1,398,817	86.9%	82,041	5.1%	129,081	8.0%
2018	1,890,293	1,601,488	84.7%	97,331	5.1%	191,473	10.1%
2019	2,071,552	1,744,316	84.2%	118,596	5.7%	208,641	10.1%
2020	2,755,692	2,307,523	83.7%	189,608	6.9%	258,561	9.4%
2021	3,914,182	3,207,874	82.0%	300,198	7.7%	406,111	10.4%

Kaynak: BDDK elektronik veri sisteminden temin edilen verilerle yazar tarafından oluşturulmuştur.

Grafik 3. Toplam Firma Kredilerinin Banka Türlerine Göre Gelişimi

Kaynak: BDDK elektronik veri sisteminden temin edilen verilerle yazar tarafından oluşturulmuştur.

3.2. Vade Açısından Kredilerin Gelişimi

Vade açısından kredilerin gelişimi, öncelikle, toplam kredilerin kısa vadeli krediler ile orta ve uzun vadeli kredilere göre dağılımı üzerinden ele alınmıştır. Daha sonra, kısa vadeli kredilerin banka türleri açısından gelişimi incelenmiş ve son olarak da orta ve uzun vadeli kredilerin banka türlerine göre dağılımı analiz edilmiştir.

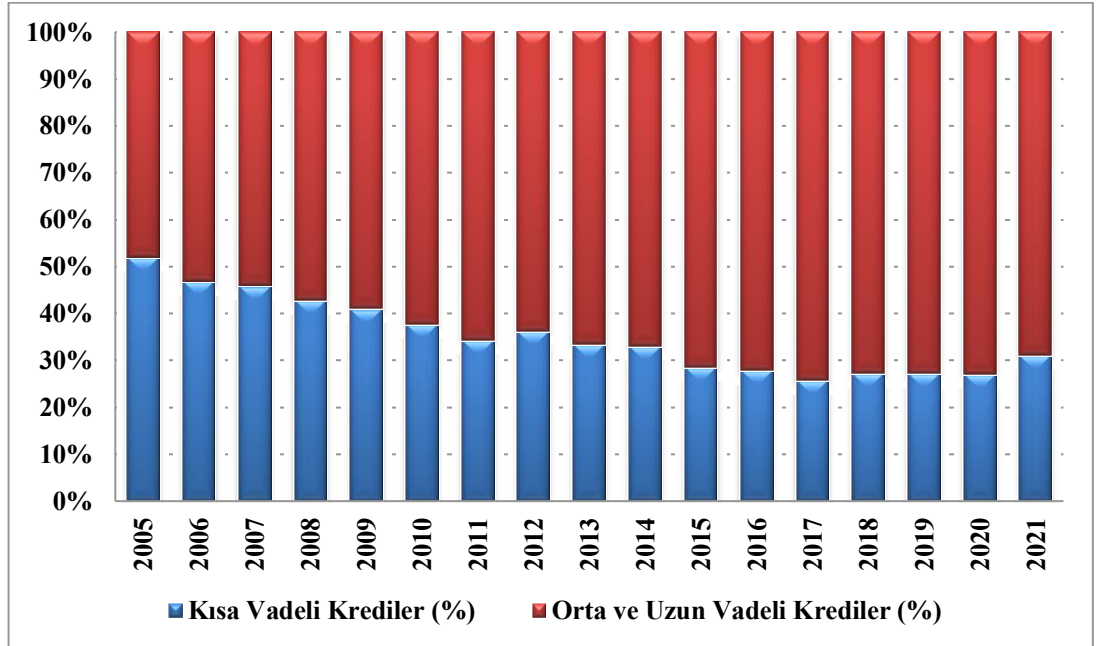
Toplam kredilerin kısa vadeli krediler ile orta ve uzun vadeli kredilere göre dağılımına Tablo 4 ve Grafik 4 'de yer verilmiştir. Vade açısından kredilerin toplam değer olarak gelişimi incelendiğinde, dönem başında % 52.1 seviyesindeki kısa vadeli kredi payı, dönem sonunda % 31.2 seviyesine gerilemiştir. Dönem başında % 47.9 seviyesindeki orta ve uzun vadeli kredi payı ise dönem sonunda % 68.8 seviyesine çıkmıştır. Orta ve uzun vadeli kredilerdeki bu artış, konut kredilerinin, azami 10 yıl vadede kullandırılabilen TL reeskont kredilerinin ve azami vadesi 48 ay olan destek paketi kapsamındaki KOBİ kredilerinin artışından ve tüketici kredilerinde vadelerin uzamasından kaynaklanmıştır.

Orta ve uzun vadeli kredi payının artış kaydetmesi, makroekonomik açıdan olumlu bir gelişmedir. Çünkü taşıt ve konut kredilerinin genellikle orta ve uzun vadeli kullanılmasına paralel olarak otomotiv ve konut sektörleri üzerinden ekonomik aktivite gelişim sağlamaktadır. Ayrıca, pay artışı, orta ve uzun vadeli firma kredilerinin de nakit yönetiminden ziyade firmaların üretim kapasitesinin artışı için yatırım amacıyla ve dış ticaret işlemleri için kullanıldığı bilgisinden hareketle, yatırım ve dış ticaret üzerindeki etki açısından da olumludur. Ancak orta ve uzun vadeli kredi payındaki artış, bankaların riskleri açısından olumsuzdur. Öyle ki, Türkiye'de banka mevduatlarında vade yapısının, kredi vade yapısına göre oldukça kısa olması, vade uyumsuzluğuna bağlı banka risklerini artırmaktadır. Nitekim kısa vadeli yükümlülük ve uzun vadeli varlıktan oluşan bir bilanço yapısı, sıkı para politikası uygulanan dönemlerde, bankaları mevduatlara ödenen faiz giderindeki artışa bağlı kâr kaybına maruz bırakmaktadır. Ayrıca domino etkisi çerçevesinde, kârlı bir bankacılık sektörünün, sağlam bir finansal sistem ve güçlü bir ekonomik görünümü ortaya çıkardığı göz önüne alındığında, bankalar açısından orta ve uzun vadeli kaynak temininin, mevduat harici kaynak çeşitlendirmesinin ve kredi kaynağı olarak mevduata bağımlılığının azaltılmasının önemi bir kez daha ortaya çıkmıştır.

Tablo 4. Toplam Kredilerin Vadelerine Göre Gelişimi

Yıl	Kısa Vadeli Krediler	Orta ve Uzun Vadeli Krediler	Toplam Krediler	Kısa Vadeli Krediler	Orta ve Uzun Vadeli Krediler
	(Milyon TL)	(Milyon TL)	(Milyon TL)	(%)	(%)
2005	80,030	73,659	153,689	52.1%	47.9%
2006	102,816	116,171	218,987	47.0%	53.0%
2007	131,398	154,219	285,616	46.0%	54.0%
2008	157,454	209,990	367,445	42.9%	57.1%
2009	161,270	231,351	392,621	41.1%	58.9%
2010	198,497	327,354	525,851	37.7%	62.3%
2011	234,851	448,042	682,893	34.4%	65.6%
2012	288,175	506,581	794,756	36.3%	63.7%
2013	350,151	697,260	1,047,410	33.4%	66.6%
2014	410,434	830,272	1,240,706	33.1%	66.9%
2015	424,437	1,059,819	1,484,256	28.6%	71.4%
2016	485,169	1,248,409	1,733,578	28.0%	72.0%
2017	539,106	1,558,204	2,097,310	25.7%	74.3%
2018	650,730	1,742,343	2,393,073	27.2%	72.8%
2019	722,916	1,931,461	2,654,376	27.2%	72.8%
2020	970,862	2,603,762	3,574,625	27.2%	72.8%
2021	1,526,824	3,370,907	4,897,731	31.2%	68.8%

Kaynak: BDDK elektronik veri sisteminden temin edilen verilerle yazar tarafından oluşturulmuştur.

Grafik 4. Toplam Kredilerin Vadelerine Göre Gelişimi

Kaynak: BDDK elektronik veri sisteminden temin edilen verilerle yazar tarafından oluşturulmuştur.

Toplam kısa vadeli kredilerin ticari bankalar, katılım bankaları ile kalkınma ve yatırım bankaları arasındaki dağılımı Tablo 5 ve Grafik 5'de gösterilmiştir. Bu dağılıma göre, dönem içi ortalama olarak, katılım bankalarının % 5, kalkınma ve yatırım bankalarının % 6 ve ticari bankaların ise yaklaşık % 89 oranında bir paya sahip olduğu görülmektedir. Kısa vadeli kredi payının ticari bankalarda diğer iki banka grubuna göre çok yüksek olması, faaliyette olan toplam ticari banka sayısı, şube sayısı ve dolayısıyla da ulaşabildiği kredili müşteri sayısının fazla olmasından kaynaklanmıştır.

Banka türlerindeki kısa vadeli kredi payının zaman içindeki seyri analiz edildiğinde, ticari bankaların payının dönem başında % 92.7 seviyesinde iken dönem sonunda % 81.2 seviyesine gerilediği görülmüştür. Yıllara göre detaylı olarak incelendiğinde ticari banka payında 2012 yılına kadar önemli bir değişim yaşanmadığı, pay azalışının ilgili yıldan sonra başladığı görülmüştür. Pay azalışında genel olarak, kredi arzı ve talebine yönelik dinamikler, BDDK tarafından getirilen bireysel kredi vadelerine yönelik düzenlemeler etkili olmuştur. Buna ek olarak, belirsizlikler ve finansman maliyetlerindeki artış sebebiyle büyük ölçekli firmaların 1 yıldan kısa vadeli kredilerini azaltması ve tüm ölçeklerde yer alan firmaların kısa vadeli finansman amacıyla kullandıkları borçlu cari hesaplarını düşürmesi de kısa vadeli kredi payını aşağı çeken diğer etkenler olmuştur.

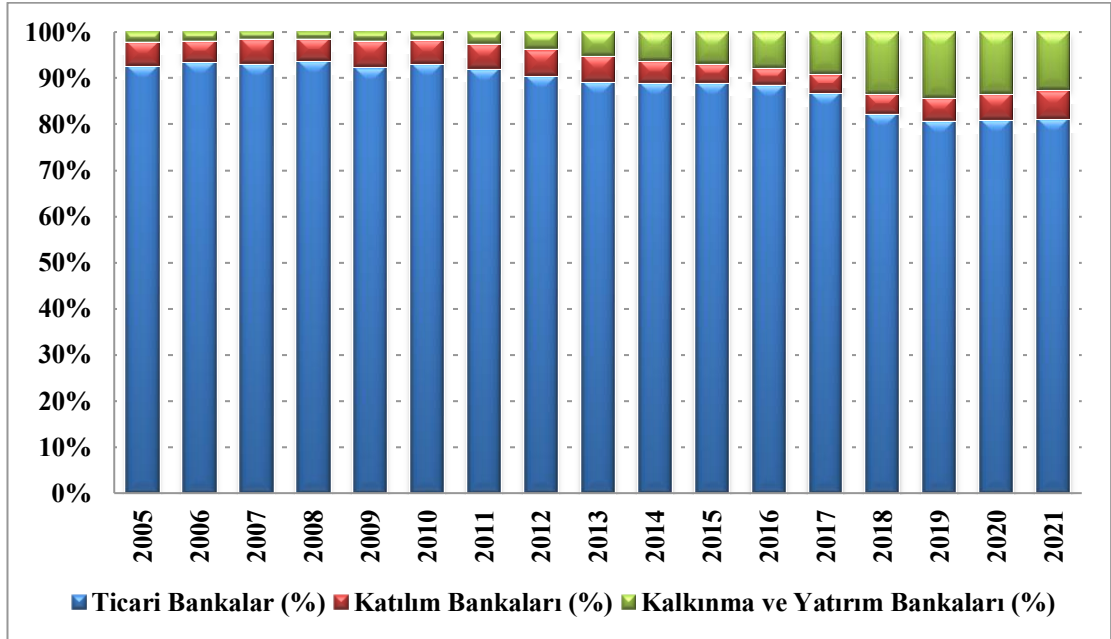
İncelenen dönemde, kalkınma ve yatırım bankalarındaki pay gelişimi incelendiğinde ise dönem başına göre dönem sonunda yaklaşık % 10.6 oranında artış gözlenmiştir. Bu banka grubunda da kısa vadeli kredi payı 2012 yılına kadar önemli bir değişim göstermemiş, asıl artış ilgili yıl itibarıyla başlamıştır. Pay artışında, kısa vadeli iskontolu kredilerdeki yükseliş ve firmaların kısa vadeli işletme ve ihtisas kredi taleplerini artırmaları rol oynamıştır.

Kısa vadeli kredilerin katılım bankalarındaki gelişimi analiz edildiğinde ise dönem başında % 5.4'lük oranın dönem sonunda % 6.3 seviyesine yükseldiği belirlenmiştir. Pay artışı yaşanan yıllarda, geleceğe yönelik beklentiler ve firmaların genel görünümünün yanında orta ve uzun vadeli kredi standartlarının sıkılaştırılması etkili olmuştur. Payın azaldığı yıllarda ise ihtiyaç ve konut kredilerinin artması, proje finansmanı amacıyla verilen uzun vadeli kredilerin yükselmesi ve TL ile YP cinsinden firma kredi vadelerinin uzaması rol oynamıştır.

Tablo 5. Toplam Kısa Vadeli Kredilerin Banka Türlerine Göre Gelişimi

Yıl	Toplam Kısa Vadeli Krediler	Ticari Bankalar		Katılım Bankaları		Kalkınma ve Yatırım Bankaları	
	(Milyon TL)	(Milyon TL)	(%)	(Milyon TL)	(%)	(Milyon TL)	(%)
2005	80,030	74,200	92.7%	4,295	5.4%	1,535	1.9%
2006	102,816	96,240	93.6%	4,843	4.7%	1,733	1.7%
2007	131,398	122,643	93.3%	7,005	5.3%	1,750	1.3%
2008	157,454	147,813	93.9%	7,716	4.9%	1,926	1.2%
2009	161,270	149,178	92.5%	9,446	5.9%	2,645	1.6%
2010	198,497	184,866	93.1%	10,459	5.3%	3,171	1.6%
2011	234,851	216,646	92.2%	12,379	5.3%	5,826	2.5%
2012	288,175	261,386	90.7%	16,356	5.7%	10,433	3.6%
2013	350,151	312,963	89.4%	19,631	5.6%	17,556	5.0%
2014	410,434	366,002	89.2%	19,412	4.7%	25,020	6.1%
2015	424,437	378,523	89.2%	17,804	4.2%	28,109	6.6%
2016	485,169	430,609	88.8%	17,398	3.6%	37,162	7.7%
2017	539,106	468,701	86.9%	21,742	4.0%	48,664	9.0%
2018	650,730	535,963	82.4%	28,583	4.4%	86,184	13.2%
2019	722,916	584,634	80.9%	35,724	4.9%	102,557	14.2%
2020	970,862	787,233	81.1%	54,587	5.6%	129,043	13.3%
2021	1,526,824	1,240,352	81.2%	95,549	6.3%	190,923	12.5%

Kaynak: BDDK elektronik veri sisteminden temin edilen verilerle yazar tarafından oluşturulmuştur.

Grafik 5. Toplam Kısa Vadeli Kredilerin Banka Türlerine Göre Gelişimi

Kaynak: BDDK elektronik veri sisteminden temin edilen verilerle yazar tarafından oluşturulmuştur.

Toplam orta ve uzun vadeli kredilerin ticari bankalar, katılım bankaları ile kalkınma ve yatırım bankaları arasındaki dağılımı Tablo 6 ve Grafik 6'de gösterilmiştir. Banka türlerindeki orta ve uzun vadeli kredi payının zaman içindeki seyri incelendiğinde, ticari bankaların payının dönem başında % 94.7 seviyesinde iken dönem sonunda % 86.3 seviyesine gerilediği görülmüştür. Analiz yıllara göre detaylandırıldığında, ticari banka payının yıllara göre küçük oranlarla da olsa dalgalandığı belirlenmiştir. Artış yaşanan yıllarda, kredi arzı ve talebine yönelik dinamikler, kredi standartlarının gevşetilmesi ve para politikasındaki değişiklikler etkili olmuştur. Öyle ki bankaların yabancı para cinsi yükümlülüklerine ilişkin zorunlu karşılık oranlarında değişiklik yapılmasına paralel olarak kısa vadeye gelen ek yükümlülük nedeniyle bankalar TL kredilerini daha uzun vadeye yönlendirmiştir. Bunlara ek olarak, konut kredilerinin artması, tüketici kredilerinde vadelerin uzaması, firmalara yönelik olarak oluşturulan ve orta-uzun vadeli kredileri içeren kredi teşvik paketlerinin artması da pay artışında önemli rol oynamıştır. Ticari bankalarda payın azaldığı yıllarda ise makro ihtiyati önlemler, hanehalkı ve firmaların kısa vadeli kredilere yönelmesi ve de bankaların orta ve uzun vadeli kredilerde sıkılaştırma yoluna gitmesi etkili olmuştur.

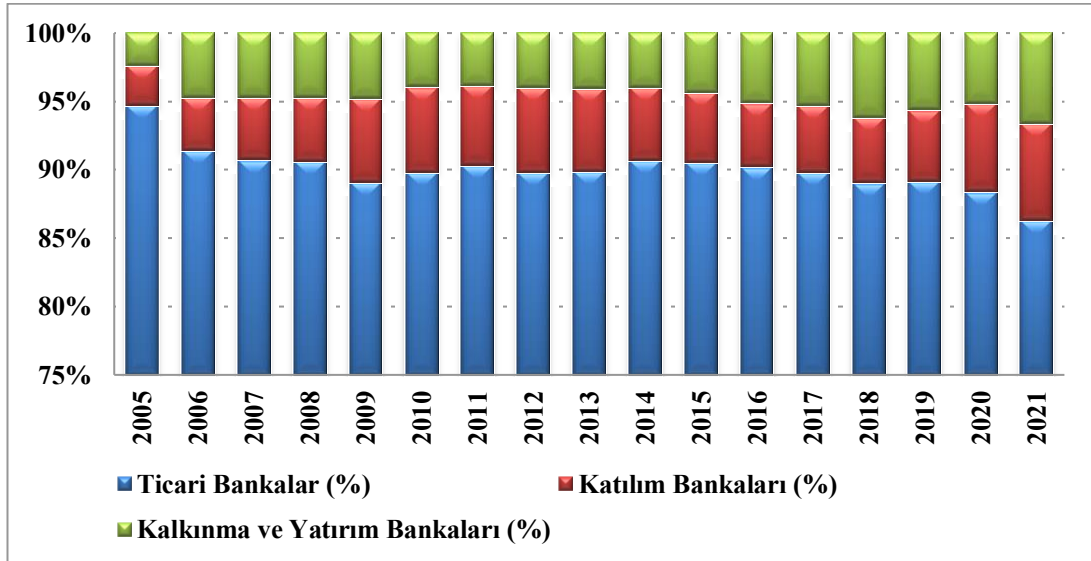
Kalkınma ve yatırım bankalarındaki pay gelişimi incelendiğinde, dönem başına göre dönem sonunda yaklaşık % 4.3 oranında artış gözlenmiştir. Pay artışı, kalkınma ve yatırım bankaları firmalarının işletme ve ihtisas kredisi taleplerini artırmasından ve 32 Sayılı Karar'da yapılan değişiklik paralelinde, bankaların, döviz geliri olmamasına rağmen döviz kredisi talebinde bulunan yurt içinde yerleşik firmalara orta ve uzun vadeli döviz kredisi kullandırılmalarının serbest bırakılmasından kaynaklanmıştır.

Katılım bankalarındaki orta ve uzun vadeli kredi payı analiz edildiğinde ise söz konusu payın dönem başında % 3 seviyesinde iken dönem sonunda % 7.1 seviyesine yükseldiği belirlenmiştir. Katılım bankalarındaki bu gelişme, teminatı bulunmayan ihtiyaç kredilerinin vadesinin yükselmesi, proje finansmanı amacıyla verilen uzun vadeli kredi kullanımının yaygınlaşması ve 7-10 yıl vadeli konut kredilerinin artmasından kaynaklanmıştır. Pay artışında, 5 yıl ve üzeri vadeli yabancı para kredilerin payının artışı ve ortalama vadesi 35 ay olan KGF kefaletli kredilerdeki ivmenin de önemli etkisi olmuştur.

Tablo 6. Toplam Orta ve Uzun Vadeli Kredilerin Banka Türlerine Göre Gelişimi

Yıl	Toplam Orta ve Uzun Vadeli Krediler	Ticari Bankalar		Katılım Bankaları		Kalkınma ve Yatırım Bankaları	
	(Milyon TL)	(Milyon TL)	(%)	(Milyon TL)	(%)	(Milyon TL)	(%)
2005	73,659	69,775	94.7%	2,178	3.0%	1,705	2.3%
2006	116,171	106,227	91.4%	4,480	3.9%	5,465	4.7%
2007	154,219	139,930	90.7%	7,067	4.6%	7,222	4.7%
2008	209,990	190,279	90.6%	9,925	4.7%	9,786	4.7%
2009	231,351	206,107	89.1%	14,195	6.1%	11,049	4.8%
2010	327,354	294,152	89.9%	20,364	6.2%	12,839	3.9%
2011	448,042	404,733	90.3%	26,159	5.8%	17,151	3.8%
2012	506,581	454,921	89.8%	31,605	6.2%	20,055	4.0%
2013	697,260	626,809	89.9%	42,398	6.1%	28,052	4.0%
2014	830,272	752,882	90.7%	44,654	5.4%	32,736	3.9%
2015	1,059,819	959,922	90.6%	54,233	5.1%	45,664	4.3%
2016	1,248,409	1,126,661	90.2%	58,498	4.7%	63,251	5.1%
2017	1,558,204	1,399,839	89.8%	75,874	4.9%	82,491	5.3%
2018	1,742,343	1,551,284	89.0%	83,891	4.8%	107,168	6.2%
2019	1,931,461	1,722,398	89.2%	100,478	5.2%	108,584	5.6%
2020	2,603,762	2,302,064	88.4%	167,762	6.4%	133,936	5.1%
2021	3,370,907	2,909,046	86.3%	240,362	7.1%	221,499	6.6%

Kaynak: BDDK elektronik veri sisteminden temin edilen verilerle yazar tarafından oluşturulmuştur.

Grafik 6. Toplam Orta ve Uzun Vadeli Kredilerin Banka Türlerine Göre Gelişimi

Kaynak: BDDK elektronik veri sisteminden temin edilen verilerle yazar tarafından oluşturulmuştur.

3.3. Para Cinsi Açısından Kredilerin Gelişimi

Para cinsi açısından kredilerin gelişimi, öncelikle, toplam kredilerin TL ve YP kredilere dağılımı üzerinden incelenmiştir. Daha sonra, TL kredilerin banka türleri açısından gelişimi ele alınmış ve son olarak da YP kredilerin banka türlerine göre dağılımı analiz edilmiştir.

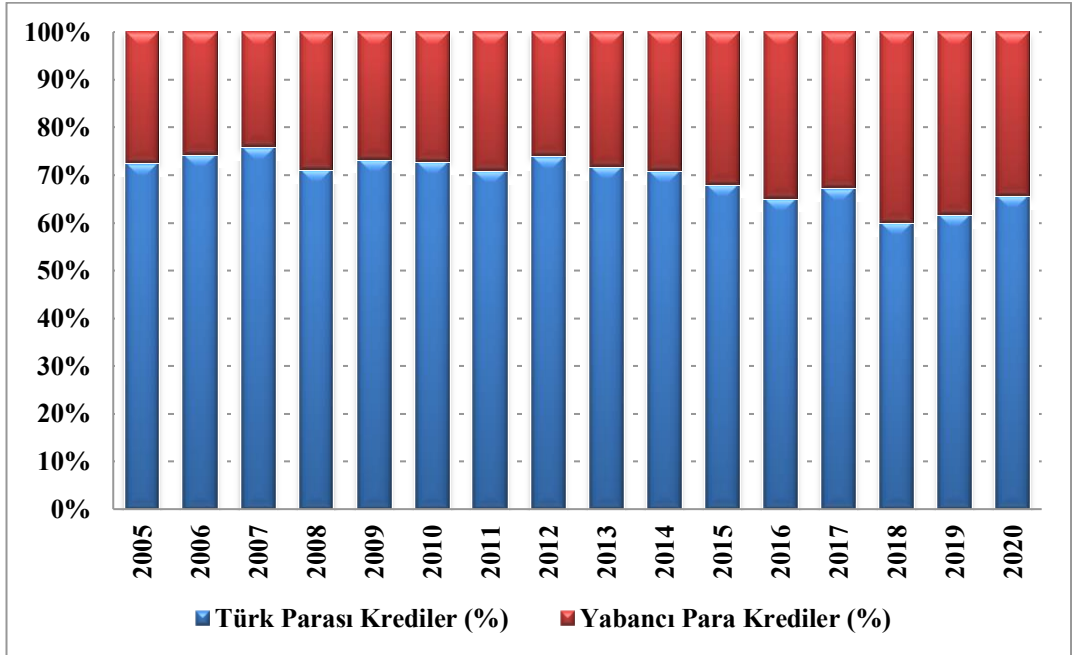
Toplam kredilerin TL ve YP kredilerine göre dağılımı Tablo 7 ve Grafik 7 'de gösterilmiştir. Para cinsi açısından kredilerin toplam değer olarak gelişimi incelendiğinde, dönem başında % 72.6 seviyesindeki TL kredi payı, dönem sonunda % 57.8 seviyesine gerilemiştir. Öte yandan dönem başında % 27.4 seviyesinde olan YP kredi payı dönem sonunda % 42.2 seviyesine yükselmiştir. Bu gelişme, mevduat dolarizasyonundaki ve döviz kurundaki artış, firmaların YP cinsinden proje finansmanı ihtiyacının artması ve 32 Sayılı Karar'da yapılan değişiklikten sonra firmaların YP kredi kullanımını yurt içine kaydırmasından kaynaklanmıştır. Ayrıca, bankaların finansal tablolarındaki verileri toplu raporlamak için YP cinsinden ya da dövize endeksli kredileri banka döviz kurunu dikkate alarak TL cinsinden göstermesi de YP kredilerin pay artışında etkili olmuştur. Bu durum, kur artışına bağlı olarak YP kredilerin TL karşılıklarını ve toplam kredi hacmini ve dolayısıyla da kredi türlerinin pay oranlarını da etkilemiştir.

Yabancı para cinsinden kredi payının artış kaydetmesi, makroekonomik açıdan ele alındığında döviz kuru riski yönünden olumlu bulunmuştur. Ancak bankaların kredi riski ve bu riskin ekonomiye yansımaları açısından olumsuz bir gelişme olarak değerlendirilmiştir. Analiz edilen dönemde mevduat dolarizasyonundaki artış nedeniyle döviz kuru riskini minimize etmek ve YP cinsinden varlık ve yükümlülükleri arasında denge kurmak amacıyla bankaların YP cinsi kredilerini de artırdığı düşünülmüştür. Ancak bu durum döviz kuru riskinin bankalardan kredi kullanan firmalara aktarılmasına neden olmuştur. Ekonomi genelinde yaşanacak bir kur şoku özellikle alacakları TL cinsi olan ve YP cinsi kredi borcu olan firmalar açısından bilançolarının bozularak kredilerini geri ödememe riskini artırmaktadır. Kredi riskinin realize olması, bankaların takipteki kredi bakiyesini artırıp kârlılıklarını azaltacağı için bankaların kredi arzını kısıması ve buna bağlı olarak ekonomik aktivitenin daralması ihtimalini ortaya çıkarmıştır.

Tablo 7. Toplam Kredilerin Para Cinsine Göre Gelişimi

Yıl	Türk Parası Krediler	Yabancı Para Krediler	Toplam Krediler	Türk Parası Krediler	Yabancı Para Krediler
	(Milyon TL)	(Milyon TL)	(Milyon TL)	(%)	(%)
2005	113,515	42,895	156,410	72.6%	27.4%
2006	163,094	55,892	218,987	74.5%	25.5%
2007	217,015	68,601	285,616	76.0%	24.0%
2008	262,143	105,302	367,445	71.3%	28.7%
2009	288,208	104,413	392,621	73.4%	26.6%
2010	383,757	142,095	525,851	73.0%	27.0%
2011	484,829	198,064	682,893	71.0%	29.0%
2012	588,352	206,405	794,756	74.0%	26.0%
2013	752,699	294,712	1,047,410	71.9%	28.1%
2014	880,969	359,739	1,240,708	71.0%	29.0%
2015	1,013,411	471,549	1,484,960	68.2%	31.8%
2016	1,131,395	602,948	1,734,342	65.2%	34.8%
2017	1,414,393	683,853	2,098,246	67.4%	32.6%
2018	1,438,534	955,891	2,394,425	60.1%	39.9%
2019	1,641,872	1,014,074	2,655,946	61.8%	38.2%
2020	2,352,638	1,223,736	3,576,375	65.8%	34.2%
2021	2,832,302	2,068,577	4,900,878	57.8%	42.2%

Kaynak: BDDK elektronik veri sisteminden temin edilen verilerle yazar tarafından oluşturulmuştur.

Grafik 7. Toplam Kredilerin Para Cinsine Göre Gelişimi

Kaynak: BDDK elektronik veri sisteminden temin edilen verilerle yazar tarafından oluşturulmuştur.

Toplam TL kredilerin ticari bankalar, katılım bankaları ile kalkınma ve yatırım bankaları arasındaki dağılımına Tablo 8 ve Grafik 8'de yer verilmiştir. Bu dağılıma göre, TL kredilerin açılmasında en büyük pay, tüm yıllarda, sırasıyla ticari bankalara, katılım bankalarına ve de kalkınma ve yatırım bankalarına ait olmuştur. Dönem içi ortalama olarak TL kredi payı ticari bankalarda % 91, katılım bankalarında % 6.3, kalkınma ve yatırım bankalarında ise yaklaşık % 2.6 seviyesinde gerçekleşmiştir. Katılım bankalarında ve ticari bankalarda, TL kredi payının dönem içi ortalama olarak kalkınma ve yatırım bankalarının üzerinde olması, bu bankalarda bireysel müşterilere kredi hizmeti veriliyor olmasından kaynaklanmıştır. Öyle ki, ticari bankalar ve katılım bankaları, 32 Sayılı Karar'da yapılan değişikliklerle tüketicilerin döviz cinsi borçlanmasının kısıtlanmasıyla sadece TL üzerinden bireysel kredi kullanılabiliştir. Bu durum her iki banka grubunda da TL kredi payının daha yüksek olmasını sağlamıştır.

Ticari bankaların TL kredileri nasıl kullandığı analiz edildiğinde, TL kredi payının dönem başında % 91 seviyesinde iken dönem sonunda % 92 düzeyine yükseldiği görülmüştür. Hazine ve Maliye Bakanlığı ve diğer kurumlar tarafından açıklanan firma kredi destek paketleri firmaların TL lehine borçlanmasını desteklemiştir. Ticari bankalarda yıllar arasında çok önemli bir değişim olmaması da ticari bankaların bireysel kredi payının diğer banka gruplarına göre yüksek olmasından ve 32 Sayılı Karar'daki tüketicilere yönelik düzenlemeden kaynaklanmıştır.

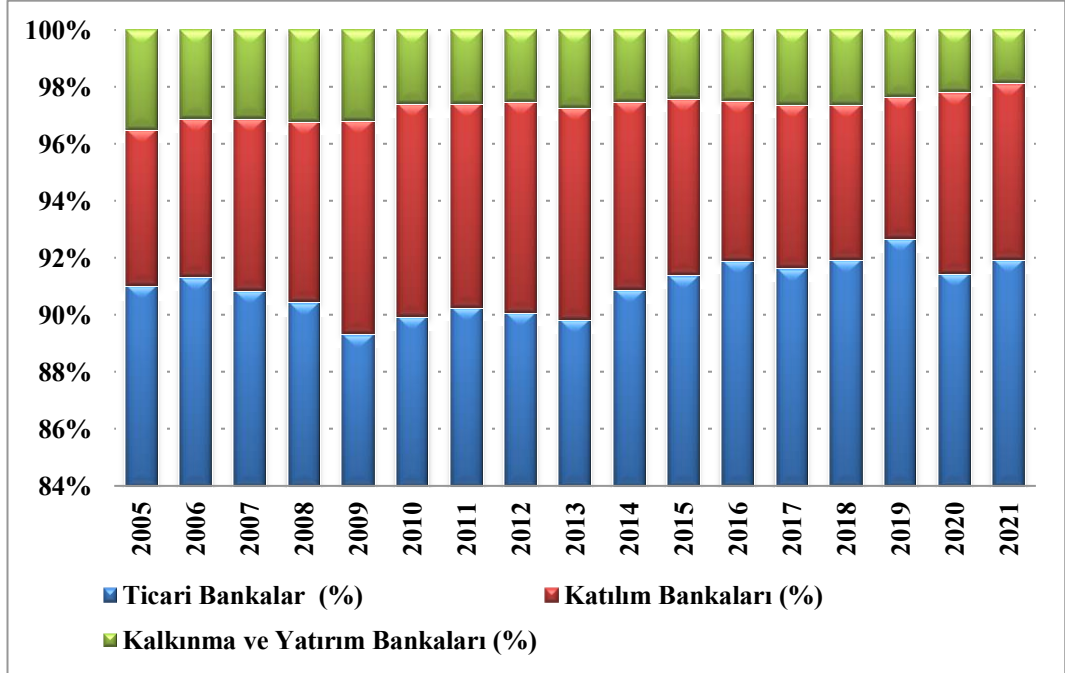
İncelenen dönemde, katılım bankalarındaki TL kredi seyrine bakıldığında dönem başına göre dönem sonunda, TL kredilerin yaklaşık % 0.7 oranında artış gösterdiği belirlenmiştir. Pay artışı, döviz kuru riskinin yönetilmesine ilişkin firma farkındalığının artışına bağlı olarak döviz geliri olmayan firmalarca TL cinsi kredilerin tercih edilmesi sonucunda gelişmiştir.

Kalkınma ve yatırım bankalarının TL kredi gelişimi analiz edildiğinde ise dönem başına göre dönem sonunda, TL kredilerin yaklaşık % 1.7 oranında azalış gösterdiği tespit edilmiştir. TL cinsi kredilerdeki pay azalışı, firma kredilerinin yasal düzenlemeler paralelinde hem TL hem YP üzerinden kullanılabiliyor olması nedeniyle kalkınma ve yatırım bankaları ile kredili çalışan firmaların TL cinsi işletme, ihtisas ve yatırım kredi taleplerini daraltmalarından kaynaklanmıştır.

Tablo 8. Toplam Türk Parası Kredilerin Banka Türlerine Göre Gelişimi

Yıl	Toplam Türk Parası Krediler	Ticari Bankalar		Katılım Bankaları		Kalkınma ve Yatırım Bankaları	
	(Milyon TL)	(Milyon TL)	(%)	(Milyon TL)	(%)	(Milyon TL)	(%)
2005	113,515	103,321	91.0%	6,258	5.5%	3,937	3.5%
2006	163,094	148,980	91.3%	9,036	5.5%	5,078	3.1%
2007	217,015	197,213	90.9%	13,133	6.1%	6,669	3.1%
2008	262,143	237,126	90.5%	16,645	6.3%	8,372	3.2%
2009	288,208	257,490	89.3%	21,638	7.5%	9,080	3.2%
2010	383,757	345,182	89.9%	28,694	7.5%	9,881	2.6%
2011	484,829	437,747	90.3%	34,637	7.1%	12,445	2.6%
2012	588,352	530,198	90.1%	43,431	7.4%	14,723	2.5%
2013	752,699	676,253	89.8%	56,174	7.5%	20,272	2.7%
2014	880,969	800,810	90.9%	58,185	6.6%	21,974	2.5%
2015	1,013,411	926,298	91.4%	62,927	6.2%	24,186	2.4%
2016	1,131,395	1,040,005	91.9%	63,558	5.6%	27,831	2.5%
2017	1,414,393	1,296,556	91.7%	81,207	5.7%	36,629	2.6%
2018	1,438,534	1,322,812	92.0%	78,335	5.4%	37,387	2.6%
2019	1,641,872	1,521,869	92.7%	81,971	5.0%	38,031	2.3%
2020	2,352,638	2,152,397	91.5%	149,647	6.4%	50,594	2.2%
2021	2,832,302	2,604,424	92.0%	175,527	6.2%	52,351	1.8%

Kaynak: BDDK elektronik veri sisteminden temin edilen verilerle yazar tarafından oluşturulmuştur.

Grafik 8. Toplam Türk Parası Kredilerin Banka Türlerine Göre Gelişimi

Kaynak: BDDK elektronik veri sisteminden temin edilen verilerle yazar tarafından oluşturulmuştur.

Toplam YP kredilerin ticari bankalar, katılım bankaları ile kalkınma ve yatırım bankaları arasındaki dağılımına Tablo 9 ve Grafik 9'de yer verilmiştir. Görüldüğü gibi YP kredilerin dağılımında en büyük pay, tüm yıllarda sırasıyla ticari bankalara, kalkınma ve yatırım bankalarına ve katılım bankalarına ait olmuştur. Banka türleri dönem içi ortalama açısından ele alındığında ise YP kredi payı, ticari bankalarda yaklaşık % 88 olurken, kalkınma ve yatırım bankalarında % 9.4, katılım bankalarında yaklaşık % 2.6 seviyesinde gerçekleşmiştir. Ticari bankaların tüm kredi türlerinde olduğu gibi toplam YP kredilerden de en fazla payı alıyor olması, faaliyet gösteren banka sayısının ve dolayısıyla ulaşılan kredili müşteri sayısının daha fazla olmasından kaynaklanmıştır. Ticari bankalardaki YP kredilerin zaman içinde gelişimi analiz edildiğinde, dönem başında % 94.8 olan pay, dönem sonunda % 74.8 seviyesine gerilemiştir. Pay azalışı, esasen Haziran 2009'da 32 Sayılı Karar'da değişiklik yapılmasından sonra yaşanmaya başlamıştır. Değişiklik kapsamında tüketicilerin döviz cinsi ve dövize endeksli borçlanmasına izin verilmemesi nedeniyle ticari bankalardaki YP kredi payı azalmıştır. Değişiklik çerçevesinde, sadece TL cinsi bireysel kredi veriliyor olması da TL payındaki dalga boyutunun YP kredi payına göre daha sınırlı kalmasını sağlamıştır.

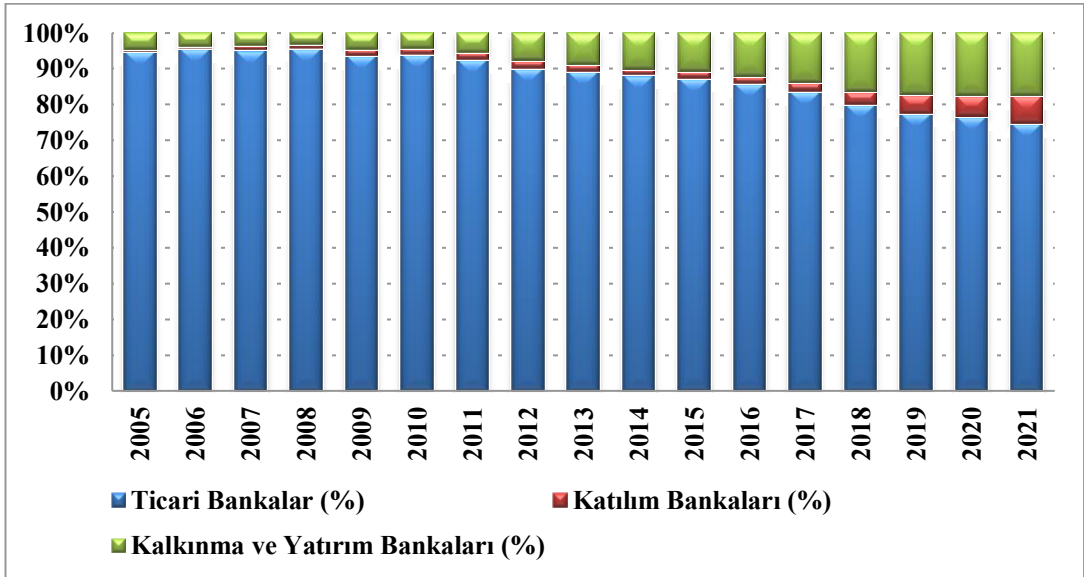
Ticari bankalardaki pay azalışı, katılım bankalarına pay artışı olarak yansımıştır. Katılım bankalarının YP kredi payında dönem içinde % 7.3 artış yaşanmıştır. Bu artış, firmaların YP yatırım ve proje finansmanı ihtiyaçlarının artmasına ve firma kredilerinde yurt dışı kaynaklı borçların azalarak yurt içindeki bankalara kayıyor olmasına bağlı olarak ortaya çıkmıştır.

Kalkınma ve yatırım bankalarındaki YP kredileri payı da dönem başında % 4.7 seviyesinden dönem sonunda % 17.4 seviyesine yükselmiştir. Bu banka grubunun YP kredi pay artışında genel olarak, firmaların yatırım, dış ticaret ve projelerine yönelik YP kredi ihtiyaçlarındaki artış etkili olmuştur. Buna ek olarak firmaların YP borçlanmasına yönelik kısıtlara yasal düzenlemelerle getirilen esneme de pay artışını açıklayan diğer bir etkeni oluşturmuştur. Kalkınma ve yatırım bankaları YP kredi payının artmasında, mal ve döviz ihracatında bulunan firmalara kullandırılan reeskont kredilerindeki artış da önemli rol oynamıştır.

Tablo 9. Toplam Yabancı Para Kredilerin Banka Türlerine Göre Gelişimi

Yıl	Toplam Yabancı Para Krediler	Ticari Bankalar		Katılım Bankaları		Kalkınma ve Yatırım Bankaları	
	(Milyon TL)	(Milyon TL)	(%)	(Milyon TL)	(%)	(Milyon TL)	(%)
2005	42,895	40,655	94.8%	216	0.5%	2,025	4.7%
2006	55,892	53,487	95.7%	287	0.5%	2,119	3.8%
2007	68,601	65,359	95.3%	939	1.4%	2,303	3.4%
2008	105,302	100,965	95.9%	996	0.9%	3,341	3.2%
2009	104,413	97,796	93.7%	2,002	1.9%	4,615	4.4%
2010	142,095	133,836	94.2%	2,129	1.5%	6,129	4.3%
2011	198,064	183,632	92.7%	3,901	2.0%	10,531	5.3%
2012	206,405	186,109	90.2%	4,531	2.2%	15,765	7.6%
2013	294,712	263,519	89.4%	5,856	2.0%	25,336	8.6%
2014	359,739	318,077	88.4%	5,881	1.6%	35,782	9.9%
2015	471,549	412,851	87.6%	9,111	1.9%	49,587	10.5%
2016	602,948	518,029	85.9%	12,338	2.0%	72,581	12.0%
2017	683,853	572,920	83.8%	16,408	2.4%	94,526	13.8%
2018	955,891	765,787	80.1%	34,139	3.6%	155,965	16.3%
2019	1,014,074	786,733	77.6%	54,231	5.3%	173,110	17.1%
2020	1,223,736	938,650	76.7%	72,701	5.9%	212,385	17.4%
2021	2,068,577	1,548,121	74.8%	160,385	7.8%	360,071	17.4%

Kaynak: BDDK elektronik veri sisteminden temin edilen verilerle yazar tarafından oluşturulmuştur.

Grafik 9. Toplam Yabancı Para Kredilerin Banka Türlerine Göre Gelişimi

Kaynak: BDDK elektronik veri sisteminden temin edilen verilerle yazar tarafından oluşturulmuştur.

3.4. Nitelik Açısından Kredilerin Gelişimi

Nitelik açısından kredilerin gelişimi, öncelikle, toplam kredilerin nakdi krediler ile gayri nakdi kredilere göre dağılımı üzerinden ele alınmıştır. Daha sonra, nakdi kredilerin banka türleri açısından gelişimi incelenmiş ve son olarak da gayri nakdi kredilerin banka türlerine göre dağılımı analiz edilmiştir.

Toplam kredilerin nakdi krediler ile gayri nakdi kredilere göre dağılımına Tablo 10 ve Grafik 10 'da yer verilmiştir. Buna göre, toplam değer olarak aldıkları payın dağılımında büyük bir payın nakdi kredilere ayrıldığı; dönem sonu itibarıyla kredilerin yaklaşık 3/4 oranının nakdi kredilere, geri kalan yaklaşık 1/4 oranının ise gayri nakdi kredilere ait olduğu belirlenmiştir. Nitelikleri açısından kredilerin toplam değer olarak zaman içinde gelişimine bakıldığında ise dönem başında % 68.9 seviyesindeki nakdi kredi payı, dönem sonunda % 74.5 düzeyine yükselmiştir. Öte yandan dönem başında % 31.1 seviyesinde olan gayri nakdi kredi payı, dönem sonunda % 25.5 düzeyine düşmüştür.

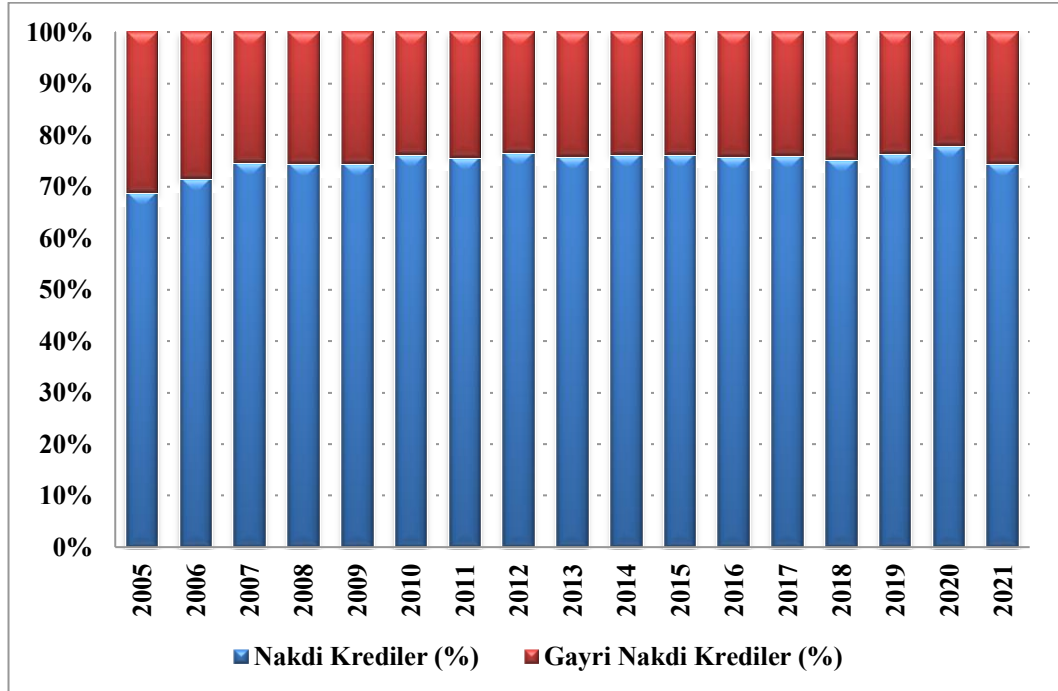
Gayri nakdi kredilere göre nakdi kredilerdeki artış, nakdi kredilere konu olan tüketici satın almaları/ihtiyaçlarındaki, işletme sermayesi gereksinimindeki ve de firma yatırımları, stokları, satın alma/birleşmelerindeki yükselişten kaynaklanmıştır. Bankalar açısından nakdi kredilerin gayri nakdi kredilerden farklı olarak hem faiz hem komisyon geliri yaratıyor olmasına karşılık her iki kredi türünün de aynı seviyede risk içeriyor olması nedeniyle bankaların nakdi kredi arzına daha istekli olması da nakdi kredi payındaki artışı açıklayan bir başka faktörü oluşturmuştur. Öyle ki, son yıllarda, tüm bankalar için kârlılık artışına yönelik stratejilerin ön plana çıkması nedeniyle banka hedeflemelerinde nakdi krediler daha fazla önemsenir hale gelmiştir.

Nakdi kredilerdeki pay artışı, bankaların kârlılığı yolu ile makroekonomik açıdan büyük bir önem taşımaktadır. Kârlılığı yüksek ve sağlıklı bir bankacılık sistemi, başta aracılık fonksiyonu olmak üzere tüm banka fonksiyonlarının sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilmesine imkân vermektedir. Ayrıca, bireylere ve firmalara kullandırılan nakdi krediler toplam talep, tüketim, yatırım ve net ihracat kanallarıyla ekonomik aktiviteyi canlandırmaktadır. Bu durum da toplam çıktıda önemli artışlara yol açacak önemli bir dinamik yaratabilmektedir.

Tablo 10. Toplam Kredilerin Nitelik Açısından Gelişimi

Yıl	Nakdi Krediler	Gayri Nakdi Krediler	Toplam Krediler	Nakdi Krediler	Gayri Nakdi Krediler
	(Milyon TL)	(Milyon TL)	(Milyon TL)	(%)	(%)
2005	156,410	70,604	227,015	68.9%	31.1%
2006	218,987	86,721	305,707	71.6%	28.4%
2007	285,616	96,743	382,360	74.7%	25.3%
2008	367,445	125,837	493,282	74.5%	25.5%
2009	392,621	134,036	526,657	74.5%	25.5%
2010	525,851	163,570	689,421	76.3%	23.7%
2011	682,893	218,518	901,411	75.8%	24.2%
2012	794,756	241,016	1,035,772	76.7%	23.3%
2013	1,047,410	333,979	1,381,390	75.8%	24.2%
2014	1,240,708	383,864	1,624,573	76.4%	23.6%
2015	1,484,960	458,653	1,943,613	76.4%	23.6%
2016	1,734,342	552,326	2,286,668	75.8%	24.2%
2017	2,098,246	658,154	2,756,401	76.1%	23.9%
2018	2,394,425	780,631	3,175,057	75.4%	24.6%
2019	2,655,946	814,961	3,470,907	76.5%	23.5%
2020	3,576,375	1,002,471	4,578,845	78.1%	21.9%
2021	4,900,878	1,674,038	6,574,917	74.5%	25.5%

Kaynak: BDDK elektronik veri sisteminden temin edilen verilerle yazar tarafından oluşturulmuştur.

Grafik 10. Toplam Kredilerin Nitelik Açısından Gelişimi

Kaynak: BDDK elektronik veri sisteminden temin edilen verilerle yazar tarafından oluşturulmuştur.

Toplam nakdi kredilerin ticari bankalar, katılım bankaları ile kalkınma ve yatırım bankaları arasındaki dağılımına Tablo 11 ve Grafik 11'de yer verilmiştir. Bu dağılıma göre, dönem sonu itibarıyla nakdi kredilerin dağılımında en büyük pay, sırasıyla, ticari bankalara, kalkınma ve yatırım bankalarına ve de katılım bankalarına ait olmuştur.

Dönem içi ortalama olarak ise ticari bankaların nakdi kredileri oranı % 89.7 olurken aynı oran, katılım bankalarında % 5.2, kalkınma ve yatırım bankalarında ise % 5 düzeyinde seyretmiştir. Her bir banka türünün toplam nakdi kredileri zaman içinde nasıl kullandığı analiz edildiğinde, ticari bankaların nakdi kredi payının dönem başında % 92 seviyesinde iken dönem sonunda % 84.7 seviyesine gerilediği görülmüştür. Bu durum, ticari banka payının katılım bankaları ile kalkınma ve yatırım bankalarına dağılmasından kaynaklanmıştır.

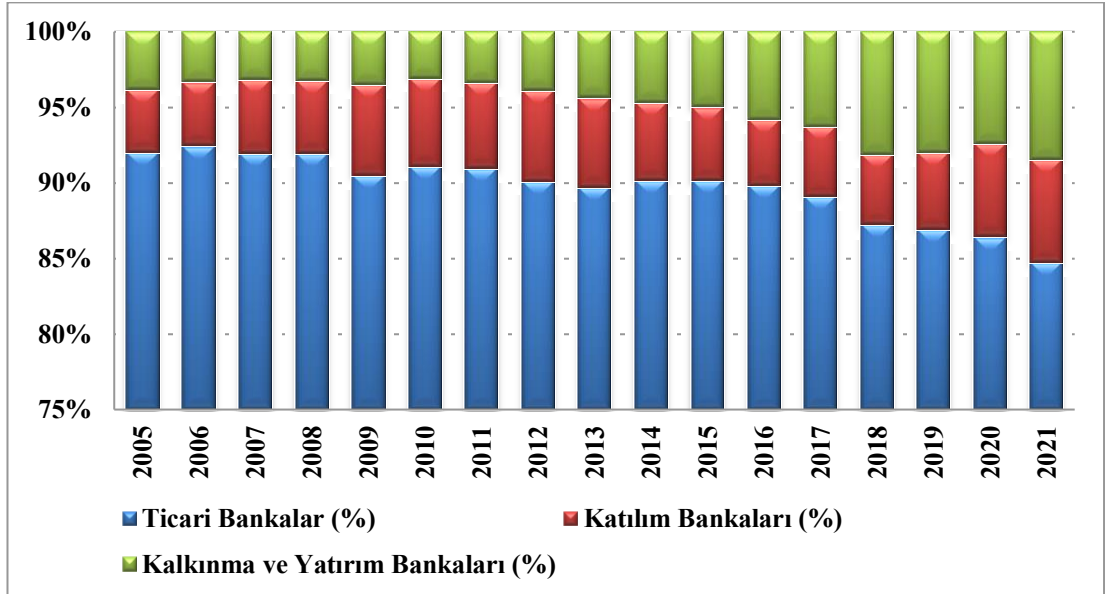
İncelenen dönemde, katılım bankalarının nakdi kredilerini nasıl dağıttığına bakıldığında ise dönem başına göre dönem sonunda nakdi kredilerin % 2.8 artış gösterdiği belirlenmiştir. Bu artış, katılım bankalarının dönem içindeki nakdi kredi faaliyet alanlarını genişletmesine paralel olarak nakdi kredilerin büyüme hızının gayri nakdi kredilere göre daha yüksek olması nedeniyle oluşmuştur. Ayrıca katılım bankalarında bazı firmaların analiz kapsamına alınan dönem içerisinde belirli orandaki gayri nakdi kredilerini nakdi krediye çevirmeleri de pay artışında etkili olmuştur. Buna ek olarak, teknolojik gelişmelerin etkisi ile alternatif dağıtım kanalları aracılığıyla son yıllarda nakdi kredilere erişimin kolaylaşması ve bankaların kredi pazar paylarını artırma çabaları neticesinde tüketici ve firmalara otomatik onaylı kredi tekliflerini artırması da nakdi kredi pay artışını açıklayan diğer nedenler arasında bulunmuştur.

Dönem içinde kalkınma ve yatırım bankalarının nakdi kredileri nasıl dağıttığı analiz edildiğinde ise dönem başına göre dönem sonunda nakdi kredilerin % 4.6 oranında arttığı tespit edilmiştir. Kalkınma ve yatırım bankalarının nakdi kredi pay artışında, özellikle, firma kredilerinin özendirilmesine yönelik düzenlemeler etkili olmuştur. Bu bağlamda, firmaları desteklemeye yönelik olan KGF kredileri, ihracat reeskont kredileri, Hazine ve Maliye Bakanlığı, Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı ve diğer kurumlar tarafından oluşturulan kredi paketleri, kalkınma ve yatırım bankalarının nakdi kredi pay artışını desteklemiştir.

Tablo 11. Toplam Nakdi Kredilerin Banka Türlerine Göre Gelişimi

Yıl	Toplam Nakdi Krediler	Ticari Bankalar		Katılım Bankaları		Kalkınma ve Yatırım Bankaları	
	(Milyon TL)	(Milyon TL)	(%)	(Milyon TL)	(%)	(Milyon TL)	(%)
2005	156,410	143,975	92.00%	6,474	4.10%	5,962	3.80%
2006	218,987	202,467	92.50%	9,323	4.30%	7,197	3.30%
2007	285,616	262,572	91.90%	14,072	4.90%	8,972	3.10%
2008	367,445	338,091	92.00%	17,641	4.80%	11,712	3.20%
2009	392,621	355,285	90.50%	23,641	6.00%	13,695	3.50%
2010	525,851	479,018	91.10%	30,823	5.90%	16,010	3.00%
2011	682,893	621,379	91.00%	38,538	5.60%	22,976	3.40%
2012	794,756	716,307	90.10%	47,961	6.00%	30,488	3.80%
2013	1,047,410	939,772	89.70%	62,029	5.90%	45,608	4.40%
2014	1,240,708	1,118,887	90.20%	64,065	5.20%	57,756	4.70%
2015	1,484,960	1,339,149	90.20%	72,038	4.90%	73,773	5.00%
2016	1,734,342	1,558,034	89.80%	75,896	4.40%	100,413	5.80%
2017	2,098,246	1,869,476	89.10%	97,615	4.70%	131,155	6.30%
2018	2,394,425	2,088,599	87.20%	112,475	4.70%	193,352	8.10%
2019	2,655,946	2,308,603	86.90%	136,202	5.10%	211,142	7.90%
2020	3,576,375	3,091,047	86.40%	222,349	6.20%	262,979	7.40%
2021	4,900,878	4,152,545	84.70%	335,912	6.90%	412,422	8.40%

Kaynak: BDDK elektronik veri sisteminden temin edilen verilerle yazar tarafından oluşturulmuştur.

Grafik 11. Toplam Nakdi Kredilerin Banka Türlerine Göre Gelişimi

Kaynak: BDDK elektronik veri sisteminden temin edilen verilerle yazar tarafından oluşturulmuştur.

Toplam gayri nakdi kredilerin ticari bankalar, katılım bankaları ile kalkınma ve yatırım bankaları arasındaki dağılımına Tablo 12 ve Grafik 12'de yer verilmiştir. Bu dağılıma göre, dönem sonu itibarıyla gayri nakdi kredilerin dağılımında en büyük pay, sırasıyla, ticari bankalar, katılım bankaları ile kalkınma ve yatırım bankalarına ait olmuştur. Dönem içi ortalama olarak ise ticari bankaların gayri nakdi kredi oranı % 86.3 olurken aynı oran, katılım bankalarında % 9.5 seviyesinde, kalkınma ve yatırım bankalarında ise % 4 düzeyinde seyretmiştir.

Her bir banka türünün toplam gayri nakdi kredileri zaman içinde nasıl kullandığı ele alındığında, ticari bankaların gayri nakdi kredi payının dönem başında % 89.4 iken dönem sonunda % 88 düzeyine gerilediği görülmüştür. Genel olarak, ticari bankaların gayri nakdi kredi payında, dönem sonunda, dönem başına göre önemli bir değişim görülmemekle birlikte yıllara göre bakıldığında, 2009 yılına kadar pay oranının azaldığı belirlenmiştir. Pay azalışı ağırlıklı olarak katılım bankalarına pay artışı olarak yansımıştır.

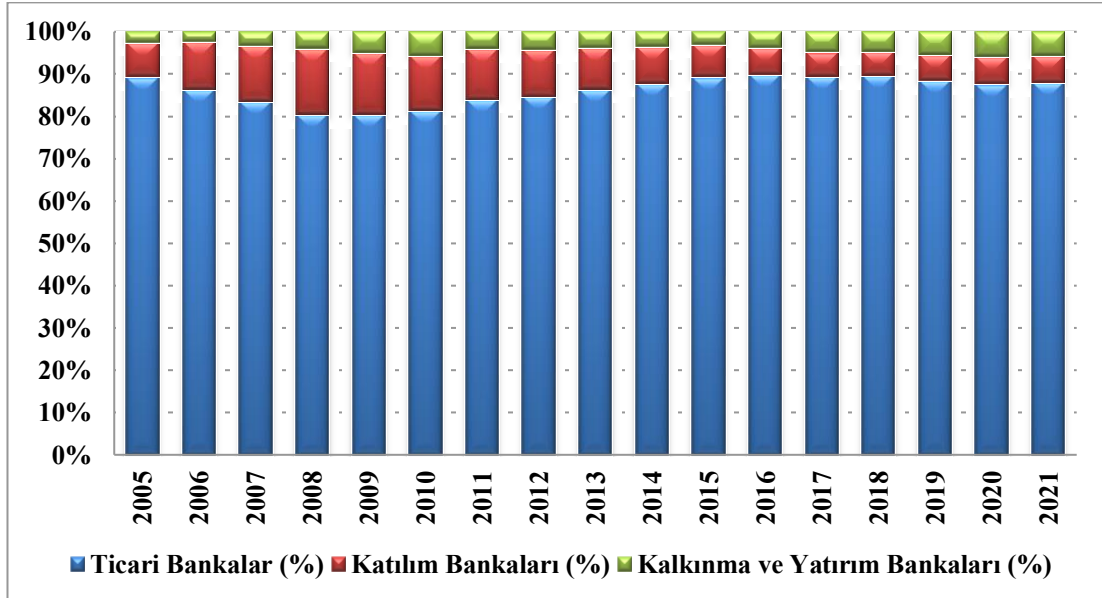
Öte yandan, 2005-2009 dönemi ele alındığında, gayri nakdi kredi pazarında, katılım bankalarının daha etkin olduğu görülmüştür. Pay artışında, katılım bankalarının, gayri nakdi kredilerin kullanım alanında faaliyet gösteren kredili firma kazanımlarını artırmaları etkili olmuştur. Ancak 2009 yılı sonrasında ticari bankalar tekrar artış trendine girmiş, bu sefer ticari bankalardaki pay artışı katılım bankalarına pay azalışı olarak yansımıştır. Özellikle katılım bankalarında 2014 ve 2016 yıllarında imalat sanayi sektöründe ve 2014 yılında ise inşaat sektöründe faaliyet gösteren firmaların gayri nakdi kredilerini azaltması dikkat çekmiştir. Değişim oranı 2018 yılından itibaren önceki yıllara göre daha düşük olmakla birlikte ticari bankaların payı azalırken katılım bankaları ile kalkınma ve yatırım bankalarının payı artmıştır.

Kalkınma ve yatırım bankalarındaki pay artışı, 2018 sonrasında katılım bankalarına göre daha yüksek düzeyde gerçekleşmiştir. Bu durum ilgili dönemde kalkınma ve yatırım bankalarının gayri nakdi kredi pazarında diğer banka gruplarına göre daha etkin olduğuna işaret etmiştir. İlgili banka grubundaki payı artışı, gayri nakdi kredilerin yoğunlukla kullanıldığı imalat sanayi, inşaat ile toptan ve perakende ticaret sektörlerinde faaliyet gösteren firmaların gayri nakdi kredi kullanımlarını oldukça yüksek oranlarda artırmalarına bağlı olarak gelişmiştir.

Tablo 12. Toplam Gayri Nakdi Kredilerin Banka Türlerine Göre Gelişimi

Yıl	Toplam Gayri Nakdi Krediler	Ticari Bankalar		Katılım Bankaları		Kalkınma ve Yatırım Bankaları	
	(Milyon TL)	(Milyon TL)	(%)	(Milyon TL)	(%)	(Milyon TL)	(%)
2005	70,604	63,128	89.40%	5,749	8.10%	1,728	2.40%
2006	86,721	75,006	86.50%	9,695	11.20%	2,020	2.30%
2007	96,743	80,938	83.70%	12,780	13.20%	3,025	3.10%
2008	125,837	101,277	80.50%	19,860	15.80%	4,699	3.70%
2009	134,036	107,908	80.50%	19,654	14.70%	6,474	4.80%
2010	163,570	133,102	81.40%	21,499	13.10%	8,968	5.50%
2011	218,518	183,729	84.10%	26,142	12.00%	8,647	4.00%
2012	241,016	204,538	84.90%	26,620	11.00%	9,858	4.10%
2013	333,979	288,805	86.50%	33,097	9.90%	12,077	3.60%
2014	383,864	337,388	87.90%	33,737	8.80%	12,740	3.30%
2015	458,653	409,794	89.30%	35,699	7.80%	13,160	2.90%
2016	552,326	496,640	89.90%	35,813	6.50%	19,873	3.60%
2017	658,154	588,914	89.50%	38,554	5.90%	30,686	4.70%
2018	780,631	699,847	89.70%	45,378	5.80%	35,406	4.50%
2019	814,961	721,356	88.50%	49,785	6.10%	43,820	5.40%
2020	1,002,471	880,084	87.80%	64,733	6.50%	57,654	5.80%
2021	1,674,038	1,473,622	88.00%	108,790	6.50%	91,627	5.50%

Kaynak: BDDK elektronik veri sisteminden temin edilen verilerle yazar tarafından oluşturulmuştur.

Grafik 12. Toplam Gayri Nakdi Kredilerin Banka Türlerine Göre Gelişimi

Kaynak: BDDK elektronik veri sisteminden temin edilen verilerle yazar tarafından oluşturulmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM: KREDİ HACMİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER: TEORİK ÇERÇEVE VE AMPİRİK LİTERATÜR

Çalışmanın bu bölümünde, bankaların kredi hacmini etkileyen faktörler, teorik ve ampirik çerçevede analiz edilecektir. Banka kredilerini etkileyen faktörlere ilişkin teorik analizde önce makroekonomik ardından da mikroekonomik etkenler ayrı ayrı belirlenecektir. Sonrasında ise banka kredilerini etkileyen faktörlere ilişkin ampirik literatür ele alınacaktır.

1. KREDİ HACMİNİN MAKROEKONOMİK BELİRLEYİCİLERİ

Bankaların kredi hacmine etki eden makroekonomik faktörler, iki alt başlık altında incelenecektir. İlk olarak, para politikaları ve makro ihtiyati önlemler alt başlığında faiz politikası, zorunlu karşılık oranları, reeskont oranı, açık piyasa işlemleri ve en son olarak da makro ihtiyati önlemler ele alınacaktır. İkinci olarak, makroekonomik göstergeler alt başlığında büyüme oranı, enflasyon oranı, dolarizasyon, uluslararası sermaye hareketleri, kamu borçlanması ile varlık fiyatları esas alınacaktır.

1.1. Para Politikası Uygulamaları ve Makro İhtiyati Önlemler

Para politikaları bir ekonomide belirli amaçları yerine getirmek üzere uygulanmaktadır. Bu kapsamda merkez bankaları ekonomik faaliyette istikrarın temin edilmesi, fiyat istikrarının, finansal istikrarın ve ekonomik büyümenin sağlanması, gelir dağılımında eşitsizliğin giderilmesi ve ödemeler dengesi açığının kapatılması gibi çeşitli amaçlar çerçevesinde uygulamalar gerçekleştirmektedir. Merkez bankaları, uygulayacakları para politikaları kapsamında bu amaçlara ulaşmak için çok çeşitli araçlardan yararlanmaktadır (Öztürk, 2017: 110-120). Merkez bankalarının kullandığı başlıca para politikası araçları arasında faiz politikası, zorunlu karşılık oranı, reeskont oranı uygulamaları ve açık piyasa işlemleri yer almaktadır. Ayrıca merkez bankaları makro ihtiyati tedbirler çerçevesinde finansal sistemdeki riskleri azaltmak üzere bazı uygulamalara da gidebilmektedir. Söz konusu araçlar birbirlerinden farklı kanallar içerisinde işleyerek banka kredi hacmini etkilemektedir. Çalışmanın bundan sonraki kısmında, merkez bankalarının faiz politikası, zorunlu karşılık oranı, reeskont oranı, açık piyasa işlemleri ve makro ihtiyati politika uygulamaları ele alınarak incelenecektir.

1.1.1. Faiz Politikası

Merkez bankaları, faiz politikaları çerçevesinde, bankalarla ödünç para alma-verme işlemlerinde uyguladığı faiz oranlarında değişikliğe giderek piyasadaki faiz oranlarını etkilemeyi amaçlamaktadır. Merkez bankalarının bankaları fonlamasında veya bankalararası fonlamada esas alınan faiz, bankaların maliyetlerini etkilemesi nedeniyle banka faizlerini de belirlemektedir. TCMB'nin farklı işlemler için uygulamakta olduğu çok çeşitli faiz oranları bulunmaktadır.

Politika Faizi şeklinde ifade edilen Merkez Bankası faiz uygulamasında, bir hafta vadeli repo işlemlerine uygulanan faiz oranı kullanılmaktadır. TCMB'nin açtığı 1 hafta vadeli repo ihalesinde, borç almak isteyen bankalar ellerindeki tahvil ve bonolar karşılığında TCMB'den borç para almakta ve vade sonunda da bankalar borç aldıkları parayı iade ederek tahvil ve bonolarını geri almaktadır. Gecelik Faiz uygulaması ise gecelik borç almak veya gecelik borç vermek isteyen bankalara uygulanan faizdir. TCMB, politika faiz oranı ve gecelik faiz oranlarını kullanarak bankaları fonlamakta ve böylelikle politika faiz oranı ve gecelik faiz oranı ile döviz kurlarını, piyasa faiz oranlarını ve bankalarca kullandırılan kredi tutarını etkileyebilmektedir. Ağırlıklı Ortalama Fonlama Faizi ise TCMB'nin repo ya da ters repo gibi farklı araçlarla, haftalık ya da gecelik vadelerde yaptığı fonlamanın faiz oranlarının ağırlıklı ortalamasını oluşturmakta ve TCMB piyasayı fonlarken bu faiz oranını dikkate almaktadır. TCMB bu faiz oranı ile piyasadaki likiditeyi yönetebilmekte ve piyasa faiz oranlarına yön verebilmektedir (Kuzu, 2017: 47).

Merkez bankaları faizleri belirlemeye yönelik uygulamaları, belirli bir faiz koridoru çerçevesinde de gerçekleştirebilmektedir. Faiz koridoru uygulaması ile piyasadaki kısa vadeli faizin hedef faiz seviyesine yakınsaması ve saptanan koridorun dışına çıkmaması sağlanmaktadır. Böylece merkez bankaları, para politikası kararlarını uygulamaya dönüştürerek kısa dönem para piyasası oranlarını politika faiz oranı yakınlarında dengeleyebilmektedir (Yücememiş, Alkan ve Dağıdır, 2015: 450-451). Yani, likidite operasyonları sayesinde kısa vadeli piyasa faizi, koridor içinde istenilen düzeyde oluşturulabilmektedir. Söz konusu operasyonlar ile kısa vadeli piyasa faizlerinde günlük olarak ne ölçüde değişiklik yapılabileceğini ise faiz koridorunun genişliği belirlemektedir. Gecelik vadedeki borç verme ve borç alma faizinin aralığını

ifade eden faiz koridoru ile ekonominin geneli ve finansal sistemde yaşanan belirsizliklerin giderilmesi ve de sermaye hareketlerinin bunlara olan etkisinin minimize edilmesi hedeflenmektedir (Kara, 2012: 8-9).

Merkez bankalarının yukarıda belirtilen faiz politikalarını kullanarak piyasa faiz oranları ve banka kredi faiz oranları üzerinde istediği yönde değişim yaratabilmesinde faiz oranının geçişkenlik mekanizması devreye girmektedir. "Faiz oranı geçişkenliği, piyasa ve banka faiz oranlarının (kredi ve mevduat faiz oranları) para politikası faiz oranlarındaki değişimlere tepki verme hızı ve derecesini içermektedir" (Çavuşoğlu, 2010: 22). Faiz oranı geçişkenlik süreci, genel olarak, Bekleyişler Hipotezi ve Taylor Kuralı'na göre işlemektedir. Bekleyişler Hipotezi doğrultusunda, kısa vadeli faizlerin beklenen değerlerinin ortalaması ve risk primi, uzun vadeli varlıkların faizini oluşturmaktadır. Buna göre merkez bankaları, gerek kısa vadeli faizlerin bugünkü değerini belirleyerek gerekse gelecekteki değerlerine yönelik beklentileri şekillendirerek uzun vadeli faizlere etkide bulunabilmektedir. Taylor Kuralı çerçevesinde ise merkez bankalarının üretim veya enflasyon hedeflerine ulaşmak amacıyla faiz oranında gerçekleştireceği değişiklikler sistematikleşmektedir. Yani Taylor Kuralı'na göre, gerçekleşen enflasyon oranının ulaşılması hedeflenen enflasyon oranına yakınsamasını sağlamak amacıyla merkez bankalarının kısa vadeli faiz oranında ne şekilde bir değişikliğe gidebileceği ekonomik birimlerce öngörülebilmektedir. Böylece, kısa vadeli faiz oranları ile uzun vadedeki enflasyon beklentileri uzun vadeli faiz oranlarının ana belirleyicilerini oluşturmaktadır (Güler, 2021: 18-19).

Faiz politikasının banka kredi hacmine etkisi, ekonominin yapısına ve içinde bulunulan ekonomik konjonktürün özelliklerine göre çok farklı kanallardan gerçekleşmektedir.

Faiz oranlarının kredi hacmini etkilediği temel süreç parasal aktarım mekanizmasının geleneksel faiz oranı kanalı çerçevesinde işlemektedir. Buna göre, merkez bankalarının faiz oranlarını düşürmesi ile bankaların tüketici ve üreticilere açtıkları kredi faizleri de düşmektedir. Bunun sonucunda ise tüketicilerin borçlanma maliyetlerinin azalmasına bağlı olarak kredi talebi dolayısıyla tüketici kredi hacminde artış olmaktadır. Öte yandan merkez bankalarının kısa vadeli faiz oranlarını indirmesi sonucunda, enflasyon beklentilerinin değişmediği varsayımıyla, nominal faiz

oranlarının düşmesi, üreticilerin borçlanma maliyetlerini de düşürerek yatırım kredi talebini yani bankalardan kullandıkları kredi miktarını artırmaktadır (Parasız, 2012: 395). Başka bir ifade ile düşük faiz oranları, şirketleri daha yüksek kaldıraç oranı ve dış finansmana daha fazla bağımlılık konularında risk almaya teşvik etmektedir. Bunun sonucunda şirketler açısından borçlanma daha cazip hale gelmektedir (Elekdag ve Wu, 2011: 18-19).

Faiz politikasının banka kredilerine etkisi, banka rezervleri kanalıyla da ele alınmaktadır. Buna göre, genişletici para politikası sonucunda, rezervleri ve mevduatları arttığı için bankaların kullandırabilecekleri kredi miktarı yükselmektedir. Bu süreçte düşük faiz politikası çerçevesinde yaratılan likidite ile bankaların rezervleri yükselerek kredi yaratma olanakları da genişlemektedir. Öyle ki, genişletici para politikası sonucunda bankaların kaydi para yaratma olanağının artması ile birlikte banka kredilerinin de çok büyük hacimlere ulaştığı görülmektedir.

Genişletici para politikası bağlamında uygulanan düşük faiz politikası hızlı ekonomik gelişme süreci sonunda firmaların değerini yükselterek bilgi asimetrisi çerçevesinde yarattığı dinamiklerle bankaların kredi arz miktarını etkilemektedir. Düşük faiz politikası ile gelişen ekonomik ortamda, firmalara ait nominal borç yükünün azalması, firmaların algılanan borç riskini düşürerek bilgi asimetrisinden kaynaklanan kısıtları azaltmakta ve böylelikle bankaların kredi arz miktarını yükseltmektedir. Diğer yandan, daraltıcı bir para politikasının uygulanması ile faizlerin artması tam tersine asimetrik bilgiden kaynaklanan kısıtları artırarak bankaları kredi arzı konusunda daha az istekli hale getirmektedir. Bu durum, büyük firmalardan çok, para ve sermaye piyasalarından fon gereksinimlerini karşılayamayan ve banka kredilerine bağımlı bulunan küçük ve orta ölçekli firmaların kredilerini ve yatırım harcamalarını olumsuz etkilemektedir (TCMB, 2013a: 6).

1.1.2. Zorunlu Karşılıklar

Zorunlu karşılıklar, bankalara, mevduat ve benzeri yükümlülüklerinin belirli bir oranı kadar tutarı merkez bankaları nezdindeki mevduatlarında tutma zorunluluğu getiren bir para politikası aracıdır. Başka bir ifade ile banka mevduatının merkez bankalarına yatırılması zorunlu olan payı zorunlu karşılık oranı olarak tanımlanmaktadır

(Parasız, 2011: 181). Zorunlu karşılık oranlarının artırılması, piyasadaki fazla likiditenin sterilize edilmesini sağlamaktadır. Ayrıca zorunlu karşılıklar ile bankacılık sisteminin riskleri yönetilebilmekte, kısa vadeli faiz oranları istikrara kavuşturulabilmekte, merkez bankalarının likidite yönetimi kolaylaştırılmakta ve piyasadaki kullanılabilir para miktarı para çarpanının kontrolü ile ayarlanabilmektedir. Bu uygulama, makro ihtiyati önlemlerin desteklenmesi ve finansal istikrara katkı sağlanması amacıyla da tercih edilebilmektedir (Eroğlu, Söylemez ve Alıç, 2016: 66).

Zorunlu karşılıklara ilişkin uygulamaların kredi arzı üzerinde çok önemli etkileri bulunmaktadır. Zorunlu karşılıklar, banka kredilerini maliyet ve likidite kanalları ile etkilemektedir.

Zorunlu karşılıklarda yapılan değişiklikler, bankaların yükümlülüklerinin maliyetini etkileyerek kredi ve mevduat faiz oranları arasındaki farkın, zorunlu karşılık oranındaki değişimi telafi edecek biçimde oluşmasına sebep olmaktadır. Bu çerçevede, bankalar, zorunlu karşılık oranlarında yapılan değişiklikleri kredi ve mevduat faizlerine yansıtma eğiliminde olmaktadır. Ancak, mevduat faizlerinin düşük seyrettiği dönemlerde bu ek maliyetten kaynaklı faiz artışı sınırlı kalmaktadır. Dolayısıyla, zorunlu karşılık oranlarındaki ılımlı değişimler maliyet kanalıyla krediler üzerinde sınırlı bir etki oluşturmaktadır. Ekonomik aktivitenin istenilenden fazla canlandığı dönemlerde zorunlu karşılık oranlarının artırılması ile kredi büyümesi azaltılabilmektedir. Özellikle, sermaye girişlerinde artış yaşanan dönemlerde, faiz oranlarının düşmesine ve arz koşullarının gevşemesine bağlı olarak krediler istenilenden fazla hızlanarak makro finansal risklere baskı yapmaktadır. Böyle dönemlerde, kredi arzının daraltılabilmesi amacıyla zorunlu karşılık oranlarının artırılması yoluna gidilmektedir. Öte yandan, ekonominin yeteri kadar canlı olmadığı düşünülen dönemlerde de zorunlu karşılık oranlarının düşürülmesi ile bankaların kaynak maliyetinin azalması sağlanmakta ve böylelikle kredi büyümesi hızlandırılabilir. Özellikle risk algısının ya da sermaye girişlerinin azaldığı dönemlerde kredilerin aniden durma riskini düşürmek amacıyla zorunlu karşılıkların düşürülmesi yoluna gidilmektedir.

Zorunlu karşılıkların, krediler üzerindeki etkisi likidite kanalıyla da gerçekleşmektedir. Likidite kanalı çerçevesinde, zorunlu karşılık politikası ile

bankaların merkez bankası kaynaklarına duyduğu gereksinim aşağı ya da yukarı yönde değişebilmekte ve böylelikle dolaylı yoldan banka kredileri üzerinde etki yaratılabilmektedir. Bu kanal, etkin likidite yönetimi ve faiz koridoru ile etkileşimli olarak çalışmaktadır. Aslında normal koşullarda, merkez bankasının enflasyon hedeflemesi uyguladığı ve mevduatın ortalama vadesinin kısa olduğu hallerde, zorunlu karşılıklar yoluyla piyasadan çekilen likiditenin merkez bankası fonlaması ile rahatlıkla ikame edilmesi ve buna bağlı olarak likidite kanalının etkili olmaması beklenmektedir. Fakat etkin bir likidite yönetimi ve faiz koridoru, kısa vadeli faiz oranlarındaki oynaklığı yükselterek mevduatların merkez bankası fonlaması ile ikame edilme seviyesini daraltmaktadır. Bu durum, merkez bankaları ilave sıkılaşmaya gittiğinde, likidite ihtiyacı yüksek olan bankaların kredi genişlemesine karşı temkinli bir duruş sergilemesine neden olmaktadır. Kısacası, zorunlu karşılık oranlarının bankaların kredi arzına etkisi, esasen faiz koridoru sistemi çerçevesinde oluşmakta ve zorunlu karşılık oranlarının yüksek düzeyde bulundurulması, faiz koridoru sisteminin daha etkin çalışmasını sağlamaktadır (Kara, 2012: 12-13).

Merkez Bankalarının zorunlu karşılık politikaları çerçevesinde son dönemlerde Rezerv Opsiyon Mekanizması uygulaması ile bu alandaki düzenlemeleri çeşitlendirdiği görülmektedir. Bankaların TL zorunlu karşılıklarının belli bir oranını döviz ve altın cinsinden tesis etmelerini sağlayan uygulama, Rezerv Opsiyon Mekanizması (ROM) şeklinde tanımlanmaktadır. ROM ile bankalar, döviz rezervi biriktirmekte ve TL zorunlu karşılıkları tesis ederken daha esnek olabilmektedir. ROM, kısa vadeli sermaye hareketlerinin piyasalarda oluşturduğu döviz kuru dalgalanmalarını azaltmakta ve buna bağlı olarak faiz koridoruna duyulan gereksinimi kısmi de olsa düşürmektedir. ROM, bankalara likidite yönetimi konusunda esneklik kazandırmakta, TCMB brüt döviz rezervlerini güçlendirmekte ve kredilerin sermaye akımlarına olan duyarlılığını azaltmaktadır. Bu uygulamanın ne ölçüde kullanılabileceğini, rezerv opsiyon oranı belirlemektedir. Birim yerli para zorunlu karşılık başına tesis edilebilecek döviz ya da altını belirleyen katsayılar ise Rezerv Opsiyon Katsayısı (ROK) olarak adlandırılmaktadır. Bankaların ROM uygulamasını kullanma düzeyi, edinebildikleri yabancı para kaynak tutarına ve diğer fonlama araçlarıyla kayıtsız bırakan marjinal ROK değerine (Eşik ROK) göre farklılık gösterebilmektedir. Eşik ROK ise yabancı

para ve Türk Lirası kaynakların görelî maliyetinden etkilenmektedir. Sermaye girişleri arttığında, yabancı para kaynakların maliyeti Türk Lirası kaynakların maliyetine göre azalmakta ve buna bağılı olarak da eşik ROK yükselmektedir. Böyle bir durumda da bankalar, yabancı para cinsinden borçlanma maliyetinin azalması sebebiyle ROM'u daha fazla kullanmaktadır. Böylece, ülkeye giren dövizin bir bölümü, bankalar tarafından piyasadan çekilerek zorunlu karşılıkların tesisine ayrılmak üzere merkez bankası hesaplarına aktarılmaktadır. Bu uygulama sonucunda, Türk Lirası'ndaki değerklenme baskısı sınırlandırılmakta ve ülkeye giren dövizin krediye dönüşüm düzeyi de düşmektedir (TCMB, 2013a: 16). Bu anlamda, ROM uygulaması, sermaye girişlerinin yabancı para krediler ve döviz kuru üzerindeki olumsuz etkilerini, Türk Lirası faiz oranlarını sınırlı etkileyerek ya da hiç etkilemeksizin azaltmaktadır (Alper, Kara ve Yörükoğlu: 2012: 18).

1.1.3. Reeskont Politikası

Merkez bankaları, bankaların bankası olarak kabul edilmekte, bankaların mevduatlarını kabul etmekte ve bankalara ödünç para vermektedir. Bankalar, merkez bankasından aldığı borç karşılığında, ticari senet, hazine bonosu, devlet tahvili, hazine kefaletini haiz bono, menkul kıymetler borsalarında kayıtlı tahvil gibi kıymetli kağıtlar vermektedir. Bankalara likidite sağılayan bu ödünç verme işlemi süresince söz konusu değerkli kağıt reeskonta tabi tutulmakta ve işlemde uygulanan faiz oranı da reeskont oranı olarak adlandırılmaktadır. Merkez bankaları, reeskont işlemleri ile borç vermeyi kabul ya da ret edebilmektedir. Ayrıca merkez bankaları, bu uygulama çerçevesinde, bankalarca alınan borç paraya uyguladığı reeskont oranını belirlemesinin yanı sıra seçili sektörler için karşılık olarak verilen kıymetli kağıtlara daha düşük bir oran uygulama yoluna da gidebilmektedir. Buna ek olarak merkez bankaları, verdikleri borç karşılığında aldığı kıymetli kağıtların türünü de belirleyerek, dolaylı yoldan banka kredilerinin sektörel dağılımında da etkili olabilmektedir. Reeskont politikası ile merkez bankaları temel olarak, piyasadaki likiditeyi düzenlemeyi ve de reeskont faizini değıştirerek piyasadaki faiz oranını etkilemeyi amaçlamaktadır. Böylece, reeskont oranındaki değışmeler, piyasada hem likiditeyi hem de borçlanma maliyetini etkileyebilen önemli bir para politikası aracı olarak kullanılabilir. Merkez bankaları, piyasadaki likiditeyi artırmak istediğinde genişletici para politikası

çerçevesinde reeskont oranlarını düşürmektedir. Böylece, bir yandan gerçekleşen reeskont miktarında emisyon hacmini dolayısıyla parasal tabanı genişletmekte, diğer yandan da bankaların atıl rezerv oranındaki düşüşe bağlı olarak para çoğaltanını yükseltmektedir. Her iki nedenle reeskont oranının düşürülmesi, para arzı üzerinde genişletici etki yaratmaktadır. Bu durumda bankaların Merkez Bankası'nın reeskont penceresinden daha çok borç para almaları, likidite genişlemesi yaratarak daha ucuz ve daha fazla kredi sunmalarına imkân sağlamaktadır (Keyder, 1998: 80). Para arzı arttığında, para talebinin sabit kaldığı varsayımı altında, kısa vadede faiz oranı düşmekte girişimcilerin yatırım talebi artmaktadır. Bunun yanında, hanehalkının sahip olduğu para miktarı arttığı için harcama eğilimleri de yükselmektedir. Tüketim talebi artınca, firmalar artan talebi karşılayabilmek adına daha çok üretim yapabilmek için kredi taleplerini genişletmektedir (TCMB, 2013b: 5).

Merkez bankaları piyasadaki likiditeyi azaltmak istediğinde de daraltıcı para politikası çerçevesinde reeskont oranını yükseltmektedir. Reeskont oranlarındaki artış, bankaların borçlanma maliyetlerini artırdığı için Merkez bankasından borçlanmayı kısıtlamakta, bu durum likiditeyi daraltmaktadır. Dolayısıyla reeskont oranının yükseltilmesi, para arzı üzerinde daraltıcı bir etki oluşturmakta ve bankaların kredi sunma isteklerini azaltmaktadır (Bocutoğlu, 2019: 176). Ayrıca para arzı daraldığında, para talebinin sabit kaldığı varsayımı altında, kısa vadede faiz oranları yükselmektedir. Faiz oranlarındaki artış, tüketim ve yatırım eğilimini dolayısıyla da kredi talebini düşürmektedir.

Reeskont politikasının, esasen para ve menkul kıymet piyasalarının henüz gelişmediği dönemlerde daha yoğun şekilde kullanıldığı belirlenmektedir. Para ve menkul kıymet piyasalarının gelişmesi sonucunda açık piyasa işlemlerinin yoğunlaşması ile birlikte reeskont politikası önemini yitirmektedir (Parasız, 2011: 180-181).

1.1.4. Açık Piyasa İşlemleri

Açık Piyasa İşlemleri (APİ), ekonominin likiditesini ve para arzını düzenlemek için merkez bankalarının finansal piyasalardan tahvil, bono ve menkul değerler gibi finansal araçları alıp satması ile gerçekleştirilmektedir. Bu kapsamda merkez

bankalarının, daha çok tahvil alım satım yolu ile piyasa likiditesini ve faiz oranlarını düzenlemeye çalıştığı görülmektedir. Merkez bankaları, APİ yoluyla, tahvil alımı yaptığında piyasaya para enjekte edebilmekte yani para arzını artırabilmektedir. Öte yandan, tahvil sattığında da piyasadan para çekebilmekte yani para arzını azaltabilmektedir. Başka bir ifade ile merkez bankaları APİ'yi piyasanın likit olduğu dönemlerde likidite fazlasını çekmek, piyasada nakit sıkışıklığı olduğu dönemlerde ise piyasaya para sürmek için kullanmaktadır. Tahvil alımı, tahvil arzının azalmasına bağlı olarak tahvil fiyatlarını yükseltmektedir. Sabit getirili tahvil fiyatlarının yükselmesi fiyatına göre sağlayacağı getirisini azaltmakta yani faiz oranlarını düşürmektedir. Tahvil satımı ise tahvil arzının artması nedeniyle tahvillerin fiyatını düşürerek tahvil fiyatına göre getiriye artırmakta yani faiz oranlarını yükseltmektedir. APİ, faiz oranlarının ve işlem miktarının merkez bankaları kontrolünde bulunması ve günün her saatinde farklı yöntemlerle kullanılabilmesi nedeniyle en esnek para politikası aracı niteliği taşımaktadır. APİ kolaylıkla tersine çevrilebilmekte, örneğin merkez bankaları aynı gün içinde bile aldığı tahvili satabilmektedir. Ayrıca merkez bankaları miktar açısından da istedikleri kadar tahvil alıp satabilmektedir. APİ dışındaki araçların hiçbiri bu kadar hızlı ve kolay terse döndürülememektedir. Ancak APİ'nin etkin bir şekilde uygulanabilmesi için gelişmiş sermaye piyasalarına ihtiyaç bulunmaktadır. Aksi durumda APİ aracılığıyla istenilen hedeflere ulaşılması mümkün olamamaktadır (Öztürk, 2017: 121-122).

TCMB tarafından kısa vadeli faiz oranlarının politika faizine yakınsaması ve likiditenin düzenlenmesi için kullanılan APİ işlemleri repo, ters repo, doğrudan alım, doğrudan satım, likidite senedi ihracı/erken itfa ve depo alım/satımı gibi yöntemlerle gerçekleştirilmektedir. Repo işlemleri, genel olarak piyasada geçici likidite sıkışıklığı yaşandığında, bankaların likidite seviyesinin kısıtlı bir süre için artırılması amacıyla yapılmaktadır. Bu kapsamda TCMB, APİ yapmaya yetkili kuruluşlardan, ileri bir tarihte geri satmak vaadiyle tahvil almaktadır. Ters repo işlemleri, piyasada geçici likidite fazlalığı bulunduğunda, bu fazlalığın piyasadan çekilmesi için uygulanmaktadır. TCMB, portföyünde bulunan tahvilleri, APİ yapmaya yetkili kuruluşlara ileri bir tarihte geri almak vaadiyle satmaktadır. Doğrudan alım işlemleri ise piyasada kalıcı likidite sıkışıklığı yaşanan dönemlerde gerçekleştirilmektedir. TCMB, tedavüldeki tahvilleri,

işlem valöründe ve işlem tarihinde belirlenmiş fiyat ile APİ yapmaya yetkili kuruluşlardan satın almaktadır. Piyasada kalıcı likidite fazlalılığı yaşandığında uygulanan doğrudan satım işlemlerinde ise TCMB, portföyünde bulunan tahvilleri, işlem valöründe ve işlem tarihinde belirlenmiş fiyat ile APİ yapmaya yetkili kuruluşlara satmaktadır. Para politikasının etkinliğinin artırılması ve piyasadaki fazla likiditenin çekilmesi amacıyla kullanılan likidite senedi ihracı/erken itfa uygulamasında, TCMB, likidite senetleri ihraç edebilmektedir. Likidite senetleri, ikincil piyasada da alınıp satılabilmekte ve gereklilik oluşması halinde TCMB tarafından geri satın alınabilmektedir. Son APİ yöntemi olan depo (vadeli mevduat) alım/satımı ile de TCMB, gecelik para piyasası faiz oranlarının belirli bir bant içinde oluşmasını sağlayabilmektedir. Bu kapsamda TCMB, gecelik faiz oranı üst sınıra ulaştığında bankalara teminat karşılığında likidite verirken, faiz oranı düştüğünde bankalardan mevduat alarak faiz dalgalanmasını önleyebilmektedir (TCMB, 2012: 2).

APİ, banka kredilerini farklı mekanizmalarla etkileyebilmektedir. Temel olarak krediler üzerindeki etkinin rezervler üzerinden gerçekleşmesi söz konusu olmaktadır. Buna göre, para otoritelerinin bankacılık sistemine APİ aracılığıyla tahvil satışı, diğer koşullar sabit kalmak kaydıyla, banka rezervlerindeki baskıyı artırmaktadır. Rezervlerde oluşan baskı, banka mevduatlarının azalmasına yol açmaktadır. Bankaların portföylerinde krediler ile tahviller arasındaki ikame esnekliğinin tam olmaması, mevduatlardaki azalmanın bilanço eşitliği gereği, kredilerin azalmasına neden olmaktadır. Kredi arzındaki azalma, bir yandan kredi faizlerinin yükselmesi diğer yandan da kredi talebinin kısılması yolları ile piyasadaki kredi hacminin iyice daralmasına yol açmaktadır. Esasen APİ uygulamasının banka rezervlerinde bu şekilde bir değişiklik yaratması, bankalar tarafından sağlanan fonların büyük bölümünün zorunlu karşılık oranı ve APİ gibi uygulamalardan etkilenebilen fonlar olmasından kaynaklanmaktadır. Rezervlerdeki değişimin kredilere etkisini ise kredi piyasası eksiklikleri belirlemektedir. Öyle ki, bankaları çok büyük ölçüde etkileyen kredi piyasası eksiklikleri, bu etkiyi özellikle mevduat dışı kaynak temin etmede göstermektedir (Aklan ve Nargeleçekenler, 2008: 122-123).

APİ'nin banka kredilerine etkisi, alım satıma konu olan tahvilin fiyatı ve dolayısı ile piyasa faiz oranı üzerindeki etkiler açısından da değerlendirilmektedir. Buna göre,

yüksek enflasyon ortamında toplam harcamaların kısılmasını amaçlayan politikalar uygulanırken merkez bankaları piyasaya tahvil satmakta ve böylece piyasadaki para miktarını azaltmaya çalışmaktadır. Bu kapsamda APİ'nin ilk etkisi para arzı üzerinde gerçekleşmekte ve APİ işlemleri hem para arzı hem de faiz oranları üzerinde etkisini göstermektedir. Merkez bankalarının APİ yoluyla tahvil satışı, tahvillerin piyasa fiyatını düşürürken faiz oranını yükselterek banka kredilerinde daralmaya yol açmaktadır. Faiz oranının yükselmesi bir yandan finansman maliyetlerinin artmasına neden olurken, diğer yandan nihai kullanıcıların kredilere erişimini zorlaştırmaktadır (Albulescu, 2009: 5). Para otoritelerinin tahvil alması halinde ise tahvillerin piyasa fiyatı yükselirken, faiz oranları düşmektedir. Faiz oranlarının, kredi arz ve talebinin önemli bir belirleyicisi olması doğrultusunda, düşen faiz oranları, sağlıklı çalışan bir bankacılık sisteminde kredi yaratımını artırmaktadır. Ayrıca faiz oranlarındaki azalış, hem hanehalkı hem de firmalar açısından kredi maliyetlerinin düşmesine bağlı olarak kredi talebini de artırmaktadır (Adeleke ve Awodumi, 2018: 8-9).

1.1.5. Makro İhtiyati Önlemler

Makro ihtiyati önlemler, reel ekonomide çok önemli sorunlar doğurabilen kilit finansal hizmetlerin sunulmasında oluşabilecek bozulmaları sınırlandırmak amacıyla, sistemik riski ya da sistem genelindeki riski azaltmada öncelikle ihtiyati araçların kullanıldığı politikalar olarak tanımlanmaktadır. Makro ihtiyati önlemler, genel olarak, finansal dengesizliklerin azaltılması, sisteme tehlike oluşturan büyük kurumların denetim altına alınması ve sistemik risk oluşma ihtimalinin düşürülmesi için uygulanmaktadır. Bu bağlamda, söz konusu önlemler çerçevesinde oluşturulan savunma hatları ile finansal dengesizliklerin oluşumu azaltılmakta ve sorunlu dönemlerin hızı, şiddeti ve ekonomiye etkileri kontrol altına alınabilmektedir. Makro ihtiyati politikalar, finansal sistemin işleyişine yönelik belirsizlik artışına, güven kaybına ve reel ekonomide olumsuz sonuçlara yol açan sistemik riskin önüne geçilmesini veya azaltılmasını sağlamaktadır (İlhan, 2015: 68-69).

Makro ihtiyati önlemler için kullanılan araçlar, kredilere, likiditeye ve sermayeye yönelik olmak üzere genel olarak üç kategoride sınıflandırılmaktadır. Kredilere yönelik makro ihtiyati politika araçları arasında, yabancı para ile borçlanmaya getirilen sınırlamalar, borç/gelir oranı, kredi/teminat oranı, kredilere getirilen

sınırlamalar, kredi büyümesine getirilen sınırlamalar yer almaktadır. Diğer yandan, zorunlu karşılık uygulaması, vade uyumsuzluklarına getirilen sınırlamalar, net açık döviz pozisyonları/döviz uyumsuzlukları da likiditeye yönelik araçları oluşturmaktadır. Son olarak, sermayeye yönelik makro ihtiyati politika araçları kapsamında ise zamanla değişen provizyonlar, kâr dağıtımı sınırlamaları ve konjonktür karşısı sermaye tamponları bulunmaktadır (Lim ve diğerleri, 2011: 8).

Makro ihtiyati politikalara yönelik araçların kullanımı, yabancı sermaye hareketlerinde oynaklığın arttığı dönemlerde artış göstermektedir. Öyle ki sermaye akımlarındaki oynaklık artışı, varlık fiyatları üzerinde dalgalanmalara yol açması nedeniyle makro ihtiyati politikaların uygulanmasını gerektirebilmektedir (Tüzün ve Kahyaoğlu, 2015: 27). Makro ihtiyati politika araçlarına ekonominin aşırı ısınıp sağlıklı genişlediği dönemlerde başvurulmaktadır. Kavramsal açıdan ekonominin sağlıklı genişlemesi, hisse senedi fiyatlarındaki aşağı ya da yukarı yönlü ani dalgalanmalarla birlikte oluşan ve makroekonomik göstergelerde yüksek derecede olumsuz etkiler yaratabilen ekonomik bir olguyu temsil etmektedir (Erdoğan, 2020: 272). Öyle ki bu dönemlerde, ticarete konu olmayan sektörler, diğerlerine göre daha hızlı büyüyerek ödemeler dengesi krizlerini tetiklemekte ve döviz kuru riskini artırmaktadır. Bunlara ek olarak, ekonomik aktivite ve özel tüketimdeki devresel hareketlerle ve reel varlık fiyatlarıyla ilişkisi bağlamındaki bulgular da bu olgunun, reel ekonomi için önemini ortaya koymaktadır. Aslında kredilerde oluşan artışlar, iş çevrimlerinin, ekonomi dinamiklerindeki olumlu görünümün ve finansal derinleşmenin bir sonucu olarak kabul edilmektedir. Ancak aşırı kredi artışları, bankacılık krizlerine yol açan finansal dengesizliklerle de ilintili olabilmektedir (Binici ve Köksal, 2012: 2).

Kredilerin aşırı bir hızla büyüdüğü dönemlerde, kredi büyüme hızını kontrol etmek amacıyla çok çeşitli makro ihtiyati politikaların uygulanması gündeme gelmektedir.

Makro ihtiyati önlemler çerçevesinde kredi teminat oranı ve borç gelir oranı sınırlamaları, kredi hacmi üzerinde etki yaratan önemli tedbirler içermektedir. Sektörel dengesizliklerin giderilmesinde ve sektörel sermaye yeterlilikleri ile kredi miktarını sınırlamada kullanılan kredi teminat oranı ve borç gelir oranı sınırlamaları, borçluların kaldıraç oranlarını sınırlandırmakta ve finansal sistemin kredi riski yönetimine destek

olmaktadır. Öyle ki, kredi teminat oranı tavanı ile teminatlı aktifin değerinin belli bir yüzdesini aşan kredi miktarı; borç gelir oranı tavanı ile de borçluların sabit gelirlerinin belirli bir yüzdesini aşan borç yükü kısıtlanmaktadır. Her iki araç da özellikle para politikasının etkinliğinin azaldığı hallerde, bankaların kredi genişlemesini sınırlandırmaktadır. Bu sayede, kredilerin fonlanması için gereksinim duyulan çekirdek olmayan yükümlülüklerin oluşumunun önüne geçilmekte ve hızlı aktif büyümesi nedeniyle yaşanabilecek kredi standartları erozyonu engellenebilmektedir. Makro ihtiyati önlemler çerçevesinde yabancı para cinsinden kredi sınırlamaları da kredi büyümesindeki döngüsellığı azaltmaktadır. 32 Sayılı Karar'da yapılan değişiklik çerçevesinde hanehalkının döviz cinsinden ya da dövize endeksli borçlanmasına izin verilmemesi, yabancı para cinsinden kredi sınırlamalarının ülkemizdeki uygulamasının en spesifik örneğini oluşturmaktadır. Kredi hacmini belirlemeye yönelik bir başka makro ihtiyati politika aracı olan sektörel sermaye yeterlilikleri, bazı kesimlere kullandırılan kredilerdeki risk ağırlıklarının arttırılmasını ifade etmektedir. Bu uygulama ile kredi büyümesi güçlü olan alanlardaki firma kredileri, teminatsız tüketici kredileri ve konut kredileri gibi kredi türlerinin kullanıldığı sektörlerde risk ağırlıkları arttırılarak hedeflenen sektörlerde kredi faiz oranlarının artması ve böylece bankaların aktif kalitesinin korunması sağlanabilmektedir. Kredi faiz oranlarının artması, bu sektörlerde verilen kredileri daraltıcı yönde etkileyebilmektedir. Bu kapsamda, bankaların sermaye yeterliliği oranının hesabında taşıt kredilerinin risk ağırlığının artırılması, kredi kartı taksitlerine uygulanan risk ağırlıklarının artırılması ve konut ve taşıt kredileri hariç tüketici kredilerinin risk ağırlığının artırılması, son dönemde ülkemizde gerçekleştirilen sektörel sermaye yeterlilikleri uygulamalarının örnekleri arasında yer almaktadır. Konjonktür karşıtı sermaye tamponları ve karşılıklar da makro ihtiyati önlemler kapsamında kredileri kontrol etmek için uygulanan araçlardan bir diğerini oluşturmaktadır. Buna göre, aktiflerin değer artışları, genişleme dönemlerinde bankaların sermaye tamponlarını yükselterek kredi verme isteklerini artırırken, daralma dönemlerinde sermayenin değerinde düşüş yaratarak kredilerin daralmasına yol açmaktadır. Makro ihtiyati önlemler çerçevesinde geliştirilen ve esasen geleneksel bir maliye politikası aracı olan vergilendirme uygulamaları ise riskli fonlamaların sınırlandırılması ve aşırı aktif büyümesine yol açan sistemik dışsallıkların giderilmesinde kullanılmaktadır. Bu doğrultuda, kredi arzına ilişkin getirilen vergi

düzenlemeleri, kredi büyümesini sınırlandırıcı yönde etkilemektedir (İlhan, 2015: 72-74; TBB, 2015: 15).

Makro ihtiyati önlemler çerçevesinde, kredilere yönelik vade ve taksit sınırlamaları da getirilmektedir. Bu uygulama, ülke kredi büyümesinin yavaşlamasına katkı sağlamaktadır. Son dönemde Türkiye'de konut kredileri dışındaki tüketici kredilerinde vadelerin sınırlandırılması, kredi kartı ile gerçekleştirilecek mal ve hizmet alımları ile nakit çekimlerinde taksitlendirme süresinin sınırlandırılması, vade ve taksit sınırlamalarının örneklerini oluşturmaktadır. Makro ihtiyati politikalar kapsamında uygulanan limit ve nakit çekim sınırlamaları, bireysel kredi kartı asgari ödeme oranı da tüketim davranışı üzerinde önemli etkiler yaratmakta ve kredi kartı ile yapılan harcamaları değiştirebilmektedir. Özellikle, kredi kartlarının nakit kullanıma kapatılması ve kredi kartı limitlerine sınırlama getirilmesine yönelik politikalar, harcama eğilimini ve kredi kartı borçluluğunu azaltmaktadır. Kredi kartı asgari ödeme tutarının artırılması, kredi kartı borcunun ödenmemesi halinde kapatılma koşullarının katılaştırılması, bu kapsamda Türkiye'de uygulanan makro ihtiyati politika örnekleri arasında yer almaktadır. Kredi büyümesine ilişkin referans seviye belirlenmesi, kredi hacmini belirlemeye yönelik makro ihtiyati önlemler kapsamında uygulanan araçlardan bir diğerini oluşturmaktadır. Buna göre, ilgili yılın başında, ülkenin potansiyel büyüme hızına yakın GSYİH artışı sağlanması için ihtiyaç duyulan kredi büyüme oranı belirlenmekte ve büyüme oranı takip edilmektedir (TBB, 2015: 15; Eroğlu, 2018: 17-18).

1.2. Makroekonomik Göstergeler

Kredilerinin gelişiminde bir takım makroekonomik göstergeler banka kredileri üzerinde önemli etkiler yaratmaktadır. Bu çerçevede, büyüme oranı, enflasyon oranı, dolarizasyon, uluslararası sermaye hareketleri, kamu borçlanması ve varlık fiyatlarındaki gelişmeler banka kredileri hacminin belirlenmesinde etkin rol oynamaktadır. Çalışmanın bundan sonraki kısmında söz konusu bu değişkenlerin banka kredilerine etkisi analiz edilecektir.

1.2.1. Büyüme Oranı

Ekonomik büyüme, bir ülke ekonomisinde, belirli bir süre içinde üretilen mal ve hizmet miktarının reel olarak artışını ifade etmekte ve ülkenin iktisadi refah artışında kilit rol üstlenmektedir. Çünkü refah düzeyindeki artış, insanların gereksinim duydukları mal ve hizmetleri istedikleri ölçüde sağlayabilmelerine bağlıdır. Bu yüzden bütün ülkelerde, makroekonomik açıdan, yüksek ve istikrarlı bir büyüme oranına ulaşılması hedeflenmektedir.

Ekonomik büyüme seviyesinin ölçümünde, çok değişik yöntemler kullanılabilmektedir. Genellikle de büyüme, reel GSYİH, reel Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) ya da kişi başına reel milli gelir ile ölçülmektedir. GSYİH, bir ekonomide bir yıllık dönemde yurt içinde, üretilen nihai malların değerleri toplamını, reel GSYİH enflasyon etkisinden arındırılmış gelir değerini ifade etmektedir. Fert başına GSYİH, toplam GSYİH değerinin toplam ülke nüfusuna bölünmesiyle elde edilmektedir. Büyüme hızı ise GSYİH'in büyüme artış oranını ifade etmektedir. Büyüme hızının pozitif değerler aldığı dönemlerde, reel üretim ve reel gelir artmakta, işsizlik azalmakta ve sermaye kapasite kullanım oranı yükselmektedir. Büyüme hızının negatif değerler aldığı yani ekonominin küçüldüğü dönemlerde ise reel üretim ve reel gelir azalmakta, istihdam azalırken işsizlik artmakta, sermaye kapasite kullanım oranı azalmaktadır (Bocutoğlu, 2019: 61-62). Ekonomik büyüme hızının yıllar içerisinde istikrarlı bir seyir izlemesi de büyük önem taşımaktadır. Zira, istikrarlı bir büyüme hızı, ekonomik aktörlere ekonomik planlamalarında güven verirken; istikrarlı olmayan bir büyüme hızı, ekonomik aktörlerde güvensizlik yaratarak geleceğe yönelik ekonomik planlama yapmalarına engel teşkil etmektedir.

Ekonomik büyüme, finansal piyasalar üzerinde, özellikle de krediler üzerinde çok değişik kanallarla etki yapabilmektedir. Bu bağlamda ekonomik büyüme oranındaki gelişmelere göre hem kredi arzı ve hem de kredi talebinde önemli değişimler yaşanmaktadır.

Kredi arzındaki gelişmeler çerçevesinde büyüme, ekonomide toplam tasarrufu artırarak toplam kredi hacmini etkilemektedir. Tasarruf kavramsal açıdan, ekonomik birimlerin geliri ile tüketimi arasındaki fark olarak tanımlanmaktadır. Keynes'in Mutlak

Gelir Hipotezine göre, tasarruf, gelirin tüketilmeyen kısmını oluşturmaktadır. Böylece, milli gelir düzeyi, tasarrufun temel belirleyicisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Gelir arttıkça (azaldıkça) tasarruf düzeyi de artmakta (azalmakta) dır. Hipotez çerçevesinde, harcanabilir gelir arttığında tüketim artmakta, ancak tüketimdeki artış gelirdeki artıştan daha düşük seviyede gerçekleştiği için gelirdeki artış tasarrufları da artırmaktadır (Çinko, 2019: 99).

Ekonomik büyüme süresince tasarrufların artması, bankaların kredi kaynaklarında artışa yol açmaktadır. Ülke ekonomilerinin ve finansal piyasaların en önemli aktörü olarak bankalar, tasarruf sahiplerinden topladıkları mevduatlar başta olmak üzere çeşitli kaynaklardan sağladıkları fonları, krediler aracılığıyla ekonominin fon ihtiyacı bulunan alanlarına yönlendirmektedir. Bankacılık sisteminin bu finansal aracılık fonksiyonunu etkin bir şekilde yerine getirmesi, yatırımcılar ve diğer gereksinim sahiplerinin fonlara kolaylıkla ulaşabilmelerini sağlamaktadır. Bu bağlamda tasarruf artışı, atıl durumdaki paranın finansal sistem içerisine girmesi anlamına geldiği için bu süreçte kredi hacmi de genişlemektedir. Buna karşılık yurtiçi tasarrufların yeterli düzeyde olmaması, bankaların aracılık fonksiyonunda etkinliği kısıtlayarak bankaların kredi arzını daraltmalarına yol açmaktadır (Işıl, Yücememiş ve Alkan, 2016: 10). Böylece, ekonomik büyüme oranında oluşan artış, tasarrufları artırmak suretiyle banka kredilerinde genişleme yaratmakta ve dolayısıyla tasarruflar üzerinden büyüme oranı ile banka kredi hacmi arasında doğru orantılı bir ilişkinin varlığından söz edilebilmektedir.

Kredi talebinin önemli bir dinamiği olarak büyüme ile ekonomi genelinde oluşan canlanma, harcamalar kanalıyla hanehalkı ve firmaların kredi talebini de artırmaktadır. Öyle ki ekonomik canlanma, bir yandan hanehalkının tüketim harcamalarını teşvik ederken diğer yandan firmaların yatırım harcamalarını özendirmektedir. Bu anlamda, banka kredi hacmindeki talep kaynaklı genişleme, ekonomik büyümenin bir sonucu olarak gerçekleşmektedir. Reel ekonominin büyümesi sonucunda kredilere talep artmakta ve bu durum bankalar üzerinde artan talebi karşılayacak ölçüde, artış yönlü bir baskı oluşturarak banka kredi hacminin genişlemesine yol açmaktadır. Bu bağlamda, literatürde, ekonomik büyümeden kredilere doğru nedensellik ilişkisini tespit eden birçok araştırma bulunmaktadır (Öztürk, Darıcı ve Kesikoğlu, 2011: 57-58).

Öte yandan, ekonomik büyümenin toplam talepte neden olduğu canlılık ve buna bağlı olarak finansman talebindeki artış yeni bankaların piyasaya girmesine ve buna bağlı olarak kredilerde ürün çeşitliliğinin artmasına da katkı sağlamaktadır. Bu şekilde sektörde faaliyet gösteren banka sayısındaki artış ve kredilerin daha fazla çeşitlilikte hizmete sunuluyor olması da bankacılık sektörünün toplam kredi hacmi üzerinde ilave bir genişleme etkisi yaratmaktadır (Ak, Altıntaş ve Şimşek, 2016: 152).

1.2.2. Enflasyon Oranı

Enflasyon, ekonomide fiyatlar genel düzeyinin düzenli ve sürekli olarak artması durumunu ifade etmektedir. Enflasyondan söz edebilmek için fiyat artışlarının sürekli olması gerekmektedir. Ayrıca enflasyon sadece bir malın fiyatındaki artışla değil, ekonomideki bütün malların fiyatlarındaki artış ile oluşmaktadır. Enflasyon olgusunda, toplam talep ile toplam arz arasındaki denge bozulmaktadır. Dengenin bozulması arz ya da talep şokları halinde gerçekleşmekte, her iki durumda da toplam arz ve toplam talep arasındaki bozulan denge yüksek bir fiyat seviyesinde tekrar sağlanmaktadır. Bu durum sürekli bir hal aldığı anda enflasyonun varlığından söz edilmektedir (Bocutoğlu, 2019: 93-94). Enflasyon, genel olarak, talep artış hızının arz artış hızının üzerinde olduğu, girdi maliyetlerindeki artışa bağlı olarak üretim maliyetlerinde artışların yaşandığı, para arzında fazlalılığın oluştuğu ve enflasyon beklentilerinin yükseldiği dönemlerde ortaya çıkmaktadır (TCMB, 2013c: 3-5).

Bir ekonomide enflasyon çok çeşitli yöntemlerle ölçülmekte ve kontrol edilmektedir. GSMH (ya da GSYİH) zımni deflatörü, ekonomide belirli bir dönemde üretilen ve GSMH (ya da GSYİH) kapsamına giren tüm mal ve hizmetleri içermesi nedeniyle diğer indekslere göre daha geniş bir mal grubuna yönelik değişimlerin izlenmesini sağlamaktadır. Enflasyon düzeyi, oluşturulan çeşitli fiyat endeksleri ile de belirlenebilmektedir. Manşet enflasyon olarak da anılan ve tüketicilerin satın alma gücündeki değişimlerin göstergesi olan Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE), belirli bir dönemde belirli bir nüfus grubunun satın aldığı mal ve hizmetlerle belirlenen bir sepetin zaman içindeki fiyat değişikliklerini karşılaştırmalı olarak ölçmektedir (Sakinoğlu, 2004: 26-27). Üretici piyasasındaki mal ve hizmetlerin izlendiği Üretici Fiyat Endeksi (ÜFE), ekonomide üretim aşamasında kullanılan girdilerin fiyatlarındaki değişimleri ölçmektedir. ÜFE' de ürün fiyatları, katma değer vergisi, özel tüketim vergisi ve benzeri

vergiler hariç peşin satış fiyatlarını içermektedir. Çekirdek enflasyon ise TÜFE ve ÜFE gibi endekslerin, enflasyonist eğilimleri tam olarak yansıtmadığı görüşü doğrultusunda fiyat değişikliklerine neden olan bazı unsurların endeks dışına alınması ile oluşmaktadır. Çekirdek enflasyon hesaplamalarında, enerji fiyatlarındaki artışlar, dolaylı vergiler ile dışsal faktörlerden kolay etkilenen ve geçici nitelikte olan temel gıda maddeleri fiyatları, kapsam dışında tutulmaktadır (Öztürk, 2017: 278).

Enflasyon, birçok ekonomik gösterge üzerinde olumsuz etki yaratmaktadır. Enflasyon, gelir sabit olmak üzere, alım gücünü düşürmekte ve dolayısıyla tüketiciler daha az tüketim yapabilir hale gelmektedir. Enflasyonist ortamda GSYİH'in dağılımı sabit gelirlielerin aleyhine, girişimci ve iş adamlarının lehine değişmekte; genel dağılım açısından adaletsizlik artmaktadır. Ayrıca enflasyon koşullarında, girişimciler tasarruflarını genellikle, reel sektörden çok spekülative hareketlerin hakim olduğu alanlarda değerlendirdiği için tasarruflar yani yatırıma yönlendirilebilecek fonlar azalmaktadır. Ayrıca, yüksek enflasyon, finansal aracılık maliyetleri üzerinde yukarı yönlü baskı yaratmakta; finansal sistemin değerlendirme ve izleme süreçlerini aksatmak suretiyle finansal gelişme üzerinde de olumsuz etkiler yaratmaktadır (Türkmen ve Ağır, 2020: 579).

Enflasyonun olumsuz etkilediği bir başka gösterge de banka kredileri olmaktadır. Enflasyonun banka kredilerine etkisi aşağıda belirlendiği şekilde çok farklı kanallardan gerçekleşmektedir.

Enflasyonun banka kredi hacmi üzerinde etki yarattığı temel kanallardan bir tanesi belirsizlik üzerinden gerçekleşmektedir. Buna göre, yüksek enflasyon, belirsizliği artırarak öngörü ve ekonomik planlamayı zorlaştırmakta, risk alma ve yatırım yapma konularında caydırıcı olmaktadır (Katusiime, 2018: 1). Öyle ki, hanehalkı ve firmalar ekonomik ortama güvenleri azaldığı ve planlama yapamadıkları için yatırım veya tüketim kararları almakta zorlanmaktadır. Bu ortamda, reel yatırım oranları düşmekte, daha yüksek maliyetler ve daha düşük yatırım getirileri nedeniyle firmalar açısından yatırım yapmak rasyonel olmaktan çıkmakta, kredi talepleri azalmaktadır (Tinoco-Zermeno, Venegas-Martinez ve Torres-Preciado, 2014: 4). Öte yandan enflasyonun yarattığı belirsizlik ortamında bankalar kredi ve mevduat faiz oranlarını belirlerken güçlük çekmektedir. Çünkü enflasyonist ortam, enflasyon beklentilerinin de sürekli

değişmesine ve buna bağılı olarak da faiz oranı seviyelerinde istikrarsızlığa neden olmaktadır. Enflasyon banka kredilerini banka öz kaynakları üzerinden de etkilemektedir. Buna göre, enflasyona yüksek hassasiyeti bulunan bankaların varlık ve finansal araçları hızla değişim gösterebilmektedir. Ayrıca, enflasyon, banka öz kaynaklarını eriterek finansal yapılarının zayıflamasına ve kredi verme imkânlarının daralmasına neden olmaktadır (Bilgin ve Kartal, 2009: 67).

Enflasyon, finansman maliyetlerini artırarak da banka kredi hacminin daralmasına neden olabilmektedir. Yüksek enflasyon nedeniyle kredi faiz oranları ve dolayısıyla kredi maliyetleri artmaktadır. Faiz oranlarındaki artış, banka kredilerinin ödenme kabiliyetini zayıflatmakta, vadesinde ödenmeyen krediler de banka kaynaklarındaki akışkanlığı azaltmasının yanı sıra kaynak maliyetinin de artmasına yol açmaktadır (Arslan ve Yapraklı, 2008: 92). Böylelikle, bankaların aktif büyüklüğü ve kârlılığı azalmaktadır. Bankalar enflasyonist baskı ile kredi arzını kısmakta ve finansal faaliyetlerinde uzun vadeden kaçınmaktadır (Boyd, Levine ve Smith, 2000: 222). Öte yandan tıpkı bankalar gibi firmalar da genellikle faiz oranı belirsizliğine bağılı olası maliyet artışları nedeniyle uzun vadeli kredi kullanmaktan kaçınmaktadır. Yüksek ve değişken enflasyon (makroekonomik belirsizlik) altında bankalar ve firmalar sırasıyla kredi arz ve talebini azaltma anlamında homojen davranışlar sergilemektedir (Tinoco-Zermenó, Venegas-Martínez ve Torres-Preciado, 2014: 4-5). Özetle, fiyatlar genel seviyesindeki sürekli artış, etkileme kanalları farklı da olsa, kredi hacmi üzerinde önemli bir daraltıcı etki oluşturmaktadır.

1.2.3. Dolarizasyon

Bir ülkedeki ekonomik aktörlerin yürüttükleri faaliyetlerde, ulusal para birimini kullanmaktan vazgeçerek daha çok yabancı bir para birimini kullanmaya başlamaları süreci dolarizasyon olarak isimlendirilmektedir. Dolarizasyon, tam dolarizasyon ve kısmi dolarizasyon şeklinde iki kategoride ele alınmaktadır. Tam dolarizasyonda, bir ülke yasal olarak, ulusal para kullanımını tamamen sonlandırmakta ve yabancı bir parayı ödeme aracı, değer saklama aracı ve hesap birimi aracı olarak kullanmaktadır. Böylece, yabancı bir para birimi paranın tüm fonksiyonlarını yerine getirmektedir. Kısmi dolarizasyon ise bir ülkenin yabancı para birimini paranın temel fonksiyonundan sadece herhangi birinde kullanması ile ortaya çıkmaktadır. Kısmi dolarizasyon, varlık

dolarizasyonu, yükümlülük dolarizasyonu, reel dolarizasyon ve finansal dolarizasyon şeklinde oluşmaktadır. Ekonomik aktörler, varlık dolarizasyonunda nakit ve varlıklarını, yükümlülük dolarizasyonunda ise borçlarını yani yükümlülüklerini yabancı para olarak tutmaktadır. Reel dolarizasyon, yurt içindeki fiyat ve ücretlerin yabancı para birimi cinsinden endekslenmesi sürecini, finansal dolarizasyon ise ekonomik birimlerin bilançolarının hem varlık hem de yükümlülük tarafını kapsamaktadır (Burgaz, 2020: 514).

Finansal dolarizasyonun ölçümü, farklı yöntemlerle yapılabilmektedir. Ölçümde, mevduat dolarizasyonu, kredi dolarizasyonu, varlık dolarizasyonu ya da bileşik dolarizasyon endeksi kullanılabilmektedir. Dolarizasyon derecesinin belirlenmesinde sıklıkla tercih edilen mevduat dolarizasyonu, yerleşiklerin yurtiçi bankalar nezdindeki yabancı para mevduatlarının toplam mevduatlar içindeki payını göstermektedir. Bu yöntemde, yabancı para cinsinden mevduatların geniş tanımlı para arzı içindeki payı da esas alınabilmektedir. Kredi dolarizasyonu, özel kesime ait yabancı para cinsinden kredilerin özel kesime kullandırılan toplam krediler içerisindeki payını, varlık dolarizasyonu ise hanehalkı ve firmaların yabancı para portföyünün toplam portföye oranını temsil etmektedir. Son olarak birleşik dolarizasyon endeksi de bir ülkedeki dolarizasyon derecesinin belirlenmesinde başvurulan yöntemlerden bir diğerini oluşturmaktadır. Bileşik dolarizasyon endeksi, Hazine'nin yabancı para cinsinden ve/veya yabancı paraya endeksli iç borçlarının toplam iç borç stoku içindeki payı, toplam dış borç stokunun GSMH'ya oranı ve yabancı para mevduatların geniş tanımlı para arzına oranı gibi çeşitli rasyolarla hesaplanmaktadır (Gençay, 2007: 9).

Dolarizasyon olgusu, bir ekonomide genel olarak, yüksek enflasyonun kronikleştiği ve buna bağlı olarak ulusal paraya güvenin yitirildiği, döviz kurunda yüksek oynaklığın yaşandığı, bütçe açıklarının ve risk primlerinin yüksek seviyelere ulaştığı ve de ekonomi politikalarına inancın yitirildiği dönemlerde baş göstermektedir (Serdengeçti, 2005: 4-7). Bu bağlamda dolarizasyonun banka kredilerine etkisi çok farklı açılardan gerçekleşmektedir.

Dolarizasyonun banka kredileri üzerinde yarattığı en önemli etkilerden bir tanesinin enflasyonist süreçte yaşandığı belirlenmektedir. Öyle ki, enflasyon dolarizasyonu yani para ikamesini artırarak ulusal para cinsinden tasarruf

mevduatlarının vadesini kısaltarak döviz mevduatlarının payını artırmaktadır (Arslan ve Yapraklı, 2008: 91). Ulusal para cinsinden mevduatların azalması, devalüasyon riskini artıracak için bankaların risk iştahlarını da azaltmaktadır. Mevduatların vadelerinin kısalması da vade uyumsuzluğundan kaynaklı olası riskleri artırarak yine bankaların kredi yaratmasına olumsuz etki etmektedir (Karahan ve Gürbüz, 2017: 412). Nitekim dolarizasyon ortamında, gelecekle ilgili belirsizlikler arttığı ve ekonomi politikalarına güvensizlik oluştuğu için tasarruf sahipleri genellikle birikimlerini uzun vadeli olarak değerlendirmekten kaçınmaktadır. Bu durum, bankalar nezdindeki mevduat vadelerinin daha da kısaltarak bankaların daha yüksek seviyede bir faiz oranı riskine maruz kalmasına yol açmaktadır. Kısacası, bankalar bu gerekçeyle bağlı olarak da kredi arzını daraltma yoluna gitmektedir.

Dolarizasyonun kredilere etkisi, likidite açısından da etkili olabilmektedir. Öyle ki mevduat hesaplarının yabancı para cinsinden açılabilirdi durumlarda, kurda meydana gelen dalgalanmalar banka risklerinde artışa neden olabilmektedir. Buna göre, yatırımcıların devalüasyon beklentileri doğrultusunda, portföylerindeki para birimi kompozisyonunu sık sık değıştirmeleri, kur dalgalanmalarını artırmaktadır. Böyle bir duruma bankalar likit kalma yönünde tepki verdikleri için kredilerin kaynağı olan fonlar azalmakta ve buna bağılı olarak da kredi arzı daralmaktadır.

Öte yandan, yüksek dolarizasyona eşlik eden devalüasyon banka aktif kalitesini bozarak da krediler üzerinde etkili olabilmektedir. Dolarizasyon dönemlerinde gerçekleştirilen devalüasyon, bilanço etkisi ile ekonomide daraltıcı bir etki yaratırken, kredilerin geri ödenme kabiliyetini de düşürmektedir. Bu durum bankaların aktif kalitesini kötüleştirerek kredilerdeki daralmayı hızlandırmaktadır. Öyle ki bankalar tarafından döviz yükümlölüklerinin dengelenmesi için kredi dolarizasyonuna başvurulması ve de verilen döviz kredilerinin geri dönmemesi, bankaların varlık kalitesinin bozulmasına neden olmaktadır. Bu durum bankacılıktaki istikrarsızlığın artması nedeniyle kredi arzındaki azalışı da beraberinde getirmektedir (Gençay, 2007: 41-42). Başka bir ifade ile dolarizasyon artışı, yaşanan istikrarsızlıklar ve düşük döviz likiditesi ile birleşince bankaların yükümlölükleri ile baş edememesine yol açmaktadır. Zira bankaların döviz cinsinden yükümlölüklerinin döviz cinsinden varlıklarını aştığı durumlarda, oluşacak bir döviz kuru şoku banka bilançolarına büyük hasara yol

açmaktadır. Böyle bir senaryoda, bankaların mevcut dolar yükümlülüklerini korumak amacıyla kredileri döviz cinsinden vermeye başlamaları, kredi hacmini olumsuz etkilemektedir (Honohan ve Shi, 2002: 6). Kredi borçlularının kur şokları nedeniyle kredi ödeme kabiliyetlerini yitirerek temerrüde düşmeleri ise banka bilançolarında aktif kalitesini bozarak bankaları kredileri daha da daraltma yoluna itmektir (Arteta, 2003: 1-2). Böylece mevduat dolarizasyonuna bağlı risklere maruz kalmamak için bankaların daha fazla döviz cinsinden kredi vermesi, kredi hacminin azalmasına neden olmaktadır.

Yüksek dolarizasyon özellikle yabancı sermaye akımlarındaki dalgalanmalar ile banka yükümlülükleri çerçevesinde yarattığı sorunlarla da banka kredilerinde daralmaya yol açmaktadır. Buna göre, yoğun sermaye girişi yaşayan ülke ekonomilerinde sermaye girişlerinin birden durması ile birlikte finansal panik başlamakta ve finansal kriz oluşmaktadır. Sermayenin ani duruşu sonucunda döviz talebinde artış yaşanırken, ulusal paranın döviz karşısındaki değeri düşmekte ve buna bağlı olarak reel kur artmaktadır. Reel kurun artması, yabancı para cinsinden borçlanan firmaların bilançolarını ve dolayısıyla banka yükümlülüklerini olumsuz etkilemektedir. Bankaların yükümlülüklerinin bozulması da firmalara sundukları kredi imkânını kısıtlamaları ile sonuçlanmaktadır (Burgaz, 2020: 516).

1.2.4. Uluslararası Sermaye Hareketleri

Uluslararası sermaye hareketleri, ülkeler arasındaki sermaye akımlarını ifade etmekte ve Ödemeler Bilançosu içinde Sermaye ve Finans Hesabı alt başlıklarında takip edilmektedir. Sermaye hesabı, göçmen transferleri ile üretilmeyen ve finansal olmayan varlıkları içermektedir. Finans hesabı ise doğrudan yatırımlar, portföy yatırımları ve diğer yatırımlardan oluşmaktadır (Öztürk, 2017: 367). Finans hesabı altında bulunan kalemlerin banka kredi hacmi üzerinde önemli etkiler yarattığı belirlenmektedir.

Doğrudan yabancı yatırımlar, yatırımcıların yerleşik olduğu ülke dışındaki bir ekonomide yaptığı uzun vadeli yatırımları göstermektedir. Doğrudan yabancı yatırımlar, işletmecilik bilgisi, yatırımcının kontrol yetkisi ve de teknolojiyi beraberinde getirmek suretiyle bir firmanın satın alınması, yeni kurulan bir firma için kuruluş sermayesi temin edilmesi, hali hazırda bir firmanın sermayesinin artırılması yollarıyla başka bir ülkedeki firmalara yapılan yatırımları kapsamaktadır (Yılğör, Serel ve Erçakar, 2011:

120). Bu şekilde doğrudan yabancı yatırımlar çok çeşitli biçimlerde gerçekleşebilmektedir. İlk olarak, bir firma kurmak, mevcut bir firmaya ortak olmak veya şube açmak şeklinde yerleşik oldukları ülke dışındaki bir ülkede gerçekleştirilen girişimler şeklinde gerçekleşebilmektedir. Bunun yanında doğrudan yabancı yatırımlar, yatırım yapan kuruluşların yatırım yaptığı kuruluşa temin ettiği kredilerin kullanımını ve geri ödemelerini kapsamaktadır. Öte yandan, doğrudan yabancı yatırımlar yerleşik olunan ülke dışındaki bir ülkede alım satımı yapılan gayrimenkul bedellerini de içerebilmektedir (Öztürk, 2017: 371-372).

Genellikle fiziki yatırımları ifade eden ve ev sahibi ülkeye ileri teknolojik ve yönetsel uygulamaları da beraberinde getiren doğrudan yatırımlar, istikrarlı ekonomik büyümeye önemli katkılar sağlamaktadır. Ancak bu tür yatırımlarda, yatırımcılar, kurulum maliyeti ve ülkeden çıkış (satış) maliyeti gibi zorluklarla karşılaşabilmektedir. Bu durum, daha az sayıda yatırımcının doğrudan yatırımları tercih etmesine neden olabilmektedir. Bu tür yatırımların, daha kalıcı ve uzun süreli olmalarına bağlı olarak şoklara duyarlılık seviyesi de daha düşük seviyede gerçekleşmektedir (Ahmad, Cova ve Harrison, 2004: 1).

Doğrudan yabancı yatırımların banka kredilerine etkisi üç farklı kanaldan gerçekleşmektedir. İlk etki döviz arzı kanalıyla oluşmaktadır. Buna göre, doğrudan yabancı yatırımlar sonucunda ev sahibi ülkeye yönelen döviz girdisi, döviz piyasasında döviz arzının artmasını sağlamaktadır. Döviz arzındaki artış ise banka mevduatlarını artırarak kredi olanaklarının büyümesine yol açmaktadır (Akbaş, Şentürk ve Sancar, 2013: 807). İkinci olarak, doğrudan yabancı yatırımların emek piyasasında istihdam hacmi üzerinde yarattığı etkiden söz edilebilmektedir. Doğrudan yabancı yatırımlar, ev sahibi ülkede yeni yatırımlarla istihdam artışına katkı sağlayarak işsizlik oranını düşürmektedir. İşsizlik oranının azalması, krediye uygun nüfusu artırmakta ve iç kredi büyümesini olumlu yönde etkilemektedir (Petkovski ve diğerleri, 2016: 11). Üçüncü olarak, doğrudan yabancı yatırımlar, bankacılık sektöründe yarattığı etki ile krediler üzerinde belirleyici olmaktadır. Bu durum, yabancı girişimin birleşme ya da satın alma yoluyla ev sahibi ülkede yabancı ortak statüsünde ya da tek sahipli yabancı sermayeli banka olarak faaliyete başlamasıyla ortaya çıkmaktadır. Bu şekilde yabancı sermayeli banka girişleri, akım değişken olarak ele alındığında makro bir belirleyici, stok değişken

olarak incelendiğinde ise piyasa yapısını gösteren mikro bir belirleyici olarak kabul edilmektedir.

Yabancı sermayeli banka girişleri doğrudan yabancı yatırımlar çerçevesinde akım bir değişken olarak ele alındığında, kredi arzını etkileyen önemli bir makroekonomik gösterge haline gelmektedir. Yabancı bankalar, daha az risk taşıyarak fonlama açısından daha güvenilir bankacılık aktivitelerinde bulunabilmektedir. Bu durum, kredi piyasasında istikrarı artırmaktadır. Ayrıca yabancı bankalar, rekabet düzeyini artırmak ve düşük maliyetli kredi sağlamak suretiyle yurtiçi kredi arzındaki dalgalanmaların azalması ile de sektöre istikrar sağlamaktadır (Şahin ve Doğukanlı, 2014: 44-45).

Portföy yatırımları, yabancı kişi ve kuruluşların yerli menkul değerlere yaptıkları yatırımları ifade etmektedir. Bu tür yatırımlar, devlet ya da özel kuruluşların tahvil ve bonoları, hisse senetleri ve diğer para piyasası araçlarını içermektedir. Portföy yatırımlarında, yurt dışında yerleşik kişilerin devlet iç borçlanma senedi ve hisse senedi piyasalarındaki net alımlarının parasal miktarına yer verilmektedir. Portföy yatırımları başlığı altında net varlık edinimi ve net yükümlülük oluşumu bulunmaktadır. Net varlık edinimi, yurt içinde yerleşiklerin yurt dışında gerçekleştirdikleri menkul değer alım satımlarını göstermektedir. Net yükümlülük oluşumu ise hükümet, bankalar ve diğer sektörler tarafından yurt dışında çıkarılmış olan tahvillerin anapara geri ödemeleri ve net borçlanmanın miktarını ifade etmektedir. Yükümlülükler içerisinde ayrıca, yurt dışında yerleşiklerin yurt içi borsalarda alıp sattıkları hisse senetlerine, devlet iç borçlanma senetlerine ve Hazine'nin yurt dışında tahvil ihracına da yer verilmektedir (Öztürk, 2017: 372). Portföy yatırımlarında terse çevirme (satış) maliyetinin düşük olması, kısa süreli olmalarına ve buna bağlı olarak da ülkeye giriş çıkışlarındaki oynaklığının yüksek olmasına neden olmaktadır. Nitekim, portföy yatırımları ulusal ve küresel şoklara daha duyarlı olmakta, ev sahibi ülkede yaşanan en ufak bir istikrarsızlık yatırımcının ülkeden çıkışı ile sonuçlanmaktadır (Durham, 2003: 3).

Portföy yatırımlarının banka kredileri üzerinde yarattığı önemli etkiler bulunmaktadır. Buna göre, bankacılık sektörüne kısa vadeli yükümlülükler şeklinde giren yabancı sermaye artış gösterdiğinde, mevduat bankalarının rezervleri ve mevduatları artmaktadır. Kredi kaynağı olarak mevduatlar arttığında bankaların kredi

verme kabiliyetleri ve dolayısıyla da banka kredileri artış kaydetmektedir. Banka kredilerindeki artış çerçevesinde tüketici kredileri ile tüketim artmaktadır. Talep yanı bu artış üretim üzerinde kısa süreli, yukarı yönlü bir baskı yaratarak üretici firmaların ticari kredi taleplerini artırması ile sonuçlanmaktadır (Şengönül ve Değirmen 2012: 7). Öte yandan portföy yatırımlarının banka kredilerine etkisi borsalar üzerinden de gerçekleşmektedir. Portföy yatırımları, borsada işlem gören bankaların hisse senetlerine talep yaratarak hisse senetleri fiyatlarının yükselmesine neden olmaktadır. Bu durum, bankaların piyasa değerlerini yükselterek kredi verme olanaklarını genişletmektedir. Ancak portföy yatırımlarının bu olumlu etkileri yanında ev sahibi ülkeden ani çıkışı ile kriz ortamına zemin hazırlaması da söz konusu olabilmektedir.

Diğer yatırımlar, para piyasası araçları üzerinden gerçekleşen sermaye hareketlerini kapsamaktadır. Bu tür sermaye hareketleri altında efektif ve mevduatlar, krediler, ticari krediler, Uluslararası Para Fonu nezdinde açılan kredileri ifade eden özel çekme hakları takip edilmektedir. Başka bir ifade ile diğer yatırımlar kapsamında, doğrudan yatırımlar, portföy yatırımları ve rezerv varlıklar haricindeki, mevduat, krediler ve ticari krediler gibi diğer varlık ve yükümlülükler yer almaktadır (Öztürk, 2017: 373). Ayrıca, bankacılık sektörü için oldukça önemli bir yabancı para fon kaynağı olan sendikasyon ve seküritizasyon kredileri de diğer yatırımlar başlığı altında izlenmektedir.

Diğer yatırımların banka kredilerine etkisi sendikasyon ve seküritizasyon kredileri çerçevesinde belirlenebilmektedir. Sendikasyon ve seküritizasyon kredileri, banka bilançolarının yükümlülük kısmındaki diğer alternatif kaynaklara (mevduat ya da tahvil/bono ihracı) göre, bankalar üzerinde oldukça önemli katkılar sağlamaktadır. Sendikasyon kredileri, ihraç edilen tahvillere kıyasla daha düşük bir maliyet oluşturmalarının yanı sıra daha hızlı ve daha ihtiyatlı bir şekilde düzenlenebilmektedir. Böylece, bankaların kredi portföyünü çeşitlendirmekte ve bankalar tarafından kullandırılan kredilerin maliyetlerini düşürmektedir. Sendikasyon kredileri bankaların kredi limitlerinde de artışa yol açmaktadır (Godlewski ve Weill, 2007: 3-4). Yüksek tutarlı ve uzun vadeli olarak temin edilebilen bu tür krediler, bankalar açısından vade uyumsuzluğunun ve buna bağlı risklerin giderilmesini sağlamaktadır. Yabancı para cinsinden sağlanan uzun vadeli kaynak, bankaların risk yönetimini kolaylaştırmakta,

bankacılık sisteminin bilanço yapısını ve performansını iyileştirmektedir (Güzel, 2021: 230-231). Sendikasyon ve seküritizasyon kredileri ayrıca firmaların yatırım ve işletme sermayesi ihtiyaçlarının finansmanında da kullanılmaktadır. Böylece, firmalara rekabet avantajı, uzun vadeli finansman ve kullanım çeşitliliği sunmaktadır. Ayrıca söz konusu krediler, doğru yatırım kanallarında değerlendirildiğinde bankaların kârlılığını ve piyasa değerini de yükseltmektedir (Şit ve Miçooğulları, 2020: 18-19). Tüm bu katkılar, bankaların bilançolarını daha sağlıklı bir yapıya kavuşturarak kredi yaratma kapasitelerini de genişletmektedir.

Sendikasyon ve seküritizasyon kredileri, bankalar tarafından ağırlıklı olarak dış ticaretin finansmanında kullanılan kredi türleriyle değerlendirilmektedir. Buna göre, bankalar, uluslararası piyasalardan sağladıkları söz konusu döviz kredilerinin bünyelerindeki döviz tevdiat hesaplarının karşılıkları düşüldükten sonra kalan kısmını; TL ihtiyaçlarını karşılamak ya da döviz pozisyonlarını takviye etmek amacıyla kullanabilecekleri gibi, yurt içi veya yurt dışında yerleşiklere döviz kredisi açmak suretiyle de değerlendirebilmektedir (Sarigöl, 2015: 119). Kısacası, diğer yatırımlar, sendikasyon ve seküritizasyon kredileri üzerinden bankaların yabancı kaynaklarını güçlendirerek ve çeşitlendirerek bankaların kullandığı kredileri birçok farklı kanaldan son derece olumlu etkilemektedir.

Diğer yatırımlar şeklindeki sermaye hareketleri, banka kredileri üzerindeki olumlu etkileri yanında bazı olumsuz ekonomik etkiler de yaratabilmektedir. Çeşitli nedenlerle diğer yatırım şeklindeki sermaye akımlarının ülkeden hızla çıkması ya da ülkeye girişlerinin ani bir şekilde durması kredi arzı konusunda önemli dalgalanmalar yaratmaktadır. Diğer yatırım şeklindeki sermaye akımlarının azalması sonucunda ulusal para birimi uluslararası rezerv para vasfında olmayan ülke ekonomileri ciddi para krizlerine maruz kalmaktadır. Böylece, diğer yatırım şeklindeki sermaye çıkışları nedeniyle oluşan döviz gereksinimi bankaları ulusal paraya çevirerek kullandığı kredileri hızla geri çağırmak zorunda bırakabilmektedir (Topçu, 2021: 46-47).

1.2.5. Kamu Borçlanması

Kamu harcamalarının gelirleri aştığı dönemlerde kaçınılmaz olarak kamu kesiminde açıklar oluşmakta ve gerek ilgili açıkların kapatılması gerekse kamusal

hizmetlerin ve toplumsal taleplerin karşılanması için bir takım alternatif finansman yöntemleri uygulanmaktadır. Kamu harcamalarının karşılanmasında, vergi ve benzeri gelirler olağan yöntem olmakla birlikte, kamu borçlanması da bir başka finansman yöntemi olarak kullanılmaktadır (Demir ve Sever, 2008: 171). Gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler, belirtilen alanlarda kullanılmak üzere iç ve dış kaynaklardan çeşitli vade türlerine göre finansman sağlayabilmekte, başka biri ifade ile borçlanabilmektedir. Böylece, kaynağı açısından borçlanma iç ve dış borçlanma şeklinde iki sınıfa ayrılabilir. İç kaynaklardan (bireyler, firmalar, ticari bankalar, merkez bankası) alınan borçlar iç borç olarak ifade edilmektedir. Dış kaynaklardan temin edilen (Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası, İslam Kalkınma Bankası vb gibi uluslararası kuruluşlar) borçlar ise dış borç kapsamında yer almaktadır (Arslan, 2022: 129-130).

İç borçlanmada devlet, yurtiçi piyasadan, yabancı uyruklu kişilerden sağlananlar da dâhil olmak üzere yurtiçi kaynakları kullanarak borçlanmaktadır. Devletin itibarına dayalı olarak gerçekleşen iç borçlanmada devlet, borç verenlerin rızası ile ve bazı çıkarlar karşılığında, belirli bir vade sonunda geri ödemek üzere, ödünç para almaktadır. Söz konusu ödünç alma işlemi, kısa ve uzun vadeli olarak gerçekleşebilmektedir. Devletin iç borçlanma kapsamında bir yıl içinde ödemesi gereken borçları kısa vadeli olarak tanımlanırken, bir yıldan uzun vadede ödemesi gereken borçları ise uzun vadeli nitelik taşımaktadır. Kavramsal olarak, bir yıl ve daha uzun süreli Devlet İç Borçlanma Senetleri (DİBS), Devlet Tahvili; bir yıldan kısa süreli DİBS'ler ise Hazine Bonosu olarak tanımlanmaktadır. Devlet, ilgili bütçe dönemindeki geçici açıkların kapatılması için kısa vadeli borçlanmaya, bütçenin gelir bakımından yetersiz olması halinde de uzun vadeli borçlanmaya başvurmaktadır (Okutan, 2010: 61).

Kamu borçlanmasının banka kredileri üzerindeki etkisi, değişik teorik tartışmalar çerçevesinde ve farklı biçimlerde değerlendirilmektedir.

Dışlama Etkisi (crowding-out) çerçevesinde Klasik İktisat yaklaşımı, kamu kesimi iç kaynaklardan borçlanmayı artırdığında, fon talebinde yaşanan artışın iç finansal piyasalarda faiz oranlarının yükselmesi ile sonuçlanarak özel kesime açılan kredileri azalttığını öne sürmektedir. Bu şekilde, kamu sektörü borçlanmasındaki artış, özel sektörün kullandığı kredi imkânlarını sınırlandırarak, kredi piyasalarından

dışlanmasına neden olmaktadır (Sekmen, Doğan ve Topuz, 2020: 544-546). Öte yandan, Monetarist iktisat yaklaşımına göre de kamu harcamalarının borç ile finansmanı sonucunda finansal piyasalarda fonların kamu kesimine aktarılması ile özel kesim için dışlama etkisi ortaya çıkmaktadır.

İçleme Etkisi (crowding-in) çerçevesinde ise Keynesyen yaklaşım, Klasik ve Monetarist görüşün aksine, kamu harcamalarını artırmanın ve bunu borçlanma yolu ile finanse etmenin özel sektöre verilen kredileri sınırlamak yerine artırmak gibi bir etki yarattığını savunmaktadır. Buna göre, finansmanı borçlanma veya vergilerle sağlanan kamu yatırımları, ekonomi üzerinde çarpan mekanizması ile genişleme etkisi yaratmaktadır. Bu genişleme, piyasada ekonomik canlanmayı da beraberinde getirmektedir. Piyasada talebin canlanması ise özel sektörün yatırım isteklerini teşvik etmekte ve buna paralel olarak bankalardan kredi taleplerini artırmaktadır (Kesbiç, Dündar ve Devrim, 2016: 61-62).

Kamu borçlanmasının banka kredilerine etkisini banka davranışları çerçevesinde ele alan yaklaşımlar da bulunmaktadır. Buna göre, kamu iç borçlanmasının en önemli kaynaklarından birini oluşturan bankalar, mevduat vb. şekilde temin ettikleri kaynakları, özel kesime olduğu kadar DİBS'ler aracılığıyla kamu kesimine de kullandırabilmektedir. Aslında bankalar, bünyelerindeki kaynakları devlet ve özel kesim arasında dağıtırken bir bakıma bir aktif yönetimi seçimi yapmaktadır. Bu doğrultuda, temel amacı kârını maximize etmek olan bankaların kaynaklarını iki kesimden hangisine yönelteceği kararında, söz konusu kaynaklar için devlet ve özel kesim arasında tam rekabet olduğu varsayımı altında, daha fazla kârlılık sağlayan kesimin ağır basması beklenmektedir. Bu çerçevede, kamu borçlarının ödenmeme riskinin sıfıra yakın olması, mali araçların bankalara satılması, banka karşılıklarının kamu mali araçlarında tutulma zorunluluğu ve buna ilişkin vergi muafiyetleri gibi tedbirler de bankaların kaynaklarını krediler vasıtasıyla özel kesime aktarmasını engelleyerek kamu kesimine yönlendirmesine yol açmaktadır. Bankaların kaynaklarını ağırlıklı olarak kamu kesimine yönlendirmesinin özel kesim kredileri üzerinde yarattığı etki iki türde gelişebilmektedir. Bu iki tür etki Güvenli Varlıklar (Safe Asset) ve Tembel Bankalar (Lazy Banks) görüşleri çerçevesinde ele alınmaktadır.

Güvenli Varlıklar görüşüne göre, bankalar temin ettikleri kaynakları kamu kesimine kullandıkları durumlarda da özel kesime arz ettikleri kredi miktarını artırabilmektedir. Bu yaklaşım doğrultusunda, bankaların, risk çeşitlendirme modeline göre, güvenli borçlanma varlıklarını aktiflerine kazandırmak için kamu borç senedi almaları, bilançolarını güçlendirerek özel kesime sundukları kredi miktarını artırmaları ile sonuçlanmaktadır. Böylece, kamu kesiminin bankalara borçlanması, özel kesime açılan krediler üzerinde pozitif etki yaratmaktadır (Yılmaz, 2017: 31-32).

Tembel Bankalar görüşüne göre ise birçok ülkede borçlanma ile kamu iç kredi payının artması, banka bilançolarında riskleri azaltıp onlar için işleri kolaylaştırırken, özel sektöre yönelik finansman sorunlarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Böylece, bankalar için riski düşük kamu sektörüne fon kullandırımı daha kolay bir yol gibi görünmekte ve daha çok tercih edilmektedir. Bunun sonucunda da bankaların kamu kesimine borç verme miktarlarını artırmaları, kârlılıklarını yükseltmekle birlikte özel sektöre sunduğu kredileri azaltmaktadır (Hauner, 2009: 171-172).

1.2.6. Varlık Fiyatları

Ekonomik birimlerin değer saklama aracı olarak kullandığı araçlar "varlık" olarak adlandırılmaktadır. Buna göre tahvil, hisse senedi, altın, döviz, gayrimenkul (konut, işyeri, arsa, arazi) vb. her türlü yatırım aracı varlık kapsamında ele alınmaktadır. Söz konusu varlık kalemlerinin değerlerindeki değişimlerin banka kredileri üzerindeki etkileri döviz kuru, hisse senedi fiyatları ve konut fiyatları çerçevesinde genel hatları ile belirtilebilmektedir.

Döviz, yüksek enflasyon başta olmak üzere temel makroekonomik göstergelerdeki istikrarsızlıklar nedeniyle ulusal paranın temel fonksiyonlarını tam olarak yerine getiremediği ekonomilerde, değer saklama aracı olarak tercih edilen varlıklardan biridir. Böylece döviz kuru, bir ülke parasının diğer ülke paraları karşısındaki değişim oranı olmanın yanında önemli bir varlık değeridir (Cengiz 2018: 2).

Döviz kurları ile banka kredileri arasında genellikle ters yönlü bir ilişki olduğu ileri sürülmektedir. Bu bağlamda kur artışlarının kredileri olumsuz etkileyeceğini

savunan görüşler yanında kurdaki düşüşlerin kredi hacmini olumlu etkileyeceğini belirleyen yaklaşımlar da bulunmaktadır.

Döviz kuru artışlarının kredileri kısıtlayacağını savunan görüşe göre, kurlarda oluşan artış, bilançolarında döviz borcu taşıyan kesimlerin ulusal para cinsinden borç yükünü artırmaktadır. Bu durum firmaların ve hanehalkının net servet değerini düşürerek kredi talebini düşürmektedir. Diğer yandan, kur artışı, kısa açık döviz pozisyonu taşıyan bankaların bilançolarının da bozulmasına yol açmaktadır. Ayrıca hanehalkı ve firmaların bilançolarının bozulmasına bağlı olarak borçlarını ödeyemez hale gelmeleri, bankalar açısından kur riskine ek olarak likidite sıkışıklığı da yaratmaktadır. Tüm bu unsurlar, bankaların sermaye yapılarını zayıflatarak kredi arzını daraltmaktadır (Özdemir, 2012: 75-76).

Döviz kurlarındaki düşüşün kredileri artıracığını savunan görüş ise yabancı sermaye girişleri sonucunda yerli paranın değerlenip kurların düşmesi ile kredi hacminde artış olacağını ileri sürmektedir (Guo ve Stepanyan, 2011: 9-10). Buna göre, yabancı sermaye girişi, bankaların kaynaklarını ve kredi arzını genişletmektedir. Ayrıca, kurun düştüğü ve toplam talebin canlı olduğu dönemlerde, ithal mallarına olan talep artmakta ve bu talebin finansmanı borçlanma yoluyla sağlanıyorsa firmaların kredi talepleri de artmaktadır (Binici ve Köksal, 2012: 8-9).

Hisse senetleri, şirketler açısından önemli bir finansman kaynağı ve tasarruf sahipleri açısından da alternatif bir yatırım aracıdır. Yatırım yapabilmek için sermaye ihtiyacı olan ve kârını ortaklara dağıtmak isteyen bir şirket, hisse senedi ihracı ile finansman sağlayabilmektedir. Bu kapsamda şirketler, fon sağlamak amacıyla hisse senedi ihraç etme yolunu seçebilmektedir. Hisse senedi fiyatı, şirketlerin gelecekte öngörülen kârlarının gerçek değerini ifade etmekte ve genel olarak ekonomik yeniliklere karşı bir tepki olarak değişiklik göstermektedir (Güngör ve Kaygın, 2015: 151). Ayrıca, hisse senedi fiyatını makroekonomik koşullar, firma performansı, rekabet koşulları, doğal ve çevresel koşullar gibi birçok unsur belirlemektedir. Bu anlamda oldukça dinamik bir yapıda işleyen hisse senedi piyasaları geleceğe ilişkin beklentileri yansıtmaya niteliğine de sahip olmaktadır (Şenol, Koç ve Şenol, 2018: 120-121).

Hisse senedi fiyatları ile banka kredileri arasındaki ilişkiye yönelik olarak pozitif ve negatif yönlü olmak üzere iki farklı görüş bulunmaktadır.

Hisse senedi fiyatları ile krediler arasında pozitif yönlü ilişki bulunduğunu savunan görüşe göre, hisse senedi fiyatındaki artış, ekonomide olumlu bir hava olduğu düşüncesini beraberinde getirerek banka kredisini artıran iki sonuca yol açmaktadır. İlkinde, oluşan olumlu hava nedeniyle hanehalkı ve firmalar, kredi kullanımı konusunda cesaretlenmektedir. İkincisinde ise ekonomik aktörler, borsanın daha fazla yükseleceği düşüncesi ile bankadan kredi çekmek suretiyle borsaya yatırım yapmaktadır (Altunöz, 2016: 149). Öte yandan, ekonomik durgunluk halinde hisse senedi fiyatlarında meydana genel düşüş, hanehalkının ve satışları düşen firmaların yeni kredi ihtiyacını ortadan kaldırmaktadır. Net sermaye pozisyonlarındaki düşüş aslında sadece kredi talebini değil aynı zamanda kredi verme isteğini de aşağı çekmektedir (Bikker ve Hu, 2002: 146).

Hisse senedi fiyatları ile banka kredileri arasında negatif yönlü ilişkinin varlığını ortaya koyan ikinci görüşün temeli, hisse senedi ihracı ve kredilerin birbirini ikame etmesine dayanmaktadır. Hisse senedi ihraç edebilecek vasfı taşıyan firmalar için ihraç yöntemi, kredilere önemli bir alternatif olabilmektedir. Böyle bir durumda, firmalar doğrudan sermaye piyasalarına girmek üzere konumlanmaktadır. Hisse senedi fiyatları yükseldiğinde, firmaların bu yolla elde ettiği kaynak artmakta ve ikame ilişkisine bağlı olarak da kredi talepleri daralmaktadır (Ghosh ve Ghosh, 1999: 7-8; Herrera, Hurlin ve Zaki, 2012: 12).

Konut edinimi sadece bireylerin içinde yaşayacakları bir ev edinimi ile açıklanamamaktadır. Böylece bu güdü, sektörü açıklamak için tek başına yeterli olmamakta, konut piyasasının ekonomik anlamda farklı fonksiyonları da bulunmaktadır. Nitekim konutu, özellikle enflasyonist ortamlarda, güvende olmak ve sermayelerinin reel değerini korumak isteyen yatırımcılar çok önemli bir yatırım aracı olarak görmektedir. Bu bağlamda, enflasyona karşı koruyucu bir kalkan olması, makroekonomik açıdan konutun önemini artıran bir unsur olarak ön plana çıkmaktadır. Böylece konut fiyatları da önemli bir varlık fiyatı olarak değerlendirilmektedir (Öztürk ve Fitöz, 2009: 23-24). Öyle ki makroekonomik önemi nedeniyle konuttaki fiyat değişimlerinin yakından takip edilebilmesi amacıyla merkez bankaları tarafından aylık olarak Konut Fiyat Endeksi hesaplanmaktadır. Bu nedenle önemli bir varlık türü ve

alternatif bir yatırım aracı olarak konutun banka kredileri üzerindeki etkisine yer verilmesinde yarar görülmektedir.

Konut fiyatlarının banka kredileri üzerindeki etkisi temel olarak, hanehalkının kullandığı konut kredileri çerçevesinde servet ve teminat kanalları ile gerçekleşmektedir. Buna göre, konut fiyatları servet etkisi ve teminat etkisi kanallarıyla banka kredilerini hem arz hem de talep yönünden değiştirebilmektedir.

Servet etkisi kanalı, konut fiyatlarının hanehalkının borçlanma seviyesinde yarattığı değişiklikleri ele almaktadır. Servet etkisinde, konut fiyat artışları, konutun satılmaması durumunda kredi kapasitesini yükseltirken, konutun satılması halinde gelir kapasitesini artırmaktadır. Konut satışından ilave bir kaynak elde ediliyor olması, tüketim harcamalarının ve ekonomik aktivitenin artmasını da sağlamaktadır. Nitekim, etkin bir konut finansmanı sistemine sahip ülkelerde, konut kredisi kullanıcıları, konut değerindeki artışlar nedeniyle ilave kredi kullanımı ya da tüketim gibi uygulamalardan yararlanabilmektedir (Coşkun, 2016: 204-205).

Teminat etkisi kanalı da konut fiyatlarındaki değişimlerin hanehalkı borçlanması üzerinde önemli etkiler yaratması söz konusu olmaktadır. Konutların, kredi piyasalarında ipotek finansmanı için teminat olarak kullanılmasından hareketle, konut fiyatları arttığında teminat değeri artmakta, teminat değerindeki bu artış, bankaların varlık pozisyonu ve kredi yaratma kapasitesini artırarak kredi arzını genişlemektedir. Konut fiyatlarının düşmesi nedeniyle oluşan teminat değerindeki düşüş ise kredi talebini daraltmaktadır (Canbay ve Mercan, 2020: 179-180).

2. KREDİ HACMİNİN MİKROEKONOMİK BELİRLEYİCİLERİ

Bu bölümde banka kredilerinin hacmini etkileyen mikroekonomik faktörler, banka yapısı ve işleyişi ile bankacılık sektörünün sahip olduğu piyasa yapısı ve işleyişi çerçevesinde ele alınacaktır.

2.1. Banka Yapısı ve İşleyişine İlişkin Göstergeler

Banka yapısı ve işleyiş süreci, kredi kullandırma olanaklarını çok yakından etkilemektedir. Bu çerçevede bankanın öz kaynak yapısı, mevduat durumu, kârlılık derecesi, likidite gücü ile tahvil ve bono ihracı, sunacağı kredi miktarını yakından etkilemektedir.

2.1.1. Öz Kaynaklar

Öz kaynak, muhasebe ve finansman terimi olarak, bir işletmenin kuruluşu ve faaliyetlerinin devamı sırasında, şirket ortaklarınca sermaye olarak ortaya konulan fonlarla, işletmenin faaliyetleri esnasında yasal zorunluluk nedeniyle ve iradi olarak faaliyet kârlarından ayırdıkları karşılıkların toplamını içermektedir (Vurucu ve Arı, 2017b, 334). 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu'nun 44. Maddesi'ne göre, "Öz kaynak, ana sermaye ve katkı sermaye toplamından, sermayeden indirilecek değerlerin düşülmesi sonucu bulunacak tutarı ifade etmektedir" (Mevzuat, 2021: 21).

Bankalar ağırlıklı olarak yabancı kaynak kullanmakta ve toplam öz kaynaklarının toplam kaynakları içindeki payı düşük bir seviyede yer almaktadır. Ancak buna rağmen, gerek yasal otoriteler gerekse banka yönetimleri, öz kaynakların seyrini oldukça yakından takip etmektedir. Çünkü bankaların kullandığı fonların temelini oluşturan öz kaynakların, finansal açıdan karşılaşılabilecek zorluklar ya da maruz kalılabilecek riskler karşısında çok önemli fonksiyonları bulunmaktadır (Takan ve Acar, 2018: 51-52). Ayrıca bankaların öz kaynakları, verebilecekleri nakdi ve gayri nakdi kredilerin limiti ile yasal sermaye yeterliliği oranının tutturulması açısından da büyük önem taşımaktadır (Parasız, 2007: 312).

Esasen bankaların finansal gücünü göstermekte olan öz kaynakların genel olarak takibi, öz kaynak toplamı üzerinden değil, öz kaynağın risk ağırlıklı aktiflere oranı üzerinden yapılmaktadır. Bu oran, Sermaye Yeterlilik Oranı (SYO) olarak tanımlanmakta ve öz kaynakların risk ağırlıklı varlıklar ile gayrinakit krediler ve yükümlükler toplamına bölünmesi ile elde edilmektedir (Vurucu ve Arı, 2017b, 335-336). Genel olarak, yüksek bir sermaye yeterlilik oranı, bankanın güvenli olduğu ve finansal yükümlülüklerini zamanında yerine getirebileceğini ifade etmektedir. Yani, sağlıklı bir bankacılık sistemi, optimum sermaye yeterlilik oranına bağlı bulunmaktadır (Anshu ve Gakher, 2019: 868). 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu'nun 45. Maddesi gereğince, "Bankalar, BDDK tarafından düzenlenecek yönetmelikte öngörülen usul ve esaslara göre yüzde sekiz oranından az olmamak üzere belirlenecek sermaye oranını hesaplamak, tutturmak, idame ettirmek ve raporlamak zorundadır" (Mevzuat, 2021: 21).

Banka öz kaynaklarının kredilere etkisi banka sermaye kanalı çerçevesinde ele alınmaktadır. Bu görüş, banka öz kaynakları ile banka kredileri arasında doğru orantılı bir ilişki ortaya koymaktadır. Banka öz kaynaklarındaki düşme (yükselme) banka kredilerini azaltmaktadır (artırmaktadır) (Van den Heuvel, 2002a: 262).

Para politikalarının banka öz kaynakları üzerinden kredileri etkilemesi ayrıntılı olarak ifade edilebilmektedir. Genişletici para politikası uygulandığında, düşük mevduat faiz oranları, kredi faiz oranının mevduat faiz oranına göre daha yapışkan olması çerçevesinde, banka bilançolarında daha yüksek banka kârlarına ve öz kaynak artışına yol açmaktadır. Öz kaynaklardaki artış ise banka kredilerinin genişlemesine yol açmaktadır. Daraltıcı para politikası ile gelen varlık fiyatlarındaki düşüş ise, bankaların kredi portföylerinde kayıplara neden olmakta, kredi kalitesindeki düşüş de banka varlıklarının değerini düşürerek banka sermayesinin azalmasına yol açmaktadır. Bankalar, varlık fiyatlarının gerilediği dönemlerde yüksek dış finansman maliyeti yüzünden sermaye/varlık oranını artırmak için varlık tabanını küçültmeyi tercih ederek kredi arzında azalışa gitmektedir (Boivin, Kiley ve Mishkin, 2010: 18-19; Bhatia, 2019: 4).

Banka sermaye kanalı çerçevesinde para politikasının öz kaynaklar üzerinden banka kredilerini etkilemesi, bankaların sermaye yeterliliğine bağlı bulunmaktadır. Düşük sermayeli bankaların kredileri, yüksek sermayeli bankalara göre para politikasının yarattığı faiz değişimlerine daha yüksek tepki vermektedir (Van den Heuvel, 2002b: 4). Öyle ki kısa vadeli faiz artışında bankalar vade uyumsuzluğu ile karşı karşıya kalmakta; öz kaynaklar düşükse ihtiyati düzenleme, sermayenin en azından asgari bir kredi yüzdesi olmasını gerekli kıldığı için bankalar kredilerini daha çok azaltmaktadır (Gambacorta ve Mistrulli, 2003: 7-8).

2.1.2. Mevduat

Tasarruf sahiplerinin bankalar nezdinde bulunan birikimleri mevduat olarak adlandırılmaktadır. 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu'nun 3. Maddesi'ne göre, mevduat, "Yazılı ya da sözlü olarak veya herhangi bir şekilde halka duyurulmak suretiyle ivazsız veya bir ivaz karşılığında, istendiğinde ya da belli bir vadede geri ödenmek üzere kabul edilen parayı" ifade etmektedir (Mevzuat, 2021: 3). Hanehalkı, firmalar veya kuruluşlar,

paralarını, hem güvenli bir şekilde saklamak hem de gelir sağlamak amacıyla mevduat olarak tutmaktadır. Bankalar ise öz kaynaklardan daha çok içinde mevduatın da bulunduğu yabancı kaynaklara dayalı olarak faaliyet göstermektedir. Bankalar aracılık faaliyetleri çerçevesinde tasarruf sahiplerinden ödünç aldıkları mevduatı fon talep edenlere kredi olarak sunmaktadır (Şemsi, 2013: 217-218). Türkiye'de mevduat toplama yetkisi ticari ve katılım bankalarına verilmekte, kalkınma ve yatırım bankalarının mevduat toplama yetkisi bulunmamaktadır (Hazar ve Babuşçu, 2019: 133).

Mevduatlar, vade, sahiplik ve para cinsi açısından sınıflandırılabilir. Vade açısından mevduat türleri; vadesiz, vadeli, ihbarlı ve birikimli mevduattan oluşmaktadır (İbiş, Çatıkkaş ve Çelikdemir, 2018: 113-114). Sahiplik açısından mevduat türleri, tasarruf mevduatı, ticari mevduat, bankalar mevduatı, resmi kuruluşlar mevduatı ve diğer kuruluşlar mevduatından oluşmaktadır. Tasarruf mevduatı, gerçek kişilere ait ve çek keşide edilmesi dışında ticari işlemlere konu olmayan mevduat türünü ifade etmektedir. Ticari mevduat, ticari işletmelere ait olan mevduatı temsil etmektedir. Bankalar mevduatı, TCMB ve bankalar ile özel kanunlarına göre mevduat kabulüne yetkili bulunan kuruluşlara ait mevduatlardır. Resmi kuruluşlar mevduatı ise genel bütçe kapsamındaki kamu idarelerine, özel bütçeli idarelere, düzenleyici ve denetleyici kurumlarına ait mevduatları içermektedir. Diğer kuruluşlar mevduatı, vakıflar, dernekler, meslek teşekkülleri, birlikler, sendikalar ve benzeri kuruluşların mevduatlarını kapsamaktadır (Hazar ve Babuşçu, 2019: 133-134). Para cinsi açısından mevduat türleri, Türk Lirası ve yabancı para cinsi mevduatlardan oluşmaktadır. Türk Lirası mevduat, Türk Lirası cinsinden açılan ve vade boyunca Türk Lirası üzerinden işlem gören hesapları, döviz tevdiat hesapları olarak da anılan yabancı para cinsinden mevduat ise TCMB tarafından konvertibilitesi kabul edilmiş olan yabancı ülke paraları üzerinden açılan mevduatları temsil etmektedir (Vurucu ve Arı, 2017b: 345-346).

Mevduat ile banka kredileri arasında, bankaların finansal aracılık fonksiyonu çerçevesinde, pozitif bir ilişki olduğu belirlenmektedir. Öyle ki, bankalar, ekonomik aktivitelerin gerçekleşmesinde önemli rol oynayan kredi arzı için hanehalkı ve firmaların mevduatlarına ihtiyaç duymaktadır (Pradhan ve Paneru, 2017: 1). Özellikle gelişmekte olan ekonomilerde kredi talebini karşılayabilmeleri için bankaların mevduat hacmini artırması gerekmektedir (Siaw ve Lawer, 2015: 2). Böylece, yatırımlar

açısından etkin bir kaynak niteliği taşıyan krediler bankaların tasarruf sahiplerinden topladığı mevduatlarla karşılanmaktadır (Şemsi, 2013: 218).

Serbest piyasa ekonomilerinde genel olarak girişimciler, yatırımlarını gerçekleştirirken yeterli düzeyde sermayeye sahip olmadıkları için banka kredilerine gereksinim duymaktadır. Bankalar da aracılık fonksiyonları çerçevesinde bu kredi ihtiyacını karşılamak için mevduat toplamaktadır. Bankalar mevduatı krediye dönüştürürken, belirli bir faiz oranı ile topladıkları mevduatları, daha yüksek faiz oranlarından kredi şeklinde satmakta ve böylelikle kârını maximize etmeye çalışmaktadır. Sonuç olarak, bankacılığın finansal aracılık teorisine göre, bankaların kredi verebilmesi, mevduat toplamalarına bağlı bulunmaktadır (Werner, 2015: 5-6).

Bankalar, aracılık fonksiyonları çerçevesinde, mevduat arz edenlerden kredi talep edenlere fon akışı sağlanmasında katalizör görevi görmektedir. Bankaların etkin aracılığı sonucunda oluşan sağlıklı ve gelişmiş bir finansal sistemden de birçok fayda sağlanmaktadır. İlk olarak tasarruf sahipleri ve kredi talep edenlerin işlem ve arama maliyetleri azalmaktadır. İkincisi, bankalar mevduat sahiplerine kısa vadeli borçlanıp kredi talep edenlere uzun vadeli borç verebilmektedir. Üçüncüsü, finansal aracılık bilgi maliyetlerini düşürmekte, risk yönetimi hizmetleri sağlamakta ve finansal işlem risklerini azaltmaktadır. Dördüncüsü finansal aracılar, varlık çeşitlendirmesi yoluyla ekonomiye fayda yaratmaktadır. Beşincisi, finansal aracılar, tasarrufları yatırımlar yönüne harekete geçirerek finansal işlemlerde bölünmezlik sorununu çözmektedir. Böylece tasarruflar krediler sayesinde en verimli yatırımlarda değerlendirilmektedir (Eriemo, 2014: 50-51).

Özetle, bankaların en önemli yabancı kaynağını oluşturan mevduatların toplam hacmindeki değişim, banka kredilerine doğru orantılı olarak yansımakta, mevduatlar arttığında (azaldığında) banka kredilerinin hacmi genişlemektedir (daralmaktadır).

2.1.3. Kârlılık

Tüm şirketlerin faaliyet gelirleri ile faaliyet giderleri arasındaki fark, kâr değerlerini belirlemekte ve şirketlerin çalışma süreçlerinin temeli kâr maksimizasyonuna dayanmaktadır. Maximum kâr elde edilmesi ise iki ana faktöre bağlı bulunmaktadır. İlk faktörü faaliyet gelirlerinin maksimize edilmesi, ikinci faktörü ise

faaliyet giderlerinin minimize edilmesi oluşturmaktadır. Bu iki ana faktör açısından özünde bir şirket olan bankalar da kâr maksimizasyonu hedefi doğrultusunda faaliyetlerine devam etmektedir.

Bankalar açısından, faaliyet gelirleri ve faaliyet giderleri arasındaki dengenin, gelirlerin yukarı, giderlerin aşağı yönde olmak üzere sürdürülebilir bir şekilde kurulması da büyük önem taşımaktadır. Bankanın toplam gelirlerini ifade eden faaliyet gelirleri, faiz gelirleri ve faiz dışı gelirlerden oluşmaktadır. Faiz gelirleri, kredilerden, menkul kıymet portföyünden ve bankalar arası işlemlerden elde edilen kazançlarla sağlanmaktadır. Faiz dışı gelirler ise komisyon gelirleri, sermaye piyasası işlemlerinden doğan gelirler, iştirak gelirleri ve kambiyo gelirlerinden oluşmaktadır. Bankanın faaliyetlerini yürütürken katlandığı maliyetleri ifade eden faaliyet giderleri ise faiz giderleri ile faiz dışı giderleri içermektedir. Faiz giderleri, bankanın topladığı mevduata verdiği faiz ve bankalardan kullandığı kredilere ödediği faizlerle belirlenmektedir. Faiz dışı giderler ise personel giderleri, vergi ve aşınma payından meydana gelmektedir.

Faaliyet gelirleri ve faaliyet giderleri arasındaki fark net geliri ifade etmektedir. Net gelirden takipteki krediler için ayrılan karşılıkların çıkarılması ile vergi öncesi kâra ulaşılmaktadır. Vergi öncesi kârdan vergiler düşüldükten sonra ise net kâr rakamı elde edilmektedir. Aktif Kârlılığı (Return On Assets-ROA), vergi sonrası net kârın toplam aktiflere oranlanmasıyla elde edilmekte ve 1 TL'lik bir varlık için elde edilen vergi sonrası net kârı ortaya koymaktadır. Öz Kaynak Kârlılığı (Return On Equity-ROE) ise vergi sonrası net kârın toplam öz kaynaklara oranlanmasıyla hesaplanmakta ve 1 TL'lik öz kaynak için ne kadar vergi sonrası net kâr elde edildiğini göstermektedir. Yaptıkları yatırımın getirisini başka bir ifade ile sermayenin getirisini ifade etmesi nedeniyle banka hissedarları, kârlılık performansını öz kaynak kârlılığı ile takip etmektedir. Bankaların kârlılığına yönelik performans analizlerinden sağlıklı sonuçlar alınabilmesi için, analizlerin aynı hesaplama ölçütü kullanılarak ve bankacılık sektörü ortalamaları ile karşılaştırmalı olarak yapılması gerekmektedir (Adır, 2019: 89-91).

Kârlılığın kredilere etkisi konusunda, literatürde tam bir görüş birliği bulunmamaktadır. Bir grup iktisatçı kâr artışı ile birlikte kredilerin arttığını savunurken, diğer bir grup iktisatçı kâr artışlarının banka kredilerini azalttığını savunmaktadır. Öte

yandan bazı iktisatçılar banka kârlarının kredileri hem pozitif hem de negatif yönde etkileyebileceğini ileri sürmektedir.

Kârlılık değişimlerinin banka kredilerini aynı yönde etkilediğini ortaya koyan görüşe göre, kârlılıkları arttığında bankalar daha fazla risk alma eğiliminde olduğu için kredi arzı ve dolayısıyla da kredi hacmi genişlemektedir (Işıl, Yücememiş ve Alkan, 2016: 25). Kredi faiz oranı fon maliyetine göre ne kadar yüksek olursa, bankanın ortalama kâr marjı o kadar yüksek olmaktadır. Böyle bir durumda da bankalar kredi vermek için o kadar daha istekli olmaktadır. Öyle ki kredi talebi, faiz oranlarının seviyesinden etkilenirken kredi arzı, faiz marjlarına ve banka kârlılığına bağlı bulunmaktadır (Blundell-Wignall ve Gizycki, 1992: 8-9).

Aracılık fonksiyonları bankaları ekonomik kalkınma ve büyümede önemli bir dönüm noktası haline getirmektedir. Ancak bankaların bu fonksiyonu gerçekleştirmeleri, mevduat hacmi, bankaların portföy kompozisyonu, merkez bankaları düzenlemeleri gibi birçok faktörden etkilenmektedir. Nitekim söz konusu faktörler, banka yönetimleri tarafından kredi politikası ve davranış stratejisini oluştururken dikkate alınmaktadır. Bu kapsamda, vergi sonrası net kâr banka kredileri üzerinde doğru yönlü bir etki yaratan unsurlardan birini oluşturmaktadır (Al-Kilani ve Kaddumi, 2015: 60-61).

Kârlılık değişimlerinin banka kredilerine etkisinin ters orantılı olarak gerçekleştiğini ortaya koyan görüşe göre, net faiz marjındaki artış nedeniyle kredi faiz oranları artmakta ve reel sektör açısından kredi miktarı azalabilmektedir. Yüksek bir net faiz marjı, mevduat faiz oranlarının düşük, kredi faiz oranlarının ise yüksek olduğuna işaret etmektedir. Zira bankalar mevduatı düşük faiz oranı ile toplayıp kredilerini yüksek faiz oranı ile kullandırdıklarında daha yüksek bir kârlılığa ulaşmaktadır. Bankaları son derece olumlu etkileyen bu durum ne yazık ki bankalara kaynak sağlayan ve bankalardan fon temin eden gerçek ve tüzel kişileri olumsuz etkilemektedir. Yani hanehalkı ve firmalar bankalarda bulundurdıkları mevduatlar üzerinden daha düşük faiz geliri elde ederken, bankalardan kullandıkları krediler için daha yüksek bir faiz ödemesi yapmak durumunda kalmaktadır. Böyle bir yapı, reel sektör tarafından tercih edilmeyen bir durumu oluşturmaktadır. Bu anlamda, yüksek bir net faiz marjı, bankaların aracılık fonksiyonunu kısıtlamasının yanı sıra reel sektördeki talep ve yatırımların da

daralmasına neden olmaktadır. Net faiz marjının düşük olması ise bankalar açısından daha düşük bir kârlılığı ifade etmekle birlikte bankaların aracılık işlevini etkin bir şekilde sürdürmesini sağlamaktadır (Sarsıcı, 2019: 115-124).

Banka kârlılığı ile kredi büyümesi arasındaki negatif ilişki, bankaların yüksek kâr artışlarından ziyade istikrarlı ve sürdürülebilir bir kârlılık seviyesini korumayı daha fazla önemsedikleri tezi ile de savunulmaktadır (Awdeh, 2017: 16). Kârlılığın kredilere negatif yönlü etkisi, banka spreadleri çerçevesinde de ele alınmaktadır. Buna göre, spread, bankalar tarafından borçlulara ek bir maliyet olarak tahsil edilen bir primi ve bankaların karşılaştığı sayısız risk seviyesini temsil etmektedir. Bu nedenle, bankalar yalnızca borçluların daha fazla prim ödemeye istekli olmaları durumunda borç vermektedir. Ancak daha yüksek spread, borçlular arasındaki oynaklığı göstermekte ve bu da bankaların hanehalkı ve firmalara kredi vermesini zorlaştırmaktadır (Ladime, Sarpong-Kumankoma ve Osei, 2013: 44).

Kârlılık değişimlerinin banka kredilerine etkilerinin pozitif veya negatif yönde olabileceğini ortaya koyan görüşe göre, kârlılığın kredilere etki yönü konusunda net bir görüş belirtmek mümkün değildir. Buna göre, sağlam kârlılığa sahip bir bankanın büyük olasılıkla kredilerini artırması beklenmektedir. Ancak kârlılık ile kredi arasındaki ilişkinin negatif yönde çıkması, bankaların daha riskli pozisyonlar aldığını da gösterebilmektedir (Aisen ve Franken, 2010: 9). Bu görüş doğrultusunda, kârlı bankaların kredi verme konusunda daha fazla motive olmaları söz konusu olmakla birlikte, riskli bir pozisyon olması halinde negatif bir etki de gerçekleşebilmektedir. Spreadin yüksek olması, kredi faiz oranlarının yüksek olması nedeniyle ekonomik aktörlerin kredi talebinin daralmasına yol açmaktadır. Ayrıca, yüksek spread, bankaların aracılık faaliyetinin azalmasına ya da finansal sistemin veriminin düşmesine yol açmaktadır. Bu durumda bankalar, kaynakları tasarruf sahiplerinden yatırımcılara etkin bir şekilde yönlendirememektedir. Ancak, banka gelirlerinin çoğunun net faiz gelirinden geldiği gerçeği de göz önünde bulundurulduğunda, yüksek spreadin kredilere olumlu etkisi de söz konusu olabilmektedir. Çünkü yüksek spread, banka gelirlerini artırması nedeniyle bankaları kredi verme konusunda teşvik de edebilmektedir (Ademi, 2017: 100-101).

2.1.4. Likidite

Likidite, üzerinde anlaşılan ödemelerin zamanında gerçekleştirilebilme kabiliyeti olarak tanımlanmaktadır. Bankaların dört tip likidite kaynağı bulunmaktadır. İlk sırada, bankalara yatırılan mevduatlar yer almaktadır. Piyasa, ikinci likidite kaynağını oluşturmakta ve sendikasyon kredileri, aktif satışı ve menkul kıymetleştirme üzerinden likidite yaratılabilmektedir. Bankalar, bankalararası para piyasasından da teminatsız ya da teminatlı olarak kısa vadeli likidite sağlayabilmektedir. Son olarak, merkez bankaları da bankaların çok önemli bir likidite kaynağı olarak APİ kanalıyla likidite sağlayabilmektedir. Bankalar, belirtilen kaynaklara ulaşma olanaklarına ve de makro ekonomik koşullara bağlı olarak likidite riskine maruz kalabilmektedir (Türküner, 2016: 11).

Yaşanan krizlerin dünya genelinde bankaların likidite yönetimi konusundaki yetersizliklerini ortaya koyması ile düzenleyici ve denetleyici otoriteler bankaların likidite ölçümüne ilişkin yeni kriterler getirmiştir. Söz konusu kriterlerin Türkiye'de de uygulandığı görülmektedir. Bu kapsamda, BDDK tarafından 21 Mart 2014 Tarih ve 28948 Sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren Bankaların Likidite Karşılama Oranı Hesaplamasına İlişkin Yönetmelik, "bankaların konsolide ve konsolide olmayan bazda, asgari likidite düzeyini belirlemek amacıyla net nakit çıkışlarını karşılayabilecek düzeyde, yeterli, yüksek kaliteli, likit varlık stoku bulundurmalarına ilişkin usul ve esasları belirlemektedir". Yönetmeliğin 4. Maddesi'ne göre, "bankaların likidite seviyesi, Likidite Karşılama Oranı hesaplanmak suretiyle ölçülmekte ve oran, yüksek kaliteli likit varlık stokunun, net nakit çıkışlarına oranlanması ile hesaplanmaktadır. Standart oran % 100'den az olamamaktadır" (Mevzuat, 2023: 1). Bankaların likidite ölçümüne yönelik getirilen yeni ölçütler çerçevesinde, bankaların uzun vadeli risklerine yönelik Net İstikrarlı Fonlama Oranı da geliştirilmiştir. Bu oran, mevcut istikrarlı fonlama tutarının, ihtiyaç duyulan istikrarlı fonlama tutarına oranlanması ile hesaplanmakta ve oranın en az % 100 olması şartı aranmaktadır. Bankaların likidite pozisyonlarının takibinde kullanılan kredi/mevduat oranı gibi ölçütlerin detaylı risk analizi için yeterli olmaması nedeniyle uygulamaya konulmuş olan her iki oran da bankaların likidite yönetimini daha güçlü kılmayı hedeflemektedir. Genel olarak Likidite Karşılama Oranı, bankaların kısa vadeli likidite şoklarına karşı

direncini yükseltmeyi, Net İstikrarlı Fonlama Oranı ise bankaların kısa vadedeki toptan fonlamaya olan yüksek bağımlılığını düşürmeyi amaçlamaktadır (TCMB, 2017: 49).

Bankaların likidite seviyesi ile kredi hacmi arasında negatif yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Yani, likidite oranının yüksek olması durumunda bankalar kredilerini azaltırken, likidite oranı düşük olduğunda verdikleri kredileri artırmaktadır (Yakubu, Omosola ve Obiezue, 2018: 47). Böylece bankacılık sektöründeki güvenin temelini oluşturan likiditedeki değişimlerin, banka kredilerine ters orantılı bir etkisi bulunmaktadır. Bu ters orantılı ilişki, bankaların likidite seviyesine yönelik izledikleri politikaya göre gerçekleşmektedir. "Önce Likidite Yaklaşımı" izlendiğinde bankaların likiditeleri artıp kredi hacmi daralmaktadır. "Önce Kârlılık Yaklaşım" takip edildiğinde ise banka likiditesi azalırken kredi hacmi genişlemektedir.

Önce Likidite Yaklaşımı'na göre, bankalar, fazla serbest rezerv bulundurarak kredilere bünyelerindeki kaynaklarının yasal rezerv haricindeki kısmından daha düşük bir pay ayırmaktadır. Ülke genelinde yaşanan bazı olumsuz gelişmelerin bankaların likidite sağlama fonksiyonuna zarar verdiği durumlarda bankalar yasal açıdan tutmak zorunda oldukları zorunlu rezervlere ilave olarak tedbir amaçlı bulundurdıkları serbest rezerv miktarını artırmaktadır. Bir bankanın yasal olarak bulundurması gerekenden daha fazla rezerv bulunduruyor olması, likidite riskini önemsediği ve kârlılığın bir bölümünden vazgeçtiği anlamına gelmektedir (Şimşek, 2019: 72-73). Böylece, bankaların yüksek miktarda likit varlığa sahip olmaları ile likidite miktarının optimum seviyenin üzerine çıkması, kullandırılan kredi hacmini daraltarak likidite ile banka kredi hacmi arasında ters yönlü bir ilişkiyi ortaya çıkarmaktadır (Temesgen, 2016: 65).

Bankalar Önce Kârlılık Yaklaşım'ı çerçevesinde hareket ettiklerinde ise likidite konusunda bir sıkıntı yaşanmayacağını, mevcut ve yakın gelecekteki ekonomik gelişmelerin olumlu olacağını öngörerek yasal sınırların ötesinde likidite tutmaktan vazgeçmektedir. Bunun için fazla serbest rezerv bulundurmayı bırakıp bünyelerindeki kaynaklarının yasal rezerv haricindeki kısmının büyük bölümünü kredi faaliyetlerinde kullanmaktadır (Şimşek, 2019: 72-73). Yani bankaların finansal yükümlülüklerini yerine getirmek için sınırlı rezervle yetinmesi, kredi açma imkânlarını genişletmektedir. Böylece hanehalkı ve firmalara daha fazla borç vermeleri mümkün olmaktadır. Bu

doğrultuda, bankaların kâr amacını öne alarak likidite ve kredi hacmini buna göre ayarlamaları söz konusu olmaktadır.

2.1.5. Tahvil ve Bono İhracı

Tahvil ve Bono ihracı, bankalar açısından faaliyetlerini yürütürken kullandıkları önemli bir kaynak sağlama yöntemidir. Tahvil, orta ve uzun vadeli fon sağlamak amacıyla çıkartılan borç senetleri olarak tanımlanmaktadır. Bono ise vadesi en az 30, en fazla 364 gün olan borçlanma araçlarını ifade etmektedir. Bu anlamda vade yapıları, bono ve tahvili birbirinden ayıran temel unsuru oluşturmaktadır (SPK, 2023: 4-7). Sermaye benzeri tahvil ve bono ihracı, bankalar açısından ikinci kademe sermaye olarak tanınması avantajına sahip olmakta, aynı zamanda bankaları piyasa disiplinine daha fazla tâbi kılmaktadır. Bu nedenle uzun vadeli borç verme konusunda uzmanlaşmış olan bankalar, finansmanı gerçekleştirmek için uzun vadeli tahvil ve bono ihraç etme eğiliminde olmaktadır (Hawkins, 2002: 46).

Banka bilançosunun pasif tarafında bir yükümlülük olarak yer alan tahvil ve bonoların ihraç edilmesine ilişkin BDDK tarafından kriterler getirilmiştir.

BDDK'nın 30/09/2010 Tarih ve 3875 Sayılı Kararı ile "denetim otoritelerince hızlı büyüme ve önemli risk yoğunlaşması oluşturma potansiyeli olan alanların takip edilmesi ve bu alanlara ilişkin ihtiyatlı tedbirler alınması gerekliliği göz önünde bulundurularak, halka arz edilip edilmediğine bakılmaksızın bankaların TL cinsinden tahvil ve bono ihraçlarının gerçekleştirilmesine yönelik düzenleme getirilmiştir" (BDDK, 2010: 1). Bu karar ile birlikte bankaların tahvil ve bono ihracı Kurulca belirli şartlara bağlanmış ve bankaların aktif büyüklükleri, öz kaynakları, tasarruf mevduatları ve sermaye yeterlilik oranları dikkate alınarak ihraç edebilecekleri tahvil ve bono tutarına, her ihraççı banka için ayrı hesaplanmak üzere, üst limit getirilmiştir. Buna göre, bankalar, kararda belirtilen koşulları yerine getirdikten sonra tahvil ve bono ihraç işlemlerini gerçekleştirmeye başlamıştır (Vurucu ve Arı, 2017b: 347).

Bu doğrultuda, ticari bankalara yönelik yasal düzenlemelerin de gerçekleşmesiyle BDDK verilerine göre, Türk bankacılık sektöründe 2010 yılı sonrasında, banka mevduatlarının toplam yabancı kaynaklar içindeki payının azaldığı, buna karşılık bankaların tahvil ve bono ihracının toplam yabancı kaynaklar içindeki

payının artış kaydettiği görülmektedir. Artış seyrinin kamu, yerli özel ve yabancı nitelikteki tüm ticari banka grupları için geçerli olduğu dikkat çekmektedir (BDDK, 2022).

Bankaların ihraç ettiği tahvil ve bonolar, kredi hacmini olumlu etkileyen önemli bir fon kaynağını oluşturmaktadır. Özellikle mevduat faiz getirisinin düştüğü ya da reel getirinin negatife döndüğü dönemlerde, ihraç edilen tahvil ve bonolar, yatırımcısına mevduat getirisinin üzerinde bir getiri sağlayabilmesi nedeniyle tasarruf sahiplerinin finansal sistemin dışına çıkmasını engelleyerek bankaların aracılık fonksiyonları çerçevesinde kredi işlemlerine devam edebilmelerine olanak sağlamaktadır. Öte yandan, bankaların kaynak açısından büyük ölçüde mevduata bağımlı olmaları nedeniyle mevduat toplama ve/veya faizlerine ilişkin yapılan her bir düzenleme bu ürün grubunu direkt etkilemektedir (Babuşçu, 2009: 1). Mevduatların etkilenmesi de doğrudan banka kredilerine yansıdığı için, bankaların yabancı kaynak tarafında tahvil ve bono ihracı yoluyla çeşitlendirmeye gitmesi, kredilerin olumsuz etkilenmemesi açısından da büyük önem taşımaktadır.

Tahvil ve bono ihraç eden bankaların kredi sunumunda sağladığı diğer avantaj vade açığını ortadan kaldırması ile ilgilidir. Bu doğrultuda, tasarrufların yeterli seviyede olmadığı ve banka mevduatlarının kısa vadeli nitelik taşıdığı ülkelerde, mevduata göre daha uzun vadeli olan tahvil ve bonoların ihracı, bankaların hem kredilerini hem de net vade açığını olumlu etkilemektedir. Vade açığı üzerindeki olumlu etki, ayrıca bankaların orta ve uzun vadedeki yatırımları daha rahat fonlamasına olanak tanımaktadır. Tahvil ve bono ihracı ayrıca, kredi olanaklarının iyileştirilmesi ile pasifte faize olan duyarlılığın azaltılmasına katkıda bulunmaktadır. Ticari bankalarda, ulaşılan stok değerler itibarıyla geleneksel yabancı kaynak olan mevduatlarda artış olanaklarının sınırlı hale gelmesine paralel olarak, tahvil ve bono ihracının mevduata alternatif kaynak oluşturması nedeniyle, bankaların hanehalkı ve firma kredilendirmesinde arz tarafı açısından bir sınırlama oluşmaması sağlanmaktadır. Ayrıca, ihraç edilen tahvil ve bonoların ikinci el piyasada da işlem görmesi ve vade sonunu bekleme zorunluluğunun bulunmaması, yatırımcıların ihraççı bankalara ilgisini artırmakta ve bu avantaj da banka kredi kaynaklarının artması ile sonuçlanmaktadır. Dolayısıyla bankalar, mevduata göre daha yüksek bir kaynak maliyeti oluşturmalarına rağmen, yatırımcı kaynağını kaçırmamanın

oluşturacağı fırsat maliyetine katlanmamak amacıyla hem kaynak çeşitliliğinin az olmasına hem de faiz ve likidite risklerine karşı önlem olarak tahvil bono ihracını artan ölçüde kullanmaya devam etmektedir (Aksoy, 2016: 141-143).

2.2. Piyasa Yapısı ve İşleyişine İlişkin Göstergeler

Bankacılık sektörünün sahip olduğu piyasa yapısı ve işleyiş sürecine ilişkin bazı temel özellikler bankaların kredi sunma imkânlarını yakından etkilemektedir. Buna göre, piyasadaki yoğunlaşma oranı, asimetrik bilgi sorununun varlığı ile finansal liberalizasyon derecesi, banka kredi hacmini belirleyen önemli faktörler olarak öne çıkmaktadır.

2.2.1. Yoğunlaşma Oranı

Yoğunlaşma oranı, belirli bir sektörde faaliyet gösteren ekonomik birimler arasındaki haksız rekabeti ölçmek için kullanılmaktadır. Bu doğrultuda, yoğunlaşma oranının yüksekliği, bir sektörde oluşan fiyatlama ve üretim davranışlarının, hangi seviyedeki rekabet koşullarında oluştuğunu belirlemektedir. Bu bağlamda monopolcü piyasada yoğunlaşma yüksek, rekabet zayıf iken tam rekabetçi bir piyasada yoğunlaşma düşük, rekabet yüksek olmaktadır (Kaynak ve Ari, 2011: 42). Piyasa yoğunlaşma düzeyinin ölçülmesi amacıyla birçok endeks kullanılmaktadır. K-Banka Yoğunlaşma Endeksi, Herfindahl-Hirschman Endeksi, Kapsamlı Yoğunlaşma Endeksi, Rosenbluth-Hall-Tideman Endeksi, Hannah ve Kay Endeksi, Hause Endeksi ve Entropi Endeksi yoğunlaşma ölçümlerine aracılık eden başlıca endeksleri oluşturmaktadır (Yayla, 2007: 42-44).

Bankacılık sektöründeki yoğunlaşma oranı ile banka kredileri arasında ters orantılı bir ilişki bulunmaktadır. Başka bir ifade ile yoğunlaşma azaldığında (arttığında) bankaların kredi hacmi artmaktadır (azalmaktadır).

Yoğunlaşmanın kredi hacmi üzerindeki etkisi, bankaların fiyatlama davranışı üzerinden, Yapı-Davranış-Performans Paradigması çerçevesinde açıklanmaktadır. Bu yaklaşım, piyasa yapısı, bankaların fiyatlama davranışı ve kredi hacmi arasında önemli bir nedensellik ilişkisine vurgu yapmaktadır. Bankacılık sektöründeki banka sayısı, piyasanın yoğunlaşma oranını ve rekabet düzeyini belirleyerek bankanın sunduğu fiyat ve hizmetler üzerindeki kontrolüne göre kredi hacmini etkilemektedir. Buna göre,

piyasadaki banka sayısının fazla olması, yoğunlaşmayı düşürerek rekabeti artırıp kredi talep ve arz miktarının yükselmesine olanak tanımaktadır. Öte yandan, banka sayısının az olması ise yoğunlaşmayı artırıp fiyat rekabetini düşürerek kredi talep ve arz miktarının azalmasına yol açmaktadır.

Piyasadaki banka sayısı arttıkça yani yoğunlaşma azalıp rekabet arttıkça, bankaların faizler üzerindeki kontrolü kaybetmeleri kâr marjlarını negatif yönde etkilemektedir. Ama bu süreçte bankacılık sektöründeki kredi hacmi yükselmektedir. Nitekim böyle bir piyasa yapısında, diğer tüm sektörlerdeki firmalar gibi bankalar da hayatta kalabilmek için fiyat rekabetinin içerisinde olup müşteri kazanmayı amaçlamaktadır. Buna bağlı olarak, bankacılık sistemindeki rekabet artışı, bankaların kredi faizlerini düşürmelerine neden olmaktadır. Düşen kredi faizleri ise kredi talebini yükseltmektedir. Öte yandan, bankalar artan rekabete bağlı olarak, mevduat piyasasında tasarruflara da daha yüksek faiz oranı vermekte, bu durum bankalar nezdindeki mevduat hacmini artırmak suretiyle bankaların kredi yaratma kapasitesini yani kredi arzını da genişletmektedir (Yağcılar, 2011: 27-28).

Piyasadaki banka sayısı düştükçe yani yoğunlaşma artıp rekabet azaldıkça, bankalar faizleri kendileri kolayca belirleyip kâr marjlarını yükseltmeye çalışmaktadır. Bu süreç, bankacılık sektöründeki kredi hacmini daraltmaktadır. Çünkü rekabetçi olmayan piyasalarda, bankalar hem kredi kararlarında daha seçici olmakta hem de kredi ve mevduat fiyatlarını daha fazla etkileyebilir hale gelmektedir. Öyle ki, banka sayısının düşük ve dolayısıyla yoğunlaşmanın yüksek ancak rekabetin az olduğu bir kredi piyasasında bankalar kâr amacı ile kredilere daha yüksek faiz oranı uygulayabilmektedir. Bunun sonucunda hanehalkı ve firmaların kredi talepleri azalmakta yani kredi piyasası daralmaktadır. Öte yandan, rekabetin olmadığı ortamda mevduatlara düşük faiz önermeleri, bankaların fon arzını daraltmakta bu durum da kredi verme imkânlarını sınırlandırmaktadır (Yağcılar, 2011: 32-34).

Her piyasanın işleyişinde olduğu gibi bankacılık piyasasının da rekabeti sürdürmesi ve tekelciliği önlemesi gerekmektedir. Bu koşul, kurumsal sistemin sürdürülebilirliğinin artırılması ve piyasa katılımcılarının ve paydaşlarının korunması gerekliliğinden kaynaklanmaktadır. Yoğunlaşmanın yüksek olması yani rekabetin olmaması, ekonomik gelişmede kilit rol oynayan banka kredilerinin GSYİH'e oranının

düşük olmasına, bankaların kredi potansiyellerini daha az kullanmasına ve ticari kredilerin heterojen bir şekilde dağılmamasına neden olmaktadır (Chunikhin, Kuzmin ve Pushkareva: 2019: 1664).

2.2.2. Asimetrik Bilgi Sorunu

Tam rekabet koşulları altında piyasaların mükemmel işlediği varsayımı, piyasadaki bütün gerekli bilgilerin tüm ekonomik birimlere maliyetsiz ve eşzamanlı şekilde ulaştığını kabul etmektedir. Başka bir deyişle piyasalarda simetrik bilginin varlığını ileri sürmektedir. Söz konusu varsayımın işlemediği durum ise asimetrik bilgi kavramı ile ortaya konmaktadır (Ayrıçay ve Altıntaş, 2009: 272). Asimetrik bilginin olduğu durumda, rekabet koşulları yeterince işlemediği için piyasa etkinliğini kaybetmektedir. Nitekim, asimetrik bilginin varlığında ters seçim ve ahlaki tehlike sorunlarının ortaya çıkması, piyasanın etkin işleyişini bozmaktadır.

Kredi piyasalarında ters seçim, kredi sözleşmesi yapılmadan önce, kredi verenlerin kredi alanın risk seviyesi ve dolayısıyla verdiği kredinin geri ödenmesine ilişkin yeterli enformasyona sahip olmaması durumu ile ortaya çıkmaktadır. Krediyi, geri ödeme kabiliyetinin çok düşük olduğunu bilerek alan ve bu nedenle de söz konusu kredi için çok yüksek bir faiz oranına razı olarak krediyi öncelikle alan müşteri finansal piyasalarda yaşanan ters seçim sorununa örnek gösterilebilmektedir (Kutlar ve Sarıkaya, 2003: 2). Ahlâkî tehlike sorunu ise kredi sözleşmesinden sonra oluşmakta ve kredi alan, kredi veren açısından olumsuzluk yaratacak mental ihmalkârlık içinde bulunmakta ve böylece kredi verenin çıkarlarının zedelenmesine yol açmaktadır. Bu çerçevede söz konusu mental ihmalkârlık içeren faaliyetler, kredinin geri ödenme olasılığını düşürerek kredi riskini artırmaktadır. Aldığı kredi ile yüksek riskli projelere yatırım yapan ve bu projeden yüksek getiri sağlarsa bundan kazançlı çıkan ancak sermayeyi kaybetmesi halinde kaybın büyük bölümünü kredi verene yükleyen kredi müşterisinin davranışı, finansal piyasalardaki ahlâkî tehlike sorununa örnek gösterilebilmektedir (Müslümov ve Aras, 2004: 58).

Bilgi asimetrisi oluşması ile ortaya çıkan ters seçim ve ahlaki tehlike durumlarından kendilerini korumak için bankalar kredi arzını kısmaktadır. Bu çerçevede ters seçim ve ahlaki tehlike durumlarında bankalar, verdiği krediyi geri alamamaktansa,

daha az sayıdaki güvendiği müşterilere kredi kullandırmayı tercih etmektedir. Böylece asimetrik bilgi, yarattığı ters seçim ve ahlaki tehlike sorunları ile bankaların kredi hacmi üzerinde negatif bir etki yaratmaktadır (Karadağ ve Selimler, 2014: 100).

Asimetrik bilginin kredilere etkisi daha ayrıntılı bir biçimde, Jaffee-Russell Modeli ve Stiglitz-Weiss Modeli çerçevesinde incelenebilmektedir.

Jaffee-Russell modeline göre, kredi piyasasında, dürüst ve dürüst olmayan iki tür borçlunun varlığından söz edilmektedir. Modelde, ekonomik görünüm olumsuz dahi olsa daima borçlarını ödeyeceği varsayılan dürüst borçlular, ancak geri ödeyebileceklerine inandıkları sözleşmeleri kabul etmektedir. Buna karşılık, dürüst olmayan borçlular, kendi faydası çerçevesinde, geri ödeme miktarı geri ödememenin maliyetinin üzerine çıktığında, aldıkları kredinin ödeme yükümlülüğünü gerçekleştirmemektedir (Cengiz, 2010: 158). Bu durumda bankalar kredi müşterileri arasındaki kredibilite farkından doğabilecek sorunların üstesinden gelmek için faiz oranlarını kullanabilmekte ve risk arttıkça, kâr güdüsü ile kredi faiz oranlarında artış yoluna gidebilmektedir. Bankalar, faiz oranını artırdığında, modelde dürüst olarak tanımlanan krediyi geri ödeme kabiliyeti yüksek müşteriler yüksek faiz oranı nedeniyle kredi alamamakta, buna karşılık dürüst olmayan müşteri grubu olarak tanımlanan, riskli ve geri ödeme kabiliyeti düşük bir müşteri grubu ise kredi almaktadır. Ödeme kabiliyeti düşük kesimin kredileri alması, kredinin geri dönüşümünü azaltarak bankaların bir kez daha kredi açma imkânlarını sınırlandırmaktadır. Öte yandan, bankaların ters seçim ve ahlaki tehlike sorunlarının ortaya çıktığı dönemlerde, bilançolarında aktif kalitesinin zedelenmemesi için kredileri kısıtlama yoluna gittikleri de görülmektedir. Bu sınırlama, kredileri tayinlaması bağlamında kredi talebini karşılamaktan çok birçok kredi talebinin reddedilmesi anlamına gelmektedir (Köksel ve Yöntem: 2014: 108).

Stiglitz-Weiss Modelinde bankalar riski düşük olan kredi müşterileri ile riski yüksek olan kredi müşterilerini ayırtıramadıkları için kredi tayinlamasında teminat talebine yönelmektedir. Ancak teminat talebinin artırılması da tıpkı faiz oranlarının artırılması gibi düşük riskli kredi müşterilerinin piyasadan çekilmesine neden olabilmekte ve böylece bankalar için ahlaki tehlike ve ters seçimden kaynaklanan sorunlar ortaya çıkabilmektedir. Böylece, Stiglitz-Weiss Modelinde de, kredi müşterilerinin risksiz ya da düşük riskli olmaları halinde, bankaların kredilerde teminat

miktarını uygulamaları yeterli olumlu sonucu vermemektedir (Erdoğan, 2008: 7-9). Bu kapsamda, asimetrik bilgi sorununun varlığı halinde bankaların ahlaki tehlike ve ters seçim sorunlarından kaçınmak için kredi tayinlamasına yani kısıtlamaya gitmesi kaçınılmaz olmaktadır.

Asimetrik bilgi sonucunda ortaya çıkan ters seçim ve ahlaki tehlike sorunları, kredilerin geri ödenmeme riskine paralel olarak bankaların sorunlu (takipteki) kredilerini artırmaktadır. Bankalar takipteki alacaklarının artışına yönelik sorunun üstesinden gelmek amacıyla kredi tayinlamasına gitmektedir. Bankalarca tayinlama yoluna gidilmesi de toplam kredi hacminde azalış ile sonuçlanmaktadır. Böylece, asimetrik bilgi sorunu sonucunda takipteki alacaklarla toplam krediler arasında bir nedensellik ilişkisi ortaya çıkmaktadır. Buna bağlı olarak da asimetrik bilgi sorunu ile kredilerin takibe dönüşüm oranı ve banka kredi arz miktarı arasındaki ilişkinin ampirik analizi için güçlü bir çerçeve oluşmaktadır (Ayrıçay ve Altıntaş, 2009: 284).

2.2.3. Finansal Liberalizasyon

Finansal liberalizasyon, finansal piyasalardaki kontrollerin kaldırılmasını ve ekonominin uluslararası sermaye hareketlerine açık hale getirilmesini ifade etmektedir. Finansal liberalizasyon, iç ve dış finansal liberalizasyon şeklinde ikili ayrıma tabi tutulmaktadır. İç finansal liberalizasyonda, yurt içinde finansal daralmaya neden olan kontroller kaldırılmakta ve buna yönelik ilk adım olarak da nominal faiz oranları para piyasasındaki arz ve talep doğrultusunda bankalar tarafından belirlenmektedir. Dış finansal liberalizasyonda ise uluslararası piyasalar ile bütünleşme sağlanmakta ve döviz kurları, müdahale edilmeksizin piyasa koşullarında belirlenmektedir. İç ve dış finansal liberalizasyon bir arada uygulandığında, ülke içinde bankalar ve finansal enstrümanlar üzerinde kontroller kaldırılarak uluslararası piyasalarla entegrasyonu sağlayan politikalar uygulanmaktadır. Bu kapsamda, mevduat ve kredi faiz oranlarındaki tavan uygulaması kaldırılmakta, bankaların özelleştirilmesi yoluna gidilmesinin yanı sıra bankacılık sektörüne giriş serbest hale gelmekte, dövize yönelik kısıtlamalar kalkmakta ve finansal piyasalar rekabetçi bir yapıya kavuşmaktadır (Yılmaz ve Tuncay, 2012: 347-349).

Finansal liberalizasyonun banka kredilerine etkisi konusunda, literatürde oldukça farklı görüşler bulunmaktadır. Bu alanda ileri sürülen temel tezler Neo Klasik, Yapısalcı ve Neo Keynesyen yaklaşımlar çerçevesinde ele alınabilmektedir. Neoklasik yaklaşım McKinnon–Shaw Hipotezi çerçevesinde finansal liberalizasyonun banka kredi hacmini olumlu yönde etkileyeceğini iddia etmektedir. Yapısalcı Yaklaşım ve Neo Keynesyen Yaklaşım ise finansal liberalizasyon uygulamaları ile banka kredileri arasında negatif bir ilişki olduğunu ileri sürmektedir.

Finansal liberalizasyonun bankacılık sektörüne etkileri, kapsamlı olarak ilk kez Neoklasik Yaklaşım çerçevesinde McKinnon–Shaw Hipotezi ile incelenmiştir. Teori'ye göre, finansal liberalizasyon sonucu yükselecek reel faiz oranları, yurt içi ve yurt dışı tasarrufların artmasını ve de atıl fonların bankacılık sistemine kazandırılmasını sağlamaktadır. Faiz artışı, yurtiçinde banka mevduatlarını artırmasının yanı sıra artan sermaye hareketliliğiyle birlikte sermayenin bol olduğu ülkelere tasarruf kısıtı altındaki ülkelere kaynak akışı yaratmaktadır. Böylece bankaların sahip olduğu kaynaklar artarak kredi verme kapasitesi yükselmekte, finansal liberalizasyon banka kredi hacmini pozitif yönde etkilemektedir (Apaydın ve Başaran, 2018: 52-53).

Yapısalcı Yaklaşımına göre, finansal liberalizasyon, banka kredileri üzerinde kredi faiz oranlarındaki artış ve ikili piyasa yapısı çerçevesinde etkili olmaktadır. Yapısalcı Teoriye göre, fon fazlası olan tasarruf sahipleri ile fon açığı olan yatırımcılar hem resmi hem de gayri resmi piyasada işlem yapmaktadır. Finansal serbestleşme ile artan faiz oranları, tasarrufların bir bölümünün gayri resmi piyasadan resmi piyasaya aktarılmasını sağlamaktadır. Böylece fon tutarı, gayri resmi piyasada daralırken resmi piyasada genişlemektedir. Ancak zorunlu karşılıklara tabi olması gerekçesiyle resmi piyasa, gayri resmi piyasadan gelen fon tutarının tamamını kullanamamaktadır. Böylelikle her iki piyasadaki fon tutarı da azalarak kredi faiz oranlarının yükselmesine neden olmaktadır. Böylece finansal liberalizasyon sonucunda, hem fon tutarındaki azalışa bağlı olarak kredi arzının daralması hem de kredi faiz oranlarının yükselmesi kredi hacmini azaltmaktadır (Özel, 2012: 72-73).

Neo Keynesyen Yaklaşımına göre, ekonomi her zaman tam istihdam seviyesinde bulunmamaktadır. Eksik istihdam durumunda ise ödünç verilebilir fonlar teorisinin işlememesi, finansal liberalizasyonun olumlu ekonomik etkilerini ortadan

kaldırmaktadır. Öte yandan, finansal piyasalarda bilgi akışındaki aksaklıklardan kaynaklanan asimetrik bilgi sorunu bulunmaktadır. Finansal liberalizasyon sonucu faiz oranları yükseldiğinde, asimetrik bilgi sorunu, bankaların riski yüksek, getirisi düşük projeleri kredilendirmelerine neden olmaktadır. Bu yüzden de bankalar yanlış bir seçim yapmamak için kredi tayinlemesine gitmektedir. Böylece, piyasadaki eksik istihdam ve asimetrik bilginin varlığı, finansal liberalizasyonun banka kredileri üzerinde negatif bir etki yaratmasına yol açmaktadır (Kılıç, 2012: 121-122).

3. KREDİ HACMİNİ BELİRLEMeye YÖNELİK AMPİRİK LİTERATÜR

Ampirik literatürde kredilere etki eden faktörleri çeşitli ekonometrik yöntemlerle analiz eden birçok çalışma bulunmaktadır. Bu bölümde, banka kredilerini etkileyen faktörleri belirlemeye yönelik çalışmalar iki ayrı alt başlıkta incelenmiştir. İlk olarak, yabancı ülkelere yönelik olan ampirik çalışmalar incelenmiş, ardından da Türkiye'ye yönelik ampirik literatür gözden geçirilmiştir.

3.1. Yabancı Ükelere Yönelik Ampirik Literatür

Yabancı ülkelere yönelik ampirik literatür iki alt başlık altında ele alınmıştır. İlk alt başlıkta makro belirleyicilerin kredilere etkisini ele alan çalışmalar üzerinde durulurken, ikinci alt başlıkta mikro belirleyicilerin kredilere etkisini sınoyan araştırmalar incelenmiştir.

3.1.1. Makro Belirleyicilere Yönelik Ampirik Literatür

Bu bölümde banka kredi hacmini belirlemeye yönelik ampirik çalışmalar, para politikaları ile makro ihtiyati önlemler ve makroekonomik göstergeler çerçevesinde ele alınmıştır.

Boyd, Levine ve Smith (2000), panel araştırması çerçevesinde 97 ülkede özel sektöre verilen kredileri etkileyen makro unsurları, 1960-1995 döneminin yıllık verileri ve Genelleştirilmiş Momentler Metodu (GMM) yardımı ile ele almıştır. Analizde, enflasyon, büyüme, eğitim durumu, siyasi istikrar, varlık fiyatları ve kamu harcamalarının kredilere etkisini incelemiştir. Analiz sonucunda, enflasyon ve döviz kurunun özel sektöre verilen kredileri negatif yönlü, büyüme oranının ise pozitif yönlü etkilediğini belirlemiştir.

Calza, Gartner ve Sousa (2001), Euro Bölgesi için 1980-1999 döneminin üç aylık verilerini kullanarak özel sektöre verilen kredileri etkileyen makro faktörleri incelemiştir. Johansen eşbütünleşme testini ve Vektör Hata Düzeltme Modelini (VECM) kullanmış olduğu ampirik analiz sonucunda, hem kısa hem de uzun dönemde, reel sektöre verilen krediler üzerinde büyüme oranının pozitif yönlü, kısa vadeli faiz oranlarının ve uzun vadeli faiz oranlarının negatif yönlü etkisi olduğunu tespit etmiştir.

Hofmann (2001), Vektör Otoregresyon (VAR) modelini, Johansen eşbütünleşme testini ve etki tepki fonksiyonunu kullanarak 1980-1998 dönemi için 16 ülkede banka kredilerinin dinamiklerini incelemiştir. Büyüme oranı, reel faiz oranı ve varlık fiyatlarını temsilen emlak fiyatlarını ele alarak bunların reel sektöre verilen kredilere etkisini araştırmıştır. Analizleri sonucunda, banka kredileri üzerinde büyüme oranı ve varlık fiyatlarını temsilen emlak fiyatlarının pozitif yönlü, reel faiz oranının ise negatif yönlü bir etki yarattığını belirlemiştir. Reel faiz oranlarının kredilere etkisine yönelik bulgunun para otoritelerinin, kısa vadeli faiz oranları üzerindeki kaldıraçlarıyla finansal döngülerin oluşumunu düzenleyebilecekleri görüşünü destekler nitelikte olduğuna işaret etmiştir.

Honohan ve Shi (2002), panel regresyon analizi yardımı ile 58 ülkede 1990-2000 dönemine ait verileri incelemiştir. Mevduat dolarizasyonun kredilere etkisini analiz etmiş olduğu araştırma bulguları, döviz cinsinden mevduat hesaplarına aktarılan fonların oldukça büyük bir kısmının bankacılık sistemi aracılığıyla ihraç edildiğini ve böylece kredi arzının azaldığını göstermiştir.

Glocker ve Towbin (2012), Brezilya'da 1999-2010 döneminin aylık verilerini kullanarak zorunlu karşılık ve faiz şoklarının makro ekonomik göstergeler üzerindeki etkisini döviz kuru, krediler, merkez bankası rezervleri, faiz marjı, cari denge, fiyatlar genel seviyesi ve işsizlik çerçevesinde analiz etmiştir. Yapısal Vektör Otoregresyon (SVAR) modelini kullandığı analizleri sonucunda, zorunlu karşılık oranındaki ve faiz oranındaki sıkılaşmanın kredileri azalttığını tespit etmiştir.

Herrera, Hurlin ve Zaki (2012), 1998-2011 dönemi için Mısır'da kredi arzı ve kredi talebini etkileyen makro faktörleri, En Küçük Kareler (EKK) yöntemi ve İki Aşamalı En Küçük Kareler (2SLS) modelinden faydalanarak incelemiştir. Analiz

sonucunda, kredi arzı üzerinde, kredi faiz oranının pozitif yönlü, hazine bonosu faiz oranının negatif yönlü, kredi verme kapasitesinin ise pozitif yönlü etkileri olduğunu belirlemiştir. Buna ek olarak, kredi talebi üzerinde büyüme oranını temsilen sanayi üretiminin pozitif yönde, varlık fiyatlarını temsilen borsa endeksinin negatif yönde etki yarattığını ancak kredi faiz oranının pozitif yöndeki etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığını ortaya koymuştur.

Tovar, Garcia-Escribano ve Martin (2012) çalışmalarında, Latin Amerika ülkelerinden Brezilya, Kolombiya ve Peru'da, makro ihtiyati politikaların ve zorunlu karşılıkların banka kredilerine etkisini Dinamik Panel VAR yöntemi ve 2003-2011 döneminin aylık verileri ile incelemiştir. Analiz sonucunda, makro ihtiyati politikaların ve zorunlu karşılıkların banka kredisi büyümesinde ılımlı ve geçici bir yavaşlamaya yol açtığını belirlemiştir. Ayrıca zorunlu karşılık oranlarının, kredi hacminde aşırı bir genişlemenin yaşandığı dönemlerde yükseltilerek, kredi hacminin daraldığı dönemlerde de düşürülerek etkin olarak kullanıldığını belirlemiştir.

Oluitan (2013), Afrika'nın 33 ülkesinde özel sektöre verilen kredilerin makro belirleyicilerini panel regresyon analizi ile ele almıştır. 1970-2006 dönemini esas aldığı çalışması sonucunda, ihracat ve ithalatın yanı sıra büyüme oranı ve toplam yabancı sermaye girişinin kredileri anlamlı etkilediğini belirlemiştir. Büyüme oranı ve toplam yabancı sermaye girişi değişkenlerine ilişkin etkilerin pozitif yönde olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Tinoco-Zermeno, Venegas-Martinez ve Torres-Preciado (2014), Meksika'da 1969–2011 döneminde özel sektör banka kredisi üzerindeki dinamiklerin uzun dönem etkilerini araştırmıştır. ARDL modelinin istatistiksel sonuçları, enflasyon oranlarının özel sektöre verilen banka kredileri üzerinde daraltıcı yönde bir etki yarattığını göstermiştir.

Akıncı ve Olmstead-Rumsey (2015), panel çalışması ile 57 ülkede 2000-2013 döneminin üç aylık verileri ile global riskin ve makro ihtiyati önlemlerin krediler üzerindeki etkisini gevşetilme ve sıkılaştırmaların ayrı kaydedildiği bir endeks oluşturarak incelemiştir. Panel regresyon analizini esas aldığı çalışmasının bulgularına

göre, makro ihtiyati önlemler, krediler üzerinde daraltıcı etki yaratmış olup en yüksek etki konut kredileri üzerinde gerçekleşmiştir.

Cerutti, Claessens ve Laeven (2015) çalışmalarında, GMM'yi kullanarak gelişmiş ve gelişmekte olan 119 ülkede makro ihtiyati tedbirlerin kredilere etkisini 2000-2013 dönemi için analiz etmiştir. Ampirik analiz bulguları, makro ihtiyati önlemlerin kredi genişlemesi üzerinde daraltıcı yönde oldukça etkili olduğunu ortaya koymuştur.

Dhungana (2016) çalışmasında, Nepal'de faaliyet gösteren 24 ticari bankanın 1996-2015 dönemine ait panel veri seti ile para politikaları çerçevesinde açık piyasa işlemlerinin, zorunlu karşılık oranının ve reeskont oranının banka kredilerine etkisini analiz etmiştir. Panel regresyon analizinden faydalandığı çalışması sonucunda, krediler üzerinde açık piyasa işlemleri ve zorunlu karşılık oranının negatif yönde, reeskont oranının ise pozitif yönde etki oluşturan belirleyiciler olduklarını tespit etmiştir.

Eşsiz (2016), gelişmiş ve gelişmekte olan toplam 49 ülkede 2000-2013 dönemi yıllık verileri ve GMM yardımıyla kredileri etkileyen makro faktörleri incelemiştir. Tüm ülkelerin yer aldığı ülke grubunda ve gelişmekte olan ülke grubunda, krediler üzerinde makro ihtiyati politika endeksi ve politika faiz oranının negatif yönde, büyüme oranının ise pozitif yönde etki oluşturduğunu belirlemiştir. Gelişmiş ülke grubunda ise krediler üzerinde politika faiz oranının ve büyümenin pozitif yönlü etkisi olduğunu ancak makro ihtiyati politika endeksinin istatistiki açıdan anlamlı sonuç vermediğini ifade etmiştir.

Mun ve Ismail (2015), Malezya'da 1980-2010 döneminde kamu borçlanması, enflasyon, mevduat faiz oranı ve büyüme oranının özel sektöre verilen banka kredileri üzerindeki etkisini ARDL modelinden faydalanarak incelenmiştir. Analiz sonucunda, hem kısa hem de uzun dönemde, banka kredileri üzerinde kamu borçlanması ve enflasyonun negatif yönlü, mevduat faiz oranı ve büyüme oranının ise pozitif yönlü etkisi olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Hükümet, harcamalarını finanse etmek için bankacılık sektöründen yurt içinde yoğun bir şekilde borç aldığı anda, kamu borcunun özel sektörden açısından bir dışlama etkisine yol açtığını vurgulamıştır.

Adeleke ve Awodumi (2018), Nijerya'da reel sektöre verilen banka kredilerini etkileyen makro unsurları incelemiştir. Analizinde, 1970-2015 döneminin yıllık verilerini ve ARDL yöntemini kullanmıştır. Analiz sonuçlarına göre, krediler üzerinde uzun dönemde, net dış borçların yanı sıra varlık fiyatlarını temsilen döviz kurunun, para arzının ve büyüme oranının pozitif yönde, enflasyonun ise negatif yönde etki oluşturduğunu tespit etmiştir. Ayrıca kısa dönem bulguları, net dış borçların yanı sıra para arzının kredileri pozitif yönde, enflasyonun ve zorunlu karşılıkların ise yine negatif yönde etkilediğini göstermiştir.

Katusiime (2018), Uganda'da enflasyon, enflasyon volatilitesi ve döviz kurunun özel sektöre verilen krediler üzerindeki etkisini, 1995-2017 döneminin aylık verilerini kullanarak EKK yöntemi çerçevesinde analiz etmiştir. Üç farklı model kurduğu çalışması sonucunda, tüm modellerde, krediler üzerinde enflasyonun negatif yönlü, döviz kurunun pozitif yönlü etki oluşturduğunu tespit etmiştir. Ayrıca finansal yenilik, faiz oranları ve GSYİH büyümesinin krediler üzerindeki etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığını belirlemiştir.

Ademokoya ve diğerleri (2020), Değiştirilmiş Sıradan EKK yöntemi çerçevesinde çoklu regresyon analizi ile Nijerya'da, zorunlu karşılıklar çerçevesinde mevduatın rezerv olarak tutulan oranı, para politikası faiz oranı, para arzı ve azami kredi faiz oranındaki değişimlerin ticari bankaların kredilerine etkisini incelemiştir. 2007-2019 dönemine ait aylık verileri kullandıkları analizleri sonucunda, para arzının krediler üzerinde pozitif ve anlamlı, zorunlu karşılıkların negatif ve anlamlı etkileri olduğunu, para politikası faiz oranı ve kredi faiz oranı değişkenlerine yönelik bulguların anlamlı olmadığını belirlemiştir.

Al Sawaie (2020), Ürdün'de 1980-2017 döneminin yıllık verileri çerçevesinde Johansen eşbütünleşme testi, VECM ve varyans ayrıştırmasını kullanarak banka kredilerini etkileyen makro belirleyicileri analiz etmiştir. Çalışma sonucunda, hem kısa hem de uzun dönemde, banka kredileri ile enflasyon oranı ve büyüme oranının pozitif yönlü, kredi faiz oranının ise negatif yönlü ilişkisi bulunduğunu; kredileri açıklama düzeyi en yüksek değişkenin ise enflasyon oranı olduğunu tespit etmiştir.

Abbas, Ramzan ve Fatima (2022), GMM yöntemi ve Sabit Etkiler modeli (FE) yardımı ile 79 ülkeyi kapsayan çalışmalarında 1996-2015 dönemine ait verileri incelemiştir. Özel sektöre verilen banka kredilerinin analiz edildiği modelde, kamu borçlanmasının, kurumsal kalitenin, doğrudan yabancı yatırımların, büyümeyi temsilen GSYİH büyüme oranının ve GSYİH tutarının, mevduat faiz oranının, enflasyon oranının ve ticari açıklığı temsilen ithalat ve ihracat toplamının banka kredilerine etkisini incelemiştir. Hem FE hem de GMM bulgularına göre, banka kredileri üzerinde kamu borçlanmasının, GSYİH büyüme oranının, mevduat faiz oranının, enflasyon oranının negatif yönlü, GSYİH tutarının ve doğrudan yabancı yatırımların pozitif yönlü etkileri bulunduğunu belirlemiştir.

Buraya kadar anlatılan, makro belirleyicilerin kredilere etkisini ele alan yabancı ülkelere yönelik çalışmaların özet bilgileri Tablo 13'de sunulmuştur.

Tablo 13. Makro Belirleyicilere Yönelik Yabancı Ampirik Literatür

Yazar	Ülke	Dönem	Yöntem	Değişken ve Etki Yönü
Boyd, Levine ve Smith (2000)	97 Ülke	1960-1995	GMM	[Enflasyon (-), Büyüme (+), Varlık Fiyatları (Döviz Kuru) (-)]
Calza, Gartner ve Sousa (2001)	Euro Bölgesi	1980-1999	Johansen Eşbütünleşme Testi ve VECM	[Kısa Vadeli Faiz Oranları (-), Uzun Vadeli Faiz Oranları (-), Büyüme (+)]
Hofmann (2001)	16 Ülke	1980-1998	VAR, Johansen Eşbütünleşme Testi, Etki Tepki Fonksiyonu	[Reel Faiz Oranı (-), Büyüme (+), Varlık Fiyatları (Emlak Fiyatları) (+)]
Honohan ve Shi (2002)	58 Ülke	1990-2000	Panel Regresyon Analizi	[Dolarizasyon (-)]
Glocker ve Towbin (2012)	Brezilya	1999-2010	SVAR	[Zorunlu Karşılık Oranı (-), Faiz Oranı (-)]
Herrera, Hurlin ve Zaki (2012)	Mısır	1998-2011	EKK, 2SLS	Kredi Faiz Oranı (+), Hazine Bonosu Faiz Oranı (-), Büyüme (+), Varlık Fiyatları (Borsa Endeksi) (-)
Tovar, Garcia-Escribano ve Martin (2012)	Brezilya, Kolombiya ve Peru	2003-2011	Dinamik Panel VAR	[Makro İhtiyati Politikalar (-), Zorunlu Karşılık Oranı (-)]

Oluitan (2013)	33 Afrika Ülkesi	1970-2006	Panel Regresyon Analizi	[Büyüme (+), Uluslararası Sermaye Hareketleri (Toplam Yabancı Sermaye Girişi) (+)]
Tinoco-Zermeno, Venegas-Martinez ve Torres-Preciado (2014)	Meksika	1969-2011	ARDL	[Enflasyon (-)]
Akinci ve Olmstead-Rumsey (2015)	57 Ülke	2000-2013	Panel Regresyon Analizi	[Makro İhtiyati Politika Endeksi (-)]
Cerutti, Claessens ve Laeven(2015)	119 Ülke	2000-2013	GMM	[Makro İhtiyati Politika Endeksi (-)]
Dhungana (2016)	Nepal	1996-2015	Panel Regresyon Analizi	[(APİ (-), Zorunlu Karşılık Oranı (-), Reeskont Oranı (+)]
Eşsiz (2016)	49 Ülke	2000-2013	GMM	[Politika Faizi (-)/(+), Makro İhtiyati Önlemler (-), Büyüme (+)]
Mun ve Ismail (2015)	Malezya	1980-2010	ARDL	[Kamu Borçlanması (-), Enflasyon (-), Mevduat Faiz Oranı (+), Büyüme (+)]
Adeleke ve Awodumi (2018)	Nijerya	1970-2015	ARDL	[Para Arzı (+), Zorunlu Karşılıklar (-), Büyüme (+), Enflasyon (-), Varlık Fiyatları (Döviz Kuru) (+)]
Katusiime (2018)	Uganda	1995-2017	EKK	[Enflasyon (-), Varlık Fiyatları (Döviz Kuru) (+)]
Ademokoya ve diğerleri (2020)	Nijerya	2007-2019	Değiştirilmiş Sıradan EKK	[Zorunlu Karşılıklar (-), Para arzı (+)]
Al Sawaie (2020)	Ürdün	1980-2017	Johansen Eşbütünleşme Testi, VECM, Varyans Ayırıştırması	[Kredi Faiz Oranı (-), Enflasyon (+), Büyüme (+)]
Abbas, Ramzan ve Fatima (2022)	79 Ülke	1996-2015	FE ve GMM	[Kamu Borçlanması (-), Büyüme (+) / (-), Uluslararası Sermaye Hareketleri (Doğrudan Yabancı Yatırımlar) (+), Faiz Oranı (-), Enflasyon (-)]

Yukarıda Tablo 13'den görüleceği gibi ampirik çalışmalarda ekonometrik yöntem olarak GMM, ARDL, EKK, VECM, panel regresyon analizi, VAR, SVAR,

Johansen eşbütünleşme testi, dinamik panel VAR, etki tepki fonksiyonu, varyans ayrıştırması gibi modeller kullanılmıştır.

Para politikası araçları çerçevesinde en çok kullanılan değişkenlerin sırası ile faiz politikası, zorunlu karşılıklar ve makro ihtiyati önlemlerin olduğu görülmüştür.

Analizlerde, faiz politikasını temsilen kısa vadeli faiz oranları, reel faiz oranı, kredi faiz oranı, politika faiz oranı ve mevduat faiz oranı kullanılmıştır. Herrera, Hurlin ve Zaki (2012), Mun ve Ismail (2015) ile Eşsiz (2016) dışındaki tüm çalışmalarda, teorik beklentiye uygun olarak, faiz oranının krediler üzerinde negatif yönlü bir etki oluşturduğu belirlenmiştir. Para politikaları çerçevesinde zorunlu karşılıklar da çalışmaların birçoğunda açıklayıcı değişken olarak yer bulmuştur. Analizlerde temsili değişken olarak genellikle banka mevduatlarına uygulanan zorunlu karşılıklar kullanılmıştır. Tüm çalışmaların ampirik sonuçları, zorunlu karşılıkların kredilere etki yönünün, teorik beklentiye de uyumlu ve negatif olduğunu ortaya koymuştur. Makro ihtiyati önlemler çalışmalarda çoğunlukla tercih edilen bir başka açıklayıcı değişken olmuştur. Tüm çalışma sonuçlarında etki yönü, teorik beklentilere uygun şekilde negatif olarak belirlenmiştir.

Makroekonomik göstergeleri esas alan araştırmalarda en çok kullanılan değişkenler sırası ile büyüme oranı, enflasyon ve varlık fiyatları olmuştur.

Çalışmalarda büyüme oranını temsilen genellikle kişi başına reel GSYİH, kişi başı gelirin değişim oranı, sanayi üretim endeksi, reel GSYİH büyüme oranı ve toplam reel GSYİH kullanılmıştır. Abbas, Ramzan ve Fatima (2022) dışındaki çalışmalarda, büyüme oranının kredilere etki yönünün, teorik beklentiye de uyumlu ve pozitif olduğu belirlenmiştir. Enflasyon için temsili değişken olarak TÜFE yıllık değişim oranı, enflasyon oranı ve GSYİH deflatorünün yıllık değişimleri kullanılmıştır. Al Sawaie (2020) dışındaki tüm çalışmalarda, teorik yapı ile uyumlu sonuçlara ulaşılarak enflasyonun kredileri daraltıcı yönde etkilediği belirlenmiştir. Varlık fiyatları da makroekonomik göstergeler çerçevesinde analizlerde yer bulmuş, temsili değişken olarak döviz kuru, borsa endeksi ve konut fiyatları esas alınmıştır. Bu kapsamda, döviz kurunun kredilere etkisi konusundaki teorik fikir ayrılığı ampirik bulgulara da yansımış, etki yönünün pozitif ya da negatif olabileceği ortaya çıkmıştır. Hisse senetlerine yönelik

negatif yönlü bulgu, teori ile uyum göstermiştir. Konut fiyatlarına ilişkin sonuç da aynı şekilde teorik yapı ile örtüşmüş ve etkinin pozitif yönlü olduğu kanıtlanmıştır.

3.1.2. Mikro Belirleyicilere Yönelik Ampirik Literatür

Bu bölümde ampirik çalışmalar, banka yapısı ve işleyişine yönelik faktörler ile piyasa yapısı ve işleyişine ilişkin unsurların banka kredi hacmi üzerinde yarattığı etkiler çerçevesinde gözden geçirilmiştir.

Petersen ve Rajan (1994), Ulusal Küçük İşletme Finansmanı Anketinden temin ettikleri 1988-1989 dönemine ait verilerle Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nde kredi piyasasındaki yoğunlaşma seviyesinin kredilere ulaşabilirlik düzeyi üzerindeki etkisini regresyon analizi çerçevesinde incelemiştir. Analiz sonucunda, kredi piyasasındaki yoğunlaşma oranının kredi ulaşılabilirliğini pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı düzeyde açıkladığını tespit etmiştir.

Rodríguez ve Carbó (2000), İspanya'da kredilerin toplam aktiflere oranına etki eden mikro faktörleri iki ayrı model ile analiz etmiştir. 1993-1998 dönemine ait panel veri setini ve EKK yöntemini kullanmıştır. Ampirik çalışmasının ilk modelinde şube sayısı, toplam aktifler, kredi limitleri, yatırım fonları, takipteki krediler/net faiz marjı ve spread değişkenlerini, ikinci modelde ise şube sayısı, öz kaynaklar, kredi limitleri, yatırım fonları, takipteki krediler/net faiz marjı ve spread değişkenlerini esas almıştır. İlk model sonucunda, krediler üzerinde, takipteki krediler/net faiz marjının negatif yönlü, spreadin pozitif yönlü etki yarattığını belirlemiştir. İkinci model sonucunda, krediler üzerinde, takipteki krediler/net faiz marjının negatif yönlü, spreadin ve öz kaynakların pozitif yönlü etki yarattığını kanıtlamıştır.

Chami ve diğerleri (2010), Orta Doğu ve Kuzey Afrika (MENA) ülkelerinde 1997-2008 döneminin yıllık verileri ile kredileri etkileyen faktörleri incelemiştir. FE Modeli ve Rastgele Etki Modeli (REM)'nden faydalanarak 6 ayrı model kurmuştur. Mikro belirleyicilerin kredilere etkisini analiz ettiği ilk modelde, mevduat, öz kaynaklar, net faiz marjı, likidite, gelir gider oranı, banka büyüklüğü ve kredi kalitesi kapsamında sorunlu kredilere yer vermiştir. Analiz sonucunda krediler üzerinde, mevduatın, öz kaynakların, kârlılığı temsilen net faiz marjının anlamlı ve pozitif yönde, takipteki

kredilerin ise anlamlı ve negatif yönde etki yarattığını ortaya koymuştur. Likiditeye yönelik negatif yönlü bulgunun istatistiksel olarak anlamlı olmadığını belirlemiştir.

Berrospide ve Edge (2010), 1990-2008 döneminin üç aylık verileri ile ABD'de sermaye enjeksiyonlarının ticari bankaların kredi hacmi üzerindeki etkisini VAR modeli ile analiz etmiştir. Analiz sonuçları, sermaye enjeksiyonlarındaki artışların kredilere pozitif yönlü etkide bulunduğunu ortaya koymuştur. Böylece banka öz kaynak yapısındaki gelişmelerin bankaların kredi arzı üzerinde olumlu etkiler yaratacağına ilişkin teorik bulgular ampirik olarak da gösterilmiştir.

Chernykh ve Theodossiou (2011), toplam 881 gözlem sayısı ile 2007 yılında Rusya'da toplam ve uzun vadeli işletme kredilerinin mikro belirleyicilerini analiz etmiştir. EKK yöntemini kullanarak gerçekleştirdiği analizinde, banka büyüklüğü, öz kaynaklar, üç yıldan uzun vadeli yükümlülükler ve banka sahiplik yapısını kullanmıştır. Analiz bulguları, işletme kredileri üzerinde öz kaynakların, üç yıldan uzun vadeli yükümlülüklerin ve yabancı sermayeli banka sahiplik yapısının kredilere pozitif ve anlamlı etkisi bulunduğunu ortaya koymuştur.

Fungáčová, Herrala ve Weill (2011), Rusya'da bankaların sahiplik yapısının kredi arzına etkilerini, 2007-2009 döneminin üç aylık verilerini ve Stokastik Sınır analizini kullanarak incelemiştir. Küresel kriz sırasında, bankaların sahiplik yapısının Rusya'daki kredi arzını azalttığını, bu azalışın yabancı sermayeli bankalarda kamu sermayeli ve yerli özel bankalara göre daha yüksek olduğunu belirlemiştir. Yazarlar, bu sonuçların yabancı sermayeli bankaların girişini teşvik politikalarının terk edilmesi gerektiği anlamına gelmeyeceğine ve söz konusu bankaların sektörde verimlilik artışı gibi birçok konuda fayda da sağladığına işaret etmiştir.

Cull ve Peria (2012), Latin Amerika ve Doğu Avrupa ülkelerinde 2004-2009 döneminin yıllık verileri ve panel regresyon analizi aracılığı ile mikro unsurların kredilere etkisini, 2008 ve 2009 kriz dönemleri ile etkileşimli olarak ele almıştır. Toplam krediler üzerindeki etkileri incelediği modelde, banka büyüklüğü, öz kaynaklar, likidite oranı, kârlılık, mevduat ve banka sahiplik yapısı yer almıştır. Modelin istatistiksel olarak anlamlı olan bulgularına göre, krediler üzerinde yabancı sermayeli

banka yapısının, öz kaynakların ve mevduatın negatif yönlü, likidite ve aktif kârlılığının pozitif yönlü etkileri olduğunu belirlemiştir.

Al-Refai, Aqel ve Afaneh (2013), 2000-2011 döneminin yıllık verileri ve Genelleştirilmiş En Küçük Kare (GLS), FE Modeli ve RE Modelini kullanarak Ürdün'de faaliyet gösteren 11 bankanın reel sektöre kullandığı kredilerine etki eden mikro faktörleri analiz etmiştir. Çalışma sonucunda, krediler üzerinde, öz kaynakların, mevduatın, kredi-mevduat oranının ve kârlılığı temsilen net faiz gelirinin pozitif yönlü, yoğunlaşma oranının ise negatif yönlü etkisi bulunduğunu belirlemiştir.

Karmakar ve Mok (2013), ABD'de, banka bilançolarındaki risklerin, banka öz kaynaklarının ve likiditenin krediler üzerindeki etkisini 1996-2010 döneminin üç aylık verileri ile araştırmıştır. Panel regresyon analizini kapsayan çalışmada, öz kaynakların, bankaların borç verme davranışı üzerinde pozitif ve ılımlı bir etkisi bulunduğunu tespit etmiştir. Kontrol değişkeni olarak tek aşamalı regresyon modeline dâhil ettiği likiditenin de krediler üzerinde negatif ve istatistiki açıdan anlamlı bir etkisinin bulunduğu sonucuna ulaşmıştır.

Akinyomi (2014), Nijerya'da, 2006-2012 döneminde, 22 ticari banka için mevduatların kredilere etkisini Anova testi ile incelemiştir. Analiz sonucunda, mevduatların banka kredilerini pozitif yönde etkileyen, çok önemli bir belirleyici olduğunu ortaya koymuştur.

Al-Kilani ve Kaddumi (2015), Ürdün'de 2000-2013 döneminin yıllık verileri ve panel regresyon analizini esas alarak 13 ticari ve 2 katılım bankası olmak üzere toplam 15 bankanın kredilerine etki eden faktörleri üç ayrı grupta ele almıştır. Mikro faktörleri incelediği modelde, mevduatın ve vergi sonrası net kârın kredileri pozitif ve anlamlı etkilediği sonucuna ulaşarak bankaların daha fazla mevduat çekmek için gayret göstermesi yönünde öneri getirmiştir.

Bruno, D'Onofrio ve Marino (2017), 2008-2014 döneminin yıllık verileri ve panel veri seti yardımı ile Avrupa Ülkeleri ve ABD'de oluşan krizler ve sonrasında, nominal kredilerin belirleyicilerini EKK ile incelemiştir. ABD bankalarının bulgularına göre, kredilere anlamlı etkisi bulunan tek değişken, pozitif yönlü etkisi ile likidite olmuştur. Avrupa bankalarına yönelik sonuçlar, krediler üzerinde, mevduatın pozitif

yönlü; Euro bölgesi çevre bankalarına ait bulgular ise öz kaynakların pozitif yönlü, yabancı sermayeli bankaların ise negatif yönlü etki yarattığını ortaya koymuştur.

Miyajima (2017), Suudi Arabistan'da kredilerin belirleyicilerini 2000-2015 döneminin yıllık verileri ile birçok farklı faktör ve farklı model kapsamında araştırmıştır. Bu modellerden her bir belirleyicinin krediler üzerindeki etkisini tek başına ele aldığı modelde, mikro belirleyiciler olarak öz kaynaklar, takipteki krediler, mevduat ve net geliri kullanmıştır. Panel regresyon analizi ile gerçekleştirdiği analizinden elde ettiği bulgular, krediler üzerinde öz kaynakların pozitif yönlü, takipteki krediler değişkeninin negatif yönlü, mevduatın pozitif yönlü etki yarattığını ortaya koymuştur. Net gelirin pozitif yönlü etkisinin ise istatistiki olarak anlamlı olmadığını belirlemiştir.

Arintoko (2021), Endonezya'da 2012-2020 döneminin aylık verileri ile ticari bankaların kredilerine etki eden mikro faktörler üzerinde durmuştur. ARDL modeli ile gerçekleştirdiği analizi sonucunda, krediler üzerinde uzun dönemde kredi riskini temsilen yer verdiği takipteki kredilerin ve likit aktif oranının negatif yönlü, sermaye yeterlilik oranının ve faaliyet giderlerinin faaliyet gelirlerine oranının pozitif yönlü etki yarattığını belirlemiştir.

Buraya kadar anlatılan, mikro belirleyicilerin kredilere etkisini ele alan yabancı ülkelere yönelik çalışmaların özet bilgilerine Tablo 14'de yer verilmiştir.

Tablo 14. Mikro Belirleyicilere Yönelik Yabancı Ampirik Literatür

Yazar	Ülke	Dönem	Yöntem	Değişken ve Etki Yönü
Petersen ve Rajan (1994)	A.B.D	1988-1989	Regresyon Analizi	[Yoğunlaşma Oranı (+)]
Rodríguez ve Carbó (2000)	İspanya	1993-1998	EKK	[Takipteki Krediler(-), Karlılık (+), Öz Kaynaklar (+)]
Chami ve diğerleri (2010)	MENA Ülkeleri	1997-2008	FEM ve REM	[Mevduat (+), Öz Kaynaklar (+), Karlılık (+), Takipteki Krediler (-)]
Berrospide ve Edge (2010)	A.B.D	1990-2008	VAR	[Öz Kaynaklar (+)]
Chernykh ve Theodossiou (2011)	Rusya	2007	EKK	[(Öz Kaynaklar (+), Yabancı Sermayeli Bankalar (+)]
Fungáčová, Herrala ve Weill (2011)	Rusya	2007-2009	Stokastik Sınır Testi	[Yabancı Sermayeli Bankalar (-)]

Cull ve Peria (2012)	Latin Amerika ve Doğu Avrupa Ülkeleri	2004-2009	Panel Regresyon Analizi	[Öz Kaynaklar (-), Likidite (+), Kârlılık (+), Yabancı Sermayeli Banka (-), Mevduat (-)]
Al-Refai, Aqel ve Afaneh (2013)	Ürdün	2000-2011	GLS, FEM ve REM	[(Öz Kaynaklar (+), Mevduat (+), Kârlılık (+), Yoğunlaşma Oranı (-)]
Karmakar ve Mok (2013)	A.B.D	1996-2010	Panel Regresyon Analizi	[Öz Kaynaklar (+), Likidite (-)]
Akinyomi (2014)	Nijerya	2006-2012	Anova	[Mevduat (+)]
Al-Kilani ve Kaddumi (2015)	Ürdün	2000-2013	Panel Regresyon Analizi	[Mevduat (+), Kârlılık (+)]
Bruno, D'Onofrio ve Marino (2017)	Avrupa Ülkeleri ve ABD	2008-2014	EKK	[Mevduat (+), Likidite (+), Öz Kaynaklar (+), Yabancı Sermayeli Bankalar (-)]
Miyajima (2017)	Suudi Arabistan	2000-2015	Panel Regresyon Analizi	[Öz Kaynaklar (+), Takipteki Krediler (-), Mevduat (+)]
Arintoko (2021)	Endonezya	2012-2020	ARDL	[Öz Kaynaklar (+), Likidite (-), Takipteki Krediler (-)]

Yukarıda Tablo 14'den görüldüğü gibi analizlerde ekonometrik yöntem olarak EKK, FEM, REM, ARDL, GLS, VAR, Anova testi, panel regresyon analizi, stokastik sınır testi ve panel regresyon analizine başvurulduğu görülmektedir.

Banka yapısı ve işleyişine ilişkin göstergelerin kredilere etkisini araştıran çalışmalarda, çoğunlukla öz kaynaklar, mevduat ve kârlılık değişkenlerinin kredilere etkisinin incelendiği belirlenmiştir.

Öz kaynaklar, çalışmalarda en fazla yer verilen bankaya özgü faktörü oluşturmuş ve öz kaynakları temsilen, toplam öz kaynaklar ve sermaye yeterlilik oranı gibi değişkenler esas alınmıştır. Cull ve Peria (2012) dışındaki öz kaynaklara ilişkin analiz bulguları, teorik beklentiye de uygun olarak pozitif yönde bulunmuştur. Mevduat, banka yapısı ve işleyişi çerçevesinde kredilere etkisi sıklıkla incelenen diğer bir faktör olmuş ve temsili değişken olarak toplam mevduatlar ve mevduat büyüme oranı kullanılmıştır. Cull ve Peria (2012) dışındaki analiz bulguları, teorik yapıyı destekleyerek mevduatın kredilere pozitif yönlü etkisi olduğunu teyit etmiştir. Banka yapısı ve işleyişi ile ilgili unsurlara yönelik amprik çalışmalarda, kârlılık da incelenen

belirleyiciler arasında yer almış, temsili olarak spread, net faiz marjı, aktif kârlılığı ve net kâr gibi değişkenler kullanılmıştır. Tüm analiz bulguları teorik görüş ile uyum göstermiştir.

Piyasa yapısı ve işleyişine ilişkin göstergeleri esas alarak mikro faktörlere yoğunlaşan ampirik araştırmalarda, asimetrik bilgi sorununun, finansal liberalizasyonun ve yoğunlaşma oranının kredilere etkisi incelenmiştir.

Asimetrik bilgi sorununun teorik altyapısında, kredi piyasasında bilginin simetrik olmaması, kredilerin geri ödenmeme riski yani kredi riski ile ilişkilendirildiği için ampirik literatürde takipteki krediler önemli bir gösterge olarak ele alınmıştır. Tüm çalışmalarda takipteki kredilerin toplam krediler üzerindeki etkisinin, teorik beklentiye uygun olarak, daraltıcı yönde olduğu ve bankaların kredi tayinlemesine gittikleri ortaya çıkmıştır. Piyasa yapısı ve işleyişine yönelik ampirik çalışmalarda, finansal liberalizasyon çerçevesinde, yabancı sermayeli bankaların gelişimi, kredilere etkisi sıranan değişkenler arasında yer almıştır. Etki yönü konusundaki teorik görüş ayrılığı ampirik çalışma sonuçlarına da yansımış, çalışma bulgularının bir kısmı etkinin pozitif yönlü olduğuna işaret ederken, bir kısmı da etkinin negatif yönde gerçekleştiğini göstermiştir. Yoğunlaşma oranı, piyasa yapısı ve işleyişine yönelik ampirik çalışmaların bir diğer öne çıkan faktörünü oluşturmuştur. Yoğunlaşma oranını temsilen, Herfindahl endeksi ve bankacılık sisteminin toplam varlıklarının yüzdesi olarak en büyük üç bankanın toplam varlıkları kullanılmıştır. Petersen ve Rajan (1994) dışındaki çalışmalarda, teorik altyapıya da uygun olarak yoğunlaşma oranı ile krediler arasında ters orantılı bir ilişkinin varlığı ortaya konulmuştur.

3.2. Türkiye'ye Yönelik Ampirik Literatür

Makro ve mikro faktörlerin krediler üzerindeki etkisinin yabancı yayınlardaki sonuçlarına yer verilmesi sonrasında konunun Türkiye'ye yönelik çalışmalara nasıl yansıdığı da araştırılmıştır. Türkiye'nin bankacılık ağırlıklı bir finansal sisteme sahip olduğu göz önüne alınarak banka kredi hacmini belirlemeye yönelik çalışmalara özel önem verildiği belirlenmiştir. Bu kapsamda, çok çeşitli faktörlere bağlı olarak banka kredi hacmini belirleyen unsurların ortaya konduğu geniş bir literatür oluşmuştur. Türkiye için hangi belirleyicilerin ampirik çalışmalarda daha fazla yer bulduğunun tespit

edilmesi amacıyla Türkiye'ye yönelik çalışmalar, makro belirleyicileri ele alan ve mikro faktörleri esas alan ampirik çalışmalar şeklinde gözden geçirilmiştir.

3.2.1. Makro Belirleyicilere Yönelik Ampirik Literatür

Türkiye'de finansal yapının bankacılık sektörüne dayanmasına bağlı olarak banka kredilerini belirleyen makro faktörlerin tespiti, önemli bir araştırma konusu olarak ortaya çıkmıştır.

Binici ve Köksal (2012), Logit model tahminini kullanarak 2002-2011 döneminin aylık verileri yardımıyla Türkiye'de kredi hacmine etki eden makro faktörleri incelemiştir. Açıklayıcı değişkenler olarak, uluslararası sermaye akımlarını temsilen net sermaye akımı, toplam faktör verimliliği, politika faizini temsilen TCMB gecelik borç faiz oranı, menkul değerler ve reel döviz kuruna yer vermiştir. Analiz sonucunda, kredi genişlemesi üzerinde net sermaye akımının ve politika faizinin pozitif yönlü, reel döviz kurunun negatif yönlü etki yarattığını belirlemiştir.

Bumin ve Taşkın (2015), Türkiye'de makro ihtiyati tedbirlerin, toplam, ticari/kurumsal, KOBİ ve bireysel krediler; konut, taşıt ve ihtiyaç kredileri, taksitli ve taksitsiz kredi kartı harcamalarına etkisini analiz etmiştir. Analizini, aylık verileri ve Welchs t-testlerini kullanarak, tedbirlerin uygulandığı Ekim 2013 döneminin öncesi ve sonrası olan Aralık 2010-Eylül 2013 ve Ekim 2013-Eylül 2015 dönemlerini karşılaştırmak suretiyle gerçekleştirmiştir. Çalışma sonucunda, makro ihtiyati önlemlerin toplam, ticari/kurumsal ve KOBİ kredileri ile taksitsiz kredi kartı harcamaları dışındaki tüm kredi türlerinin büyüme oranları üzerinde negatif etkili olduğunu ortaya koymuştur.

Dadalı (2015), Türkiye'de 1989-2014 döneminin üç aylık verileri ile iç borçlanmanın bankacılık kesimi net kredi hacmine etkilerini analiz etmiştir. VAR modelini tercih ettiği çalışması sonucunda, iç borçlanma faiz oranları ve iç borçlanma vadesine ek olarak iç borç stokunun GSYİH içindeki payının kredi hacmine istatistiksel olarak anlamlı ve negatif bir etkide bulunduğunu belirlemiştir.

Alıç (2016), Türkiye'de para politikası aracı olarak zorunlu karşılık oranlarının banka kredileri üzerindeki etkisini incelemiştir. Bu çerçevede EKK yöntemini kullanarak Türkiye'de zorunlu karşılık oranlarının tüketici kredilerine etkisini 2011-

2015 döneminin üç aylık verileri ile analiz etmiştir. Ampirik bulgu sonuçları, Türkiye'de zorunlu karşılık oranları ile krediler arasında negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin bulunduğunu ortaya koymuştur.

Altunöz (2016), Türkiye'de tüketici kredilerinin makro belirleyicilerini analiz etmiştir. Çalışmasını, 1997-2014 döneminin aylık verilerini kullanarak Granger nedensellik testi ve regresyon analizi çerçevesinde gerçekleştirmiştir. Ampirik bulgulara göre, tüketici kredisi faiz oranlarının ihtiyaç kredilerini negatif yönlü, ekonomik büyümenin ise pozitif yönlü etkilediğini belirlemiştir. Ayrıca her iki değişkenin de ihtiyaç kredilerinin Granger nedeni olduğu, ekonomik büyüme ile ihtiyaç kredileri arasında ise çift yönlü nedensellik ilişkisi bulunduğu sonucuna varmıştır.

Duran (2016), Türkiye'de 2000-2015 dönemi için üçer aylık veriler çerçevesinde panel veri seti ve Hausman Testi yardımı ile makroekonomik değişkenlerin bankacılık sektörü kredi hacmine etkisini incelemiştir. Analizinde kredi hacmi ile işgücü, sanayi üretim endeksi, TÜFE, ithalat, cari açık, Türkiye'ye gelen yabancı turist sayısı, M2 para arzı, ABD Doları/TL kuru, Borsa İstanbul'da İşlem Gören İlk 100 Hisse Senedi (BİST 100) ve GSYİH arasındaki ilişkilerin istatistiki açıdan anlamlı olduğunu belirlemiştir. Kredi hacmi üzerinde, büyüme oranını temsilen GSYİH'in, enflasyonu temsilen TÜFE'nin ve M2 para arzının pozitif yönlü etki yarattığı sonucuna ulaşmıştır. Buna ek olarak kredi hacmi üzerinde, varlık fiyatlarını temsilen ABD Doları kuru ile BİST 100'ün ve de büyüme oranını temsilen sanayi üretim endeksinin negatif yönlü bir etkisi bulunduğunu tespit etmiştir.

Sönmezer ve Pala (2017), Türkiye'de 2010-2016 döneminde, mevduat bankalarınca kullanılan konut kredilerinin makro belirleyicilerini, aylık veriler ve çoklu doğrusal regresyon analizini kullanarak incelemiştir. Analiz sonucunda, reel külçe altın getiri oranı, reel ABD doları getiri oranı, tüketici güven endeksi ve işsizlik oranının konut kredileri ile anlamlı ilişkisi olduğunu kanıtlamıştır. Ayrıca bulgular konut kredileri üzerinde konut kredisi faiz oranları ve enflasyonu temsilen TÜFE'nin negatif, varlık fiyatlarını temsilen konut fiyat endeksinin ise pozitif etki yarattığını tespit etmiştir.

Yılmaz (2017), Türkiye'de, mevduat bankalarının aktiflerindeki DİBS'lerin özel kesim kredi arzına etkisini 2002-2016 döneminin üç aylık verileri ile SVAR yöntemi çerçevesinde analiz etmiştir. Kredi-mevduat faiz oranı, reel GSYİH ve bütçe açığını da sınıadığı çalışması sonucunda, DİBS'lerin özel kesim kredilerini kısa dönemde negatif, uzun dönemde ise pozitif yönde etkilediği sonucuna ulaşmıştır.

Kolçak, Akyol ve Ağırkaya (2018), aylık veriler ve ARDL metodu yardımı ile Türkiye'de 2013-2017 döneminde tüketici kredilerine etki eden makroekonomik faktörleri ele almıştır. Çalışmada, hem uzun hem de kısa dönem bulgularına göre, tüketici kredileri üzerinde tüketici güven endeksine ek olarak, büyüme oranını temsilen sanayi üretim endeksinin ve varlık fiyatlarını temsilen BİST 100'ün pozitif yönlü, enflasyonu temsilen TÜFE'nin ise negatif yönlü etki oluşturduğunu belirlemiştir.

Altuntaş (2019), Türkiye'de 2011-2019 döneminin aylık verileri yardımıyla zorunlu karşılıklar çerçevesinde rezerv opsiyon mekanizmasının işletme ve tüketici kredilerine etkisini araştırmıştır. Doğrusal Olmayan Asimetrik Yumuşak Geçişli Hata Düzeltme Modelinden faydalanarak gerçekleştirdiği analizler, rezerv opsiyon mekanizmasının her iki kredi türü üzerinde de pozitif bir etkisi olduğunu ancak işletme kredileri üzerindeki etkinin daha yüksek olduğunu göstermiştir.

Durmuş ve Şahin (2019), Türkiye'de para arzı, enflasyon, döviz kuru ve kredi faiz oranları ile tüketici kredileri arasındaki ilişkiyi 2006-2018 döneminin üç aylık verileri için Gregory-Hansen eşbütünleşme ve Toda-Yamamoto nedensellik testleri ile incelemiştir. Bulgular, değişkenlerin eşbütünleşik olduğunu; bankalarca açılan kredilere uygulanan ağırlıklı ortalama faiz oranı ile tüketici kredileri arasında çift yönlü, geniş tanımlı para arzından tüketici kredilerine doğru tek yönlü nedensellik ilişkisinin olduğunu göstermiştir.

Bayar ve Varışlı (2020), Türkiye'de 2013-2020 döneminin aylık verileri ile tüketici kredilerine etki eden faktörleri Covid-19, banka kredilerine uygulanan ağırlıklı ortalama faiz oranı, enflasyonu temsilen TÜFE, döviz kuru ve tüketici güven endeksi çerçevesinde incelemiştir. EKK yöntemi ile gerçekleştirdiği analizleri sonucunda, tüketici kredileri üzerinde kredi faiz oranı, enflasyon ve döviz kurunun istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etki yarattığı sonucuna ulaşmıştır.

Ünal ve Ocak (2020), Türkiye'de 2003-2018 yılları arasında tüketici kredi hacmini etkileyen makro faktörleri, üç aylık verileri kullanarak VAR modeli, Granger nedensellik testi ve regresyon analizi çerçevesinde ele almıştır. Nedensellik testi sonuçlarına göre faiz oranı, enflasyon ve işsizliğin tüketici kredi hacminin Granger nedeni olduğunu belirlemiştir. Regresyon sonuçlarına göre ise tüketici kredi hacmi üzerinde, tüketici kredisi faiz oranının negatif ve anlamlı bir etki yarattığını, enflasyonun ve büyüme oranının etkilerinin ise istatistiki açıdan anlamlı olmadığını tespit etmiştir.

Atasoy ve Tanrıvermiş (2021), Türkiye'de konut kredileri hacmi ile makroekonomik faktörler arasındaki ilişkiyi 2010-2020 döneminin üç aylık verileri ile incelemiştir. Çalışmasında EKK, Johansen eşbütünleşme testi, VECM ve Granger nedensellik testlerinden faydalanan konut fiyat endeksi, konut kredisi faiz oranı, inşaat maliyet endeksi, GSYİH ve sanayi üretim endeksinin konut kredileri ile ilişkisini araştırmıştır. EKK yöntemi sonuçlarına göre, konut kredisi hacmi üzerinde konut fiyat endeksinin pozitif yönlü, konut kredisi faiz oranının negatif yönlü, inşaat maliyet endeksinin negatif yönlü etki yarattığı sonucuna ulaşmıştır.

Vurur ve Yıldız (2023), Türkiye'de işletme kredilerini etkileyen makro faktörleri, 2013-2022 döneminin aylık verileri ile incelemiştir. Çok Değişkenli Uyarlanabilir Regresyon Eğrileri (MARS) yöntemini kullanarak gerçekleştirdiği analizinde döviz kurlarının, ticari kredi faiz oranının, ihracatın, ithalatın, üretici fiyat endeksinin, reel kesim güven endeksinin, imalat sanayi kapasite kullanım oranının kredilere etkisini incelemiştir. Analiz sonucunda, işletme kredileri üzerinde toplam üç makro faktörün etki oluşturduğu ve ABD Doları/TL kurunun en etkili belirleyici olduğu belirlenmiştir. ABD Doları/TL kurunun kritik değerin altında iken negatif yönde, üstünde iken ise pozitif yönde; ticari kredi faiz oranının genel olarak negatif yönde, üretici fiyat endeksinin ise kritik değerin üzerinde iken pozitif yönde etki yarattığı ortaya konmuştur.

Buraya kadar anlatılan, makro belirleyicilerin kredilere etkisini ele alan Türkiye'ye yönelik çalışmalara ilişkin özet bilgiler Tablo 15'de sunulmuştur.

Tablo 15. Türkiye'de Makro Belirleyicilere Yönelik Ampirik Literatür

Yazar	Ülke	Dönem	Yöntem	Değişken ve Etki Yönü
Binici ve Köksal (2012)	Türkiye	2002-2011	Logit	[Uluslararası Sermaye Hareketleri (+), Politika Faizi (+), Varlık Fiyatları (Döviz Kuru) (-)]
Bumin ve Taşkın (2015)	Türkiye	2010-2015	Welchs T Testi	[Makro İhtiyati Önlemler (-)]
Dadalı (2015)	Türkiye	1989-2014	VAR	[Kamu Borçlanması (-)]
Alıç (2016)	Türkiye	2011-2015	EKK	[Zorunlu Karşılık Oranı (-)]
Altunöz (2016)	Türkiye	1997-2014	Granger Nedensellik Testi, Regresyon Analizi	[Tüketici Kredisi Faiz Oranları (-), Büyüme (+)]
Duran (2016)	Türkiye	2000-2015	Hausman Testi	[Büyüme Oranı (GSYİH (+), Sanayi Üretim Endeksi (-)), Enflasyon (+), Para Arzı (+), Varlık Fiyatları ((Döviz Kuru (-), BIST 100(-))]
Sönmezer ve Pala (2017)	Türkiye	2010-2016	Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi	[Konut Kredisi Faiz Oranı (-), Enflasyon (-), Varlık Fiyatları (Konut Fiyat Endeksi) (+)]
Yılmaz (2017)	Türkiye	2002-2016	SVAR	[Kamu Borçlanması, Uzun Dönem (+), Kısa Dönem (-)]
Kolçak, Akyol ve Ağırkaya (2018)	Türkiye	2013-2017	ARDL	[Enflasyon (-), Büyüme Oranı (+), Varlık Fiyatları (BİST 100) (+)]
Altuntaş (2019)	Türkiye	2011-2019	Doğrusal Olmayan Asimetrik Yumuşak Geçişli Hata Düzeltme Modeli	[Zorunlu Karşılık Oranı (Rezerv Opsiyon Mekanizması) (+)]
Durmuş ve Şahin (2019)	Türkiye	2006-2018	Gregory-Hansen Eşbütünleşme ve Toda-Yamamoto Nedensellik Testleri	[Para Arzı ve Bankalarca Açılan Kredilere Uygulanan Ağırlıklı Ortalama Faiz Oranı, Enflasyon, Varlık Fiyatları (Döviz Kuru) serileri eşbütünleşiktir.
Bayar ve Varışlı (2020)	Türkiye	2013-2020	EKK	[Banka Kredilerine Uygulanan Ağırlıklı Ortalama Faiz Oranı (-), Enflasyon (-), Varlık Fiyatları (Döviz Kuru) (-)]
Ünal ve Ocak (2020)	Türkiye	2003-2018	VAR, Granger Nedensellik Testi, Regresyon Analizi	[Tüketici Kredisi Faiz Oranı (-)]
Atasoy ve Tanrıvermiş (2021)	Türkiye	2010-2020	EKK, Johansen Eşbütünleşme Testi, VECM ve Granger Nedensellik Testi	[Varlık Fiyatları (Konut Fiyat Endeksi) (+), Konut Kredisi Faiz Oranı (-)]
Vurur ve Yıldız (2023)	Türkiye	2013-2022	MARS	[Varlık Fiyatları (Döviz Kuru) (+/-), Ticari Kredi Faiz Oranı (-), Enflasyon (+)]

Yukarıdaki Tablo 15’den görüleceği gibi çalışmalarda genel olarak regresyon analizinden faydalanılmasının yanı sıra VAR, EKK, SVAR, ARDL, MARS, Logit, Welchs T Testi, VECM, Johansen eşbütünleşme testi, doğrusal olmayan asimetrik yumuşak geçişli hata düzeltme modeli, Hausman testi, Gregory-Hansen eşbütünleşme testi, Granger nedensellik testi ve Toda-Yamamoto nedensellik testine başvurulmuştur.

Bu grupta incelenen yayınlarda, para politikaları kapsamında en çok faiz politikası, para arzı ve zorunlu karşılıklara yer verilmiştir.

Para politikaları kapsamında, faiz politikası öne çıkan değişken olmuştur. Faiz politikasını temsilen, politika faiz oranı (TCMB borç verme faiz oranı), konut kredisi faiz oranı, tüketici kredisi faiz oranı, ticari kredi faiz oranı ve bankalarca açılan kredilere uygulanan ağırlıklı ortalama faiz oranı kullanılmıştır. Binici ve Köksal (2012) dışındaki tüm çalışmalarda, teoriye de uygun olarak, faiz oranlarının krediler üzerinde negatif yönlü bir etki yarattığı sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmalarda para politikaları çerçevesinde kredilere etkisi analiz edilen bir başka faktör de para arzı olmuştur. Analizlerde, para arzını temsilen M2 para arzı ve geniş tanımlı para arzı değişkenleri kullanılmış ve teorik yapıya uyumlu olarak pozitif yönlü sonuçlara ulaşılmıştır. Buna göre Türkiye’de parasal genişlemelerin banka kredileri üzerinde, piyasada yarattığı likidite artışı ile olumlu yönde bir etki yarattığı belirlenmiştir. Araştırmalarda, zorunlu karşılık oranı da kredilere etkisi incelenen bir başka para politikası aracını oluşturmuş, zorunlu karşılıkları temsilen TL ve yabancı para ağırlıklı ortalama zorunlu karşılık oranı ve rezerv opsiyon mekanizması kullanılmıştır. Altuntaş (2019) dışındaki çalışma teorik görüş ile örtüşerek zorunlu karşılıkların kredilere etkisinin negatif yönde olduğunu kanıtlamıştır.

Makro belirleyicileri inceleyen çalışmalarda, makroekonomik göstergelere yönelik olarak en çok varlık fiyatları, enflasyon ve büyüme oranlarına yer verilmiştir.

Çalışmalarda, varlık fiyatları en fazla öne çıkan belirleyici olmuş ve varlık fiyatları kapsamında; döviz kurunu temsilen, ABD Doları/TL reel döviz kuru, ABD Doları/TL alış kuru üç aylık TL değerinin logaritmik formu; konut fiyatlarını temsilen konut fiyat endeksi ve de hisse senedi fiyatlarını temsilen BİST 100 endeksi kullanılmıştır. Hisse senetlerinin ve döviz kurunun kredilere etkisine yönelik teorik fikir

ayrılığı, söz konusu faktörleri test eden çalışmaların bulgularına da yansımış, etki yönünün pozitif ya da negatif olabileceği ortaya çıkmıştır. Konut fiyat endeksinin esas alındığı çalışma sonuçları teorik beklentiye uyum göstermiş ve pozitif yönlü bir etkiyi ortaya koymuştur. Enflasyon, bu grupta gözden geçirilen araştırmalarda analiz edilen bir diğer makro faktörü oluşturmıştır. Analizlerde enflasyonu temsilen, TÜFE üç aylık değerinin logaritmik formu ve TÜFE değişim oranı kullanılmıştır. Duran (2016) ile Vurur ve Yıldız (2023) dışındaki tüm çalışmaların bulguları, fiyatlar genel seviyesindeki sürekli artışın kredi hacmi üzerinde daraltıcı bir etki oluşturduğuna ilişkin teorik görüşü desteklemiştir. Büyüme oranı da bu grupta incelenen belirleyiciler arasında yer almıştır. Analizlerde büyüme oranını temsilen, GSYİH ve sanayi üretim endeksi kullanılmıştır. Duran (2016) haricindeki çalışmalarda elde edilen bulgular, teorik yapı ile de uyumlu olarak, büyüme oranının kredilerle doğru orantılı bir ilişkisi bulunduğunu ortaya koymuştur.

Yabancı ve yerli literatürün, banka kredilerini belirleyen makro göstergeler (para politikası ve makro ihtiyati önlemler ile makroekonomik göstergeler) bağlamında analiz edilmesi de mümkün olmuştur. Buna göre yabancı literatürün en çok faiz politikası, büyüme ve enflasyon göstergelerini araştırdığı belirlenmiştir. Öte yandan yerli literatür, makro göstergeler bağlamında en çok faiz politikası, varlık fiyatları ve enflasyonun banka kredilerine etkisini incelemiştir. Böylece hem yerli hem de yabancı literatürde faiz politikası ile enflasyon banka kredileri üzerine etkisi yoğunlukla incelenen ortak değişkenler olmuştur.

Yerli ve yabancı literatür karşılaştırmasında dikkat çeken bir başka unsur, yabancı literatürde büyüme oranı ve yerli literatürde ise varlık fiyatları üzerinde ağırlıklı olarak çalışılmış olması ile birbirlerinden ayrılmış olmalarıdır.

3.2.2. Mikro Belirleyicilere Yönelik Ampirik Literatür

Türkiye'de banka kredilerinin mikro belirleyicileri üzerinde gerçekleştirilmiş önemli sayıda araştırma bulunduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmalarda, banka ve piyasa yapısına ilişkin değişik göstergeler çerçevesinde kredi hacmini etkileyen faktörler belirlenmeye çalışılmıştır.

Müslümov ve Aras (2004), Türkiye'de 1992-2011 döneminin üç aylık verileri ile asimetrik bilgi sorununun kredilere etkisini analiz etmiştir. Granger nedensellik testinden faydalananarak gerçekleştirdiği analizi sonucunda, takipteki kredilerden toplam kredilere tek yönlü bir nedensellik olduğunu ve de bankaların asimetrik bilgi sorununu çözmek için kredi tayinlamasına gittiklerini tespit etmiştir.

Brooks (2007), Türkiye'de parasal aktarım mekanizması banka kredi kanalının etkinliğini ölçmek amacıyla 33 mevduat bankasının 2006 yılına ait üç aylık verilerini karşılaştırmak ve panel regresyon analizi kullanmak suretiyle likidite, öz kaynak, toplam aktif ve banka mülkiyet durumu değişkenlerinin kredilere etkisini analiz etmiştir. Çalışma sonucunda, likidite ve öz kaynaklar değişkenlerinin kredileri pozitif ve anlamlı etkilediği belirlemiştir.

Vurur ve Özen (2013), Türkiye'de banka kredileri ve banka mevduatları arasındaki ilişkiyi, VAR modeline dayalı Granger nedensellik testi yardımı ile 1998-2012 dönemine ait çeyrek dönem verilerini kullanarak incelemiştir. Analiz sonucunda, banka mevduatlarından banka kredilerine doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit etmiştir.

Şahin ve Doğukanlı (2014), Türkiye'de 2006-2013 döneminin aylık verileri ve VAR modeli yardımı ile yabancı sermayeli banka payının KOBİ kredilerine etkilerini analiz etmiştir. Etki tepki fonksiyonu ve varyans ayrıştırması çerçevesinde gerçekleştirdiği analizleri sonucunda, yabancı sermayeli banka payının KOBİ kredilerine negatif ve istatistiksel olarak anlamlı etkisi olduğunu belirlemiştir.

Kaya ve diğerleri (2016), Türkiye'de 13 mevduat bankasının kredi verme davranışlarında varlık kalitesinin etkisini, 2006-2014 dönemi için üç aylık veriler yardımı ile Panel Pedroni eşbütünleşme testi, Hausman testi ve Panel Dinamik EKK modelini kullanarak incelemiştir. Analiz sonucunda, krediler üzerinde takipteki kredilerin negatif, mevduatın ise pozitif etkisi bulunduğunu ortaya koymuştur.

Can (2018), Türkiye'de asimetrik bilgi sorunu ile kredi hacmi ilişkisini, 2003-2017 döneminin üç aylık verilerini ve Granger nedensellik testini kullanarak ele almıştır. Bulgular, takipteki krediler ile bankaların kredi verme eğilimi arasında bir

bağlantı bulunmadığı ve ilgili dönemde kredi tayinlmasının geçerli olmadığını göstermiştir.

Kuzu (2018), Türk bankacılık sektöründe kredi hacminin belirleyicilerini 2005-2016 dönemi için Hausman Testi ve panel regresyon analizi ile incelemiştir. Bu çerçevede 38 mevduat bankası, 13 kalkınma ve yatırım bankası ile 6 katılım bankası olmak üzere toplam 57 bankanın verisini kullanmıştır. Kurumsal krediler, ipotekli krediler, toplam canlı krediler, tüketici kredileri, KOBİ kredileri ve takipteki krediler dâhil kredileri bağımlı değişken olarak belirleyerek kredilere etki eden değişkenlerin etkisini tespit etmeye çalışmıştır. Bulgular toplam krediler üzerinde, mevduatın, öz kaynak kârlılığının ve net faiz marjının pozitif yönlü; takipteki krediler, öz kaynaklar ve likidite oranının negatif yönlü etkisi olduğunu ortaya koymuştur.

Sekmen (2020), Türk bankacılık sektöründe 2002-2019 döneminde, üç aylık veriler ve Panel VAR modeli yardımı ile banka sermayesi şoklarının kredilere etkisini araştırmıştır. Analiz sonuçları, öz kaynaklar çerçevesinde sermaye yeterliliklerinin sıkılaştırılmasının kredi arzını negatif ve anlamlı etkilediğini göstermiştir.

Kayhan ve İslamoğlu (2022), Türkiye'de KOBİ kredilerinin bankaya özgü belirleyicilerini EKK yöntemi ve 2010-2021 döneminin üç aylık verileri yardımı ile araştırmıştır. Çalışmasında açıklayıcı değişkenler olarak, toplam kredilerin aktiflere oranını, takipteki alacaklar oranını, aktif kârlılığını, öz kaynak kârlılığını, finansal varlıkların mevduata oranını ve yabancı varlıkların öz kaynaklara oranını, kontrol değişkenleri olarak ise makroekonomik, finansal değişkenleri kullanmıştır. Analiz sonucunda takipteki alacakların KOBİ kredilerini negatif etkilediği belirlemiştir.

Timur ve Günay (2022), 2001-2019 dönemine ait yıllık verilerle Türkiye'de asimetrik bilgi sorununun bankacılık sektörünün toplam kredilerine etkisini analiz etmiştir. Dumitrescu and Hurlin Panel Granger nedensellik testini kullandığı analizi sonucunda asimetrik bilgi sorununu temsilen yer verdiği takipteki kredilerin, toplam kredilerin Granger nedeni olmadığı ve Türk bankacılık sektöründe kredi tayinlması yoluna gidilmediği sonucuna ulaşmıştır.

Buraya kadar anlatılan, Türkiye'de mikro belirleyicilere ilişkin göstergelerin krediler üzerine etkisini inceleyen çalışmaların özet bilgileri Tablo 16'da sunulmuştur.

Tablo 16. Türkiye'de Mikro Belirleyicilere Yönelik Ampirik Literatür

Yazar	Ülke	Dönem	Yöntem	Değişken ve Etki Yönü
Müslümov ve Aras (2004)	Türkiye	1992-2011	Granger Nedensellik Testi	[Asimetrik Bilgi Sorunu (Takipteki Krediler), (Toplam Kredilerin Granger Nedenidir.)]
Brooks (2007)	Türkiye	2006	Panel Regresyon Analizi	[(Likidite (+), Öz Kaynaklar (+))]
Vurur ve Özen (2013)	Türkiye	1998-2012	Granger Nedensellik Testi	[Mevduat (Kredilerin Granger Nedenidir.)]
Şahin ve Doğukanlı (2014)	Türkiye	2006-2013	VAR, Etki Tepki Fonksiyonu, Varyans Ayırıştırması	[Finansal Liberalizasyon (Yabancı Sermayeli Banka Payı (-))]
Kaya ve diğerleri (2016)	Türkiye	2006-2014	Panel Pedroni Eşbütünleşme Testi, Hausman Testi ve Panel Dinamik EKK	[Takipteki Krediler (-), Mevduat (+)]
Can (2018)	Türkiye	2003-2017	Granger Nedensellik Testi	[Asimetrik Bilgi Sorunu (Takipteki Krediler), (Toplam Kredilerin Granger Nedeni Değildir.)]
Kuzu (2018)	Türkiye	2005-2016	Hausman Testi ve Panel Regresyon Analizi	[Kârlılık (Öz Kaynak Kârlılığı) (+), (Net Faiz Marjı) (+), Asimetrik Bilgi Sorunu (Takipteki Krediler) (-), Öz Kaynaklar (-), Likidite Oranı (-), Mevduat (+)]
Sekmen (2020)	Türkiye	2002-2019	Panel VAR	[Öz Kaynaklar (-)]
Kayhan ve İslamoğlu (2022)	Türkiye	2010-2021	EKK	[Takipteki Alacaklar Oranı (-)]
Timur ve Günay (2022)	Türkiye	2001-2019	Dumitrescu and Hurlin Panel Granger Nedensellik Testi	[Asimetrik Bilgi Sorunu (Takipteki Krediler) (Toplam Kredilerin Kredilerin Granger Nedeni Değildir.)]

Yukarıda Tablo 16'dan görüleceği gibi analizlerde Granger nedensellik testi, panel regresyon analizi, VAR modeli, etki tepki fonksiyonu, varyans ayırıştırması, panel dinamik EKK, Panel Pedroni eşbütünleşme testi, Hausman testi, panel VAR, Dumitrescu and Hurlin Panel Granger nedensellik testinden faydalanılmıştır.

Bu grupta incelenen yayınlarda, banka yapısı ve işleyişine ilişkin göstergeler kapsamında en çok, sırası ile öz kaynaklar ve mevduat faktörlerine yer verilmiştir.

Araştırmalarda öz kaynaklar, sıklıkla yer bulan mikro faktörlerin başında gelmiş ve temsili değişken olarak öz kaynakların banka aktiflerine oranı kullanılmıştır. Kuzu (2018) ve Sekmen (2020) dışındaki çalışmalar, teori ile de uyumlu olarak, öz kaynaklarla krediler arasında doğru yönlü ilişkiyi ortaya koymuştur. Bu gruptaki

Çalışmalarda en çok incelenen bir diğerk faktör de mevduat olmuş ve araştırmalarda, mevduatı temsilen yurtiçi mevduatlar, tasarruf mevduatları ve mevduatın toplam aktiflere oranı kullanılmıştır. Tüm analiz bulguları, teoriye de uygun olarak, mevduat artışlarının kredilerde de genişleme yönünde bir değışim yarattığı görüşünü desteklemiştir.

Piyasa yapısı ve işleyişine yönelik göstergeleri inceleyen çalışmalarda, asimetrik bilgi sorununun banka kredisine etkisi en çok incelenen değışken olmuştur. Asimetrik bilgi sorununu inceleyen çalışmalarda, temsili değışken olarak takipteki krediler ve takibe dönüşüm oranı başka bir ifade ile takipteki kredilerin toplam kredilere oranı kullanılmıştır. Can (2018) ile Timur ve Günay (2022) dışındaki tüm çalışmalarda elde edilen test sonuçları, teoriye de uygun olarak asimetrik bilgi sorununun varlığı halinde bankaların kredi tayinlaması yoluna gittiğini doğrulamıştır.

Yabancı ve yerli literatürün banka kredilerini belirleyen mikro göstergeler (banka ve piyasa yapısına ilişkin göstergeler) bağlamında analiz edilmesi de mümkün olmuştur. Buna göre, yabancı literatürün en çok öz kaynak, mevduat ve kârlılık göstergelerini araştırdığı belirlenmiştir. Öte yandan yerli literatür mikro göstergeler bağlamında en çok asimetrik bilgi, öz kaynak ve mevduatın banka kredilere etkisini incelemiştir. Böylece hem yerli hem de yabancı literatürde öz kaynaklar banka kredileri üzerine etkisi en çok incelenen değışkenlerden biri olmuştur.

Yerli ve yabancı literatür karşılaştırmasında dikkat çeken bir başka unsur, yabancı literatürde öz kaynak ve yerli literatürde ise asimetrik bilgi üzerinde ağırlıklı olarak çalışılmış olması ile birbirlerinden ayrılmış olmalarıdır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE KREDİ HACMİ BELİRLEYİCİLERİNİN EKONOMETRİK ANALİZİ

Çalışmanın son bölümünde, Türk bankacılık sektöründe kredi hacminin belirleyicileri ampirik açıdan ele alınmıştır. Bu kapsamda öncelikle ekonometrik analizde kullanılan modeller hakkında açıklamalar yapılmıştır. Ardından, araştırma modellerinde kullanılan veri setine ilişkin bilgi verilmiştir. Daha sonra çalışmanın ampirik analiz yöntemine ait teorik bilgiler sunulmuştur. En son olarak da ekonometrik çalışmada ulaşılan ampirik bulgular ve söz konusu bulgulara yönelik değerlendirmeler aktarılmıştır.

1. ARAŞTIRMA MODELLERİ

Çalışmada, Türk bankacılık sektöründe kredi hacminin belirleyicileri, makro değişkenlere yönelik model ve mikro belirleyicileri kapsayan model olmak üzere iki ayrı çerçevede analiz edilmiştir. Bu doğrultuda, makro ve mikro modellerde kullanılan değişkenlerin seçiminde, gerek Türkiye'ye yönelik ve gerekse yabancı ülkelere yönelik ampirik çalışmalarda tercih edilmiş değişkenlerden yararlanılmıştır. Böylece söz konusu değişkenlere ilişkin elde edilecek analiz sonuçlarının literatür bulguları ile karşılaştırılarak değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

1.1. Kredi Hacminin Belirleyicilerine Yönelik Makro Model

Bankacılık Sektörü Kredi Hacminin (BSKH) makro belirleyicilerine yönelik model Denklem 3.1'de gösterilmiştir. Burada görüldüğü gibi, makro modelde, Kamu İç borçlanması (KİB), Gelir Seviyesi (GSYİH) ve varlık fiyatları bağlamında hisse senetleri fiyatlarını temsilen Borsa İstanbul'da işlem gören ilk 100 hisse senedi değerinin (BİST) Türk bankacılık sektörü kredi hacmi üzerindeki etkileri incelenmiştir.

$$BSKH = f(KİB, GSYİH, BİST) \quad (3.1)$$

KİB'in BSKH üzerindeki etkisi, teorik olarak, hem pozitif hem de negatif yönde gerçekleşebilmektedir. KİB'in banka kredileri üzerinde negatif yönlü etki yarattığına ilişkin görüşler, "Dışlama Etkisi" ve "Tembel Bankalar" görüşü çerçevesinde sunulmaktadır. KİB'in BSKH üzerinde pozitif yönde bir etkisinin bulunduğu ise "İçleme Etkisi" ve "Güvenli Varlıklar" yaklaşımı ile açıklanmaktadır. "Dışlama Etkisi" ve

"Tembel Bankalar" görüşü, bankaların tam rekabet varsayımı altında bir tercih yapmak durumunda kaldıklarında, özel kesim yerine kamu kesimine kredi sağlama seçeneğini, daha az riskli ve kârlı olduğu için, tercih edeceklerini belirtmektedir. Bankalar seçimlerini kamu kesiminden yana yaptıklarında ise özel kesim, banka kredilerinden mahrum kalmaktadır. Böylece, KİB özel sektöre açılan kredi hacmini daraltmaktadır. Öte yandan "İçleme Etkisi" ve "Güvenli Varlıklar" yaklaşımına göre ise bankalar kamu kesimine ödünç vererek güvenli devlet borçlanma varlıklarını portföylerine eklediklerinde, risk çeşitlendirme modeli çerçevesinde özel kesime de kredi arzını artırma imkânı bulabilmektedir.

GSYİH seviyesindeki gelişmelerin BSKH üzerindeki etkisinin teorik olarak pozitif yönde olması beklenmektedir. Öyle ki ekonomik büyüme krediler üzerindeki etkisini ilk olarak tasarruflar üzerinden göstermektedir. Buna göre, büyüme sonucu gelirle birlikte tasarruflar da artarak finansal sistem içerisindeki fon arz miktarını genişletmektedir. Böylelikle fon arzı ile fon talebi arasında krediler yolu ile aracılık faaliyetini yürüten bankaların kredi kaynaklarında artış olmakta dolayısı ile kredi hacmi genişlemektedir. İkinci olarak, ekonomik büyüme ile birlikte artan gelir düzeyi toplam talebin iki önemli unsuru olan tüketim ve yatırım seviyesini yükseltmektedir. Bu şekilde ekonomi genelinde büyüme ile yaşanan canlanma, hanehalkı ve firmaların tüketim ve yatırım harcamalarını teşvik etmesinin yanında söz konusu ekonomik birimlerin bankalardan kredi talebini de artırmaktadır.

BİST'in BSKH üzerindeki etkisi ise teorik olarak hem pozitif hem de negatif yönlü olabilmektedir. Hisse senedi fiyatlarının kredileri pozitif yönlü etkilediğini savunan teorik görüşe göre, hisse senedi fiyatlarındaki artışlar, ekonomide olumlu bir hava olduğu düşüncesini beraberinde getirerek hanehalkı ve firmaları kredi kullanımı konusunda cesaretlendirmektedir. Hatta bu artışlara bağlı olarak borsanın daha fazla yükseleceği beklentisi doğrultusunda, bankalardan alınan kredilerin borsada değerlendirilmesi bile söz konusu olabilmektedir. Ekonominin daralma dönemlerinde hisse senedi fiyatlarında yaşanan düşüş ise hanehalkı ve firmaların kredi talebini düşürmesinin yanı sıra net sermaye pozisyonlarındaki düşüşe bağlı olarak kredi arzını da azaltmaktadır. Hisse senedi fiyatlarının kredileri negatif yönde etkilediğini ileri süren görüşe göre, hisse senedi ihraç edebilecek nitelikteki firmalar için hisse senedi ihracı ve

krediler birbirini ikame etmektedir. İkame durumunda, hisse senedi fiyatları yükseldiğinde, firmaların kaynakları artabilmekte ve buna bağlı olarak banka kredilerine olan talepleri daralabilmektedir.

1.2. Kredi Hacminin Belirleyicilerine Yönelik Mikro Model

BSKH'nin mikro belirleyicilerine yönelik model Denklem 3.2'de gösterilmiştir. Burada belirtildiği gibi, mikro model çerçevesinde bankacılık sektörü öz kaynak hacmi (ÖZKYNK), bankaların tahvil ve bono ihracı (TBI) ile asimetrik bilgi sorununu temsilen takipteki alacakların (TA), BSKH üzerindeki etkileri analiz edilmiştir.

$$BSKH = f (OZKYNK, TBI, TA) \quad (3.2)$$

ÖZKYNK'nın BSKH üzerindeki etkisinin teorik olarak pozitif yönde olması beklenmektedir. Öyle ki banka öz kaynaklarındaki herhangi bir değişiklik, bankaların borç verme koşullarında çok önemli etkiler yaratmaktadır. Bu durum, ihtiyati düzenleme çerçevesinde sermayenin asgari bir kredi yüzdesi olması gerekliliğinden kaynaklanmaktadır. Buna göre, düşük öz kaynak yapısı, yeni hisse ihracının çok maliyetli olması halinde, banka kredilerini daraltmaktadır. Yüksek bir öz kaynak yapısı ise ihtiyati düzenleme kısıtlamalarını doğrudan kontrol edebilmesi nedeniyle banka kredilerini genişletmektedir.

TBI'nın, BSKH üzerinde teorik açıdan pozitif yönlü bir etki yaratması beklenmektedir. Zira, mevduat toplayarak ya da farklı şekillerde borçlanarak yabancı kaynak yaratan bankalar, tahvil ve bono ihracı yoluyla da kaynak sağlayabilmektedir. Özellikle, tasarruf oranının düşük ve banka mevduatlarındaki vade yapısının ağırlıklı kısa vadeli olduğu ülkelerde, tahvil ve bono ihracı, uzun vadeli yapısı ile bankaların kredi arzının artmasına katkıda bulunmakta ve hatta bu katkıyı da bankaların net vade açığını olumlu etkileyerek gerçekleştirmektedir.

Asimetrik bilgi sorununu temsilen TA'nın BSKH üzerindeki etkisinin ise teorik olarak negatif yönde olması beklenmektedir. Asimetrik bilginin sorununun kredilere etkisi, Jaffee-Russell Modeli ve Stiglitz-Weiss Modeli çerçevesinde açıklanmaktadır. Buna göre, asimetrik bilgi, ters seçim ve ahlaki tehlike sorunlarına yol açmakta ve bankalar bu sorunları çözebilmek ve bilanço yapılarının bozulmasını engellemek

amacıyla kredileri sınırlama yoluna gitmektedir. Bu sınırlama, bankaların kredileri tayına bağlamaları şeklinde olmaktadır. Dolayısıyla asimetrik bilgi sorununun varlığı, kredi hacminin daralması ile sonuçlanmaktadır.

2. VERİ SETİ

Çalışmada, Türk bankacılık sektöründe kredi hacminin belirleyicileri, ARDL modeli yardımı ile 2010Q1-2022Q3 dönemi için analiz edilmiştir. Çalışmada değişkenlerle ilgili verilerin zaman serisi özelliklerinin analiz edilmesinde ve modelin tahmin edilmesinde E-Views ekonometri paket programından faydalanılmıştır. Analizlerde yer verilen tüm değişkenlere yönelik açıklamalara Tablo 17'de yer verilmiştir. Buna göre, üç aylık dönemleri içeren veri setleri, BDDK Aylık Bankacılık Sektörü Verileri Sistemi ve TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi'nden temin edilmiştir (BDDK, 2022; TCMB, 2022). Bütün değişkenler logaritmik değerleri alınarak analize eklenmiştir.

Tablo 17. Değişkenlerin Tanımlanması

Değişken Türü	Değişken Simgesi	Tanım	Veri Kaynağı
Bağımlı Değişken	BSKH	Türk Bankacılık Sektörü Toplam Yurtiçi Kredi Hacminin (Bin TL) Logaritmik Değeri	TCMB
Makro Model Bağımsız Değişkenleri	KİB	Toplam İç Borç Stok Verilerinin (Bin TL) Logaritmik Değeri	TCMB
	GSYİH	Alıcı Fiyatlarıyla Gayrisafi Yurtiçi Hasıla Zincirlenmiş Hacminin (Bin TL) Logaritmik Değeri (Moving Average Methods Yöntemi ile Mevsim Etkilerinden Arındırılmış)	TCMB
	BİST	Kapanış Fiyatlarına Göre (Ocak 1986=0,01) BİST 100 Endeksinin (XU100) Logaritmik Değeri	TCMB
Mikro Model Bağımsız Değişkenleri	ÖZKYNK	Türk Bankacılık Sektörü Toplam Öz Kaynaklarının (Milyon TL) Logaritmik Değeri	BDDK
	TBI	Türk Bankacılık Sektörü İhraç Edilen Toplam Tahvil ve Bonolarının (Milyon TL) Logaritmik Değeri	BDDK
	TA	Türk Bankacılık Sektörü Toplam Takipteki Alacaklarının (Milyon TL) Logaritmik Değeri	BDDK

3. EKONOMETRİK ANALİZ YÖNTEMİ

Çalışmanın bu bölümünde, kullanılan ekonometrik yönteme ilişkin teorik bilgiler sunulmuştur. Öncelikle, analizde kullanılan değişkenlerin durağanlık analizlerinde kullanılan testlere ilişkin bilgi verilmiştir. Bu kapsamda serilerin durağanlık sınaması için tercih edilen Dickey-Fuller, Genişletilmiş Dickey-Fuller ve Phillips-Perron birim kök testlerine ilişkin açıklamalar yapılmıştır. Daha sonra, Gecikmesi Dağıtılmış Otoregresif Modele ilişkin bilgiler aktarılmıştır. Bu çerçevede öncelikle, değişkenler arasındaki eşbütünleşme ilişkisinin belirlenmesinde kullanılan Sınır Testi (Bound Test) daha sonra da uzun dönem ve kısa dönem tahmininde kullanılan süreç hakkında bilgiler sunulmuştur.

3.1. Durağanlık Analizi

Zaman serileri analizinde anlamlı tahminler yapmak, stokastik sürecin zaman boyunca durağan olması ile mümkün olmaktadır. Durağan olmayan değişkenler üzerine kurulu analizler yanıltıcı ve sahte sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Öte yandan birçok ekonomik ve finansal zaman serisi, ortalamada trend davranışı veya durağanlık göstermeyebilmektedir. Bunun için serilerin durağanlığının test edilmesi, araştırmalarda oldukça önemli bir aşamadır (Mushtaq, 2011: 2-3). Durağanlık sınaması, iki yöntem ile gerçekleştirilebilmektedir. Bu yöntemlerden ilkinde, ilgili zaman serinin grafiğine bakılmakta veya serinin korelogramı incelenerek otokorelasyon ve kısmi otokorelasyon katsayıları üzerinden yorum yapılmaktadır. İkinci yöntemde ise istatistiksel testlerden faydalanılarak birim köklerin varlığı sınanmaktadır. İlk yöntemde, durağanlığa ilişkin kesin yargılara ulaşılamamakta, söz konusu yöntem ön bilgi için kullanılabilir. Bu nedenle durağanlığın tespiti için birim kök testlerinin uygulanması gerekmektedir (Çakırel, 2020: 55). Bu doğrultuda, durağanlık sınamasına yönelik olarak, genellikle Dickey-Fuller, Genişletilmiş Dickey-Fuller ve Phillips-Perron birim kök testleri kullanılmaktadır.

- *Dickey-Fuller Birim Kök Testi*

Dickey-Fuller (1979) tarafından geliştirilen yöntem, en iyi bilinen ve araştırmalarda en fazla tercih edilen birim kök testlerinden biridir. Dickey-Fuller (DF) testinin orijinal en basit versiyonu, herhangi bir deterministik bileşen içermeyen Gauss

beyaz gürültüsüne (whitenoise) sahip standart AR (1) modeline dayanmaktadır (Herranz, 2017: 5). Bu çerçevede Y_t değişkeninin bu dönemde aldığı değerin geçen dönemdeki (Y_{t-1}) değer ile ilişkisi araştırılmıştır. $Y_t = \alpha Y_{t-1} + e_t$ yapısı çerçevesinde, başlangıç değerini (Y_0) sabit bir değer ve hata terimini (e_t) ortalaması sıfır ve sabit bir varyans değeri altında bağımsız normal dağılıma sahip olacak şekilde simülasyon oluşturulmuştur. Bu koşullarda $\alpha \pm 1$ varsayımı doğrultusunda regresyon katsayısının (α) dağılım özelliklerini elde ederek, τ (Tau) değerleri elde edilmiştir. DF testinin temel aldığı üç model, Sabit Trendsiz Model, Sabit Trendli Model ve Sabit Trendli ve Trend Faktörlü Model olmak üzere sırası ile Denklem 3.3, Denklem 3.4 ve Denklem 3.5'de yer verilmiştir.

$$\Delta y_t = \rho y_{t-1} + u_t \quad (3.3)$$

$$\Delta y_t = \mu + \rho y_{t-1} + u_t \quad (3.4)$$

$$\Delta y_t = \mu + \beta t + \rho y_{t-1} + u_t \quad (3.5)$$

Buna göre, ρ teriminin tutarlı ve sapmasız olması, durağanlığın belirlenmesinde çok önemli bir rol üstlenmektedir. Parametrik olarak durağanlık durumu, özünde bu parametrenin eksiksiz tanımlanmasına bağlı bulunmaktadır. Ancak, parametre tahminlemesini bozan en önemli unsurlardan birini hata teriminin yapısı oluşturmaktadır. Tahminci özelliklerini belirleyen faktörlerden hata teriminin $u_t \sim IID(0, \sigma^2)$ beyaz gürültü niteliklerine sahip olması, istenilen bir durumu ifade etmektedir (Çınar ve Hepkorucu, 2017: 31-32). Söz konusu modellerde, durağanlığı test etmek amacıyla hipotezler iki farklı şekilde kurulmaktadır.

$$H_0 = \rho = 0 \text{ (tau istatistiği} > \text{kritik değer ise seri, durağan dışı)}$$

$$H_1 = \rho < 0 \text{ (tau istatistiği} < \text{kritik değer ise seri, durağan)}$$

Boş hipotezde, süreç birim kök içermekte yani durağan olmamakta ve $I(1)$, $I(2)$ ya da $I(d)$ olarak gösterilmektedir. Alternatif hipotezde ise süreç bir birim kök içermemekte dolayısıyla durağan olmakta ve $I(0)$ şeklinde ifade edilmektedir. Hesaplanan Tau İstatistiği kritik değerden küçükse, boş hipotez reddedilmekte ve seri birim kökü bulunmayan durağan bir seri olmaktadır. Öte yandan, hesaplanan Tau İstatistiği, MacKinnon kritik değerden büyükse, boş hipotez reddedilememekte, bu

durumda, söz konusu değişken durağan olmamakta ve birim kök içermektedir. Bu durumda seri durağan oluncaya kadar farkının alınması gerekmektedir (Mushtaq, 2011: 6).

- Genişletilmiş Dickey-Fuller Birim Kök Testi

Dickey-Fuller (1979) tarafından ortaya konan standart test, hata terimlerinin rassal ve homojen dağılımları varsayımı üzerine kurulmuştur. Ancak hata terimi bazen farklı varyans veya seri korelasyon şeklinde dağılmış olabileceğinden bu testin, tüm durumlar için geliştirilmesine ihtiyaç duyulmuştur (Takım, 2010: 323-324). Bu kapsamda, Dickey ve Fuller (1981) bağımlı değişkenin gecikmeli değerlerini önceki birim kök denkleminde ekstra terim olarak ekleyerek hata terimleri arasındaki otokorelasyonu ortadan kaldıracak şekilde testi yeniden modellemiş ve testin yeni hali Genişletilmiş Dickey-Fuller testi (Augmented Dickey Fuller-ADF) şeklinde isimlendirilmiştir. Yukarıda ifade edilen çerçevede daha önce Denklem 3.3, Denklem 3.4 ve Denklem 3.5 ile tanımlanan Dickey-Fuller denklemleri, bağımlı değişkenin gecikmeli değerlerinin modele eklenmesiyle, sırası ile Denklem 3.6, Denklem 3.7 ve Denklem 3.8 şeklinde Genişletilmiş Dickey-Fuller denklemleri olarak yeniden düzenlenmiştir. Burada Denklem 3.6, sabit terimsiz ve trendsiz ADF testine; Denklem 3.7, sabit terimli ve trendsiz ADF testine ve Denklem 3.8 ise sabit terimli ve trendli ADF testine ait olmaktadır.

$$\Delta Y_t = \delta Y_{t-1} + \sum_{j=1}^p \delta_i \Delta Y_{t-j} + \varepsilon_t \quad (3.6)$$

$$\Delta Y_t = \mu + \delta Y_{t-1} + \sum_{j=1}^p \delta_i \Delta Y_{t-j} + \varepsilon_t \quad (3.7)$$

$$\Delta Y_t = \mu + \beta t + \delta Y_{t-1} + \sum_{j=1}^p \delta_i \Delta Y_{t-j} + \varepsilon_t \quad (3.8)$$

Bu denklemlere de Dickey Fuller τ istatistikleri için kritik değerler ve aynı hipotezler uygulanabilmektedir. Böylece ADF birim kök testi uygulanırken her üç model kalıbı için de hipotezler aşağıda yer aldığı gibi oluşmaktadır.

$$H_0 = \delta = 0 \quad (\text{seri, durağan dışı}) \quad ; \quad H_1 = \delta < 0 \quad (\text{seri, durağan})$$

Boş hipotez, sürecin durağan olmadığını ifade ederken, alternatif hipotez durağan olduğunu belirtmektedir. Hesaplanan τ istatistiği McKinnon kritik değerden

küçükse boş hipotez reddedilmekte ve seri durağan bir seri olmaktadır. Hesaplanan τ istatistiği McKinnon kritik değerden büyükse, boş hipotez reddedilememekte, seri birim kök içermektedir. Bu durumda seri durağanlaşana dek farkının alınması gerekmektedir (Sevüktekin ve Çınar, 2017: 336).

- Phillips-Perron Birim Kök Testi

DF birim kök testi, hata terimlerinin rassal ve homojen dağılımları varsayımı üzerine kurulurken; ADF birim kök testi, DF denklemine bağımlı değişkenin gecikmeli değerleri eklenerek hata terimleri arasındaki otokorelasyonu giderecek şekilde geliştirilmiştir. Phillips ve Perron (1988) ise nonparametrik düzeltmeleri kapsayan yeni bir birim kök testi ortaya koymuş ve Dickey ve Fuller tarafından geliştirilen varsayımı geliştirerek rassal şokların dağılımlarına yönelik yeni bir varsayım geliştirmiştir. Buna göre, Phillips ve Perron (PP) birim kök testi, Denklem 3.9'daki şekliyle oluşmakta ve nonparametrik düzeltmeler nedeniyle otokorelasyon, test istatistiğinin asimtotik dağılımı üzerinde bir etki yaratmamaktadır. Söz konusu düzeltmeler sıfır frekansta ε_t 'nin spektrum tahmini üzerine kurulmakta ve tahminlerin tutarlı olmasını sağlamaktadır.

$$\Delta Y_t = \alpha Y_{t-1} + x_t' \delta + \varepsilon_t \quad (3.9)$$

Burada $\alpha = \rho - 1$, x_t ise sabit veya sabit ve trendi ifade eden deterministik bileşeni oluşturmaktadır. PP testi de sabit terimsiz ve trendsiz, sabit terimli ve trendsiz ve sabit terimli ve trendli şeklinde üç tür model için geliştirilebilmektedir. Yukarıda Denklem 3.9'de belirlenen temel eşitlik çerçevesinde temel ve alternatif hipotezler yardımı ile birim kökün varlığı incelenmektedir. Buna göre, aşağıda belirtildiği gibi, temel hipotez birim kökün varlığına işaret ederken, alternatif hipotez serinin birim kök içermeyip durağan olduğunu ortaya koymaktadır.

$$H_0 = \alpha = 0 \text{ (seri, durağan dışı)} ; H_1 = \alpha < 0 \text{ (seri durağan)}$$

Test istatistiğinin asimtotik dağılımı ADF testi ile aynı olduğu için test istatistiği MacKinnon kritik değerleri ile karşılaştırılmaktadır. Buna göre, test istatistiğinin MacKinnon kritik değerlerinden küçük olması halinde, temel hipotez reddedilmekte ve serinin birim kök içermediği kabul edilmektedir. Hesaplanan test istatistiğinin

McKinnon kritik değerdan büyük olması durumunda ise temel hipotez reddedilememekte ve seri durağan dışı bir seri olmaktadır (Çağlayan ve Saçaklı, 2006: 124).

3.2. ARDL (Autoregressive Distributed Lag) Modeli

ARDL Modeli, Pesaran ve Shin (1995) ile Pesaran, Shin ve Smith (2001) tarafından geliştirilen önemli bir ekonometrik analiz yöntemidir. Bu yaklaşımın ekonometrik analizlere sağladığı birçok avantaj bulunmaktadır. Söz konusu yöntem, değişkenlerin belirsiz entegrasyon sırasına sahip olması durumunda uygulanabilmektedir. Başka bir ifade ile seriler bu yaklaşıma, durağanlık düzeyleri $I(0)$ veya $I(1)$ olarak karışık bir şekilde eklenebilmektedir. Bununla birlikte, yaklaşım, değişkenlerin hiçbirinin $I(2)$ veya daha yüksek olmamasını gerektirmektedir (Fatukasi ve diğerleri, 2015: 27).

Ayrıca, ARDL sınır testi yöntemi, modelin kısa ve uzun dönem parametrelerinin dinamik kısıtsız hata düzeltme modeli (Unrestricted Error Correction Model- UECM) kullanılarak eşanlı olarak tahmin edilmesine olanak sağlamaktadır. Model, ARDL sınır testinden basit bir lineer dönüştürme ile elde edilebilmekte, kısa ve uzun dönem dinamiklerinin ayrıştırılmasını mümkün kılmaktadır (Günaydın ve Çetin, 2015: 26). Söz konusu avantajların yanı sıra ARDL sınır testi yaklaşımı, tarafsız ve etkili bir yöntemi oluşturmaktadır. Yöntem, küçük örneklemelerde dahi iyi bir performans göstermekte; bağımlı ve açıklayıcı değişkenleri ayırt edebilmektedir. Son olarak, ARDL sınır testi yaklaşımında, otokorelasyon ve içsellik problemleri giderilmektedir (Narayan ve Narayan, 2006: 11).

ARDL yöntemi üç aşamadan oluşmaktadır. İlk aşamada değişkenler arasında uzun dönemli etkileşim yani kointegrasyon ilişkisi Sınır Testi (Bound Test) çerçevesinde kontrol edilmektedir. Daha sonra ilk aşamada elde edilen sonuçlara göre ikinci ve üçüncü aşamalarda sırasıyla uzun ve kısa dönem katsayıları tahminleri yapılabilmektedir (Narayan ve Smyth, 2006: 337). Değişkenler arasındaki uzun dönemdeki etkileşimlerin ekonometrik analizi, birçok teorik ve ampirik araştırmanın odak noktasını oluşturmaktadır. Geleneksel olarak, eşbütünleşme yaklaşımı, değişkenler arasında uzun dönemli ilişki kurmak için yaygın olarak kullanılmaktadır. Eşbütünleşme

yöntemi, değişkenlerin aynı mertebeden bütünleştirilmesini gerektirmektedir. Değişkenler arasındaki entegrasyon sırası aynı değilse, aralarında uzun dönemli bir ilişki kurulamamaktadır. Bununla birlikte, entegrasyon sırası, birim kök testleri kullanılarak belirlenmektedir. Dahası, bu testlerin sonuçları büyük ölçüde kesin olarak belirlenemeyen optimal gecikme uzunluğunun seçimine bağlı bulunmaktadır. ARDL modeli, değişkenler arasında uzun süreli ilişki kurmak için sınır testini uygulayarak bu sorunun üstesinden gelmektedir (Fatukasi ve diğerleri, 2015: 27).

Sınır testi, UECM'nin en küçük kareler yöntemi ile tahmin edilmesine dayanmaktadır. UECM, Denklem 3.10'daki gibi ifade edilmektedir.

$$\Delta Y_t = \beta_0 + \sum_{i=1}^m \beta_1 \Delta Y_{t-i} + \sum_{i=0}^m \beta_2 \Delta X_{t-i} + \beta_3 Y_{t-1} + \beta_4 X_{t-1} + \varepsilon_t \quad (3.10)$$

Yukarıda Denklem 3.10'da görüldüğü gibi, bağımlı değişken olarak incelenen serinin farkı kullanılmaktadır. Açıklayıcı değişkenler ise iki gruptan oluşmaktadır. İlk grup açıklayıcı değişkenler bağımlı değişkeni de içeren açıklayıcı değişkenlerin farkları ve bu farkların gecikmelerinden oluşmaktadır. Eşitlikte görüldüğü gibi sadece bağımlı değişkenin farkı birinci gecikmeden, öteki değişkenler ise sıfır dereceli gecikmeden başlamaktadır. İkinci grup değişkenler ise tüm açıklayıcı değişkenlerin birinci gecikmelerinden oluşmaktadır. Modelde eşbütünleşmenin varolup olmadığının tespit edilmesi amacıyla öncelikle modelin uygun gecikme uzunluğu belirlenmektedir. Gecikme uzunluğunun tespitinde Akaike Bilgi Kriteri, Schwartz Bilgi Kriteri veya Hannan-Quinn Kriteri gibi model seçim kriterlerinden yararlanılmakta ve en küçük kritik değeri sağlayan gecikme uzunluğu modelin gecikme uzunluğu olarak belirlenmektedir. Uygun gecikme uzunluğu belirlendikten sonra Denklem 3.10'daki model en küçük kareler yöntemi ile tahmin edilmektedir. Daha sonra ARDL modelinden eşbütünleşmenin varlığının sınanması için aşağıdaki hipotezler test edilmektedir.

$$H_0 = \beta_3 = \beta_4 = 0 \text{ (Eşbütünleşme İlişkisi Yoktur)}$$

$$H_1 \neq \beta_3 \neq \beta_4 \neq 0 \text{ (Eşbütünleşme İlişkisi Vardır)}$$

Buna göre, sıfır hipotezi, değişkenler arasında eşbütünleşme olmadığını, karşı hipotez ise eşbütünleşmenin varlığını ifade etmektedir. Hipotezlerin test edilmesi için

Wald testi ile bir F istatistiğinin hesaplanması gerekmekte ve elde edilen F istatistiği ile Pesaran, Shin ve Smith (2001)'in çalışmasından türetilen kritik sınır değerleri karşılaştırılarak eşbütünleşme ilişkisinin varolup olmadığına karar verilmektedir. Değişkenlerinin bir kısmının I(0), bir kısmının I(1) olması halinde, elde edilen F istatistiği, tabloda gösterilen alt sınırdan küçük ise temel hipotez reddedilememekte ve değişkenler arasında eşbütünleşme olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Eğer elde edilen F istatistiği, üst sınırdan büyük ise temel hipotez reddedilmekte ve değişkenler arasında eşbütünleşmenin bulunduğu kanısına varılmaktadır. F istatistiğinin alt ve üst sınır değerleri arasında kalması halinde ise değişkenler arasında eşbütünleşme olup olmadığına dair bir yorum yapılamamaktadır. Öte yandan değişkenlerin tümü I(0) ise F istatistiği, tablo alt kritik değeri ile karşılaştırılmakta ve F istatistiği, tablo alt kritik değerinden büyük ise seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin bulunduğu, tablo alt kritik değerinden küçük ise eşbütünleşme ilişkisinin bulunmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Serilerin tümü I(1) ise F istatistiği, tablo üst kritik değeriyle karşılaştırılmakta ve F istatistiği üst kritik değerden büyük ise serilerin eş bütünleşik olduğuna karar verilmektedir (Keskin, 2008: 225-227).

Belirtilen tüm aşamalar çerçevesinde, seriler arasında eşbütünleşme ilişkisi olduğuna karar verilmesi sonrasında ise seriler arasındaki uzun ve kısa dönemli ilişkileri belirlemek amacıyla ARDL yöntemi çerçevesinde tahmin edilecek modeller oluşturulmaktadır (Narayan ve Smyth, 2006: 338).

Değişkenler arasındaki uzun dönem ilişkisinin araştırılması amacıyla oluşturulan ARDL modeli Denklem 3.11'de gösterilmektedir.

$$Y_t = \beta_0 + \sum_{i=1}^p \beta_1 Y_{t-i} + \sum_{i=0}^q \beta_2 X_{t-i} + \varepsilon_t \quad (3.11)$$

Yukarıdaki denklemdeki (p) ve (q), ilgili değişkenlere ilişkin optimal gecikme uzunluğunu göstermektedir. Bu doğrultuda, tahmin edilecek olan model ARDL (p,q) şeklinde isimlendirilmektedir. Belirlenen ARDL (p,q) modelindeki uzun dönem katsayıları Denklem 3.12'de yer alan formül yardımı ile hesaplanmaktadır. Hesaplanan uzun dönem katsayısının ($\emptyset$) işaretine ve istatistiki açıdan anlamlılığına bakılarak değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkiye yönelik karar verilmektedir (Tanrıöver ve Yamak, 2015: 193).

$$\emptyset = \frac{\sum_{j=0}^q \beta_{2,j}}{1 - \sum_{j=1}^p \beta_{1,j}} \quad (3.12)$$

Değişkenler arasındaki kısa dönemli ilişki ise ARDL yaklaşımına dayanan ECM yardımı ile incelenmektedir. Bu model Denklem 3.13'de yer aldığı gibi ifade edilmektedir.

$$\Delta Y_t = \beta_0 + \beta_1 ECM_{t-1} + \sum_{i=1}^p \beta_2 \Delta Y_{t-i} + \sum_{i=0}^q \beta_3 \Delta X_{t-i} + u_t \quad (3.13)$$

Yukarıdaki denklemde bulunan (ECM_{t-1}) ifadesi, hata düzeltme terimi olarak adlandırılmakta ve hata teriminin bir dönem gecikmeli değerini göstermektedir. Hata düzeltme teriminin katsayısı, kısa dönemde oluşan dengesizliğin ne kadarının uzun dönemde düzeleceğini göstermektedir. Ayrıca, hata düzeltme modelinin çalışması için hata düzeltme teriminin katsayısının negatif (0 ile -1 arasında) ve istatistiki olarak anlamlı olması gerekmektedir (Çağlayan, 2006: 425-427).

4. AMPİRİK BULGULAR VE YORUM

Çalışmanın bu bölümünde, Türk bankacılık sektöründe kredi hacmini belirleyen faktörler, 2010Q1-2022Q3 dönemi için, ARDL metodu kullanılarak analiz edilmiştir. Bu doğrultuda ilk olarak, makro model analizi çerçevesinde kamu iç borçlanması, milli gelir seviyesi ve hisse senedi değerindeki değişimlerin bankacılık sektörü kredi hacmi üzerindeki etkisi araştırılmıştır. İkinci olarak, mikro model çerçevesinde, bankaların toplam öz kaynak miktarı, tahvil ve bono ihracı ile takipteki alacak tutarlarının bankacılık sektörü kredi hacmi üzerindeki etkileri belirlenmiştir. Makro ve mikro model analizlerinde öncelikle DF, ADF ve PP birim kök testleri gerçekleştirilmiştir. Ardından, değişkenler arasındaki eşbütünleşme ilişkisinin belirlenmesi amacıyla sınır testi uygulanarak analiz sonuçları sunulmuştur. Değişkenler arasındaki eşbütünleşme ilişkisinin tespit edilmesi sonrasında ise uzun ve kısa dönemli ilişkiler incelenerek katsayı değerlerine ilişkin tahminler belirtilmiştir.

4.1. Makro Model Analiz Sonuçları

Makro modelin ekonometrik analizine değişkenlerin durağanlık sınaması ile başlanmıştır. Sınama, DF, ADF ve PP testleri yardımıyla sabit terim ve sabit terim + trend değişkenin olduğu iki ayrı model çerçevesinde yapılmıştır. Analiz kapsamında,

öncelikle serilerin düzeyde durağan olup olmadıkları belirlenmiş, sonrasında düzeyde durağan olmayan serilerin birinci farkları alındığındaki durağanlık durumları kontrol edilmiştir. Tablo 18'de BSKH, KİB, GSYİH ve BİST değişkenlerinin logaritmik değerlerine ilişkin DF, ADF ve PP birim kök testi sonuçları verilmiştir.

Tablo 18. Makro Model Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	DF Testi		ADF Testi		PP Testi	
	Sabit	Sabit+Trend	Sabit	Sabit+Trend	Sabit	Sabit+Trend
lnBSKH	(1.7625)	(-1.5777)	(0.0813) [0.9611]	(-1.3402) [0.8660]	(-0.0368) [0.9503]	(-1.9551) [0.6109]
lnKİB	(2.1972)	(-0.2784)	(5.1177) [1.0000]	(1.1582) [0.9999]	(5.8294) [1.0000]	(1.2764) [0.9999]
lnGSYİHSA	(1.1468)	(-3.2297)**	(-1.2876) [0.6281]	(-4.2582) [0.0075]*	(-1.9665) [0.3003]	(-4.1903) [0.0090]*
lnBİST	(1.7795)	(-1.2386)	(1.2146) [0.9979]	(-0.5730) [0.9763]	(2.1702) [0.9999]	(-0.2805) [0.9892]
ΔlnBSKH	(-3.9743)*	(-4.7484)*	(-5.1511) [0.0001]*	(-5.1207) [0.0006]*	(-5.1792) [0.0001]*	(-5.1412) [0.0006]*
ΔlnKİB	(-3.8914)*	(-5.5473)*	(-4.0160) [0.0029]*	(-5.4876) [0.0002]*	(-3.9516) [0.0035]*	(-5.4201) [0.0003]*
ΔlnGSYİHSA	(-7.4049)*	(-9.2302)*	(-9.9409) [0.0000]*	(-9.9120) [0.0000]*	(-12.4435) [0.0000]*	(-13.6179) [0.0000]*
ΔlnBİST	(-7.4461)*	(-7.7209)*	(-7.4866) [0.0000]*	(-7.8356) [0.0000]*	(-7.4839) [0.0000]*	(-7.8153) [0.0000]*

Not: () ve [] içindeki değerler, sırası ile t istatistik ve olasılık değerlerini göstermektedir.

* ve ** sırası ile % 1 ve % 5 anlamlılık derecelerini göstermektedir.

Buna göre, tüm testlerde, düzey değerinde, lnBSKH, lnKİB, lnBİST değişkenleri için hesaplanan t istatistik değerlerinin kritik değerlerden büyük olması nedeniyle birim kökün varlığını ifade eden H_0 hipotezi reddedilememiştir. Ancak birinci farkları alındığında, t istatistik değerlerinin kritik değerlerden küçük olmasına bağlı olarak, serilerin durağan olduğuna işaret eden H_1 hipotezi kabul edilmiştir. lnGSYİHSA değişkeninin ise her üç testte de düzey değerinde, sabitli ve trendli modellerde, durağan olduğu tespit edilmiştir. Özetle, her üç testte de lnBSKH, lnKİB ve lnBİST serilerinin I(1) olduklarına; lnGSYİHSA serisinin ise I(0) olduğuna karar verilmiştir. Durağanlık sınamasına yönelik tüm sonuçlar bir arada değerlendirildiğinde; Makro Model açısından, bağımlı ve bağımsız değişkenlerin birim kök testi sonuçlarındaki karar durumlarının, ARDL modeli ile analiz yapılmasına uygun olduğu belirlenmiştir.

Çalışma kapsamında makro modelde değişkenlerin birim kök testi ile durağanlık düzeyleri araştırıldıktan sonra Sınır Testi (Bound Test) yöntemi kullanılarak lnKİB,

lnGSYİHSA ve lnBİST değişkenleri ile lnBSKH arasındaki uzun dönemli etkileşimin yani kointegrasyon ilişkisinin analizi için Denklem 3.14'de gösterilen eşitlik tahmin edilmiştir.

$$\Delta \ln BSKH_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^p \alpha_1 \Delta \ln BSKH_{t-i} + \sum_{i=0}^p \alpha_2 \Delta \ln KİB_{t-i} + \sum_{i=0}^p \alpha_3 \Delta \ln GSYİHSA_{t-i} + \sum_{i=0}^p \alpha_4 \Delta \ln BIST_{t-i} + \alpha_5 \ln BSKH_{t-1} + \alpha_6 \ln KİB_{t-1} + \alpha_7 \ln GSYİHSA_{t-1} + \alpha_8 \ln BIST_{t-1} + \varepsilon_t \quad (3.14)$$

Eşbütünleşme ilişkisinin tahmini çerçevesinde öncelikle Schwarz bilgi kriterinden faydalanılarak en uygun gecikme uzunluğuna sahip olan model belirlenmiş, ilgili bilgi kriterine göre en küçük değerin ARDL (1, 1, 0, 0) modelinde sağlandığı ve söz konusu modelde otokorelasyon sorununun bulunmadığı tespit edilmiştir. Sınır testi kapsamında, Denklem 3.14'de yer alan lnBSKH, lnKİB, lnGSYİHSA ve lnBİST değişkenlerinin bir dönem gecikmeli değerlerinin katsayılarının toplu olarak anlamlılığı ($H_0: \alpha_5 = \alpha_6 = \alpha_7 = \alpha_8 = 0$) Wald testi yardımı ile analiz edilmiştir. Seriler arasındaki eşbütünleşme ilişkisini tespit etmek amacıyla F istatistik değeri ile alt ve üst kritik değerler, % 1, % 5 ve % 10 anlamlılık düzeylerinde karşılaştırılmış ve Makro Model'e ait sınır testi sonuçları Tablo 19'da sunulmuştur.

Tablo 19. Makro Model Sınır Testi Sonuçları

k	F İstatistik Değeri	Kritik Tablo Değeri		
		Anlamlılık Düzeyi	Alt Sınır I(0)	Üst Sınır I(1)
3	21.5889*	1%	3.65	4.66
		5%	2.79	3.67
		10%	2.37	3.20

Not: *, % 1 anlamlılık derecesini göstermektedir.

Sınır Testi sonuçlarına ilişkin Tablo 19'da belirlenen F istatistik değerinin üst sınır değerinden büyük olması nedeniyle eşbütünleşme ilişkisinin olmadığını ifade eden H_0 hipotezi % 1 anlamlılık düzeyinde reddedilmiştir. Böylece değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Sınır testi sonuçlarına göre değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi tespit edilmesi nedeniyle ARDL yöntemi çerçevesinde uzun dönem katsayılarının tahmini aşamasına geçilmiştir. Uzun dönem katsayı tahmininde kullanılacak ARDL modeli Denklem 3.15'de belirtilmiştir.

$$\ln BSKH_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^p \alpha_1 \ln BSKH_{t-i} + \sum_{i=0}^q \alpha_2 \ln KİB_{t-i} + \sum_{i=0}^r \alpha_3 \ln GSYİHSA_{t-i} + \sum_{i=0}^s \alpha_4 \ln BİST_{t-i} + \varepsilon_t \quad (3.15)$$

Uzun dönem katsayı tahminine ilişkin sonuçlar, Tablo 20'de sunulmuştur. Makro Model'in uzun dönem tahmin sonuçlarını incelediğimizde, modelde yer alan açıklayıcı değişkenlerden $\ln GSYİHSA$ ve model sabit teriminin % 1 anlamlılık seviyesinde istatistiki olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Açıklayıcı değişkenlerden $\ln KİB$ ve $\ln BİST$ 'in % 5 anlamlılık seviyesinde, modele 2018Q3 dönemini temsilen eklenen ve DUMMY1 olarak adlandırılan kukla değişkenin ise % 10 anlamlılık seviyesinde istatistiki açıdan anlamlı oldukları belirlenmiştir. 2018 Q3 döneminin modele kukla değişken olarak eklenmesinde, CUSUMSQ testinde söz konusu döneme ait verinin kritik sınırları aşması etkili olmuştur. Bu doğrultuda, kukla değişkenin eklenmesi ile model yeniden kurulmuş ve yapısal kırılma sorunu ortadan kaldırılmıştır. Pandemi dönemi ile ilgili olarak CUSUMSQ testi çerçevesinde bir sorunla karşılaşılması nedeni ile bu döneme ilişkin kukla değişken kullanma ihtiyacı ortaya çıkmamıştır.

Tablo 20. Makro Model Uzun Dönem Tahmin Sonuçları

Bağımlı Değişken: $\ln BSKH$ Model: ARDL (1, 1, 0, 0)				
Bağımsız Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	t-İstatistiği	p-değeri
$\ln KİB$	0.3056	0.1291	2.3681	0.0224**
$\ln GSYİHSA$	2.2475	0.2779	8.0876	0.0000*
$\ln BİST$	0.3283	0.1548	2.1216	0.0397**
DUMMY1	0.2390	0.1328	1.7997	0.0789***
C	-31.5896	4.5344	-6.9666	0.0000*
R^2	0.5996			
$\bar{R}^2$	0.5438			
F İstatistik	10.7350 (0.00)			
Normallik (Jarque-Bera)	1.2415 (0.53)			
Otokorelasyon (Breusch-Godfrey)	0.0084 (0.92)			
Değişen Varyans (Breusch-Pagan-Godfrey)	3.6301(0.72)			
Model Kurma Hatası (RamseyReset)	0.0412 (0.84)			

Not: *, **, *** sırası ile % 1, % 5 ve % 10 anlamlılık derecelerini göstermektedir.

Modelin uzun dönem katsayılarını değerlendirdiğimizde, öncelikle, $\ln KİB$ değişkenine ait parametre tahmini (0.3056) olarak belirlenmiştir. Bu durum, kamu borçlanmasında meydana gelen % 1 oranındaki artışın (azalışın), Türk bankacılık sektörü kredi hacmini % 0.30 oranında artırdığını (azalttığını) göstermiştir. Böylece

elde edilen bu bulgu, kamu borçlanmasının krediler üzerinde olumlu bir etki yarattığını savunan "İçleme Etkisi" (crowding-in) ve "Güvenli Varlıklar" Yaklaşımını desteklemiştir. Böylece, Türk bankacılık sektörünün genelinde kamu iç borçlanmasına bağlı olarak "Dışlama Etkisinin" (crowding-out) yaşanmadığı ve "Tembel Banka" davranışının sergilenmediği ortaya konmuştur.

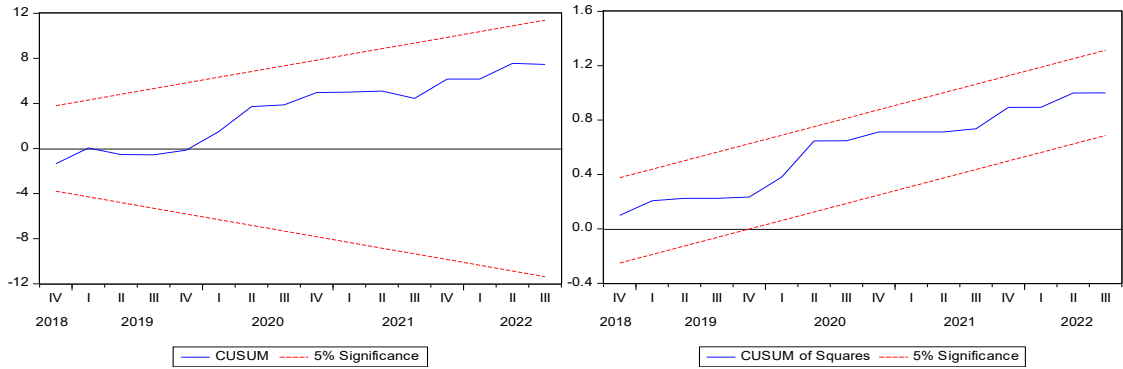
Türk bankacılık sektöründe kredi hacminin makro belirleyicilerine yönelik modelin ikinci açıklayıcı değişkenini oluşturan $\ln GSYİHSA$ 'ya yönelik katsayısının (2.2475) olduğu, böylelikle büyüme oranında meydana gelen % 1 oranındaki artışın (azalışın), sektördeki kredi hacmini, teorik beklentilere de uygun olarak, % 2.24 oranında ve oldukça da güçlü bir şekilde artırdığı (azalttığı) belirlenmiştir. Öyle ki söz konusu ampirik sonuç, ekonomik büyüme oranında oluşan artışın, tasarrufları artırarak kredi kaynaklarında genişleme yaratmak suretiyle kredi arzını artırdığını ortaya koymuştur. Aynı zamanda, ekonomik büyüme sonucunda ekonomi genelinde oluşan canlanmanın, hanehalkının tüketim harcamaları ile firmaların yatırım harcamalarını özendirmek suretiyle kredi talebini de artırdığına ilişkin teorik görüşleri de desteklemiştir. Yani, elde edilen bulgu, teorik olarak, ekonomik büyümenin gerek arz gerekse talep kanalıyla kredi hacmi üzerinde olumlu yönde bir etki yarattığı yönündeki yaklaşım ile örtüşmüştür.

Türk bankacılık sektöründe kredi hacminin makro belirleyicilerine yönelik modelin son açıklayıcı değişkeni olan $\ln BİST$ 'e ait katsayısının (0.3283) olduğu; varlık fiyatlarını temsilen analize eklenen hisse senedi fiyatlarında oluşan % 1 oranındaki artışın (azalışın), sektördeki kredi hacmini, % 0.32 oranında artırdığı (azalttığı) sonucuna ulaşılmıştır. Pozitif yönlü ampirik sonuç; hisse senedi fiyatlarındaki artışların, ekonomide olumlu bir hava olduğu düşüncesini beraberinde getirerek hanehalkı ve firmaların tüketim ve yatırım harcamalarını dolayısı ile kredi kullanımı konusunda cesaretlendirdiğini göstermiştir. Bulgu ayrıca borsanın daha da yükseleceği beklentisi ile hisse senedi talebinin artmasına bağlı olarak bu yönde yatırım yapmak isteyen ekonomik birimlerin bankadan kredi talebini de yükselttiğini ortaya koymuştur.

Makro Model'in uzun dönemdeki sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde, en yüksek etkinin ekonomik büyüme oranına ait olduğu, etki derecelerine göre varlık fiyatlarını temsilen hisse senetleri fiyatları ve kamu borçlanmasının, ekonomik

büyümeyle sırasıyla takip ettikleri belirlenmiştir. Etki derecesi bağlamında, büyüme oranının kamu borçlanmasına ve hisse senedi fiyatlarına göre krediler üzerinde yaklaşık 7 kat daha fazla etki yarattığı ve baskın değişken olarak ön plana çıktığı görülmüştür.

Tahmin edilen ARDL (1, 1, 0, 0) modelinin Tablo 20'de yer verilen tanısal test sonuçlarına göre ise modelin açıklama gücünü ortaya koyan $\bar{R}^2 = 0.54$ olarak belirlenmiştir. F istatistiği ($0.00 < 0.01$), modelin bütünlüğünün anlamlı olduğuna işaret etmiştir. Jarque-Bera olasılık değerinin $0.53 > 0.05$ olması, hata terimlerinin normal dağıldığını ortaya koymuştur. Hesaplanan Breusch-Godfrey test istatistiğine ait olasılık değerinin $0.92 > 0.05$ olması, modelde otokorelasyon sorunu bulunmadığını göstermiştir. Breusch-Pagan-Godfrey testi değerinin $0.72 > 0.05$ olması, modelde değişen varyans sorununun olmadığını kanıtlamıştır. Ayrıca model kurma hatası ile ilgili olarak Ramsey Reset testi değerinin $0.84 > 0.05$ olması, ARDL (1, 1, 0, 0)'a yönelik bir model kurma hatası bulunmadığına işaret etmiştir. Son olarak değişkenlere yönelik yapısal kırılmayı araştıran CUSUM ve CUSUMSQ testlerinden faydalanılmıştır. Şekil 1'de yer aldığı gibi, CUSUM ve CUSUMSQ istatistiklerinin % 5 anlamlılık seviyesinde kritik sınırlar içinde bulunması, ARDL modelindeki katsayıların istikrarlı olduğunu göstermiştir.

Şekil 1. Makro Model CUSUM ve CUSUMSQ Testi Sonuçları

Makro Model kapsamında, uzun dönem ilişkisi incelendikten sonra, değişkenler arasındaki kısa dönemli ilişkileri araştırmak üzere ARDL modeline dayalı hata düzeltme modeli oluşturulmuştur. Bu kapsamda, ARDL (1, 1, 0, 0) modeline ait hata düzeltme modeline Denklem 3.16'da yer verilmiştir.

$$\Delta \ln BSKH_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^p \alpha_1 \Delta \ln BSKH_{t-i} + \sum_{i=0}^q \alpha_2 \Delta \ln KİB_{t-i} + \sum_{i=0}^r \alpha_3 \Delta \ln GSYİHSA_{t-i} + \sum_{i=0}^s \alpha_4 \Delta \ln BİST_{t-i} + \alpha_5 ECM_{t-1} + \varepsilon_t \quad (3.16)$$

Denklem 3.16'da sunulan hata düzeltme modelinin kısa dönem tahmin sonuçları aşağıda Tablo 21'de sunulmuştur.

Tablo 21. Makro Model Hata Düzeltme Modeli Tahmin Sonuçları

Bağımlı Değişken: $\ln BSKH$ Model: ARDL (1, 1, 0, 0)				
Bağımsız Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	t-İstatistiği	p-değeri
$D(\ln KİB)$	0.7468	0.0752	9.9262	0.0000*
$D(\ln GSYİHSA)$	0.4159	0.0866	4.8041	0.0000*
$D(\ln BİST)$	0.0236	0.0310	0.7615	0.4505
$D(DUMMY1)$	0.0748	0.0172	4.3460	0.0001*
$ECM(-1)$	-0.2109	0.0208	-10.1514	0.0000*

Not: *, % 1 anlamlılık derecesini göstermektedir.

Tahmin sonuçları, $\ln KİB$ ve $\ln GSYİHSA$ serilerinin kısa dönemde, teoriye uygun olarak, doğru yönlü bir etki yarattığını belirlemiştir. $\ln KİB$ ve $\ln GSYİHSA$ değişkenlerinin yanı sıra kukla değişken de ($DUMMY1$) % 1 anlamlılık düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Ancak kısa dönemde $\ln BİST$ serisi, istatistiki olarak anlamlı sonuç vermemiş ve dolayısıyla da kısa dönemde hisse senetleri fiyatlarının krediler üzerinde bir etki yaratmadığı bulgusuna ulaşılmıştır. $\ln KİB$ ve $\ln GSYİHSA$ serilerine ilişkin sonuçlar, kısa dönemde, kamu borçlanmasındaki % 1 oranındaki artışın (azalışın), kredi hacmini % 0.74 oranında artırdığını (azalttığını); büyüme oranında meydana gelen % 1 oranındaki artışın kredi hacmini % 0.41 oranında artırdığını (azalttığını) ortaya koymuştur. Böylece kısa dönemli sonuçlar büyüklük sırasına göre kamu borçlanması ve büyüme oranının banka kredilerini etkileyen faktörler olduğunu ortaya koymuştur. Modelde ECM tahmini ise negatif (-0.2109) ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Bu sonuç, kısa dönemde meydana gelecek bozulmaların yaklaşık % 21'inin üç ay sonra dengeye geleceğini ortaya koymuştur. Başka bir deyişle, kısa dönemde oluşacak şokların etkisinin, yaklaşık $(1/0.2109 = 4.74)$ 5 dönem sonra düzelerek uzun dönem dengesine ulaşacağı sonucu elde edilmiştir.

Makro Modelin uzun ve kısa dönem sonuçları birlikte değerlendirildiğinde, uzun dönemde tüm açıklayıcı değişkenler anlamlı sonuç verirken, kısa dönemde hisse senedi

fiyatları anlamlı sonuç vermemiştir. Açıklayıcı değişkenlerin etkileri hem uzun hem de kısa dönemde pozitif yönde gerçekleşmiştir. Ayrıca etki dereceleri açısından, büyüme oranı uzun dönemdeki yüksek etki gücünü kısa dönemde nispeten kaybetmiş, kamu borçlanması ise kısa dönemde uzun döneme göre daha yüksek bir etki göstermiştir.

Makro Model çerçevesinde, son olarak, bulguların, her bir açıklayıcı değişken bazında, literatür sonuçları ile de karşılaştırılması yoluna gidilmiştir. Bu kapsamda, öncelikle, kamu borçlanmasına yönelik bulgumuz diğer çalışma sonuçları ile mukayese edilmiştir. Buna göre, kamu borçlanmasının krediler üzerinde teorik açıdan iki farklı yönlü etki yaratabilmesine bağlı olarak, "Tembel Bankalar" Hipotezini destekleyen sonuçlara da ulaşıldığı ve hatta bu yöndeki bulguların ağırlıkta olduğu görülmüştür. Öyle ki yabancı ülkeleri analiz eden Mun ve Ismail (2015), Abbas, Ramzan ve Fatima (2022)'nin, Türkiye'yi konu edinen çalışmalardan Dadalı (2015)'nin elde ettiği sonuçların "Tembel Bankalar" Hipotezi ile örtüştüğü tespit edilmiştir. Diğer yandan, uzun dönemde kamu borçlanmasının kredileri doğru yönlü etkilediği sonucuna varan ve uzun dönem bulgumuzla örtüşen, Türkiye'ye yönelik çalışmalardan Yılmaz (2017)'in da kısa dönemde bankaların "Tembel Banka" davranışı gösterdiği yönündeki sonucu dikkat çekmiştir. Yılmaz (2017)'dan farklı olarak, tarafımızca kısa dönemde de "Güvenli Varlıklar" Hipotezini destekleyen sonuçlara ulaşılmasında, analiz dönemlerinin farklı olmasının, etkili olduğu düşünülmüştür. Öyle ki son yıllarda Türkiye'de kamu bankalarının kredi piyasasındaki hâkimiyet artışına bağlı olarak kısa dönemde özel bankalarca bir dışlama etkisi oluştuysa bile kamu bankalarınca bertaraf edilmiş olabileceği ve böylece sektör genelinde pozitif yönlü bir sonucun oluşmasının sağlanmış olabileceği akla gelmiştir. Bu noktada, kamu borçlanmasının kredilere etkisine yönelik analizin, aynı dönem için, banka grupları bazında derinleştirilmesinin, kısa dönemdeki bulgu yorumumuzun teyidi ve ilerleyen dönemlere yapılacak çalışmalara yön vermesi açısından faydalı olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca, elde ettiğimiz pozitif yönlü bulgu, analiz döneminde, kamunun mali yapısında önemli bir aksaklık yaşanmayarak mali disiplinin sağlanmış olması ve 2001 krizi sonrasında Türk bankacılık sektörüne yönelik aracılık fonksiyonun etkinliği ile ilgili düzenlemelerin olumlu etkileri de ilişkilendirilmiştir.

Makro Model'e yönelik ampirik literatür karşılaştırmasının bir sonraki aşamasında, ekonomik büyüme ve kredi ilişkisini ele alan yayın detaylı olarak incelenmiştir. Buna göre, tarafımızca elde edilen bulgu, gerek yabancı ülkeler gerekse Türkiye üzerine gerçekleştirilen çalışma sonuçları ile uyum göstermiştir. Öyle ki yabancı ülkeler üzerine olan çalışmalardan Boyd, Levine ve Smith (2000), Calza, Gartner ve Sousa (2001), Hofmann (2001), Herrera, Hurlin ve Zaki (2012), Oluitan (2013), Eşsiz (2016), Mun ve Ismail (2015), Adeleke ve Awodumi (2018), Al Sawaie (2020), Abbas, Ramzan ve Fatima (2022); Türkiye'ye yönelik çalışmalardan Altunöz (2016) ve Kolçak, Akyol ve Ağırkaya (2018) tarafından ulaşılan ampirik sonuçlar, bulgumuzu desteklemiştir. Dolayısıyla hem yabancı ülkelerde ve hem de Türkiye'de birçok çalışma ile kanıtlanmış olan, ekonomik büyümenin gerek arz gerekse talep üzerinden banka kredileri üzerinde pozitif yönde bir etki yarattığı yönündeki teorik yaklaşım bulgumuzla da teyit edilmiştir.

Makro Model'e yönelik ampirik literatür karşılaştırmasının son aşamasında, hisse senedi fiyatlarının krediler üzerindeki etkisini sınavan çalışmalar ele alınmış ve bulgumuzun pozitif yönlü sonuca ulaşan, Türkiye'ye yönelik çalışmalardan Kolçak, Akyol ve Ağırkaya (2018) ile uyum gösterdiği görülmüştür. Diğer yandan, teorik çerçevede hisse senedi fiyatlarının krediler üzerinde iki farklı yönde etki yaratabilmesine bağlı olarak, negatif yönlü sonuçların ağırlıkta olduğu görülmüştür. Buna göre yabancı ülkeleri analiz eden çalışmalardan Herrera, Hurlin ve Zaki (2012) ve Türkiye'ye yönelik çalışmalardan Duran (2016) negatif yönlü bulgu elde etmiştir. Her iki sonuç da hisse senedi ihracı ve banka kredilerinin birbirini ikame etmesine dayanan teorik görüşü desteklemiştir. Her ne kadar ikame etkisini savunan görüş ile uyumlu sonuçlar ağırlıkta olsa da bu görüşün sadece hisse senedi ihraç edebilmek için gerekli niteliklere sahip olan firmalar için geçerli olabileceği hususunun altını çizmekte fayda bulunmaktadır. Nitekim Türkiye'de ihraç için yeterli büyüklüğe sahip olan firma sayısının oldukça sınırlı olması nedeniyle krediler öncelikli finansman kaynağı olmaya devam etmekte ve hisse senedi ihracında bulunmayan tüm firmalar için pozitif yönlü etkiyi savunan görüşün geçerliliği ön plana çıkmaktadır.

4.2. Mikro Model Analiz Sonuçları

Mikro model analizine öncelikle BSKH, öz kaynak (OZKYNK), tahvil ve bono ihracı (TBI) ve takipteki alacaklar (TA) değişkenlerinin durağanlık analizi ile başlanmıştır. Bu çerçevede Mikro Model kapsamındaki tüm değişkenlerin logaritmik değerlerine ilişkin DF, ADF ve PP birim kök testi sonuçlarına Tablo 22'de yer verilmiştir.

Buna göre, düzey değerde, $\ln$ BSKH, $\ln$ OZKYNK, $\ln$ TA değişkenleri için hesaplanan t istatistik değerlerinin kritik değerlerden büyük olması nedeniyle birim kökün varlığına işaret eden H_0 hipotezi reddedilememiş ve söz konusu değişkenlerin, birim kök testlerinin tümünde, düzey değerde birim köke sahip oldukları ancak birinci farkları alındığında durağanlaştıkları görülmüştür. $\ln$ TBI değişkeni için hesaplanan t istatistik değerlerinin kritik tablo değerlerinden küçük olması nedeniyle serinin durağan olduğunu ifade eden H_1 hipotezi ADF ve PP testlerinde kabul edilmiş ve serinin düzey değerde durağan olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 22. Mikro Model Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	DF Testi		ADF Testi		PP Testi	
	Sabit	Sabit+Trend	Sabit	Sabit+Trend	Sabit	Sabit+Trend
$\ln$ BSKH	(1.7625)	(-1.5777)	(0.0813) [0.9611]	(-1.3402) [0.8660]	(-0.0368) [0.9503]	(-1.9551) [0.6109]
$\ln$ OZKYNK	(1.8231)	(-1.5224)	(3.3678) [1.0000]	(2.7617) [1.0000]	(2.6792) [1.0000]	(3.2004) [1.0000]
$\ln$ TBI	(-0.1510)	(-1.7616)	(-6.6817) [0.0000]*	(-5.8994) [0.0001]*	(-8.4271) [0.0000]*	(-13.6582) [0.0000]*
$\ln$ TA	(-0.4309)	(-1.8671)	(-0.4319) [0.8952]	(-2.4597) [0.3457]	(0.0333) [0.9570]	(-2.7275) [0.2305]
$\Delta \ln$ BSKH	(-3.9743)*	(-4.7484)*	(-5.1511) [0.0001]*	(-5.1207) [0.0006]*	(-5.1792) [0.0001]*	(-5.1412) [0.0006]*
$\Delta \ln$ OZKKNK	(-2.0499)**	(-4.7826)*	(-2.0826) [0.2523]	(-4.7182) [0.0021]*	(-4.1794) [0.0018]*	(-4.8005) [0.0016]*
$\Delta \ln$ TBI	(-5.1623)*	(-10.5937)*	(-5.3619) [0.0000]*	(-6.4890) [0.0000]*	(-5.6086) [0.0000]*	(-6.7918) [0.0000]*
$\Delta \ln$ TA	(-3.0654)*	(-3.5692)**	(-3.7609) [0.0060]*	(-3.6665) [0.0343]**	(-3.7609) [0.0060]*	(-3.6665) [0.0343]**

Not: () ve [] içindeki değerler, sırası ile t istatistik ve olasılık değerlerini göstermektedir.

* ve ** sırası ile % 1 ve % 5 anlamlılık derecelerini göstermektedir.

Özetle her üç testte de $\ln$ BSKH, $\ln$ OZKYNK ve $\ln$ TA serilerinin I(1) oldukları, $\ln$ TBI serisinin DF testine göre I(1), ADF ve PP testlerine göre I(0) olduğu sonucuna

ulaşılmıştır. Durağanlık sınamasına yönelik tüm sonuçlar, Mikro Model açısından, bağımlı ve bağımsız değişkenlerin birim kök testi sonuçlarındaki karar durumlarının, ARDL modeli ile analiz yapılmasına uygun olduklarını göstermiştir.

Mikro model değişkenlerine ilişkin durağanlık araştırması tamamlandıktan sonra değişkenler arasındaki uzun dönem etkileşimin tespiti için Sınır Testi (Bound Test) analizine geçilmiştir. Bu kapsamda, $\ln OZKYNK$, $\ln TBI$ ve $\ln TA$ değişkenleri ile $\ln BSKH$ değişkeni arasındaki uzun dönemli etkileşimin belirlenmesi için Denklem 3.17'de ifade edilen UECM modeli tahmin edilmiştir.

$$\begin{aligned} \Delta \ln BSKH_t = & \alpha_0 + \sum_{i=1}^p \alpha_1 \Delta \ln BSKH_{t-i} + \sum_{i=0}^p \alpha_2 \Delta \ln OZKYNK_{t-i} + \\ & \sum_{i=0}^p \alpha_3 \Delta \ln TBI_{t-i} + \sum_{i=0}^p \alpha_4 \Delta \ln TA_{t-i} + \alpha_5 \ln BSKH_{t-1} + \alpha_6 \ln OZKYNK_{t-1} + \\ & \alpha_7 \ln TBI_{t-1} + \alpha_8 \ln TA_{t-1} + \varepsilon_t \end{aligned} \quad (3.17)$$

UECM Modeli tahmini için, Akaike kriterine göre en küçük değerin ARDL (3, 4, 1, 0) modelinde sağlandığı ve söz konusu modelde otokorelasyon sorununun bulunmadığı tespit edilmiştir. UECM modelinin seçilen gecikme uzunluğunda tahmin edilmesi sonrasında, değişkenler arasındaki eşbütünleşme ilişkisinin araştırılması için sınır testi aşamasına geçilmiştir. Bu kapsamda, Denklem 3.17'de bulunan $\ln BSKH$, $\ln OZKYNK$, $\ln TBI$ ve $\ln TA$ değişkenlerinin bir dönem gecikmeli değerlerinin katsayılarının toplu olarak anlamlılığı ($H_0: \alpha_5 = \alpha_6 = \alpha_7 = \alpha_8 = 0$) Wald testi yardımı ile analiz edilmiştir. Seriler arasındaki eşbütünleşme ilişkisini tespit etmek amacıyla F istatistik değeri ile alt ve üst kritik değerler, % 1, % 5 ve % 10 anlamlılık düzeylerinde karşılaştırılmış ve Mikro Model'e ait sınır testi sonuçları Tablo 23'de sunulmuştur.

Tablo 23. Mikro Model Sınır Testi Sonuçları

k	F İstatistik Değeri	Kritik Tablo Değeri		
		Anlamlılık Düzeyi	Alt Sınır I(0)	Üst Sınır I(1)
3	7.2004*	1%	3.65	4.66
		5%	2.79	3.67
		10%	2.37	3.20

Not:*, % 1 anlamlılık derecesini göstermektedir.

Sınır Testi sonuçlarına ilişkin Tablo 23’de belirlenen F istatistik değerinin üst sınır değerinden büyük olması nedeniyle eşbütünleşme ilişkisinin olmadığını ifade eden H_0 hipotezi % 1 anlamlılık düzeyinde reddedilmiştir. Böylece değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

ARDL sınır testi sonuçlarına göre, değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi tespit edilmesi nedeniyle uzun dönem katsayılarının tahmini aşamasına geçilmiştir. Uzun dönem katsayı tahmininde kullanılacak ARDL modeli, Denklem 3.18’de sunulmuştur. Buna göre, söz konusu denklem ARDL (p,q,r,s,) modeli formatında yeniden oluşturulmuş; p, q, r ve s, gecikme değerlerini ifade etmek üzere modele eklenmiştir.

$$\ln BSKH_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^p \alpha_1 \ln BSKH_{t-i} + \sum_{i=0}^q \alpha_2 \ln OZKYNK_{t-i} + \sum_{i=0}^r \alpha_3 \ln TBI_{t-i} + \sum_{i=0}^s \alpha_4 \ln TA_{t-i} + \varepsilon_t \quad (3.18)$$

Tahmin edilen ARDL (3, 4, 1, 0) modelinin uzun dönem sonuçlarına Tablo 24’de yer verilmiştir.

Tablo 24. Mikro Model Uzun Dönem Tahmin Sonuçları

Bağımlı Değişken: lnBSKH Model: ARDL (3, 4, 1, 0)				
Bağımsız Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	t-İstatistiği	p-değeri
lnOZYNK	1.1483	0.1291	8.8939	0.0000*
lnTBI	0.2614	0.0383	6.8301	0.0000*
lnTA	-0.1867	0.0780	-2.3945	0.0223**
DUMMY2	-0.1725	0.0762	-2.2638	0.0301**
C	5.7994	0.6956	8.3375	0.0000*
R^2			0.7730	
$\bar{R}^2$			0.6929	
F İstatistik			9.6496 (0.00)	
Normallik (Jarque-Bera)			3.1667 (0.20)	
Otokorelasyon (Breusch-Godfrey)			0.5221 (0.46)	
Değişen Varyans (Breusch-Pagan-Godfrey)			15.5931 (0.21)	
Model Kurma Hatası (RamseyReset)			2.8586 (0.10)	

Not: * ve **, % 1 ve % 5 anlamlılık derecelerini göstermektedir.

Mikro Model’in uzun dönem katsayılarını ele aldığımızda, model sabit terimi ve açıklayıcı değişkenlerden lnOZKYNK ve lnTBI değişkenlerinin % 1, lnTA değişkeninin ve modele 2018Q4 dönemini temsilen eklenerek DUMMY2 olarak

adlandırılan kukla değişkenin ise % 5 anlamlılık seviyesinde istatistiksel olarak anlamlı oldukları tespit edilmiştir. 2018Q4 döneminin modele kukla değişken olarak eklenmesinde CUSUMSQ testinde söz konusu döneme ait verinin kritik sınırları aşması etkili olmuştur. Bu doğrultuda, kukla değişkenin eklenmesi ile model yeniden kurulmuş ve yapısal kırılma sorunu çözülmüştür. Pandemi dönemi ile ilgili olarak CUSUMSQ testi çerçevesinde bir sorunla karşılaşılması nedeni ile bu döneme ilişkin kukla değişken kullanma ihtiyacı ortaya çıkmamıştır.

Modelin uzun dönem katsayılarını değerlendirdiğimizde, ilk olarak, $\ln OZKYNK$ değişkeninin parametre tahmini (1.1483) olarak belirlenmiştir. Bu sonuç, bankaların öz kaynaklarında meydana gelen % 1 oranındaki artışın (azalışın), Türk bankacılık sektörü kredi hacmini % 1.14 oranında artırdığını (azalttığını) göstermiştir. Bulgu, öz kaynakların kredilere etkisini para politikaları çerçevesinde ele alan ve banka öz kaynakları ile banka kredileri arasında doğru orantılı bir ilişkinin varlığını ortaya koyan teorik görüşü desteklemiştir. Yani söz konusu yaklaşım çerçevesinde savunulan düşük öz kaynak yapısının, yeni hisse ihracının çok maliyetli olması halinde, banka kredilerini azalttığı; yüksek bir öz kaynak yapısının ise ihtiyati düzenleme kısıtlamalarını doğrudan kontrol edebilmesi nedeniyle banka kredilerini artırdığı yönündeki teorik görüş ile elde edilen ampirik bulgu örtüşmüştür.

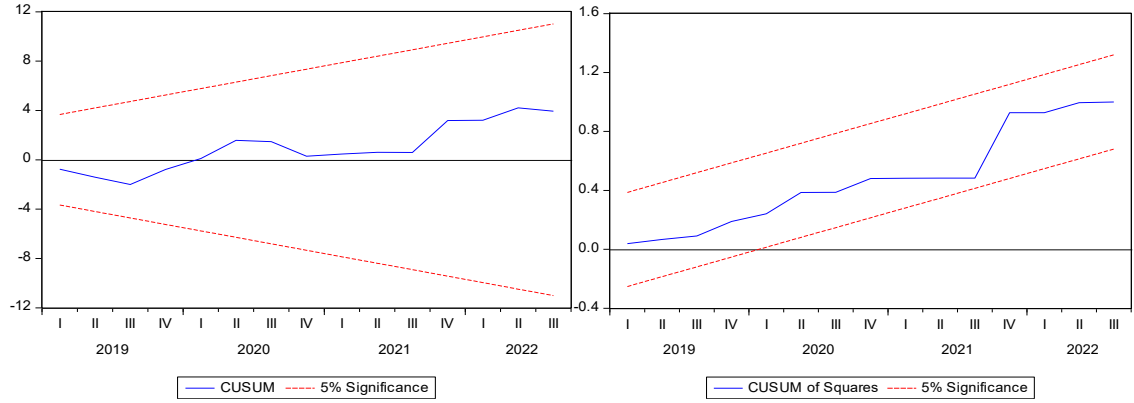
Türk bankacılık sektöründe kredi hacminin mikro belirleyicilerine yönelik ikinci modelin bir diğer açıklayıcı değişkenini oluşturan $\ln TBI$ 'ya ait katsayının (0.2614) olduğu, bankaların tahvil ve bono ihracında meydana gelen % 1 oranındaki artışın (azalışın) sektördeki kredi hacmini % 0.26 oranında artırdığı (azalttığı) sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç, tasarruf oranının düşük ve banka mevduatlarının kısa vadeli olduğu ülkelerde, bankalar açısından önemli bir kredi kaynağı olan ve mevduata göre daha uzun vadeli nitelik taşıyan tahvil ve bono ihracının, banka risklerinde azalış oluşturarak kredi hacmine doğru orantılı bir etkide bulunduğu yönündeki teorik görüş ile uyum göstermiştir.

Türk bankacılık sektöründe kredi hacminin mikro belirleyicilerine yönelik modelin son açıklayıcı değişkeni olan $\ln TA$ 'ya ait katsayının (-0.1867) olduğu, asimetrik bilgi sorununu temsilen modele eklenen bankaların takipteki alacakları değişkeninde meydana gelen % 1 oranındaki artışın (azalışın) sektördeki kredi hacmini

% 0.18 oranında azalttığı (artırdığı) sonucuna varılmıştır. Ters orantılı söz konusu ampirik sonuç, asimetrik bilginin ters seçim ve ahlaki tehlike sorunlarına yol açmasına bağlı olarak bankaların asimetrik bilgi sorununun varlığı durumunda, kredi tayinlaması yoluna gittiğini ve tayinlamanın da kredi hacmini daralttığını savunan Jaffee-Russell Modeli ve Stiglitz-Weiss Modelini desteklemiştir. Böylelikle, Türk bankacılık sektörünün asimetrik bilgi sorununun varlığı halinde, kredilerin geri ödenmeme riskine karşılık temkinli bir duruş sergilediği ve de kredileri tayinlayarak daralttığı ampirik açıdan da kanıtlanmıştır.

Mikro Model'in uzun dönemdeki sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde, en yüksek etkinin bankaların öz kaynaklarına ait olduğu, etki derecelerine göre bankalarca ihraç edilen tahvil ve bonoların ve asimetrik bilgi sorununun öz kaynakları sırasıyla takip ettikleri belirlenmiştir. Etki derecesi olarak, bankaların öz kaynaklarının, tahvil ve bono ihracı ile asimetrik bilgi sorununa göre krediler üzerinde yaklaşık 5 kat daha fazla etki oluşturduğu ve mikro modelin en baskın etkiye sahip açıklayıcı değişkeni olarak öne çıktığı görülmüştür.

Tahmin edilen modelin Tablo 24'de belirtilen $\bar{R}^2$ değeri, F istatistiği, normallik testi, otokorelasyon testi, değişen varyans testi ve model kurma hatası test sonuçları analizler açısından herhangi bir olumsuzluk bulunmadığını göstermiştir. Öyle ki tahmin edilen modele ait $\bar{R}^2$ değeri (0.69), modelin açıklama gücünün yüksek olduğunu vurgulamıştır. F istatistiği (0.00<0.01), modelin bütünlüğünün anlamlı olduğuna işaret etmiştir. Jarque-Bera testi sonuçları (0.20>0.05), hata terimlerinin normal dağıldığını ortaya koymuştur. Breusch-Godfrey testi bulguları (0.46>0.05), modele ait otokorelasyon sorunu bulunmadığı sonucunu vermiştir. Breusch-Pagan-Godfrey testinden elde edilen sonuçlar (0.21>0.05), modelde değişen varyans sorununun olmadığını göstermiştir. Ramsey Reset testi sonuçları (0.10>0.05) da ARDL (3, 4, 1, 0) modeline yönelik bir model kurma hatası bulunmadığına işaret etmiştir. Son olarak değişkenlere yönelik yapısal kırılmayı araştıran CUSUM ve CUSUMSQ testlerinden yararlanılmıştır. Şekil 2'de yer verildiği gibi, CUSUM ve CUSUMSQ istatistiklerinin % 5 anlamlılık düzeyinde kritik sınırlar içerisinde yer alması, ARDL modelindeki katsayıların istikrarlı olduğunu göstermiştir.

Şekil 2. Mikro Model CUSUM ve CUSUMSQ Testi Sonuçları

Mikro Modelde, değişkenler arasındaki kısa dönemli ilişkileri araştırmak üzere ARDL modeline dayalı hata düzeltme modeli oluşturulmuştur. Bu kapsamda, ARDL (3, 4, 1, 0) modeline ait hata düzeltme modeline Denklem 3.19'da yer verilmiştir.

$$\Delta \ln BSKH_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^p \alpha_1 \Delta \ln BSKH_{t-i} + \sum_{i=0}^q \alpha_2 \Delta \ln OZKYNK_{t-i} + \sum_{i=0}^r \alpha_3 \Delta \ln TBI_{t-i} + \sum_{i=0}^s \alpha_4 \Delta \ln TA_{t-i} + \alpha_5 ECM_{t-1} + \varepsilon_t \quad (3.19)$$

Denklem 3.19'da sunulan hata düzeltme modelinin kısa dönem tahmin sonuçları ise Tablo 25'de sunulmuştur.

Tablo 25. Mikro Model Hata Düzeltme Modeli Tahmin Sonuçları

Bağımlı Değişken: lnBSKH Model: ARDL (3, 4, 1, 0)				
Bağımsız Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	t-İstatistiği	p-değeri
D(lnBSKH(-1))	0.3391	0.1097	3.0927	0.0039*
D(lnBSKH(-2))	0.2382	0.0970	2.4548	0.0194**
D(lnOZYNK)	0.2005	0.0979	2.0475	0.0484**
D(lnOZYNK(-1))	-0.2525	0.1182	-2.1368	0.0399**
D(lnOZYNK(-2))	-0.3487	0.1028	-3.3917	0.0018*
D(lnOZYNK(-3))	-0.2136	0.1421	-1.5027	0.1421
D(lnTBI)	0.2776	0.0321	8.6419	0.0000*
D(lnTA)	-0.1106	0.0610	-1.8147	0.0784***
D(DUMMY2)	-0.0678	0.0181	-3.7435	0.0007*
ECM(-1)	-0.4428	0.0627	-7.0669	0.0000*

Not: *, **, *** sırası ile % 1, % 5 ve % 10 anlamlılık derecelerini göstermektedir.

Uzun dönemde olduğu gibi, kısa dönemde de teoriye uygun olarak, krediler üzerinde, $\ln OZKYNK$ (seviye değerinde) ve $\ln TBI$ serilerinin pozitif yönlü, $\ln TA$ serisinin ise negatif yönlü bir etki yarattığı görülmüştür. $\ln TBI$ ve kukla değişkeni % 1, $\ln OZKYNK$ % 5, $\ln TA$ değişkeni ise % 10 anlamlılık seviyesinde anlamlı bulunmuştur.

Kısa dönemli bulgular, banka öz kaynaklarında oluşan % 1 oranındaki artışın (azalışın) kredi hacmini seviye değerinde % 0.20 oranında artırdığını (azalttığını) birinci ve ikinci gecikme değerlerinde sırasıyla % 0.25 ve % 0.34 oranında azalttığını (artırdığını) göstermiştir. Ayrıca bulgular, bankalarca ihraç edilen tahvil ve bono ihracındaki % 1 oranındaki artışın (azalışın) kredileri % 0.27 oranında artırdığını (azalttığını); asimetrik bilgi sorunuyla oluşan % 1 oranındaki artışın (azalışın) sektörün kredi hacmini % 0.11 oranında azalttığını (artırdığını) ortaya koymuştur. Seviye değerlerindeki sonuçlar, etki dereceleri açısından değerlendirildiğinde, bankalarca ihraç edilen tahvil ve bonolar istatistiki açıdan kredilerin en etkili belirleyicisi olurken, söz konusu belirleyiciyi sırasıyla öz kaynaklar ve asimetrik bilgi sorunu takip etmiştir. Mikro Model'e ait ECM, beklentilere uygun olarak negatif (-0.4428) ve istatistiksel olarak anlamlı (prob=0.0000) bulunmuştur. Bu sonuç, kısa dönemde meydana gelecek bozulmaların yaklaşık % 44'ünün üç ay sonra dengeye geleceğini başka bir deyişle kısa dönemde oluşacak şokların etkisinin, yaklaşık $(1/0.4428 = 2.25)$ 2 dönem sonra düzelerek uzun dönem dengesine ulaşacağını göstermiştir.

Mikro Modelin uzun ve kısa dönem sonuçları birlikte değerlendirildiğinde, hem uzun dönemde hem de kısa dönemdeki seviye değerlerinde, krediler üzerinde öz kaynaklar ve bankalarca ihraç edilen tahvil ve bonoların pozitif yönlü, asimetrik bilgi sorununun negatif yönlü etki yarattığı ve de tüm değişkenlerin istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar verdiği tespit edilmiştir. Ayrıca, kısa dönemde, öz kaynakların uzun dönemdeki yüksek etki gücünün azaldığı, bankaların tahvil ve bono ihracının etki derecesinin çok az bir farkla da olsa artış kaydettiği, asimetrik bilgi sorunun ise etki gücünün azaldığı belirlenmiştir.

Mikro Model çerçevesinde, son olarak, elde edilen bulgular, her bir açıklayıcı değişkenin literatür sonuçları ile karşılaştırılmıştır. Bu kapsamda, öncelikle öz kaynakların kredilere etkisini test eden ampirik çalışmalar gözden geçirilmiş ve tarafımızca elde edilen bulgunun, literatürdeki birçok çalışmanın sonucu ile uyum

gösterdiği görülmüştür. Buna göre, yabancı ülkeleri analiz eden çalışmalardan Rodríguez ve Carbó (2000), Chami ve diğerleri, (2010), Berrospide ve Edge (2010), Chernykh ve Theodossiou (2011), Al-Refai, Aqel ve Afaneh (2013), Karmakar ve Mok (2013), Bruno, D'Onofrio ve Marino (2017), Miyajima (2017), Arintoko (2021); Türkiye'ye yönelik çalışmalardan Brooks (2007), bulgumuz ile uyumlu ampirik sonuçlara ulaşan çalışmalar arasında yer almıştır. Bu anlamda, gerek yabancı ülkeler gerekse Türkiye'de, kredi hacminin mikro bir belirleyicisi olduğu ampirik çalışmalarla kanıtlanmış olan banka öz kaynaklarının krediler açısından önemi, oldukça yüksek bir etkiye işaret eden bulgumuz ile de teyit edilmiştir. Ayrıca bulgumuz, öz kaynakların kredilere etkisinin doğru yönlü olduğunu savunan teorik görüşün, Türkiye için güncel veriler ışığında da geçerli olduğunu ortaya koymuştur.

Mikro modele yönelik literatür karşılaştırmasının bir sonraki aşamasında tahvil ve bono ihracına yönelik çalışmalar araştırılmış ancak tahvil ve bono ihracının banka kredi hacmi üzerindeki etkisine ilişkin ampirik literatür çalışmasına rastlanmamıştır. Oysa bankalarca ihraç edilen tahvil ve bonolar, Türk bankacılık sektörünün kredileri açısından büyük önem arz etmektedir. Nitekim Türkiye'de bankalar, tahvil ve bono ihracı sayesinde, faiz ve likidite risklerini de yönetebilmek suretiyle mevduattan daha uzun vadeli kredi kaynağı yaratabilmekte, banka pasiflerinde faize olan duyarlılığını azaltabilmekte, tasarrufların yetersizliği nedeniyle mevduatlarda artış olanaklarının sınırlı hale gelmesine paralel olarak kredi arzında bir kısıtlama oluşmamasını sağlayabilmektedir. Bu bağlamda, çalışmamızın, Türkiye'de bankaların tahvil ve bono ihracı açısından literatürde yer alan önemli bir eksikliği gidermesi söz konusu olmuştur.

Mikro Model'e ilişkin ampirik literatür karşılaştırmasının son aşamasında, asimetrik bilgi sorununun ve takipteki kredilerin toplam kredilere etkisini sınavan çalışmalar incelenmiştir. Buna göre, bulgumuz, yabancı ülkeleri inceleyen çalışmalardan, Rodríguez ve Carbó (2000), Chami ve diğerleri, (2010), Miyajima (2017) ve Arintoko (2021); Türkiye'ye yönelik çalışmalardan Kaya ve diğerleri, (2016), Kuzu (2018) ile Kayhan ve İslamoğlu (2022) tarafından ulaşılan sonuçlarla uyum göstermiştir. Belirtilen çalışmaların bulguları, asimetrik bilgi sorununun varlığı halinde, gerek yurt dışı ülkelerde gerekse Türkiye'de bankaların, ters seçim ve ahlaki tehlike sorunlarından kaçınmak amacıyla kredileri azaltma yoluna gittiğini göstermiştir.

SONUÇ

Kredi sisteminin işleyişi bütün ekonomiler için önem taşır. Ancak bu önem özellikle bankacılık sektörüne dayalı finansal sisteme sahip ekonomilerde çok daha fazladır. Türkiye de bankacılık sektörüne dayalı bir finansal sisteme sahip olduğu için banka kredileri ekonomik sistemin işleyişinde oldukça etkin bir rol oynamaktadır. Öyle ki, Türkiye'de tüketici ve üreticiler ekonomik faaliyetlerini sürdürmek için ihtiyaç duydukları finansmanın büyük bir bölümünü banka kredileri yolu ile elde etmektedir. Bu yüzden banka kredi hacmini etkileyen değişkenleri belirlemek ve bunları uygun şekilde yönetmek Türkiye ekonomisinin gelişim dinamikleri açısından kritik bir konudur.

Bankacılık sektörünün sunduğu kredilerin Türkiye ekonomisi açısından oynadığı rol göz önüne alınarak, tez çalışmasında banka kredilerini etkileyen faktörlerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu hedef doğrultusunda, Türk bankacılık sektöründe kredi hacminin belirleyicileri, Gecikmesi Dağıtılmış Otoresgresif (Autoregressive Distributed Lag-ARDL) modeli yardımı ile 2010Q1-2022Q3 dönemi için incelenmiştir. Analizde yer verilen değişkenlerin üç aylık dönemleri içeren veri setleri, BDDK Aylık Bankacılık Sektörü Verileri Sistemi ve TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi'nden temin edilmiştir.

Kredi hacmini etkileyen faktörler, makro ve mikro düzeyde sınıflandırılmış ve iki ayrı model çerçevesinde analiz edilmiştir. Makro model, ekonomik büyüme, kamu borçlanması ve varlık fiyatlarını temsilen hisse senedi fiyatı değişkenlerini içermiştir. Mikro model ise banka öz sermayesi, banka tahvil ve bono ihraçları ile asimetrik bilgiyi temsilen takipteki alacaklar değişkenlerini kapsamıştır.

Modellere dâhil edilen değişkenlerin bir kısmı yabancı ülke ve Türkiye'ye yönelik ampirik çalışmalarda sıklıkla kullanıldıkları için tercih edilmiştir. Bu bağlamda, analize katılan büyüme oranı ve banka öz kaynak değeri yabancı literatürde sıklıkla kullanılan değişkenleri oluşturmuştur. Bunun yanında, yerli literatürde ağırlıklı olarak kullanıldıkları için, asimetrik bilgi sorununu temsilen takipteki alacaklar ve varlık fiyatlarını temsilen ise hisse senedi fiyatları analize katılmıştır. Öte yandan, kamu borçlanması ve bankaların tahvil ve bono ihracı değişkenleri, araştırmalarda çok az yer bulmalarına rağmen literatüre yeni bir katkı sunmak amacı ile tercih edilmiştir.

Makro modelde, bağımlı değişken olarak banka kredilerini temsilen Türk bankacılık sektörü toplam yurtiçi kredi hacmi alınmıştır. Açıklayıcı değişkenler olarak kamu borçlanması için toplam iç borç stok verilerine, büyüme oranı için alıcı fiyatlarıyla gayrisafi yurtiçi hasıla zincirlenmiş hacminin mevsim etkilerinden arındırılmış formuna ve varlık fiyatları için hisse senetleri fiyatlarını temsilen kapanış fiyatlarına göre BİST 100 endeksine yer verilmiştir.

Makro modele ilişkin ampirik sonuçlar, değişkenler içinde büyüme oranının krediler üzerinde en büyük pozitif etkiyi yarattığını göstermiştir. Kamu borçlanması ve hisse senedi fiyatları da banka kredileri üzerinde pozitif etki yaratmış ancak bu etki çok daha düşük seviyede kalmıştır.

Türk bankacılık sektöründe kredi hacminin uzun dönem makro belirleyicileri içinde büyüme değişkeni en baskın faktör olmuştur. Büyüme oranının uzun dönemde banka kredileri üzerinde yarattığı etki, kamu borçlanması ve hisse senedi fiyatlarına göre yaklaşık 7 kat daha fazla olmuştur. Böylece Türkiye'de büyüme sürecinin kredi arz ve talep kanallarını çok güçlü bir şekilde işleterek kredi hacmini önemli derecede genişlettiği belirlenmiştir.

Kamu borçlanma değişkenine ait uzun dönem katsayı değeri, makro model içinde pozitif bir değere sahip olmuştur. Elde edilen bu bulgu, kamu borçlanmasının krediler üzerinde olumlu bir etki yarattığını savunan "İçleme Etkisi" (crowding-in) ve "Güvenli Varlıklar" Yaklaşımını desteklemiştir. Böylece, Türk bankacılık sektörünün genelinde, kamu iç borçlanmasına bağlı olarak "Dışlama Etkisinin" (crowding-out) yaşanmadığı ve "Tembel Banka" davranışının sergilenmediği ortaya konmuştur.

Hisse senedi fiyatları krediler üzerinde zayıf da olsa pozitif etkiye sahip olmuştur. Bu durum ekonomik birimlerin varlıklarındaki artışa bağlı olarak daha çok kredi talebinde bulunduğunu göstermiştir. Öyle ki, hisse senedi fiyatlarındaki artışların, ekonomide olumlu bir hava yaratarak toplam harcamaları ve buna paralel olarak ekonomik birimlerin kredi kullanımını cesaretlendirdiği görülmüştür. Bulgu ayrıca, hisse senedi değerlerinde yaşanan artışlar nedeniyle borsada yatırım yapmak isteyen finansal yatırımcıların banka kredi taleplerini yükseltmiş olabileceğini de akla getirmiştir.

Mikro modelde de banka kredilerini temsilen Türk bankacılık sektörü toplam yurtiçi kredi hacmi kullanılmıştır. Modelde öz kaynak değişkenini temsilen Türk bankacılık sektörü toplam öz kaynak tutarı analize katılmıştır. Tahvil ve bono ihracı değerleri için doğrudan Türk bankacılık sektörü tarafından ihraç edilen toplam tahvil ve bono tutarı esas alınmıştır. Son olarak asimetrik bilgi sorununu temsilen Türk bankacılık sektörünün toplam takipteki alacak tutarına yer verilmiştir.

Mikro modele ilişkin ampirik sonuçlar, öz kaynak değişkeninin banka kredileri üzerinde en büyük pozitif etki yaratarak oldukça baskın bir rol oynadığını göstermiştir. Bankaların tahvil ve bono ihraç miktarı, banka kredilerini pozitif yönlü etkileyen ikinci değişken olmuştur. Öte yandan, ampirik bulgular takipteki alacakların banka kredileri üzerinde negatif yönlü etki yarattığını ortaya koymuştur.

Öz kaynak değişkeni mikro göstergeler içinde krediler üzerinde en yüksek etkiye sahip olmuştur. Diğer bir ifade ile öz kaynak değişkeni mikro modelin en baskın belirleyici değişkeni olarak öne çıkmıştır. Öyle ki, öz kaynaklar, tahvil ve bono ihracı ile takipteki alacaklar değişkenlerine göre krediler üzerinde yaklaşık 5 kat daha fazla etki yaratmıştır. Bu durum, Türkiye'de bankaların kredi verirken öz kaynaklarına yani iç kaynaklara dayanarak hareket ettiklerini göstermiştir.

Bankaların tahvil ve bono ihracı, çok daha düşük seviyede de olsa kredileri olumlu yönde etkilemiştir. Bu sonuç, Türkiye gibi tasarrufların düşük ve mevduatların kısa vadeli olduğu ülkelerde, bankaların tahvil ve bono ile borçlanmasının krediler için belirli bir oranda kaynak yarattığını ortaya koymuştur. Böylece, mevduata göre daha uzun vadeli nitelik taşıması tahvil ve bono ihracının, banka risklerinde azalış oluşturarak kredi hacmine doğru orantılı bir etkide bulunabildiğini göstermiştir.

Takipteki alacaklar beklenildiği gibi, bankacılık sektöründe sunulan krediler üzerinde negatif bir etki oluşturmuştur. Takipteki alacakların düşük negatif katsayısı sınırlı da olsa bankacılık sektöründe asimetrik bilgiden kaynaklanan zorluklar olduğunu ortaya koymuştur. Böylelikle, asimetrik bilgi sorunun varlığı halinde, Türk bankacılık sektörünün kredilerin geri ödenmeme riskine karşılık temkinli bir duruş sergilediği ve de kredileri tayinlama yoluna gittiği görülmüştür.

Çalışmada elde edilen bütün ampirik bulguları literatürde yürütülen diğer sonuçlarla karşılaştırmalı bir şekilde değerlendirmek de mümkündür.

Genel bir ifade ile makro modelde büyüme oranının, mikro modelde ise öz kaynakların baskın pozitif etkiye sahip olması, literatürdeki teorik açıklamalar ve ampirik bulgular açısından uygundur. Mikro göstergeler içinde asimetrik bilgiyi temsilen ele alınan takipteki alacakların negatif etkisi de genel literatürdeki tespitlere paralel olarak gerçekleşmiştir. Böylece çalışmada ele alınan büyüme, öz kaynak ve takipteki alacaklara ilişkin tahmin sonuçları ampirik literatür ile uyum göstermiştir.

Mikro model içinde yer alan banka tahvil ve bono ihrac miktarının pozitif etkisi de teorik çerçeveye uygundur. Bu değişken ampirik literatürde pek ele alınmasa da Türk bankacılık sektörü kredi hacmi dinamikleri açısından belirli bir öneme sahip bulunmaktadır. Öyle ki, bankalar, tahvil ve bono ihracı sayesinde, faiz ve likidite risklerini de yönetebilmek suretiyle mevduattan daha uzun vadeli kredi kaynağı yaratabilmekte, banka pasiflerinde faize olan duyarlılığını azaltabilmektedir. Böylece çalışmamız, Türkiye'de bankaların tahvil ve bono ihracı açısından, literatürde yer alan önemli bir eksikliğin giderilmesine katkı sunmuştur.

Hisse senedi fiyatlarındaki artışın banka kredileri üzerinde pozitif yönde etkisi ampirik çalışmalarda elde edilen genel sonuçlardan farklıdır. Genellikle hisse senetleri fiyatındaki artışın şirketleri finansman açısından borsalara yönlendirmesi beklenmektedir. Ancak Türkiye'de hisse senetleri fiyatındaki artışın banka kredilerine yönelik olumlu bir etki yarattığı görülmektedir. Bu durum, Türkiye'nin sermaye piyasasından daha çok bankacılık ağırlıklı bir finansal sisteme dayalı olmasından ve çoğunlukla küçük ölçekli olmaları nedeniyle firmaların borsaya açılarak finansman için gerekli koşulları sağlamalarının zorluğundan kaynaklanabilir.

Kamu borçlanması değişkeninin krediler üzerindeki etkisi genellikle ampirik literatürde negatif değer olarak belirlenirken çalışmamızda pozitif yönlü bulunmuştur. Bu durum, kamu borçlanması ile yaratılan talep yönlü canlanmanın ekonomik büyüme üzerindeki olumlu etkisinin banka kredilerine yansması ile açıklanabilir. Ayrıca analiz döneminde, kamuda mali disiplinin nispeten sağlanmış olmasının yarattığı olumlu ortam da var olan kamu borçlanmasının kredilere pozitif etkisini belirlemiş olabilir.

Çalışma sonuçları ilgili literatüre bazı yeni katkılar sağlaması yanında Türkiye ekonomisinin bankacılık sektörü ile ilgili dinamiklerini anlamamıza ve buna uygun şekilde politika tasarlanmasına da önemli faydalar sunmaktadır. Çalışmamızda kredi

belirleyicilerinin makro ve mikro bazda ele alınarak analiz edilmesi, Türkiye'de kredi dinamiklerini hareket geçirecek politikaların tasarımının makro ve mikro ayrımında yapılmasına imkân tanımaktadır.

Makro modelde ele alınan büyüme oranının banka kredileri üzerinde güçlü pozitif etkisi, büyüme hızını artırmaya yönelik politikaların Türkiye'deki banka kredi hacminde önemli bir dinamik oluşturacağını göstermektedir. Özellikle, sürdürülebilir yüksek büyüme koşullarının sağlanması ile banka kredilerine önemli bir ivme kazandırılabilceği görülmektedir. Öte yandan, etkisi sınırlı da olsa hisse senedi fiyatlarındaki artışın kredilere olumlu etkisinin olması, Borsa İstanbul'u gerek yerli gerekse yabancı yatırımcılar açısından cazip kılacak uygulamaların kredi hacminin gelişmesine katkı sunacağını göstermektedir. Son olarak, kamu borçlanması krediler üzerinde yarattığı olumlu etkinin daha çok talep yanlı kredileri artırdığı düşünülerek ihtiyatlı davranılmalıdır. Belirli bir mali disiplin içinde gerçekleştirilecek kamu borçlanması krediler üzerinde yarattığı etki sürdürülebilir ancak bu konuda sınırlı davranılmalıdır.

Mikro modelde ele alınan öz kaynakların krediler üzerinde belirlenen güçlü pozitif etkisi, banka öz kaynaklarını iyileştiren uygulamaların kredi gelişimine dinamik oluşturacak önemli bir politika seçeneği olacağına işaret etmektedir. Bu durum, banka öz kaynaklarında azalışa yol açabilecek kredi, döviz kuru ve likidite riski gibi banka kârlarını düşürme potansiyeli bulunan risklerin minimize edilmesine yönelik uygulamaların kredi genişlemesinde etkili olacağını göstermektedir. Banka tahvil ve bono ihracının krediler üzerine olumlu katkısı, sektörün kredi sunumunda önemli bir dış kaynağa sahip olduğuna işaret etmektedir. Bunun için bankaların dış borçlanmasını kolaylaştıracak düzenlemelere ve alt yapının geliştirilmesine yönelik uygulamalara öncelik verilmelidir. Takipteki alacakların yükselmesi ile bankaların tayinlama yoluna gittiğinin belirlenmesi, asimetrik bilgi sorununun azaltılmasına yönelik politikaları gündeme getirmektedir. Buna göre, firma bilgilerine ve kredi teminat yapılarına ilişkin bankalar arasındaki bilgi akışının geliştirilmesi ve erken uyarı sistemi alt yapısının güçlendirilmesi uygulamalarına özel önem verilmelidir.

KAYNAKLAR

- ABBAS, Q.; M. RAMZAN,; S. FATIMA (2022) "Financial Development and Public Debt. Estimating the Role of Institutional Quality", **Theoretical and Applied Economics**, Volume 29, No 3(632), pp. 5-26.
- ABDUL ADZIS, A.; L. E. SHENG,; J. ABU BAKAR (2018) "Bank Lending Determinants: Evidence from Malaysia Commercial Banks", **Journal of Banking and Finance Management**, Volume 1, Issue 3, ss. 36-48.
- ADELEKE, A. M.; O. B. AWODUMI (2018) "A Bound Testing Analysis of Bank Credit Suplly Determinants in Nigeria", **Review Of Innovation And Competitiveness**, Volume 4, Issue 1, pp. 5-26.
- ADEMI, R. (2017) "Determinants of Bank Credit to the Private Sector - A Case Study from CESEE Countries", **Economicus**, No 15, pp. 91-106.
- ADEMOKOYA, A. A.; M. SANNI,; L. A. OKE,; S. ABOGUN (2020) "Impact of Monetary Policy on Bank Credit in Nigeria", **Journal of Accounting Research, Organization and Economics**, Volume 3, Issue 3, pp. 196-205.
- ADIR, A. C. (2019) **Bankacılığın B'si**, 1. Baskı, Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık.
- AHMAD, Y. S.; P. COVA,; R. HARRISON (2004), "Foreign Direct Investment versus Portfolio Investment: A Global Games Approach", **University of Wisconsin Working Paper**, Number 05 – 03, pp. 1-24.
- AISEN, A.; M. FRANKEN (2010) "Bank Credit During the 2008 Financial Crisis: A Cross-Country Comparison", **International Monetary Fund Working Paper**, No 10/47, pp. 1-25.
- AK, M. Z.; N. ALTINTAŞ,; A. S. ŞİMŞEK (2016) "Türkiye'de Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Nedensellik Analizi", **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, Cilt 17, Sayı 2, ss. 151-160.
- AKANI, H. W.; J. I. ONYEMA (2017) "Determinants of Credit Growth in Nigeria: A Multi-Dimensional Analysis", **Journal of Economics and Sustainable Development**, Volume 8, Issue 20, ss. 201-215.
- AKBAŞ, Y. E.; M. ŞENTURK,; C. SANCAR (2013) "Testing for Causality between the Foreign Direct Investment, Current Account Deficit, GDP and Total Credit: Evidence from G7", **Panoeconomicus**, No 6, pp. 791-812.
- AKINCI, O.; J. OLMSTEAD-RUMSEY (2015). "How Effective Are Macroprudential Policies? An Empirical Investigation", **Board of Governors of the Federal Reserve System**, International Finance Discussion Papers, Number 1136, pp. 1-49.

- AKINYOMI, O. J. (2014) "Effect of Deposit Volume on Banks' Lending Behaviour in the Nigerian Post-Consolidation Era", **International Journal of Innovation and Scientific Research**, Volume 4, No 1, pp. 21-25.
- AKLAN, N. A.; M. NARGELEÇEKENLER (2008) "Para Politikalarının Banka Kredi Kanalı Üzerindeki Etkileri", **İ. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Sayı 39, ss. 109-132.
- AKSOY, C. N. (2016) "Halka Açık Mevduat Bankalarında Tahvil İhracının Net Faiz Getirisine Etkisi", **Maliye Finans Yazıları**, Sayı 106, ss. 129-146.
- AL SAWAIE, K. M. (2020) "Macroeconomic Determinants of Bank Credit: Evidence from Jordan", **International Journal of Innovation, Creativity and Change**, Volume 12, Issue 11, pp. 501-510.
- ALBULESCU, C. T. (2009) "Forecasting Credit Growth Rate in Romania: from Credit Boom to Credit Crunch?", **Munich Personal RePEc Archive**, Paper No 16740, pp. 1-11.
- ALIÇ, C. (2016) "Geleneksel Olmayan Zorunlu Karşılık Politikasının Tüketici Kredileri Üzerindeki Etkisi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü**, İstanbul.
- AL-KILANI, Q. A.; T. A. KADDUMI (2015) "Cyclicalıty of Lending Behavior by Banking Sector for the Period (2000-2013): Evidence from Jordan", **International Journal of Economics and Finance**, Volume 7, No 4, pp. 57-65.
- ALPER, K.; H. KARA,; M. YÖRÜKOĞLU (2012) "Sermaye Akımlarını Etkilerini Yumuşatmaya Yönelik Yeni Bir Para Politikası Aracı: Rezerv Opsiyonu Mekanizması", **İktisat ve Toplum**, Sayı 25, ss. 9-19.
- AL-REFAI, M. F.; S. J. AQEL,; M. K. AFANEH (2013) "Determinants of Bank Rapid Credit Growth in Jordan", **International Research Journal of Finance and Economics**, Issue 109, pp. 147-155.
- ALTINTAŞ, M. A. (2012) **Kredi Kayıplarının Makroekonomik Değişkenlere Dayalı Olarak Tahmini ve Stres Testleri: Türk Bankacılık Sektörü İçin Ekonometrik Bir Yaklaşım**, Türkiye Bankalar Birliği, Yayın No 281, İstanbul, GM Matbaacılık.
- ALTUNÖZ, U. (2016) "Faiz Oranları, Tüketici Kredi Kullanımı ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Ekonometrik Analizi: Türk Bankaları Deneyimi", **Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 35, Sayı 1, ss. 145-157.
- ALTUNTAŞ, M. (2019) "Rezerv Opsiyonu Mekanizması ve Kredi İlişkisi", **Yönetim ve Ekonomi**, Cilt 26, Sayı 3, ss. 867-877.

- ANSHU, D.; K. GAKHER (2019) "A Study of Macroeconomic Factors Influencing Capital Adequacy Ratio of Schedule Commercial Banks in India", **International Journal of Research and Analytical Reviews**, Volume 6, Issue 2, pp. 868-876.
- APAYDIN, Ş.; İ. BAŞARAN (2018) "Finansal Liberalizasyon, Banka Kredileri ve Kaynak Dağılım Etkinliği", **1. Uluslararası Bankacılık Kongresi**, Ankara, 4-5 Mayıs, ss. 52-59.
- ARINTOKO, A. (2021) "Internal Factors Affecting Commercial Bank Lending: Symmetric and Asymmetric Effects of Macro-Level Data Evidence", **Jurnal Keuangan dan Perbankan**, Volume 25, Issue 3, pp. 717-733.
- ARSLAN, A. (2022) "Türkiye'de İç ve Dış Borçlanmanın Ekonomik Büyümeye Etkisi", **Gaziantep University Journal of Social Sciences**, Cilt 21, Sayı 1, ss. 127-140.
- ARSLAN, İ.; S. YAPRAKLI (2008) "Banka Kredileri ve Enflasyon Arasındaki İlişki: Türkiye Üzerine Ekonometrik Bir Analiz (1983-2007)", **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi**, Sayı 7, ss. 88-103.
- ARTETA, C. O. (2003) "Are Financially Dollarized Countries More Prone to Costly Crises?", **Board of Governors of the Federal Reserve System, International Finance Discussion Papers**, Number 763, pp. 1-49.
- ATAÇOĞLU, H. (2006) "Kredi Riski Takibi, Sorunlu Krediler ve Erken Uyarı Sistemleri", Yayınlanmamış Doktora Tezi, **İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İstanbul.
- ATASOY, T.; H. TANRIVERMİŞ (2021) "Türkiye'de Konut Kredisi Hacmi ile Seçilmiş Makroekonomik Faktörler Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi", **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı 59, ss. 461-484.
- AWDEH, A. (2017) "The Determinants of Credit Growth in Lebanon", **International Business Research**, Volume 10, No 2, pp. 9-19.
- AYRIÇAY, Y.; H. ALTINTAŞ (2009) "Türkiye'de Asimetrik Bilgi ve Kredi Tayinlamasının Ekonometrik Analizi: 1992-2009", **Uluslararası 7. Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi**, Yalova, 30-31 Ekim-1 Kasım, ss 271-287.
- BABUŞÇU, Ş. (2009) "Bankalar Neden Tahvil İhraç Etmek İsterler?", <https://senolbabuscu.com/index.php/ekonomist-teki-yazilarim/bankalar-neden-tahvil-ihrac-etmek-isterler/>, Erişim Tarihi 01/02/2022.
- BAOKO, G.; I. A. ACHEAMPONG,; M. IBRAHİM (2017) "Determinants of Bank Credit in Ghana: A Bounds-Testing Cointegration Approach", **African Review of Economics and Finance**, Volume 9, Issue 1, ss. 33-61.

- BAYAR, M.; N. VARIŞLI (2020) "Covid-19 Pandemisinin Türkiye'de Tüketici Kredileri Hacmi Üzerindeki Etkisi: 2013-2020 Dönemi Zaman Serisi Analizi", **Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 21, Sayı 3, ss. 85-99.
- BDDK (2010) Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, "Bankaların TL Cinsi Tahvil/Bono İhraçları Hakkında Usul ve Esaslar", **BDDK Basın Açıklaması**, Sayı 2010/36, ss. 1-3.
- BDDK (2021) Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, "Temel Göstergeler Raporu", s. 1-23, <https://www.bddk.org.tr/Veri/EkGetir/8?ekId=127> Erişim Tarihi 20/10/2022.
- BDDK (2022) Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, "Aylık Bülten", <https://www.bddk.org.tr/BultenAylık/tr/Home/Gelismis> Erişim Tarihi 02/12/2022.
- BERROSPIDE, J. M.; R. M. EDGE (2010) "The Effects of Bank Capital on Lending: What Do We Know, and What Does it Mean?", **Divisions of Research & Statistics and Monetary Affairs Federal Reserve Board, Finance and Economics Discussion Series**, No 2010-44, pp. 1-48.
- BHATIA, S. (2019) "Bank Capital Structure and Monetary Policy Transmission: Evidence from India", **15th Annual Conference on Economic Growth and Development**, Indian Statistical Institute, New Delhi, December 14, pp. 1-25.
- BIKKER, J. A.; HU, H. (2002) "Cyclical Patterns In Profits, Provisioning And Lending Of Banks And Procyclicality Of The New Basel Capital Requirements", **Banca Nazionale del Lavoro Quarterly Review**, No 221, pp. 143-175.
- BİLGİN, M. H.; F. KARTAL (2009) "Türkiye'de Enflasyon ve Bankacılık Sektörü Kredileri: 2002-2008 Dönemi Üzerine Bir İnceleme", **Maliye Finans Yazıları**, Sayı 85, ss. 65-78.
- BİNİCİ, M.; B. KÖKSAL (2012) "Türkiye'de Aşırı Kredi Genişlemeleri ve Belirleyicileri", **Munich Personal RePEc Archive**, Paper No 38032, pp. 1-24.
- BLUNDELL-WIGNALL, A.; M. GIZYCKI (1992) "Credit Supply and Demand and the Australian Economy", **Reserve Bank of Australia, Economic Research Department**, Research Discussion Paper 9208, pp. 1-48.
- BOCUTOĞLU, E. (2019) **Makro İktisat Teoriler ve Politikalar**, 14. Baskı, Bursa, Ekin Basın Yayın Dağıtım.
- BOHN, J. R.; R. M. STEIN (2009) **Active Credit Portfolio Management in Practice**, USA, Wiley Finance.
- BOIVIN, J.; M. T. KILEY; F. S. MISHKIN (2010) "How Has the Monetary Transmission Mechanism Evolved Over Time?", **Finance and Economics**

Discussion Series Divisions of Research & Statistics and Monetary Affairs Federal Reserve Board, No 2010-26, pp. 1-88.

- BOYD, J. H.; R. LEVINE,; B. D. SMITH (2000) "The Impact of Inflation on Financial Sector Performance", **Journal of Monetary Economics**, Volume 47, Issue 2, pp. 221-248.
- BROOKS, P. K. (2007) "The Bank Lending Channel of Monetary Transmission: Does It Work in Turkey?", **International Monetary Fund Working Paper**, No 07/272, pp. 1-11.
- BRUNO, B.; A. D'ONOFRIO,; I. MARINO (2017) "Determinants of Bank Lending in Europe and the US. Evidence from Crisis and Post Crisis Years", **Centre for Studies in Economics and Finance**, Working Paper No 462, pp. 1-48.
- BUMİN, M.; F. D. TAŞKIN (2015) "The Impact of Macro-Prudential Measures on Retail Loans: Evidence from Turkey", **International Journal of Contemporary Economics and Administrative Sciences**, Volume 5, Issue 1-2, pp.48-66.
- BURGAZ, N. (2020) "Borç Dolarizasyonunun İmalat Sanayi Firmaları Üzerindeki Bilanço Etkisi", **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Sayı 3, ss. 511-522.
- CALZA, A.; C. GARTNER,; J. SOUSA (2001) "Modelling The Demand For Loans To The Private Sector In The Euro Area", **European Central Bank Working Paper**, No 55, pp. 1-33.
- CAN, İ. (2018) "Asimetrik Bilginin Türk Bankacılık Sektörü Kredi Piyasasına Etkileri Üzerine Bir Uygulama", **International Journal of Academic Value Studies**, Volume 4, Issue 19, ss. 351-362.
- CANBAY, Ş.; D. MERCAN (2020) "Türkiye'de Konut Fiyatları, Büyüme ve Makroekonomik Değişkenler Arasındaki İlişkinin Ekonometrik Analizi", **Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, Cilt 18, Sayı 1, ss. 176-200.
- CENGİZ, Ç. (2018) "Döviz Kurunun Belirlenmesine Yönelik Teorik Yaklaşımları", **Sakarya İktisat Dergisi**, Cilt 7, Sayı 4, ss. 1-17.
- CENGİZ, V. (2010) "Finansal Piyasalarda Bilgi Problemlerinin Çözümünde Bankaların Rolü", **Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi**, Cilt 5, Sayı 1, ss. 151-162.
- CERUTTI, E.; S. CLAESSENS; L. LAEVEN (2015) "The Use and Effectiveness of Macroprudential Policies: New Evidence", **International Monetary Fund Working Paper**, No 15/61, pp. 1-42.
- CHAMI, R.; R. A. ESPINOZA,; A. BARAJAS,; H. HESSE (2010) "Recent Credit Stagnation in the MENA Region: What to Expect? What Can Be Done?", **International Monetary Fund Working Paper**, No 10/219, pp. 1-19.

- CHERNYKH, L.; A. K. THEODOSSIOU (2011) "Determinants of Bank Long-term Lending Behavior: Evidence from Russia", **Multinational Finance Journal**, Volume 15, No 3/4, pp. 193-216.
- CHUNIKHIN, S. A.; E. A. KUZMIN,; L. V. PUSHKAREVA (2019) "Studying the Banking Industry's Stability Through Market Concentration Indices", **Entrepreneurship and Sustainability Issues**, Volume 6, Number 4, pp. 1663-1679.
- COŞKUN, Y. (2016) "Konut Fiyatları ve Yatırımı: Türkiye İçin Bir Analiz", **Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 9, Sayı 2, ss. 201-217.
- CULL, R.; M. S. M. PERIA (2012) "Bank Ownership and Lending Patterns during the 2008–2009 Financial Crisis Evidence from Latin America and Eastern Europe", **The World Bank Policy Research Working Paper**, No 6195, pp. 1-39.
- ÇAĞLAYAN, E. (2006) "Enflasyon, Faiz Oranı ve Büyümenin Yurtiçi Tasarruflar Üzerindeki Etkileri", **Marmara Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 21, Sayı 1, ss. 423-438.
- ÇAĞLAYAN, E.; İ SAÇAKLI (2006) "Satın Alma Paritesinin Geçerliliğinin Sıfır Frekansta Spektrum Tahmincisine Dayanan Birim Kök Testleri ile İncelenmesi", **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 20, Sayı 1, ss. 121-137.
- ÇAKIREL, Ö. A. (2020) "Türkiye'de Cari Açık Belirleyicileri: Çok Değişkenli Zaman Serileri Analiz Uygulaması", Yayınlanmamış Doktora Tezi, **İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İstanbul.
- ÇAVUŞOĞLU, F. (2010) "Para Politikası Faiz Oranlarından Mevduat ve Kredi Faiz Oranlarına Geçişkenlik: Türkiye Örneği", Yayınlanmamış Uzmanlık Yeterlilik Tezi, **Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü**, Ankara.
- ÇINAR, M.; A. HEPKORUCU (2017) "Hata Terimlerindeki Otokorelasyonun Dickey Fuller Birim Kök Testinin Gücü Üzerindeki Etkisi: Simülasyon Model Yaklaşımı", **Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 8, Sayı 1, ss. 29-61.
- ÇİNKÖ, L. (2019). "Brics Ülkeleri ile Türkiye'de Tasarruf Davranışlarını Belirleyen Faktörler", **Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi**, Cilt 8, Sayı 4, ss. 98-112.
- DADALI, G. (2015) "Türkiye'de İç Borçlanmanın Bankacılık Kesimine Etkileri: 1980 Sonrası Dönemsel Bir Analiz", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Ankara.

- DELİKANLI, İ. U. (2010) **Bankacılıkta Kredi Türevlerinin Hissedar Değerine Katkısı, Etkin Bir Şekilde Kullanımına İmkân Sağlayacak Risk Yönetimi Yapılanması ve Finansal Raporlaması**, Türkiye Bankalar Birliği, Yayın No 271, İstanbul, Paragraf Basım.
- DEMİR, M.; E. SEVER (2008) "Kamu İç Borçlanmasının Büyüme, Faiz ve Enflasyon Oranı Üzerindeki Etkileri", **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 7, Sayı 25. ss. 170-196.
- DEMİREZEN, Ö. (2015) Türkiye'de Kredilerin Özel Tüketim Harcamalarına Etkisi, Uzmanlık Tezi, **T.C. Kalkınma Bakanlığı**, Ankara.
- DHUNGANA, N. T. (2016) "Effects of Monetary Policy on Bank Lending in Nepal", **International Journal of Business and Management Review**, Volume 4, No 7, pp. 60-81.
- DICKEY, D. A.; W. A. FULLER (1979), "Distribution of the Estimators for Autoregressive Time Series with a Unit Root", **Journal of the American Statistical Association**, Volume 74, No 366, pp. 427-431.
- DICKEY, D. A.; W. A. FULLER (1981) "Likelihood Ratio Statistics for Autoregressive Time Series with Unit Root", **Econometrica**, Volume 49, No 4, pp. 1057-1072.
- DURAN, T. (2016) "Makroekonomik Değişkenlerin Katılım Bankaları ve Konvansiyonel Bankalar Özelinde Mevduat, Kredi Ve Karlılık Gelişimine Etkileri: Türkiye Örneği", Yayınlanmamış Doktora Tezi, **Okan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İstanbul.
- DURHAM, J. B. (2003) "Foreign Portfolio Investment, Foreign Bank Lending and Economic Growth", **Board of Governors of the Federal Reserve System International Finance Discussion Papers**, Number 757, pp. 1-33.
- DURMUŞ S.; D. ŞAHİN (2019) "Türkiye'de Enflasyon, Döviz Kuru ve Tüketici Kredileri Arasındaki Nedensellik İlişkisinin Analizi", **International Journal of Economic and Administrative Studies**, Sayı 23, ss. 95-112.
- EDWARDS, B. (ed.) (2004) **Credit Management Handbook**, Fifth Edition, England, Gower.
- ELEKDAG, S.; Y. WU (2011) "Rapid Credit Growth: Boon or Boom-Bust?", **International Monetary Fund Working Paper**, No 11/241, pp. 1-41.
- ERDOĞAN, A. M. (2020) "Aşırı Kredi Genişlemelerine Bir Önlem Olarak Makro İhtiyatı Politikalar ve Türkiye Uygulaması", **Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 4, Sayı 2, ss. 270-295.
- ERDOĞAN, M. (2008) "Bankacılık Sektöründe Asimetrik Bilgi: Sorunlar ve Çözüm Önerileri", **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 20, ss. 1-20.

- ERIEMO, N. O. (2014) "Macroeconomic Determinants of Bank Deposits in Nigeria", **Journal of Economics and Sustainable Development**, Volume 5, No 10, pp. 49-57.
- EROĞLU, E. (2018) "Makro İhtiyati Politikalar: Türkiye Uygulaması ve Uygulamanın Hanehalkı Borçluluğuna Etkileri", Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, **Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü**, Ankara,
- EROĞLU, N.; A. O. SÖYLEMEZ,; C. ALIÇ (2016) "Türkiye'de Zorunlu Karşılıklar ve Tüketici Kredileri: Ekonometrik Bir Model Denemesi", **Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 38, Sayı 2, ss. 63-86.
- EŞSİZ, F. P. (2016) "Finansal İstikrar ve Finansal İstikrarın Sağlanmasında Makro İhtiyati Politikaların Rolü: Uygulamalı Bir Analiz (2000-2013)", Yayınlanmamış Doktora Tezi, **Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Erzurum.
- FATUKASI, B.; G. K. OLORUNLEKE,; G. F. OLAJIDE,; R. S. ALIMİ (2015) "Bounds Testing Approaches to the Analysis of Macroeconomic Relationships in Nigeria", **European Journal of Business and Management**, Volume 7, No 8, pp. 26-34.
- FUNGACOVA, Z.; R. HERRALA,; L. WEILL (2011) "The Influence of Bank Ownership on Credit Supply: Evidence from the Recent Financial Crisis", **Bank of Finland Institute for in Transition Emerging Economies Discussion Papers**, No 34, pp. 1-26.
- GAMBACORTA L.; P. E. MISTRULLI (2003) "Bank Capital and Lending Behaviour: Empirical Evidence for Italy," **Bank of Italy, Economic Research and International Relations Area, Economic Working Papers**, No 486, pp. 1-42.
- GENÇAY, O. (2007) "Finansal Dolarizasyon ve Finansal İstikrar Arasındaki İlişki: Türkiye Değerlendirmesi", Yayınlanmamış Uzmanlık Yeterlilik Tezi, **Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü**, Ankara.
- GHOSH, S. R.; A. R. GHOSH (1999) "East Asia In Aftermath: Was There A Crunch?", **International Monetary Fund Working Paper**, No. 99/38, pp. 1-13.
- GLOCKER, C.; P. TOWBIN (2012) "The Macroeconomic Effects of Reserve Requirements", **WIFO Working Papers**, No 420, pp. 1-35.
- GODLEWSKI, C. J.; L. WEILL (2007) "Syndicated Loans in Emerging Markets", **Laboratoire de Recherche en Gestion et Economie**, Paper No 87, pp. 1-27.
- GOLIN, J.; P. DELHAISE (2013) **The Bank Credit Analysis Handbook: A Guide for Analysts, Bankers and Investors**, Second Edition, Singapore, Wiley Finance.

- GUO, K.; V. STEPANYAN (2011) "Determinants of Bank Credit in Emerging Market Economies", **International Monetary Fund Working Paper**, No 11/51, pp. 1-20.
- GÜLER, A. (2021) "Politika Faizlerinin Banka Faizlerine Geçişkenliği: Türkiye Örneği", **EKEV Akademi Dergisi**, Sayı 85, ss. 15-38.
- GÜNAYDIN, D.; M. ÇETİN (2015) "Genç İşsizliğin Temel Makroekonomik Belirleyicileri: Ampirik Bir Analiz", **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 22, ss. 17-34.
- GÜNGÖR, B.; C. Y. KAYGIN (2015) "Dinamik Panel Veri Analizi İle Hisse Senedi Fiyatını Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi", **Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 6, Sayı 9, ss. 149-168.
- GÜZEL, A. (2021) "Türk Bankacılık Sektöründe Uluslararası Fonlama Kaynağı Olarak Sendikasyon Kredileri: Yapısı, Süreci, Belirleyicileri", **Yönetim Bilimleri Dergisi**, Cilt 19, Sayı Özel, ss. 211-239.
- HAHN, L. A. (2015) **Economic Theory of Bank Credit**, First Edition, United Kingdom, Oxford University Press.
- HAUNER, D. (2009) "Public Debt and Financial Development", **Journal of Development Economics**, Volume 88, Issue 1, pp 171-183.
- HAWKINS, J. (2002) "Bond Markets and Banks in Emerging Economies", **Bank for International Settlement Papers**, No 11, pp. 42-48.
- HAZAR, A.; Ş. BABUŞÇU (2019) **Bankacılığa Giriş Temel Bankacılık Bilgileri**, 1. Baskı, Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık.
- HERRANZ, E. (2017) "Unit Root Tests", **WIREs Computational Statistics**, Volume 9, Issue 3, pp. 1-20.
- HERRERA, S.; C. HURLIN; C. ZAKI (2012) "Why Don't Banks Lend to Egypt's Private Sector?", **World Bank, Policy Research Working Paper**, No. 6094, pp. 1-34.
- HOFMANN, B. (2001) "The Determinants of Private Sector Credit in Industrialised Countries: Do Property Prices Matter?", **Bank for International Settlements Working Paper**, No 108, pp. 1-34.
- HONOHAN, P.; A. SHI (2002) "Deposit Dollarization and the Financial Sector in Emerging Economies", **The World Bank Policy Research Working Paper**, No 2748, pp. 1-27.
- IŞIL, G.; B. T. YÜCEMEMİŞ; U. ALKAN (2016) "Tasarrufların Yatırıma Dönüşümünde Banka Kredilerinin Rolü", **Finans Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi**, Cilt 53, Sayı 622, ss. 9-32.

- İBİŞ, C.; Ö. ÇATIKKAŞ,; N. Ç. ÇELİKDEMİR (2018) **Banka Muhasebesi İlkeler ve Uygulamalar**, Türkiye Bankalar Birliği, Yayın No 325, İstanbul, GM Matbaacılık.
- İLHAN, A. (2015) "Makro İhtiyati Politikaların Genel Çerçevesi", **Finans Politik & Ekonomik Yorumlar**, Cilt 52, Sayı 608, ss. 65-85.
- KARA, A. H. (2012) "Küresel Kriz Sonrası Para Politikası", **Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası**, Çalışma Tebliği No: 12/17, ss. 1-25.
- KARADAĞ, M. M.; H. SELİMLER (2014) "Kredi Değerlendirme Sürecinde Asimetrik Bilgiyi Azaltmaya Yönelik Uygulamalar, Tespit ve Öneriler", **Maliye ve Finans Yazıları**, Cilt 1, Sayı 101, ss. 91-131.
- KARAHAN, Ö.; Y. E. GÜRBÜZ (2017) "Türkiye'de Bireysel Banka Kredileri ve Enflasyon İlişkisi", **Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi**, ICMEB17 Özel Sayısı, ss. 410-416.
- KARMAKAR, S.; J. MOK (2013) "Bank Capital and Lending: An Analysis of Commercial Banks in the United States", **Banco de Portugal, Economics and Research Department Working Papers**, No 201318, pp. 1-22.
- KATUSIIME, L. (2018) "Private Sector Credit and Inflation Volatility", **Economies, MDPI**, Volume 6, No 28, pp. 1-13.
- KAYA, F. (2009) **Türkiye'de Kredi Kartı Uygulaması**, Türkiye Bankalar Birliği, Yayın No 263, İstanbul, Graphis Matbaa.
- KAYA, F. (ed.) (2013) **Bankacılık Giriş ve İlkeleri**, 2. Baskı, İstanbul, Beta Basım Yayın, ss. 28-33.
- KAYA, Z.; L. ŞAHİN,; N. HACIEVLİYAGİL,; İ. H. EKŞİ (2016) "Bankaların Kredi Verme Davranışlarında Varlık Kalitesinin Etkisi", **Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi**, Cilt 8, Sayı 14, ss. 147-160.
- KAYHAN, F.; M. İSLAMOĞLU (2022) "KOBİ Kredilerinin Bankaya Özgü Belirleyicileri: Türkiye KOBİ Piyasasından Kanıtlar", **Bankacılık ve Sigortacılık Araştırmaları Dergisi**, Sayı 16, ss.41-56.
- KAYNAK, S.; Y. O. ARI (2011) "Türk Otomotiv Sektöründe Yoğunlaşma: Binek ve Hafif Ticari Araçlar Üzerine Bir Uygulama", **Ekonomik Yaklaşım**, Cilt 22, Sayı 80, ss. 39-58.
- KESBİÇ, C. Y.; Ö. DÜNDAR,; A. DEVRİM (2016) "Kamu Yatırımlarının Özel Sektör Yatırımlarını Dışlama Etkisi: Türkiye Örneği", **Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 31, Sayı 2, ss. 59-94.

- KESKİN, N. (2008) "Finansal Serbestleşme Sürecinde Uluslararası Sermaye Hareketleri ve Makroekonomik Etkileri: Türkiye Örneği", Yayınlanmamış Doktora Tezi, **Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İzmir.
- KEYDER, N. (1998) **Para: Teori Politika Uygulama**, 6. Baskı, İstanbul, Beta Dağıtım.
- KILIÇ, C. (2012) "Finansal Liberalizasyon Sürecinde Türkiye'nin Sektörel Yapısında Meydana Gelen Değişmeler, **Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 3, Sayı 4, ss. 107-148.
- KOLÇAK, M.; H. AKYOL,; M. B. AĞIRKAYA (2018) "Tüketici Kredilerini Etkileyen Makroekonomik Değişkenlerin Saptanması: ARDL Sınır Testi Yaklaşımı", **Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi**, Cilt 7, Sayı 13, ss. 21-33.
- KORKULU, A., Y. AKAN (2019) "Bireysel Kredi Ürünlerinin Banka Müşterisi Modeline Katkısı", **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 23, Sayı 3, ss. 1191-1209.
- KÖKSEL, B.; T. YÖNTEM (2014) "Türk Bankacılık Sektöründe Kredi Tayinlaması: 2002-2013 Dönemi Üzerine Bir Uygulama", **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı 43, ss. 107-131.
- KUTLAR, A.; M. SARIKAYA (2003) "Asimetrik Enformasyon ve Marjinal Maliyet Fiyatlama Modeli Çerçevesinde Türkiye'de Kredi Tayinlaması ve Faiz Oranlarının Tahmini", **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 4, Sayı 1, ss. 1-17.
- KUZU, D. A. (2018) "Kredi Hacmini Belirleyen Faktörler: Türk Bankacılık Sektörü Uygulaması", Yayınlanmamış Doktora Tezi, **Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Ankara.
- KUZU, S. (2017) "Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB) Faiz Koridoru Stratejisinin Hisse Senedi Piyasası ve Döviz Kuru Üzerine Etkisinin Analiz Edilmesi", **Uygulamalı Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 1, Sayı 2, ss. 46-61.
- LADIME, J.; E. SARPONG-KUMANKOMA,; K. A. OSEI (2013) "Determinants of Bank Lending Behaviour in Ghana", **Journal of Economics and Sustainable Development**, Volume 4, No 17, pp. 42-47.
- LIM, C.; F. COLUMBA,; A. COSTA,; P. KONGSAMUT,; A. OTANI,; M. SAIYID,; T. WEZEL,; X. WU (2011) "Macroprudential Policy: What Instruments and How to Use Them? Lessons from Country Experiences", **International Monetary Fund Working Paper**, No 11/238, pp. 1-84.
- MEVZUAT (2021) "Bankacılık Kanunu", s. 1-119, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5411.pdf> Erişim Tarihi 11/05/2021.

- MEVZUAT (2023) "Bankaların Likidite Karşılama Oranı Hesaplamasına İlişkin Yönetmelik", s. 1-7, <https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=19498&mevzuatTur=KurumVeKurulusYonetmeligi&mevzuatTertip=5> Erişim Tarihi 03/04/2023.
- MICHEAL, E. I.; U. S. INAM (2020) "An Assessment of Macroeconomic Determinants of Bank Lending in Nigeria", **African Journal of Economics, Accounting and Finance**, Volume 1, Issue 1, ss. 1-20.
- MIYAJIMA, K. (2017) "What Influences Bank Lending in Saudi Arabia?", **International Monetary Fund Working Paper**, No 17/31, pp. 1-26.
- MUN, M. W.; N. W. ISMAIL (2015) "The Impact of Domestic Public Debt on Financial Development in Malaysia", **International Journal of Social Science Research**, Volume 3, No 2, pp. 1-19.
- MUSHTAQ, R. (2011) "Testing Time Series Data For Stationarity", pp. 1-18. <https://ssrn.com/abstract=1911068> Erişim Tarihi 31/05/2022.
- MÜSLÜMOV, A.; ARAS, G. (2004) "Kredi Piyasalarında Asimetrik Bilgi ve Bankacılık Sistemi Üzerindeki Etkileri", **İktisat, İşletme ve Finans Dergisi**, Sayı 222, s. 55-65.
- NARAYAN, P. K.; R. SMYTH (2006) "What Determines Migration Flows From Low-Income to High-Income Countries? An Empirical Investigation of Fiji-U.S. Migration 1972-2001", **Contemporary Economic Policy**, Volume 24, No 2, pp. 332-342.
- NARAYAN, P.; S. NARAYAN (2006) "Savings Behaviour in Fiji: An Empirical Assessment Using the ARDL Approach to Cointegration", **Monash University Department of Economics Discussion Papers**, No. 02/03, pp. 1-28.
- OKUTAN, M. (2010) "Bütçenin İç Borçlanma İle Finansmanının Bankacılık Sektörü Üzerine Etkileri", Yayınlanmamış Doktora Tezi, **Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İzmir.
- OLUITAN, R. O. (2013) "Determinants of Credit Growth in Africa", **Greener Journal of Business and Management Studies**, Volume 3, Issue 8, pp. 343-350.
- ÖZDEMİR, A. K. (2012) "Parasal Aktarım Mekanizmasında Banka Kredi Kanalının Yeri: Türkiye Üzerine Bir İnceleme", Yayınlanmamış Doktora Tezi, **İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İstanbul.
- ÖZEL, H. A. (2012) "Finansal Serbestleşmenin Teorik Temelleri", **Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 5, ss. 69-80.
- ÖZTÜRK, N. (2017) **Para Banka Kredi**, 4. Baskı, Bursa, Ekin Basım Yayın Dağıtım.

- ÖZTÜRK, N.; E. FİTÖZ (2009) "Türkiye'de Konut Piyasasının Belirleyicileri: Ampirik Bir Uygulama", **Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 5, Sayı 10, ss. 21-46.
- ÖZTÜRK, N.; H. K. DARICI,; F. KESİKOĞLU (2011) "Ekonomik Büyüme ve Finansal Gelişme İlişkisi: Gelişmekte Olan Piyasalar İçin Bir Panel Nedensellik Analizi", **Marmara Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 30, Sayı 1, ss. 53-69.
- PARASIZ, İ. (2007) **Modern Bankacılık Teori ve Uygulama**, 2 Baskı, Bursa, Ezgi Kitabevi.
- PARASIZ, İ. (2011) **Merkez Bankacılığı ve Para Politikası**, 1. Baskı, Bursa, Ezgi Kitabevi.
- PARASIZ, İ. (2012) **Para Teorisi ve Politikası**, 3. Baskı, Bursa, Ezgi Kitabevi.
- PESARAN, M. H.; Y. SHIN (1995) "An Autoregressive Distributed Lag Modelling Approach to Cointegration Analysis", **Cambridge Working Papers in Economics 9514**, Faculty of Economics, University of Cambridge, pp. 1-32.
- PESARAN, M. H.; Y. SHIN,; R. J. SMITH (2001) "Bounds Testing Approaches to the Analysis of Level Relationships", **Journal of Applied Econometrics**, Volume 16, No 3, Special Issue in Memory of John Denis Sargan, 1924-1996: Studies in Empirical Macroeconometrics, pp. 289-326.
- PETERSEN, M. A.; R. G. RAJAN (1994) "The Effect of Credit Market Competition on Lending Relationships", **National Bureau of Economic Research Working Paper Series**, No 4921, pp. 1-46.
- PETKOVSKI, M.; E. NAUMOVSKA,; K. JOVANOVSki,; B. TRENOVSKI (2016) "Determinants of Bank Credit Growth in Macedonia", **International Conference The Changing Role of Finance in Today's Global Economy**, Ss. Cyril and Methodius University, Skopje, September, pp. 1-16.
- PHILLIPS, P. C. B.; P. PERRON (1988) "Testing for a Unit Root in Time Series Regression", **Biometrika**, Volume 75, No 2, pp. 335-346.
- PRADHAN, R. S.; D. PANERU (2017) "Macroeconomic Determinants of Bank Deposit of Nepalese Commercial Banks", **SSRN Electronic Journal**, pp. 1-12, <https://ssrn.com/abstract=3044098> Erişim Tarihi 07/01/2022.
- RABAB'AH, M. (2015) "Factors Affecting the Bank Credit: An Empirical Study on the Jordanian Commercial Banks", **International Journal of Economics and Finance**, Volume 7, Issue 5,ss. 166-178.
- RODRIGUEZ, F.; S. CARBO (2000) "Microeconomic Determinants of Bank Lending: An Application to the Spanish Case", **The 3rd Meeting of Applied Economics**, Valencia, June, pp. 1-24.

- SAKİNOĞLU, A. (2004) "Fiyat İndekslerine Ekonomik Yaklaşım: Avrupa Birliği Ülkeleri ve Türkiye'nin Tüketici Fiyatları İndekslerinin Karşılaştırılması, Uyum Süreci", Yayınlanmamış Doktora Tezi, **Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Eskişehir.
- SARIGÜL, H. (2015) "Sendikasyon Kredisi Kullanım Duyurularının Bankaların Hisse Senedi Getirilerine Etkisi", **Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi**, Cilt 7, Sayı 12, ss. 113-129.
- SARSICI, E. (2019) "Yabancı Bankaların Reel Sektöre Verilen Krediler ve Bankacılık Sektörü Kârlılığı Üzerindeki Etkileri: Brics-T Örneği", Yayınlanmamış Doktora Tezi, **Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Gaziantep.
- SEKMEN, T. (2020) "Banka Sermayesi Şokları ve Kredi Büyümesi: Türk Bankacılık Sektörü", **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 15, Sayı 3, ss. 1081-1094.
- SEKMEN, T.; E. DOĞAN,; S. G. TOPUZ (2020) "Türkiye'de Kamu İç Borcunun Finansal Gelişme Üzerindeki Dışlama Etkisi", **Journal of Yasar University**, Cilt 15, Sayı 59, ss. 544-559.
- SELİMLER, H.; S. KALE (2012) "Türk Bankacılık Sektöründe Bilanço Dışı İşlemlerin Risk ve Kârlılık Açısından Değerlendirilmesi", **Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 33, Sayı 2, ss. 173-204.
- SERDENGEÇTİ, S. (2005) "Dolarizasyon/Ters Dolarizasyon", **Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası**, ss. 1-19, Eskişehir.
- SEVÜKTEKİN, M.; M. ÇINAR (2017) **Ekonometrik Zaman Serileri Analizi**, 5. Baskı, Bursa, Dora Basın Yayın Dağıtım.
- SIAW, O. L.; P. A. LAWER (2015) "Determinants of Bank Deposits in Ghana: A Cointegration Approach", **Asian Journal of Economics and Empirical Research**, Volume 2, No 1, pp. 1-7.
- SÖNMEZER, S.; Y. PALA (2017) "Konut Kredi Hacminin Gelişimi ile Makroekonomik Değerler ve Finansal Getirilerin İlişkisi", **International Conference On Eurasian Economies**, Bishkek, 5-7 October , ss. 320-327.
- SPK (2023) Sermaye Piyasası Kurulu, "Sermaye Piyasası Araçları", ss. 1-20. <https://spk.gov.tr/data/61e34f9a1b41c61270320792/2-Sermaye%20Piyasası%20Ara%20C3%A7lar%20C4%B1.pdf>, Erişim Tarihi 18/05/2023.
- ŞAHİN, A.; H. DOĞUKANLI (2014) "Yabancı Bankaların KOBİ Kredilerine Etkileri: Türkiye İçin Bir İnceleme", **Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Bankacılık ve Finansal Piyasalar**, Cilt 8, Sayı 2, ss. 39-73.
- ŞAKAR, H. (2001) **Bankalarda Kredilendirme Teknikleri**, İstanbul, MIDA Institute.

- ŞEMSİ, A. (2013) "Mevduat, Havale, EFT", **Bankacılık Giriş ve İlkeleri**, Ed: Ferudun Kaya, 2 Baskı, İstanbul, Beta Basım Yayın, ss. 217-268.
- ŞENGÖNÜL, A.; S. DEĞİRMEN (2012) "Kısa Süreli Sermaye Hareketlerinin Türkiye'nin Ekonomik Büyümesine Etkisi: Sermaye Piyasası ve Bankacılık Kanalı", **Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni**, Sayı 2012/73, ss. 1-14.
- ŞENOL, Z.; S. KOÇ,; S. ŞENOL (2018) "Hisse Senedi Fiyatlarını Etkileyen Faktörlerin Dinamik Panel Veri Analiziyle İncelenmesi", **Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 9, Sayı 25, ss. 119-135.
- ŞİMŞEK, M. (2019) "Türkiye'de Ticari Bankaların Likidite Riskini Belirleyen İçsel Faktörler: BASEL III Etkisinin Sınanması", Yayınlanmamış Doktora Tezi, **İstanbul Ticaret Üniversitesi, Finans Enstitüsü**, İstanbul.
- ŞİT, A.; S. A. MİÇOOĞULLARI (2020) "The Effect of Syndication and Securitization Loans on Financial Performance of State-Owned Banks: The Case of Turkey", **Journal of Financial Economics and Banking**, Volume 1, Issue 1, pp. 10-19.
- TAKAN, M.; M. ACAR (2018) **Bankacılık Teori Uygulama ve Yöntem**, 8 Baskı, Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık.
- TAKIM, A. (2010) "Türkiye’de GSYİH ile İhracat Arasındaki İlişki: Granger Nedensellik Testi", **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 14, Sayı 2, ss. 315-330.
- TANRIÖVER, B.; N. YAMAK (2015) "Nominal Faiz Oranı-Genel Fiyat Düzeyi İlişkisinin Gibson Paradoksu Çerçevesinde Analizi", **Maliye Dergisi**, Sayı 168, ss. 186-200.
- TBB (2015) Türkiye Bankalar Birliği, "Faaliyet Raporu 2014-2015" ss. 1-204. https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/6258/Faaliyet_Raporu_2014_-2015.pdf Erişim Tarihi 24/07/2021.
- TCMB (2009) Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, "Finansal İstikrar Raporu", Sayı 9, ss. 1-96. <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Yayinlar/Raporlar/Finansal+Istikrar+Raporu/2009/Sayı+9> Erişim Tarihi 24/04/2023.
- TCMB (2012) Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, "Bülten", Sayı 26, ss. 1-6. <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/c826b928-60da-4818-a86e-18cc16658cb8/Bulten26.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-c826b928-60da-4818-a86e-18cc16658cb8-m3fB9BK> Erişim Tarihi 28/03/2023.
- TCMB (2013a) Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, "Parasal Aktarım Mekanizması", s. 1-22. <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/4e99834e-179b-4a08-820c-f2b259032afd/ParasalAktarim.pdf?MOD=AJPERES> Erişim Tarihi 03/01/2022.

- TCMB (2013b) Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, "Bülten", Sayı 31, ss. 1-6. <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/23fa999c-481e-478bba879f61951ca8e7/Bulten31.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-23fa999c-481e-478b-ba87-9f61951ca8e7-m3fB9EG> Erişim Tarihi 17/12/2022.
- TCMB (2013c) Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, "Enflasyon ve Fiyat İstikrarı" s. 1-32. https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/06084069-3751-44a3-ba98fc5a65b908ba/Enflasyon_FiyatIstikrari.pdf?MOD=AJPERES Erişim Tarihi 10/01/2022.
- TCMB (2017) Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, "Finansal İstikrar Raporu", Sayı 24, ss. 1-112. <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Yayinlar/Raporlar/Finansal+Istikrar+Raporu/2017/Sayi+24> Erişim Tarihi 30/04/2023.
- TCMB (2022) Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, "Elektronik Veri Dağıtım Sistemi (EVDS)", <https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/serieMarket> Erişim Tarihi 02/12/2022.
- TEMESGEN, A. (2016) "Determinants of Banks' Lending Behavior In Ethiopia- Pragmatic Evidence From Commercial Banks", **ITI HAS The Journal of Indian Management**, Volume 6, Issue 4, pp. 62-69.
- TIMSINA, N. (2016) "Determinants of Bank Lending in Nepal", **Nepal Rastra Bank Economic Review**, Volume 28, Issue 2, ss.19-42.
- TINOCO-ZERMENO, M. A.; F. VENEGAS-MARTINEZ,; V. H. TORRES-PRECIADO (2014) "Growth, Bank Credit and Inflation in Mexico: Evidence from an ARDL-Bounds Testing Approach," **Latin American Economic Review**, Volume 23, No 8, pp. 1-22.
- TİMUR, E.; B. GÜNAY (2022) "Asimetrik Bilgi Sorununun Türkiye Bankacılık Sektörü Kredi Piyasasına Etkisi: Dumitrescu And Hurlin Panel Nedensellik Testi ile Bir Araştırma", **İşletme Araştırmaları Dergisi**, Cilt 14, Sayı 1, ss. 72-84.
- TOPÇU, M. (2021) "Dolarizasyon Eğiliminin İşletmelerin Finansman Politikaları Üzerine Etkisi: Türkiye Üzerine Bir Uygulama", Yayınlanmamış Doktora Tezi, **İstanbul Gelişim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü**, İstanbul.
- TOVAR, C. E.; M. GARCIA-ESCRIBANO,; M. V. MARTIN (2012) "Credit Growth and the Effectiveness of Reserve Requirements and Other Macroprudential Instruments in Latin America", **International Monetary Fund Working Paper**, No 12/142, pp. 1-28.
- TÜRKMEN, S.; H. AĞIR (2020) "Enflasyon ve Finansal Gelişme İlişkisi: Yüksek ve Düşük Enflasyonlu Ülkeler Üzerine Ampirik Kanıtlar", **Ömer Halisdemir**

Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 13, Sayı 3, ss. 577-592.

TÜRKÜNER, E. (2016) **Basel III Likidite Düzenlemeleri Çerçevesinde Türk Bankacılık Sektörünün Likidite Riskinin Ölçülmesi ve Modellemesi**, Türkiye Bankalar Birliği, Yayın No 320, İstanbul, G. M. Matbaacılık.

TÜZÜN, O.; H. KAHYAOĞLU (2015) "Makro İhtiyati Para Politikası Amacı Olarak Finansal İstikrar: Türkiye Üzerine Bir Uygulama", **Finans Politik & Ekonomik Yorumlar**, Cilt 52, Sayı 603, ss. 25-45.

ULUSOY, T. (2013) **Bankacılık Giriş ve İlkeleri**, Ed: Feridun Kaya, 2 Baskı, İstanbul, Beta Basım Yayın, ss. 269-278.

ÜNAL, S. Z.; M. OCAK (2020) "Türkiye'de 2003-2018 Yılları Arasında Tüketici Kredi Hacmini Etkileyen Faktörler Üzerine Bir Araştırma", **Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 7, Sayı 12, ss.1-18.

VAN DEN HEUVEL, S. J. (2002a) "Does Bank Capital Matter for Monetary Transmission?", **Federal Reserve Bank of New York Economic Policy Review**, pp. 259-265.

VAN DEN HEUVEL, S. (2002b) "The Bank Capital Channel of Monetary Policy," **Society for Economic Dynamics Meeting Papers**, No 512, pp. 1-63.

VURUCU, M.; M. U. ARI (2017a) **Güncel Gelişmeler Işığında Bankacılıkta Kredi Bilgisi**, 1. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık.

VURUCU, M.; M. U. ARI (2017b) **A'dan Z'ye Bankacılık Yasal Mevzuat Organizasyon**, 2. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık.

VURUR, N. S.; E. ÖZEN (2013) "Türkiye'de Mevduat, Banka Kredisi ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin İncelenmesi", **Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 6, Sayı 3, ss. 117-131.

VURUR, N. S.; M. YILDIZ (2023) "İşletme Kredilerinin Ekonomik Belirleyicilerinin Parametrik Olmayan Bir Yaklaşımla Analizi", **Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 8, Sayı 1, ss. 176-189.

WERNER, R. A (2015) "Ekonomide Kayıp Bir Yüzyıl: Bankacılık ile İlgili Üç Teori ve Kesin Kanıtları", Çev. Mete Gündoğan, ss. 1-45. <https://metegundogan.com/wpcontent/uploads/2016/03/EKONOM%C3%84%C2%B0DE-KAYIP-B%C3%84%C2%B0R-Y%C3%83%C5%93ZYIL.pdf> Erişim Tarihi 07/01/2022.

YAĞCILAR, G. G. (2011) **Türk Bankacılık Sektörünün Rekabet Yapısının Analizi**, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, No 10, Ankara, BDDK Aroks Döküman Merkezi.

- YAKUBU, J.; A. A. OMOSOLA,; T. O. OBIEZUE (2018) "Determinants of Bank Lending Behaviour in Nigeria: An Empirical Investigation", **Economic and Financial Review**, Volume 56, No 4, pp. 27-55.
- YAYLA, M. (2007) "Türk Bankacılık Sektöründe Yoğunlaşma ve Rekabet: 1995-2005", **BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1, ss. 35-59.
- YILDIRIM, M. (2008) **Banka Muhasebesi**, Türkiye Bankalar Birliği, Yayın No 258, İstanbul, Graphis Matbaa.
- YILGÖR, M.; A. SEREL,; M. E. ERÇAKAR (2011) "Doğrudan Yabancı Yatırımların Gelişini Etkileyen Faktörler: Türkiye Üzerine Bir Model", **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 14, Sayı 26, ss. 119-131.
- YILMAZ, F. (2017) "Türkiye'de Bankaların Portföylerindeki Devlet Borçlanma Senetlerinin Özel Kesim Kredilerine Etkisi", Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, **Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Piyasalar Genel Müdürlüğü**, Ankara.
- YILMAZ, V.; M. TUNCAY (2012) "Finansal Liberalizasyonun Tasarruf ve Yatırım Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği", **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 26, Sayı 3-4, ss. 345-363.
- YÜCEL, R. (2013) **Bankacılık Giriş ve İlkeleri**, Ed: Feridun Kaya, 2 Baskı, İstanbul, Beta Basım Yayın, ss. 341-355.
- YÜCEMEMİŞ, B. T.; U. ALKAN,; C. DAĞIDIR (2015) "Yeni Bir Para Politikası Aracı Olarak Faiz Koridoru: Türkiye'de Para Politikası Kurulu Faiz Kararlarının Enflasyon Üzerindeki Etkisi", **Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi**, Cilt 7, Sayı 13, pp. 449-478.